

b. 60,675

EMLÉKKÖNYV

A SÁROSPATAKI REF. FŐISKOLA
FENNÁLLÁSÁNAK
NÉGYSZÁZADOS ÜNNEPÉRŐL

1931. SZEPT. 30. ÉS OKT. 1.

SZERKESZTETTE:

ELEKES IMRE
KÖZIGAZGATÓ

SÁROSPATAK

1932

NYOMTATTA: KISFALUDY LÁSZLÓ A REF. FŐISKOLA BETŪIVEL

Cs. Gy. Borsos

EMLÉKKÖNYV

A SÁROSPATAKI REF. FŐISKOLA
FENNÁLLÁSÁNAK
NÉGYSZÁZADOS ÜNNEPÉRŐL

1931. SZEPT. 30. ÉS OKT. 1.

SZERKESZTETTE:

ELEKES IMRE
KÖZIGAZGATÓ

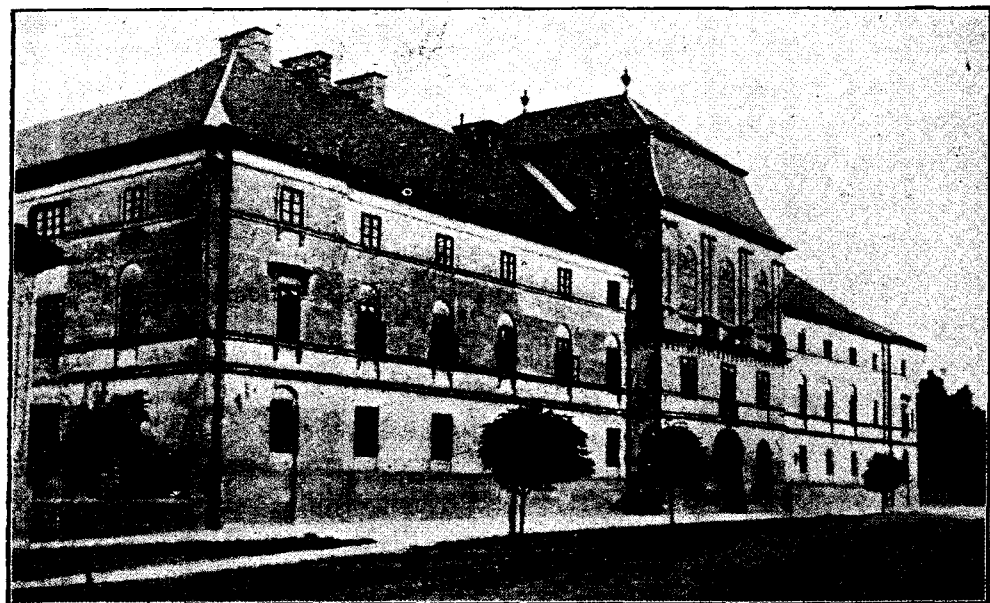
SÁROSPATAK

NYOMTATTA: KISFALUDY LÁSZLÓ A REF. FŐISKOLA BETUIVEL

1932.

A főiskola legrégebbi épületének déli homlokzata 1772-ből. Egykor: „Berna-sor“, ma: „Küldöttségi szállás.“ (Előjárósági szobák, régiségtár, gazdasági helyiségek.)

A Rákóczi-úti „főépület“, épült 1806–1825 között. Ebben van ma: imaterem, nagykönyvtár, tanácsterem, éremgyűjtemény, gazdasági hivatalok; a többi része most átalakított teol.-internátussá.

Előkészületek.

A Tiszáninneri Ref. Egyházkerület, mint a főiskola fenntartó főhatósága, a főiskola fennállása 400-ik évfordulójának megünneplésével először Miskolcon, 1929. évi július hó 16-ik napján tartott közgyűlésében foglalkozott.

Természetesen, ezt jóval megelőzőleg tárgyalták e kérdést az iskolai székek. Az első határozott elgondolás tervét az 1928. április 19-én tartott bizottsági gyűlés tárgyalásáról a közigazgatói naplóban találhatjuk. E bizottsági tárgyalás anyagából a kiemelkedő pontok a közigazgató előadásában a következők: 1., népszerű iskolatörténet (1—1½ íves), pályázat útján; 2., a főiskola intézményeinek (nyomda, tápintézet, kórház, szertárak stb.) története; 3., a főiskola tanárainak névjegyzéke, — a legérdemesebbek nevének a bejárat jobboldalán márványtáblán való megörökítése; 4., grafikonok készítése a tanulókról, intézeti áganként; 5., főiskolánk tanrendszereinek története; 6., tanügyi kiállítás a jubiláris évben; 7., az iskolai törvények bilinguis kiadása, néhai Szinyei Gerzson feldolgozása után; 8., volt pataki diákok névjegyzéke; 9., vidéken vetített képekkel bemutatni a főiskola történeti fejlődését; 10., azokat a házakat emléktáblával jelölni meg, ahol hiresebb tanárok, tanulók laktak. És még néhány gazdasági irányú indítvány, a jubiláris költségek fedezése céljából.

Ettől fogva kisebb-nagyobb időközökben, de állandóan folytak a tárgyalások. Egyuttal megkezdődtek az előkészítési munkálatok is. Annyiban mindez rendkívül sok gondot okozott, mert pontosan össze esett azoknak a főiskolánk életére döntő befolyású magas látogatásoknak és az ezzel kapcsolatos iskolaépítési munkálatoknak időpontjával, amelyek 1928. júniusától kezdődve, többször megismétlődtek és a jubileumi felavatási ünnepségekkel fejeződtek be. Ez a párhuzamosan folyó, felelősséggel teljes kettős irányú tevékenység állandóan

foglalkoztatta úgy az előljáróságot, mint a tanári testületet. Hogy a munka súlypontja a vezetőkre nehezedett, magától értetődő. A felelősséget fokozta a tiszáninneni egyházkerület közgyűlésének (1928. okt. 23. Miskolc, 131. jkv. pont) az a teljes bizalomra valló és megtisztelő határozata, amely az építkezések és új intézmények létesítése kérdésében egy bizottságnak szabad kezet adott. Ezzel a végrehajtás megnyerte az alkotásokhoz szükséges elevebb mozgási lehetőséget, a tanácskozásokon az álláspontokhoz való végleges csatlakozás szabadságát.

A feladatok torlódása sokszor hihetetlen erőkifejtést igényelt s a főiskola szolgálata hosszú évtizedek óta nem sokszor volt több áldozatot követelő, mint a jubileumot megelőző 2—3 évben. Hála legyen érette a gondviselő Istennek, hogy előljáróság, élén kifogyhatatlan agilitásu gondnokaival, és tanártestület, élén nagy feladatokra vállalkozni merő és képes tagjaival, sokszor kemény megpróbáltatásoknak kitéve, sokszor súlyos dilemmák elé állítva, de soha nem csüggedve, soha hitét nem veszítve, örökös bizodalomtól és hivatottságtól fűtve, minden igyekezettel végezni iparkodtak, amit az idők tőlük követeltek.

A legelől érintett egyházkerületi közgyűlési határozat szószerint a következő:

21. A sárospataki főiskola igazgató-tanácsa 1929. június hó 17-iki üléséből a főiskolai köziskolai szék előterjesztése alapján néhány javaslatot terjeszt elfogadásra az egyházkerületi közgyűlés elé a főiskola közelgő 400 éves jubileumának megünneplésére vonatkozólag. 1. Elhatározta a köziskolai szék, hogy összegyűjti az adatokat a főiskola négyszázéves történetének megírásához, amely munka vállalására felhívta a tanári kar tagjait; 2. javasolja, hogy 1930. okt. 31-iki terminusra 200 P pályadíjjal pályázat irattassék ki az iskola 1—2 ív terjedelmű népszerű történetének megírására; 3. javasolja, hogy alkalmi költemény írására pályázat hirdettessék 1931. ápr. 30-iki dátummal, 100 P pályadíjjal; 4. megbízta a főiskolai énekkart, hogy már mostantól készüljön valami nagyszabású ünnepi énekszám előadására; 5. kívánatosnak tartja, hogy a négyszázados jubileum ünnepe és a Kazinczy Ferenc halála 100 éves évfordulójának emlékünnepe két egymásutáni napon 1931 őszén tartassék meg s azzal a kérelemmel fordul az egyházkerületi elnökséghez, hogy járjon el ennek perfek-

tuálása érdekében; 6. javasolja, hogy ennek keretében lepleztessenek le Kazinczy Ferencnek és Kazinczy Lajosnak a P. D. O. Sz. által az iskolakertben felállítani tervezett szobrai; vonassék be a jubiláris ünnepségek előkészítésébe és rendezésébe a Pataki Diákok Országos Szövetsége és a szövetség által írók, művészek nyereszenek meg arra a célra, hogy ünnepi játékok és történeti stilszerű előadások is rendeztesenek a nagy alkalom eljöttékor.

Egyházkerületi közgyűlésünk örömmel teszi magáévá a sárospataki főiskola alapítása négyszázados évfordulója megünneplésének gondolatát és amint századokon át szemefényének tekintette az ősi intézetet és soha nem lankadó szeretetével ölelte azt körül, úgy most is minden érzésével és teljes lelkével azon van, hogy a négyszázados évforduló úgy vonuljon el a főiskola felett, hogy a nagy történeti alkalom az anyagi és szellemi erőforrások meggyarapodásának emlékezetes ideje legyen a főiskolára nézve, hogy a dicsőséges múlt századaihoz képest újabb századokra töretlen erővel végezhesse a drága Alma Mater szentséges misszióját a magyar nemzeti művelődés és a ref. egyház szolgálatában. Az évforduló külső megünneplésének is méltónak kell lenni a többszázados multhoz. Egyházkerületi közgyűlésünk azért főiskolai jubileumi bizottságot küld ki, amelynek tagjai az egyházkerületi elnökség elnöklete alatt az egyházmegyék gondnokai és esperesei, a főiskolai igazgató-tanács tagjai és a tanári kar köréből az igazgató-tanácsban helyet foglalt képviselőknél kívül 1—1 tag a theol. akad. kar és a gimn. szék részéről. Egyházkerületi közgyűlésünk a tanári kar és igazgató-tanács javaslatait elfogadja és felkéri az egyházkerületi elnökséget, hogy hasson oda, hogy a pataki főiskola 400 éves jubileumának ünnepe, valamint Kazinczy Ferenc halálának 100 éves évfordulója két egymásutáni napon legyenek megtarthatók az 1931. évi őszi folyamán.

E felemelő határozat nyomán most már hivatalosan is megindult az előkészület. Az igazgató-tanács már október 15-iki ülésében (az építkezések miatt az iskolai év 1929. őszén

csak október hónapban kezdődhetett) behatólag tárgyalta a köziskolai szék újabb felterjesztését s azok elfogadásán felül kimondta, hogy az ünnepély programján 1., a mult bemutatásában a szemléletesség a legteljesebben érvényesüljön; 2., az ünnepély anyagilag is készíttessék elő; 3., az Amerikában működő volt pataki diákok az ünnepségbe bekapcsolandók.

Az egymást sűrűn követő gyűlések eredményeképen legkiemelkedőbb mozzanatok a következők voltak:

1. **Dalszöveg.** Pályázatot hirdettünk olyan *dalszövegre*, amelyet megzenésítve, az ünnepélyen ad elő a főiskolai kórus. Erre a pályázatra több oldalról érkezett dalszöveg. A döntést már a pályázat-hirdetés szerint a dallamszerzőtől tettük függővé: az lesz a nyertes, amelyiket a megzenésítésre fölkért művész a maga szempontjából legalkalmasabbnak ítél.

2. **Ünnepi dal.** A kórus által előadandó ünnepi dal dallamának írására a főiskola *Szabados Bélát*, a „Nemzeti Zenede“ főigazgatóját (Budapest) kérte fel. A főigazgató olyan szives volt, hogy ezt a feladatot vállalta, tiszteletet parancsoló önzetlenséggel, hiszen még növendéke sem volt a főiskolának. A hozzá megküldött, pályázatra beérkezett dalszövegek közül, melyeknek szerzői előtte ismeretlenek voltak, az „Ünnepi dal“ címűt tartotta céljához legközelebb állónak, melynek jeligés borítékából a *Szigethy Ferenc* sajjószentpéteri ref. lelkész, egykori pataki diák neve került ki. A fenkölt lelkű művész az egész partitúrát sajátkezű leírásában már 1931. január első felében megküldötte, hogy a kórusnak kellő ideje legyen a megfelelő betanulásra.

3. **Szindarab.** Egy alkalmi szindarab írására sikerült megnyerni *Harsányi Zsolt* országos nevű író, a főiskola egykori növendékét, aki, mint a közben megalakult és közreműködésre megnyert Pataki Diákok Országos Szövetsége budapesti fiókjának kiküldöttje és választmányi tagja, előkészítő gyűléseinken is többször részt vett és örömmel fogadott indítványokkal volt segítségére. El is készült a darab, „*Patak lelke*“ címen; előadták szept. 30-án, a jelentkezett érdeklődők óriási számára tekintettel az utolsó órákban változtatott program

szerint kétszer egymásután. Még így sem fért be a közönség jelentős része. A szerző ezt a művét eleitől saját kezűleg írta le, úgy adta át a főiskolának; egyúttal a darab előadási, kinyomatási stb. jogát egyedül és kizárólag a főiskolának engedte át.

4. A főiskola története. A főiskola forrástanulmányokon nyugvó történetének megírására, elsősorban az élő hagyomány által fentartott, alapításra vonatkozó adatok tudományos kutatására sikerült megnyerni *Marton János* teol. akadémiaink egyháztörténeti tanárát, aki ettől fogva fáradságot nem kimélve, ennek a nehéz kérdésnek szentelte idejét. Feladatát különösen nehezé tette, hogy a főiskola életének alig néhány részével foglalkoztak tudományosan és így a hagyományok, el nem döntött viták vagy érzelmi mozzanatok szirtjébe ütközött a vékonyerű források feldolgozása. E régóta nélkülözött, nagyjelentőségű műnek első kötete megjelent, mint a vállalt feladat első fejezete. A tudományos bírálat feladata lesz a mű értékelése, megállapításainak mérlegelése. Főiskolánk szempontjából felbecsülhetetlen kezdeményezés és a jubiláris előkészületeknek egyik legkimagaslóbb nyeresége marad e kötet s annak várható, méltó folytatása.

5. A főiskola népszerű története. Miután régóta érzett hiány volt a főiskola rövid, népszerű története, az erre hirdetett pályázat szintén nagyjelentőségű volt. Két pályamű érkezett, melyeknek bírálatára felkértek: *Dr. Rácz Lajos* ny. ak. tanár; *S. Szabó József* c. tanker. főigazgató, a debreceni gimn. nyug. igazgatója, a debreceni kollégium egyik történetírója; *Marton János* teol. ak. tanár; *Dr. Gulyás József* egy. m. tanár, gimn. r. tanár, főkönyvtáros; *Tárczy Árpád* gimn. történettanár. A bírálók írásban külön-külön beadott bírálatok egyhangú volt abban, hogy egyik pályaművet sem tartották a pályadíjra érdemesnek, illetve kiadhatónak. Sok jó tulajdonságuk mellett olyan jelentékeny számban és olyan jelentősek voltak a hiányok és hibák, hogy a felelősséget nem merték vállalni. Majd együttes tanácskozás folyt a közigazgató elnöklete alatt, melyen főképen arról tárgyaltak a bírálók, hogy nem lehetne-e remény arra, hogy valamelyik pályamű a bírálatok nyomán átdolgozva, kiadható legyen. A kimerítő,

isméltendő tanácskozás végül is sajnálattal volt kénytelen erről lemondani. Ezt a bizottság a Sp. Ref. Lapokban közzétett nyilatkozatban hozta nyilvánosságra. Egyuttal, az idő már szorongatóvá válván, az Előjáróságnak javaslatot tett arra, hogy a bíráló bizottság megbizhassa a népszerű történet megírásával az elfogadásra hajlandóságot eláruló *Dr. Gulyás Józsefet*, s a bíráló bizottságban az ő helyére felkérje *Csontos József* ny. gimnáziumi igazgatót. Miután erre a hozzájárulás megérkezett, jó reménységgel vártuk a továbbiakat. A megszabott időre csakugyan be is érkezett a mű, a bírálók külön-külön írásban tették meg észrevételeiket. E bírálatok ezt a munkát sem voltak hajlandók változatlan formában kiadni. Legsúlyosabb kifogás amiatt volt, hogy túlságosan sok volt benne a szám, a név s így a „népszerű“ jelzőnek kevésbé felelt meg. Majd folytatólagos bíráló bizottsági üléseken felolvastatott az egész, közben újból átdolgozott mű, melyet már a bizottság elfogadásra és ki nyomatásra alkalmasnak minősített, mint a főiskola „rövid“ történetét. Aztán meg is jelent, külön füzetben s értékes voltánál, könnyedebb stílusánál és rövidségénél fogva bizonyára népszerű lesz olvasó közönségénél és elő fogja mozdítani a főcél: a főiskola 400 éves életének ismertetését.

6. Alkalmi költemény. *Alkalmi költeményre* is pályázatot kellett hirdetni. Volt egy-két fölkérés is, de az illetők azt írták, hogy nem vállalhatják. A 300 éves jubiláris ünnepély rendezőinek könnyebb sora volt: országos híre volt Tompa Mihálynak; az abszolutizmus alatt írt költeményeivel páratlan népszerűséget aratott. Bizonyára nem a szerény 100 pengős díj, hanem az egyre nehezedő idő volt az oka, hogy nem volt olyan gazdag a pályázat, mint ahogy az alkalom nagyszerűsége után vártuk. De így is érkezett hét pályamű. Bírálóknak olyan egyéneket kértünk fel, akik felülállottak minden kritikán. *Dr. Horváth János*, a budapesti egyetemen a magyar irodalom tanára, a Tud. Akadémia tagja; *Áprily Lajos*, tanár, lapszerkesztő, Petőfi Társulat, Arany J. Társaság stb. tagja; *Harsányi Zsolt*, a Petőfi-társaság tagja, országos nevű író, lapszerkesztő; *Novák Sándor* pataki tanár, széles körben ismert költő, a Gárdonyi G. Társaság tagja. A bírálók írásban mondták el bíráló megjegyzéseiket a névtelen, gépirásos költeményekre. Miután remélni sem lehetett, hogy tanácskozásra is összegyűljenek,

az előjáróság hozzájárulásával a közigazgató elnöklete alatt egy bizottság mondta ki a pályázat eredményét, szigorúan alkalmazkodva a bírálók írásbeli véleményéhez. Ennek a bizottságnak tagjai voltak: Dr. Mátyás Ernő theol. ig., Dávid Zoltán és Novák Sándor tanárok. Még egy felkért tag volt, de nem jelent meg, mint később kiderült, érdekeltsége miatt. A bírálók véleménye alapján, mint viszonylag legjobb, a kitűzött díjból 60 pengős jutalomban és az előadás kitüntetésében részesült a 3-as szám: szerzője *Szabó László* franklini (U. S. A.) ref. lelkész, főiskolánk egykori növendéke; 40 pengős jutalomban részesült a 4-es szám pályamű; írója: *Szigethy Ferenc*, sajozszentpéteri lelkész, főiskolánk egykori növendéke. Dicséretre érdemesítették az 1. és 5-ös számú pályaművek, melyeknek írói: *Makay Kálmán* ref. lelkész és *Dr. Gulyás József* főgimn. tanár.

7. A Főiskola címere. Közben fölmerült a szükése annak is, hogy a *főiskolai címer* kérdése tisztázást nyerjen. Megállapítást nyert, hogy az összes használatban levő hivatali pecsétnyomók eltérők. Zászlónál, építkezéseknél, urasztali terítőknél, érméknél stb. kellett a címer, — de nem volt hiteles példány. A köziskolai szék bizottságot küldött ki a közigazgató elnöklete alatt: *Dr. Gulyás József* főkönyvtárost és *Dr. Jakob Károlyt*, a régiségtár órét. Végig tanulmányozták a marosvásárhelyi pecsétet, a régiségtárban őrzött pecsétnyomókat és lenyomatokat; a Szombathi és Erdélyi János leírásában ismert pecsétet, illetve cimereket. Érdeklődtek az országos levéltárban, konkrét eredmény nélkül. Közben a történeti források után nyomozó Marton János tanár Kassáról egy eddig ismeretlen pecsét-lenyomatot kapott. Azt is figyelembe vettük, a ma ismert és rendelkezésünkre álló összes pecsétnyomókkal és cimerekkel együtt. Megállapítottuk, hogy az erdélyi számüzetésből hazajött főiskola címere módosult. A vándorlás *előtti* korszakból fenmaradt pecsétteken (pecsétnyomókon) a szárnyas angyal jobb kezében toll, balkezében könyv volt. A későbbiekben a jobbkezben biblia (könyv) van, a balkézben harsona. Abban a kőből faragott címerben, mely valószínűleg a régi „Troja“ iskolaudvar felőli falában volt és amely újabban előkerülve, a főépületnek (Rákóczi-utcai front) I. emeletén a tanácsterem előtti beugrás falában nyert elhe-

lyezést, nemcsak hogy könyv van a jobb kézben, hanem már a két bibliai idézet helye is rá van vésve. A kőből faragott cimere kétségtelenül a vándorlásból való hazatérés utáni korszakból való. Ezt mutatja a már említett könyvön kívül a bibliai locus is, amely kiegészítése az előző bibliai helynek és történeti jellege is van. Továbbá erre vall a balkézben tartott harsona is.

További és elég sok félreértésre okot adó eltérés az angyal alakja. Ugy a régebbi, mint az újabb korból való pecsét-cimereken az angyal részben álló, részben térdeplő alakot mutat. Ez az eltérés azonban csak a repülés szimbolizálásának ábrázolásából állott elő. A bibliai locusok közül a régebbi, a *Jelenések könyve 14. fej. 6—7. verse* e szavakkal kezdődik: „*És láték más angyalt az ég közepén repülni...*“ Ezt a repülést részben a szárnyak állása, részben az angyal ruházatának ábrázolása szimbolizálja. A többé-kevésbé kiterjesztett szárny maga is erre mutat. De a ruha redőzete hullámosan omolva alá, nem függőlegesen, hanem oldalt sodródik a repülés okozta levegő-áramlattól. Így a ruha, szembe nézve, némelyik cimere jobbra, a legtöbben balra sodródik, aszerint, hogy az arc merre fordul. Az ábrázolás némely pecsétnyomón azzal kívánja a repülés gyorsaságát éreztetni, hogy a lábak is térdtől vissza (hátra) hajlanak, mint a nagyobb madaraké repülés közben. Így aztán, ha fogyatékosabb a rajz, úgy tünteti fel, mintha térdepelne. Tehát feltétlenül téves felfogás vagy magyarázat, hogy térdepel.

Ugyancsak a repülés ábrázolásából ered az a különbség is, hogy van-e két gömb a láb alatt, vagy nincs? Akik a fenti, térdtől hátrahajló lábbal illusztrálták a szelek szárnyán repülő angyalt, természetesen nem rajzolhattak oda gömböket. Ezek a bibliai idézetnek csak e szavait kívánták szemléltetni: „... *az ég közepén repülni...*“ Ellenben, akik a bibliai locusban említett *eget és földet* óhajtották ábrázolni, két gölyöt rajzoltak a lábak alá. Erre a feltevésre írott vagy szóbeli hagyomány nincs, de talán magától értetődik a bibliai hely szövegének ismerete után.

Van azonban még egy harmadik ábrázolás is: a láb alatti két kisebb gömb egy nagyobb gömbön, illetőleg egy nagyobb gömbnek ívhajlásán van. Erre vonatkozó magyarázatot nem találtam. Talán a földet ábrázolja az alsó félgömb és az égitesteket, csillagokat, a mennybolt bolygóit a két láb

alatt levő gömböcske. De, ismétlem, magyarázatra nem találtam.

Ugy gondolom, hogy a jubiláris alkalomból kutatások nyomán megállapított címer most már tisztázta a fenti problémákat és egyuttal a jövőre vonatkozólag, több alkalmazásával megakadályozza az eltéréseket.

8. Tanügyi kiállítás. Eleitől szóbanforgott a tanügyi kiállítás gondolata. Alkalmat adni a tanároknak arra, hogy a főiskola életére vonatkozó adatoknál mutatkozó esetleges hiányokat pótolják. Már pedig volt ilyen hiány bőven. A főiskola fenkölt méltósággal élte a maga életét, de történetirókról nem gondoskodott, hogy azok megörökítsék e nagystilusú élet apró mozzanatait. Így aztán csak emlékek, hagyományok, okmányok, levéltárak rejtett titkai között élt a mult. Az ünnepélyek során adandó részletes beszámolás mutatja, hogy e tekintetben mily nagymérvű és nagyértékű munkát végzett a tanári testület. Valósággal hézagpótló volt e tevékenység, azon felül, hogy elkerülhetetlen.

A szertárak közül több új elhelyezkedést nyert az építkezések folytán. A *fizikai szertár* az új emeletre költözött régi, első emeleti helyiségeiből. A *természettudományi szertár* lejött utcai főépületben levő, alig megközelíthető második emeleti helyiségéből s bár most is második emeleten van, de a gimn. szárny új részében, a természettudományi előadó terem közvetlen közelében. A *filológiai gyűjtemény* szintén költözésre szorult a teol. internátus visszaállítására folytán s most a főépület földszinti (északi) helyiségeiből ez is a gimn. új II. emeleten nyert elhelyezést. De kiköltözött alapításától a főépület első emeletén levő *szépészeti és műrégészeti gyűjtemény* is és két részre oszolva, szépészeti (esztetikai) része egyesült az eddigi filológiai gyűjteménnyel s mint már említettem, a gimn. szárny új második emeletére került. A régészeti része stílszerű helyiségben, a főiskolai épületek legrégebbi helyén, az egykor *Berna-sor*, később *Küldöttségi-szállás* néven ismert épület nyugati végének emeleti helyiségeiben talált otthonra. Ez utóbbi helyiségek eredetileg (1772) „physicum muzeum“ számára épültek, míg az épület keleti része a fizika-tanár lakása volt. Most a nyugati rész újból muzeum lett: régiség-tár, míg a keleti helyiségek egy évtizedes megszakítás után

ismét *Küldöttségi szállás* lettek: egyszerű megszálló szobákká, az iskolához hivatalos ügyben érkező előjárósági tagok számára.

Elképzelhető, hogy az építkezésektől vagy lakás céljára lefoglaltságtól korlátozott idő alatt mily munkát adott az átköltözés, elrendezkedés, új leltározás stb. a gyűjteményőröknek! Tiszteletre méltó ez a munkateljesítmény minden vonatkozásban. Mert a gyűjtemények nagy értékei a közönség körében jórészt ismeretlenek voltak. A főiskola látogatói rendszerint megelégszenek a *nagy könyvtár* megtekintésével. Kétségtelen, hogy annak ritkaságai, értékei épen elég szellemi élvezetet nyújtanak. De többi gyűjteményeinknek is vannak olyan értékei, melyekről tudomást venni megérdemli a fáradságot. Fizikai szertárunknak történeti értékű tárgyai közül több megjárta a párisi kiállítást és az ott nyert oklevél szerint méltó feltűnést keltett. Régiségtárunknak még idáig eléggé nem is méltatott darabjai egy-egy megforduló művész vagy szakember méltó elismerését vívják ki. A régi helyen egyedül megmaradt *Éremgyűjteményt* a békében igen magasra értékelték a szakférfiak. Szépészeti gyűjteményeinknek is vannak történeti emlékei az egykori tanítvány, később országos hírű *Izsó Miklós* szobrászművésztől és másoktól is. Ásvány- és kőzet-tárunk is sokkal gazdagabb a szokásos iskolai kereteknél.

Mindezt fel kívántuk tárni a jubileum közönsége előtt. Egy részét magában a szertári helyiségben, ahol a felügyelő tanárok ez időnek legnagyobb részében rendelkezésre állottak a nyiltajtóju muzeumokban.

De külön kiállítást is rendeztünk a gimn. szárny új, II-ik emeletének több helyiségében és folyósóján, hogy így is felhívjuk az érdeklődő figyelmét az ott felhalmozott értékekre.

9. Történelmi felvonulás. A jubiláris tervekkel foglalkozó legelső igazgató-tanácsi ülésen indítványt tett dr. *Enyedy* Andor miskolci lelkész, ig. tanácsos, hogy a jubileum alkalmából a főiskola életének főbb mozzanatait korhú jelmezekben kellene bemutatni. Az ünnepély szellemi gazdagsága mellett kívánatos lesz olyan látványosságot is nyújtani, amely a közönség egy részében és a zsendébb ifjúságban örökre emlékezetes marad.

Az indítványt minden vonatkozásban örömmel fogadták. A különböző nagy és kis jubiláris bizottsági gyűléseken már a kivitelre felkért *Novák Sándor* főisk. tanár színes tervei voltak megbeszélhetők. Később az egyre nyomasztóbbá váló gazdasági és pénzügyi helyzet miatt egyszerűbb formák közé szorítkozott és az elkerülhetetlen kiadások szabták körül a kereteket. Még így is a legszélesebb körökben óriási érdeklődés várta. És ez méltó kielégítésre talált az ügyes és látványos, mégis történelmi hűségű csoportok jelképzésében és ábrázolásában. Részletes leírása ez ünnepek során olvasható. A felvonulás több mozzanatát a Magyar Filmiroda hangos filmfelvétele a Magyar Híradó keretében országosan ismertette. Ennek legteljesebb film-kopijája megvan a főiskolai mozi tulajdonában, hogy időről-időre bemutatható legyen ifjuságunknak és az érdeklődő közönségnek.

10. A Pataki Diákok Országos Szövetsége. A Kazinczy-szobrok. — A jubiláris előkészületek munkálataiban eleitől élénk és tevékeny részt vett a P. D. O. Szövetsége. A tagok közül is többször megjelentek gyűléseinken és sokoldalú támogatásban részesítettek, *Kazinczy Gábor* ny. kuriai bíró, elnökön kívül: *Dr. Panka Károly*, a budapesti fiók elnöke, *Harsányi Zsolt* író, *dr. Németh József* ny. min. tanácsos, *Emödy László* ny. törv.-széki tanácselnök, *Barth Ernő* p. ü. tanácsos és mások. A szövetség választmányi gyűlésein merült fel és érlelődött a *Kazinczy-szobrok* gondolata is. Hogy a jubiláris ünnepel kapcsolatban, *Kazinczy Ferenc* halálának 100 éves fordulója alkalmával szobrot emeljünk e halhatatlan érdemű literátornak, főiskolánk örök dicsekedését képező egykori tanítványának, valamint *Kazinczy Lajosnak*, a szabadságharc ifjú mátyásjának, szintén egykori pataki diák emlékének. A szobrok készíttetésének költségeit az ősökhez méltó nagylelkűséggel *Kazinczy Gábor* szöv. elnök ajánlotta fel és a kivitel és valószínűsítés, felállítás minden gondját, terhét ifjú lelkesedéssel és áldozatkészséggel végezte. A főiskola ilyen mécenási áldozatkészség méltánylásául a főiskolai kertben szabad választást ajánlott fel az elhelyezésül s így esett a döntés a szobrok tényleges helyére.

11. Gróf Klebelsberg közoktatásügyi miniszter és a sárospataki főiskola. Nemcsak ez emlékkönyvben, hanem főiskolánk történetében is új és külön fejezet illeti gróf *Klebelsberg Kunó* v. közoktatásügyi minisztert. Az iskolánk alapítói sorában fogja helyét megállapítani a tárgyilagos történetíró. Mert igaz, hogy az ország pénzéből juttatott súlyos időkben még az összegnél is nagyobb jelentőségű segélyeket. De ezt sem lehet eléggé meghálálni, abban a korban, amikor minden ellenkező akarás és hangoztatott jelszó ellenére minden kérdésben kiütközött a felekezeti türelmetlenség. És azt sem feledhetjük, hogy főiskolánk évszázadokon át szálla volt a legmagasabb hatalom szemében és a legfelső helyek részéről nem ismert mosolyt, csak ráncolt homlokú ellenőrzést, ellenséges rendelkezést és száműzetésbe kergető üldöztetést. Alkotmányos világunk óta megfordult itt egy-két államférfi, de csak *gróf Klebelsberg Kunó nagy lelke érezte meg, hogy milyen mérhetetlen nemzeti értéket jelent az a 400 éves mull, amely főiskolánk háta megett van.*

A magyar fajiságnak ez a hatalmas bástyája intézményeiben és magárahagyottságában északi párja volt a város déli pontján emelkedő Rákóczi-várnak, melynek ugyanazon hatalom tördelte le egyik tornyát, hogy ne lehessen tartalékerődje a nemzeti érzések fellángolásának. A nagy patrónusok világa egyelőre megszűnt. A helyére lépett előkelő nemesosztály vagyonában megfogyatkozva, egyes magasztos példák-tól eltekintve, nem tudta tényekben kifejezésre juttatni ragaszkodását és elismerését. A nép rétegeibe bocsátott gyökérszálak csak a szellem konzerválására és a lélek lángolására tudtak erőket felszívni. Országunkat ért csapások, kimondhatatlan megpróbáltatások és szenvedések közt mintha még a reménység is megalvadt volna. A megcsonkult tagok életérzete mindig csendesebb lett s külső szemek megállapítása szerint, némi tespedés, mozdulatlanság és lethargia lépett fel.

Az anyagiakban nyújtott segélyek minden nagyszabásúságánál is ezerszer nagyobb értéket jelent, hogy személyes példájával visszaadta az életvágyat, az önérzetet, a lendületet. Olyan mértékben pezsdült meg itt a lélek a legfelsőbbtől a legalsóbbig, úgy kitörték a személyes szuggesztio hatása alatt a kitünő akarások és tennivágyások, hogy semmi sem fárasz-

totta az alkotó energiákat és újabb századokra munkálkodtak az addig szunnyadó őserők. Mindez nem a fiscus pénzéből telt, nem az ország kincstárából került ki, hanem gróf *Klebelsberg Kunó személyes ténye.*

I. Azóta, hogy 1928. június 13-án, először tisztelte meg látogatásával főiskolánkat, hivatalos minőségben, a jubileum napjáig *négyszer* ismétlődött, hogy országos gondjai között időt szentelt főiskolánknak. Az 1929. évben III. 23. és XII. 15. lettek e címen feledhetetlen ünnepnapjainkká. Közben, 1928. szept. 27-én *Kornis Gyula* dr. közoktatásügyi államtitkár is hivatalos látogatásával örvendeztetett meg, a tárgyalások anyagából kivehetőleg kétségtelenül minisztere fölkeréséből. A miniszter ur látogatásai alkalmából előkelő kíséret fokozta az érdeklődést. A legelső alkalommal *Kállay Tibor* ny. pénzügyminiszter, *Karafiáth Jenő* államtitkár, *Dr. Barathy Jenő*, *Görgey István*, *Szabó Zoltán*, *Szinyey Merse* orsz. gyűl. képviselők és kerületünk népszerű képviselője, akinek ez első lejövetelben hálásan elismert jelentősége volt: *Dr. Bessenyei Zénó*. Minden alkalommal megjelent kíséretében vármegyénk részéről: *Széll József* főispán és *Bernáth Aladár* alispán. A főiskola részéről: *Dókus Ernő* főgondnok, *Cziáky Endre* püspökhelyettes, *Janka Károly* orsz. gyűl. képviselő, lelkészi gondnok, *Meczner Béla* felsőházi tag, Farkasfalvi *Farkas Géza* orsz. gyűl. képviselő, *Téglássy Andor*, *Kis Ernő* esperes, *Dr. Enyedy Andor* miskolci lelkész, főiskolai igazgató tanácsosok. Későbbi látogatásai alkalmával a miniszter urral jöttek: *Dr. Petri Pál* közoktatásügyi államtitkár, *Dr. Tóth István* h. államtitkár, *Sváb Gyula* h. államtitkár, *Jakabffy Zoltán* min. tanácsos, *Thomász Antal* mérnök stb. Közben az 1928. végén világi gondnokká választott Farkasfalvi *Farkas Géza* ragadta meg erős és biztos kézzel főiskolánk pillanatnyilag süllyedni látszó hajójának kormányát és attól kezdve, fáradhatatlan, szívós, önzetlen és éberbuzgóságu mindenre-gondolással munkálkodott, tárgyalt, agitált, lelkesített. A miniszterrel való meghitt és a közös ideálok szolgálatában nagyranőtt barátságuknál fogva ő lett a kormánnyal való tárgyalásoknak eleven ereje.

II. De kiváló jelentőséget nyertek és a miniszter ur jóindulatu, lelkiismeretes és kegyes tényeivé váltak azok az *értekezletek*, amelyek a pataki főiskola reneszánsza érdeké-

ben Budapesten voltak. A nagyszámu ilyen értekezletek közül is különösen kiemelkedtek az 1929. évi június 11-én, 1929. december 10-én, 1930. május 4-én, 1931. február 22, 1931. V. 4, VIII. 4-én, a nmélt. Miniszter Úr elnöklete alatt tartott értekezletek. Ezeken az építkezések rendje, módja, helye, beosztása, költségeinek fedezete, pedagógiai kérdések, a kultur politika irányító eszméi, az angol-ágazatu gimnázium, az ennek kiegészítését tevő angol-internátus elgondolása, terve stb. volt a tanácskozás tárgya. Végül a Patakon és Budapesten folytatott tanácskozásokon nyert végleges megoldást az 50 évvel ezelőtt államnak átengedett sárospataki *fiú-tanító-képző-intézet* visszavétele.

Ezeken az említett értekezleteken kívül volt még több olyan, melyen a miniszterium ügyosztályainak élén álló *Dr. Szily Kálmán* államtitkár, vagy *Dr. Schwöder Ervin* h. államtitkár, végül *Dr. Rácz Kálmán* min. tan., az V. ügyosztály vezetőjének elnöklete alatt a szervezeti és testnevelési kérdéseink nyertek gondos tárgyalás után kívánt megoldást. Amikor a leendő angol-ágazat angol-tanár szükségletének biztosítása volt a tanácskozás tárgya, *Dr. Domanovski Sándor* egy. tanár, mint a külföldi ösztöndíjakat intéző bizottság előadója, szintén részt vett és széleskörű tájékoztatásával és jóindulatával lekötelező szolgálatot tett. Az angol-ágazat tantervének uttörő munkálatában *Dr. Rácz Kálmán* ügyosztályvezető elnöklete alatt értékes munkát végeztek *Dr. Madzsar Imre*, *Dr. Barthos Indár* c. főigazgatók, *Valter Béla* ny főigazgató és *Olgay Bertalan* c. igazgató, mint a III. ker. áll. reálgimnázium angol-tanára.

Jelentőségénél és résztvevőinél fogva egyaránt külön kell megemlíteni azt az értekezletet, amely 1931. évi május hó 4-én, szintén gróf *Klebelsberg Kunó* akkori közoktatásügyi miniszter úr elnöklete alatt folyt le Budapesten. Ezen *Dr. Petri Pál* államtitkáron kívül, a következők vettek részt: A ref. egyetemes *konvent* részéről: *Dr. Baltházár Dezső* püspök és csabacsüdi *Dókus Ernő* főgondnok, mint konventi elnökök. A M. Tud. *Akadémia* részéről: *Dr. Berzeviczy Albert* akad. elnök, *Dr. Balogh Jenő* akad. főtitkár; *Dr. Császár Elemér*, *Dr. Horváth János* akad. tagok; *Pintér Jenő* bp. főigazgató; *Dr. Bessenyei Zénó*, *Fekete Lajos*, *Görgey István* és *Báró Láng Boldizsár* zempléni orsz. gyűl. képviselők;

Szell József főispán, Bernáth Aladár alispán, Dr. Orbán Kálmán sátoraljaujhelyi polgármester; a P. D. O. Szövetségének elnöke: Kazinczy Gábor ny. kuriai bíró; a sárospataki ref. főiskola részéről: Janka Károly lelkész, Farkasfalvi Farkas Géza világi gondnok és Elekes Imre gimn. és közigazgató.

Ennek az illusztris tagokból álló értekezletnek legnagyobb jelentőségű megállapodása az volt, hogy a M. Tud. Akadémia által Kazinczy Ferenc halálának 100-ik évfordulóján Széphalmon tervezett ünnepély és a Kazinczyt nevelő Sárospataki Főiskola 400. évfordulóját megörökítő jubiláris ünnepély közt kapcsolat létesíttessék és ezzel mindkét ünnepély jelentősége, súlya és közönsége országossá legyen.

Különösen megindító volt ezeken a látogatásokon és tárgyalásokon a miniszter úr részéről megnyilvánuló, minden legkisebb részletre is kiterjedő szerető gond, amellyel vezette, irányította, gondolatokkal gazdagította és magasan tartotta a tanácskozások eszmemenetét és színvonalát. Mintha egész gondja, minden figyelme és teljes szeretete osztatlanul ősi főiskolánkat illette volna: hónapok multán is, országos elfoglaltsága közepette is, egyik alkalommal kormányzói kihallgatása és egy barátságos állam nagykövetének fogadtatása közötti órácskában is, üdén és bámulatós részletességgel emlékezve az előzményekre, folytatta és vitte tovább a tanácskozás fonalát. A kiszemelt terület havas-sáros talaján csak magas elgondolásait tartva szem előtt ment elől, tudakozódott ezer szempontból, míg kísérete ijedt tekintettel vigyázta locspocshoz nem szokott pesti cipőit. Az angol-szász kapcsolatok fenkölt elgondolása mellett egyenlő melegséggel érdekelte, hogy hol lesz egy új út, ki készíti a park terveit, majd ő megkéri Rerrich Béla kertészeti főiskolai tanárt, a szegedi építkezés is az ő érdeme...

Minden lépése, ténye hű megtestesülése volt szavainak, melyeket először mondott Patakon: „*A vallásos és hazafias gondolat össze tud szövődni a modern fejlődés szükségleteivel: ez a kulturpolitika itt valósulhat meg legjobban, ahol immár 400 év óta imádják az Istent, szeretik a Hazát és a magyar művelődést.*” Vagy a segélykérő küldöttség előtt tett nyilatkozata: „*a történeti talajon nyugvó főiskolát a legnagyobb mérvű segélyezésre jogosultnak tartja*

egyházpolitikai, pedagógiai és nemzeti szempontból egyaránt.“

Ezért mondja egyik évvégi értesítők (1929—309. oldal) a Miniszter látogatásairól: „Az ő látogatásai mindenkor ünnepek számunkra. Nem csak és nem is első sorban azért, mert azok nyomán külső alkotások támadnak. Hanem azért, mert főiskolánk életében pezsgő, minden irányu alkotó, megújító munka első sorban az Ő lelkéből táplálkozik.“

III. A főiskolában létrejött *alkotásokról* az avató ünnepélyről szóló részben lesz részletes beszámoló. Itt csak lehető rövid felsorolását óhajtom nyújtani, hogy a fenti sorok szerénységét igazolják a gazdag tettek. *a)* Megújult az 1875-ben épült egy emeletes gimn. szárny, újabb emelettel, közel száz méter hosszúságban. Egyuttal stylus-tekintetében külsejével is közelebb került az 1814—25. között épült, utcai főépülethez, melynek nemes és impozáns stylusa lenyűgözi a látogatót. *b)* A főépület visszaadatott eredeti rendeltetésének, amely célra magánosok és testületek (egyházközségek és egyházmegyék) magukra vállalt teherrel építették: akadémiai hallgatók számára lakoszobák lettek. És, hogy ez a főiskolai internátus magas rendeltetésének megfelelhessen, az internátusi igazgató számára kényelmes lakás készült magában a főépületben. *c)* Mindkét főépületben központi fűtés, villanyvilágítás, egységes vízvezeték, öblítéses egészségügyi helyek stb. létesültek. Ez a része az építkezéseknek talán még a falszerű bővülésnél is fontosabb, öröndetesebb, de egyuttal költségesebb. *d)* Hogy a főépület esztétikai hatását semmi se zavarja, szerencsésen választott színben az egész kifestetett. *e)* Régebbi tanácsterme és az imaterem ujonnan festve, ez utóbbi egy sok férő hellyel gazdagító erkéllyel bővült a keleti oldalon. A kathedra az északi részből a nyugatira került; az egész imaterem új, keményfa padlózatot nyert. A villanyvilágítás célszerű bevezetése úgy ennek, mint a nagy könyvtárnak használhatóságát fokozta. *f)* Az imateremben teljesen új orgona készült; és egy új Bösendorfer-zongora nyert elhelyezést. *g)* A nagykönyvtár helyiségei a régi természetrajzi szertártól elvett új szobákkal bővültek, új polcokkal, hogy a felhalmozódott könyvek elhelyezhetők, a duplumok elkülöníthetők legyenek. *h)* A gimn. szárnyban új és modern felszerelésű fizikai és természetrajzi előadótermeket rendez-

tünk be, higienikus padokkal, előbbiben sötétítő készülékkel. *i)* Teljesen új, izléses gimn. tanári várószoba készült, modern berendezéssel; mellette tanári kézikönyvtárt létesítettünk; és tisztességes igazgatói és szülei fogadó-szobát butoroztunk be, írógépekkel, telefonnal. *j)* Felépült és berendeztetett a teljesen új Angol-internátus épülete, 80 tanuló számára, egy igazgatói, négy felügyelő-tanári lakással, a modern technika valósítható követelményeivel. *k)* A veszélyessé vált menyezet a Tápin-tézetben teljesen lebontatott, kicseréltetett, programmon kívüli váratlan nagy költséggel. Együttal vízvezetékkel bővült felszerelése. *l)* A tápin-tézet egyik pince-helyisége villanyos árammal kapcsolatban fagyasztó-kamrává alakítottatott át, hogy állandó hőmérséklet mellett a saját vágatású állatok husa és más élelmiszer a romlás ellen védve legyen. *m)* A tornacsarnok eddigi homok-talaját kettős vakpadlóval, új öltöző-mosdó helyiséggel és vízvezetékkel modernizáltuk, sokféle új torna-felszereléssel gazdagítottuk, hogy a testnevelés legújabb követelményeinek is megfelelhessen.

Miután még nem nyertek teljes befejezést, nem sorolom ide az új sport és tenniszpályák építését, a telek és a főiskola udvarának új parkirozását és esatornázását; a Bodrog-partján megvett terület boldogabb órákat vár a csolnakház megépítésére. Nem említem az új, de mégis egy évvel korábbi mozi-berendezést, mely a sötétítő készülékkel ellátott tápin-tézetben szolgálja az ifjuság érdekeit. De nem szabad mellőznöm a Főiskolai Betegsegélyző vezetése alatt álló kórház bővülését. Az 1873. óta itt működő főiskolai orvos: *Dr. Kun Zoltán*, 84 évét megtagadó agilitással gyűjtött, kapacitált és új helyiséggel, modern tusrendszerű fürdővel és 2 káddal bővítette a most már teljes kihasználásában 28 ágygal ellátott „főiskolai beteg pavillont.“

E kivételesen sokirányú és gazdag megújulás pénzügyi alapozása több forrásból történt. De bizonyos, hogy az építkezéseket jelentős részben az állami segélyek tették lehetővé.

IV. A gróf *Klebelsberg Kunó* ny. közokt. miniszter úrról szóló fejezetben kell megemlékezni még egy nagyszerű alkotásról: a *Lorántffy Zsuzsánna* szobráról. Főiskolánk minden ünnepélyes alkalommal hálás kegyeletének adóját igyekezett kifejezni fenséges jellemű alapító fejedelemasszonyának. A

300-dos jubileumkor mellszobrát faragta ki márványból *báró Vay Miklós*; ez a könyvtárban látható. A világháború hősi diák-halottak emléktáblájával egyidejűleg a főépület főbejáratának jobboldalán készült egy *érc-relief*, mely *I. Rákóczi Györgyöt*, fejedelmi alapítónkat s nagylelkű hitvesét: *Lórántffy Zsuzsánnát* ábrázolja. Ezt a volt diákok áldozatkészségéből a pesti fiók állíttatta. De úgy éreztük, hogy ez még mindig nem teljes kifejezője határtalan hódoló tiszteletünknek. Hogyne érezte volna meg lelkünk titkos vágyát az örökszép kultuszában élő Miniszter, a Magyar Tört. Társulat elnöke?

A felkért szobrászművész: *Horváth Géza* személyesen megfordult körünkben. Tanulmányokat folytatott, érdeklődött, terepszemlét tartott. A miniszter által javasolt helyet: egy új, széles út tengelyébe állítva, arccal az Angol-Internátus felé, a vasúthoz vívó út mentén, ideálisan szerencsésnek tartotta. A helyi megbeszélések során több gondolat merült fel: a főalak előtt egy hajdani diákruhában álló idősebb diák nyújtja át a bibliát a mai bocskai-sapkás kis tanulónak. A kőtalapzaton alul Comenius könyvei; oldalfalazatain reliefként a Rákóczi-vár, a főiskola, a cimer stb. A főalak ábrázolásáról is sok szó esett: egyértelmű volt a kívánság, hogy a köztudatba átment felfogástól ne történjék eltérés. A Magy. Tud. Akadémia arcképcsarnokában levő legrégebb ismert ábrázolás legyen irányító. Fenti megbeszélések nem számoltak a rohamosan romló gazdasági helyzettel, a mindent megállító pénzviszonyokkal. Így aztán a valósításnál magára a főalakra szorítkozott a művészi alkotás. Finom vonású, átszellemült, jóságtól tündöklő arc, a közismert bekötött fej, századoktól meg nem háborított nyugaltság és fejedelmi méltóság az ülésben, ölében a bibliával, az *Ő* életének is főkönyvével: ennél több egyszerűség, hűség és fenség a mindenkori magyar nők örök példaképében, el sem képzelhető. A művészt a téma ihlette, nem az a 20.000 P., melyből az átadásig minden költséget magának kellett fedezni.

V. Végül lehetetlennek tartom meg nem említeni, hogy gróf *Klebensberg Kunó* még irodalmilag is közreműködött főiskolánk, jubileumunk s annak előkészületét tevő új intézményeink érdekében. Több cikkben, interjúban és előadásban szóvá tette, elgondolásait közölte, figyelmet és országos érdeklődést keltett. Mikor az 1931-iki közoktatásügyi költségve-

tését ismertette a pártban, kitért a pataki új típusu gimnáziumra és megvilágította az angol-szász kapcsolat szükségét és jelentőségét.

Legyen mindezért és még sok-sok, el nem sorolható jószágos hajlandóságaiért, multak mostohaságát feledtető meleg érdeklődéseért s a nemzetéből juttatott nagylelkű segélyeiért a mi hálánk újabb századokban is a régi program: *imádjuk Istenünket, szolgáljuk Hazánkat és a magyar művelődést!*

12. A pataki nők jubiláris disz-zász-lója. Mikor a közigazgató arról értesült, hogy a pataki nők e jubileum alkalmával sem szeretnének elmaradni a 300-dos jubileum pataki asszonyaitól, ujság és meghívó útján megbeszélésre kérte fel őket. A megjelölt időben hatvannál többen jöttek össze, ami óriási számnak mondható helyi viszonyaink között. Képviseleve volt itt kis társadalmunk női tábora minden különbség nélkül. Megállapodás három irányban történt: 1., gyűjtés után gondoskodni kívánnak arról, hogy a főiskolának egy olyan *disz-zászlót* készíttessenek, amely méltó emlék maradjon; 2., aki csak teheti, *magyar ruhában* vesz részt az ünnepélyen; 3., a várható vendégek *elszállásolására* előzetesen összeírják házanként a nélkülözhető és felajánlott szobákat. A gyűjtés céljából egyes utcákra oszolva a bizottságok megállapítottak.

Sajnos, a magyar ruhák csináltatásáról a pénzügyi helyzet ijesztő fellépése folytán kénytelenek voltak lemondani. Mint ahogy előkelő körökből keletkezett mozgalom folytán az urak közül is csak olyan jelent meg diszmagyarban, aki véletlenül nem tudott arról, hogy a nagyon nyomott hangulatot e válságos pénzügyi helyzetben nem akarták külső fénnnyel és pompával ellentétbe hozni. A gyűjtés eredményéről egy későbbi összejegvetelen adtak számot és az, a még később szorványosan érkező adományokkal együtt váratlanul nagy összeg lett: 742'55 P. Ugyszólván minden pataki nő hozzá kívánt járulni s ez a főiskola iránt megnyilvánuló nemes érzés és ragaszkodó megértés még hálára kötelezőbb, mint maga a feltűnő nagy összeg. A lakások megajánlása is nagy készsége vallott.

A második értekezleten a kivitel főbb elvei a disz-zászlót illetőleg megállapítást nyertek és a végrehajtást egy bizott-

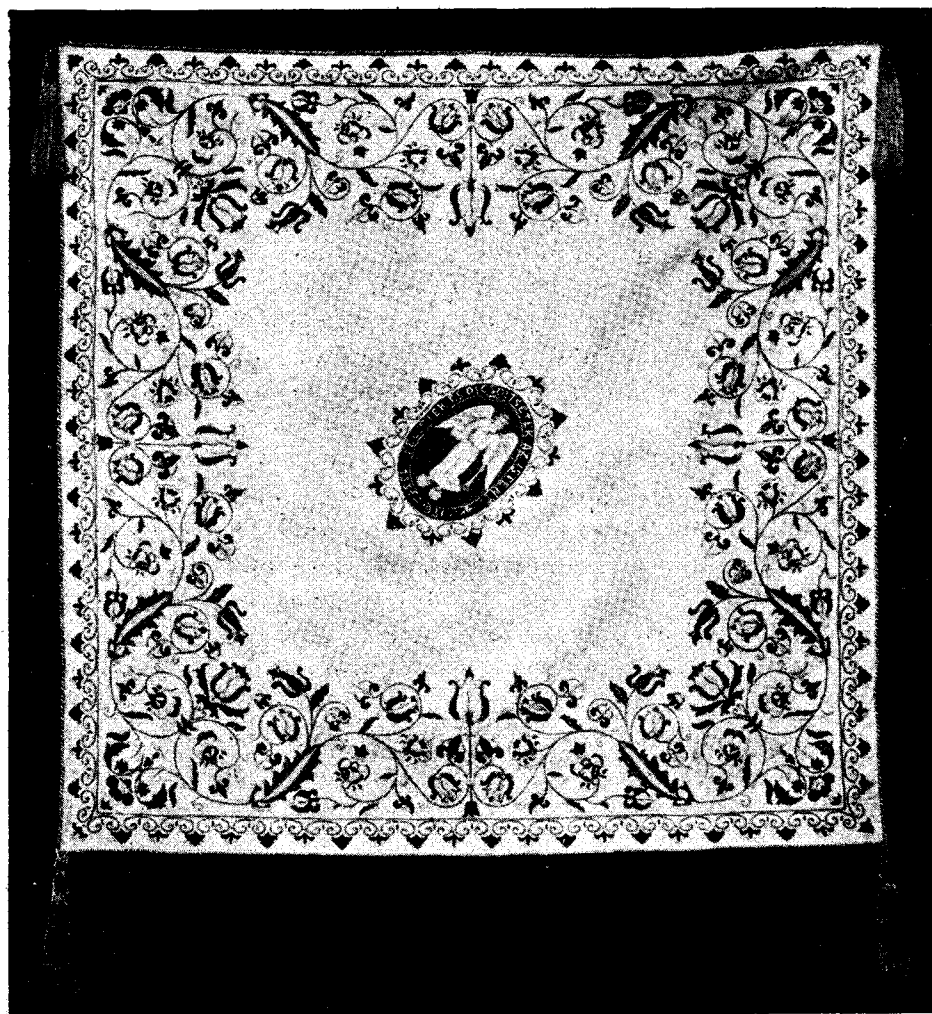
ságra bízta, melynek elnökéül *Dr. Kun Zoltánné*, tagjaiul: *Elekes Imréné, Harsányi Gyuláné, Dr. Iczkovits Vilmosné, Katona Gézáné, Novák Sándorné* és *Dr. Trócsányi Józsefné* kérettek fel. Ez a bizottság több alkalommal megbeszélést folytatott és az anyag és alak pontos meghatározása után a kivített *Balogh József* sátoraljaujhelyi iparművészre bízta. Fehérszínű selyemdamaszt anyagon, az egyik oldalon nemzetiünk, a másikon a főiskola címerével kivarrva, arany-zsinórral szegélyezve, elkészült és már a tanügyi kiállításon látható volt. A rendkívül izléses és feltűnően pompás kivitel általános tetszést aratott. Egyaránt dicséretére válik a sárospataki nők áldozatkészségének, a kivitelre felkértek nemes izlésének és a zászlót készítő kiváló iparművésznek.

13. **Pataki tanárnék urasztali terítői.**

Van a főiskola régiségtárában néhány urasztali terítő, köztük a Lórántffy Zsuzsánna által készített nagyértékű, gyönyörű terítő, mely a kassai egyház tulajdonából került a főiskolához, kötelezettségek vállalása árán. De ezek használata a főiskolai urvacsora-osztáskor sok kockázattal járhatott volna, meg aztán megőrzés céljából voltak felajánlva a főiskolának. Így szükség esetében tényleg nem volt urasztali terítő, holott ez idő szerint évenként kétszer: *advent* első vasárnapján és *konfirmációkor* kívánatos volt, hogy az egész főiskola és képzőintézet tanári-testülete és ifjúsága együtt részesüljön a szent jegyekben.

Ez a szükség adta a gondolatot áldozni óhajtó tanárnéinknak, hogy a főiskolai urasztali terítőket, a zászlóban való részvételen kívül, kizárólag maguk vállalják, még pedig úgy, hogy egyikben lehetőleg minden tanárné kezemunkája rajta legyen. Ezért két terítő készült: mindkettő rajzát felkérésre Faltyszné, sz. *Riszdorfer Mária* iparművésznő készítette; egyiknél a Lórántffy-terítő motívumainak felhasználásával állította össze és a Rákóczi-színek voltak megállapítva a kivitelnél. Az anyag megválasztásában és a terítő készítőjének ajánlásában, a vele való levelezésben stb. különösen sokat fáradozott *Dr. Mátyás Ernőné* úrnő. Ezt a diszesebb, színesen kiállított és nagyértékű terítőt *Dr. Harmaczy Simon Béláné* úrnő (Budapest) készítette, egészen jelentéktelen tiszteletdíjért, inkább ajándékkul a főiskola jubileumára. Az *Uj*

Idők c. folyóiratban (XXXVII. 42. sz.) megjelent fénykép-másolata általános tetszésben részesült és többoldalú érdeklődő levelet iratott. Mikor pedig a Tanügyi Kiállításon volt megtekinthető, olyan feltűnést keltett anyagával, rajzával és pompás kidolgozásával, hogy nem győztük fogadni az üdvözlést az izléses, nemes stílusú, egyszerű és mégis összhangzatosan pompás kiállítású terítőért.

A főiskolai tanárnők által ajándékozott jubileumi úrasztali-terítő. Tervezte: *Faltyszné. sz. Riszdorfer Mária*; Készítette: *Dr. Harmaczi Simon Béláné.*

A másik szintén új mintázatu, rece-csipke terítő, amelynek kidolgozásában elsősorban a vállalkozó tanárnék vettek részt. Világosság kedvéért meg kell jegyezmem, hogy a főiskolai tanárnék elnevezésben a tanítóképző tanárnéi is értenődők, valamennyinél tekintet nélkül felekezetükre. A nagy precizitással készült, igen szép kivitelű terítőt is melegen elismerő szóval illették a szakértők.

A terítők anyagának és készítettetésének költségei az egyiké 368·15 P., a másiké 114·18 P. összesen: 482·33 P.

Talán itt helyén való megemlíteni egy harmadik urasz-tali-terítőt, melyet, mint saját kezemunkáját, *Elekes Imréné* adott a főiskolának, jubileumi emlékül.

14. Segélykérvények. Az egyházkerületi határozat is kötelességé tette, közvetlen felhívások is biztattak, hogy a jubileummal kapcsolatos kiadások fedezésére, de általában is, a főiskola alapítványainak erősítésére és szaporítására a szükséges folyamodványokat kellő időben el kell készíteni és kézhez kell juttatni. Fenti szempontokból elsősorban is *Aranykönyv* készült, a jubileum alkalmából főiskolánk részére juttatott adományok megörökítésére.

Gyűjtő-kérvény címen három féle folyamodványt javasoltak a helyi viszonyokkal ismerős, amerikai jóindulatok. Egyiknek meglehangú történelmi vonatkozásokban gazdag szövegét *Marton János* teol. tanár volt szives elkészíteni, *Dr. Vasady Béla* teol. tanár úr fordította angolra, az amerikai, angol nyelvű protestáns püspök urakhoz. A másikat a közigazgató szerkesztette meg és a püspök, főgondnok, egyházi és világi gondnok, végül a közigazgató aláírásával ment utjára, nyomtatottan, 150 példányban, az amerikai magyar nyelvű ref. gyülekezetekhez, „Amerikában élő Magyar Testvéreink!” megszólítással. Végül a harmadik *Novák Sándor* színes tollából került ki és *Báró Perényi Zsigmond* úr jóvoltából a külföldön élő magyarsághoz volt szánva a Magyarok Világkongresszusa utján. Ez utóbbit a P. D. O. Szövetsége bocsátotta ki. Az ünnepélyen való részvétel és az alma mater segélyezésének megszervezése céljából alakult meg közben a P. D. O. Szövetségének *új fiókja Amerikában*, az ott levő volt pataki diákokból. Ezzel újabb kiépítést nyert a már eddig meglevő *budapesti, szabolesi, debreceni* és *miskolci* fiókokból álló szö-

vetségi szervezet. A később közlendő kimutatás az összes jubileum alkalmából történt adományokból mutatni fogja, hogy az óránként nehezedő, szörnyen súlyossá váló és Amerikára is kiterjedt pénzügyi krízis nagyrésztben megsemmisítette az akciókhoz fűzött reményeket.

15. A Kormányzó Úr Őfőméltósága meghívása. Az előzetes tervezetek a jubileum napját szeptember 23—24-ére tették, anélkül, hogy ezt véglegesnek tekinthettük volna. Hiszen a végleges dátum kizárólag a főméltóságú kormányzó úr magas elhatározásától függött. Amikor a kabinetiroda útján az előzetes érdeklődés arról értesült, hogy a Kormányzó Úr Őfőméltósága október 1-én vehet részt főiskolánk jubiláris ünnepélyén, a meghívással megbizottak: *Dókus Ernő* főgondnok, *Cziáky Endre* püspökhelyettes, *Janka Károly* lelkész, *Farkasfalvi Farkas Géza* világi gondnok és *Kazinczy Gábor*, a P. D. O. Szövetségének elnöke kihallgatásra jelentkeztek. A kihallgatás a legörvendetesebb eredménnyel végződött. A Kormányzó Úr kegyessége „*mintha már ott is volnék!*“ szavakkal biztosította a kiküldötteket arról, hogy határozott szándéka megjelenni. Ezzel végleges eldöntést nyert a jubileum időpontja. A Kormányzó Úr Őfőméltóságának kilátásba helyezett megjelenése megsokszorozta az intézők erejét, boldog és büszke örömmel töltött el minden érdeklődőt. Az elszakított részekről ide kívánczókknak beteljesült forrón óhajtott vágya, reménye, hogy módjukban áll színről-színre meglátni *vitéz nagybányai Horthy Miklós Őfőméltóságát, Csonkamagyarország kormányzóját.*

16. Védnökök felkérése. A védnökök felkérésében az a gondolat volt irányadó, hogy a Kormány, Tud. Akadémia és egyetemes egyház reprezentánsain kívül kizárólag azoknak a családoknak képviselőit kérjük fel, melyek főiskoláink alapítóinak, patronusainak leszármazottai.

A felkért előkelőségek a legnagyobb előzékenységgel voltak szivesek elvállalni a védnöki tisztet. A küldöttségileg felkért kormányférfiak: Gróf *Bethlen István* miniszterelnök, Gróf *Klebelsberg Kunó* v. és közokt. miniszter, dr. *Wekerle Sándor* pénzügyminiszter élőszóval adtak kifejezést készségüknek és beleegyezésüknek. *Berzeviczy Albert*, a M. Tud.

Akadémia elnöke a felkérésnek „*örömmel tesz eleget*“. Dr. *Petri Pál* államtitkár „*a védnöki tisztséget örömmel*“ fogadja el. Dr. *Balthazár Dezső* ref. püspök, az egyetemes konvent lelkészi elnöke, „*mint kiváló értékű megtisztelésnek, a legnagyobb készség mértéke szerint*“ tesz eleget a felkérésnek. Dr. *Ravasz László* ref. püspök a „*felkérésnek örömmel téve eleget, a védnökséget köszönettel*“ elfogadja. Dr. *Antal Géza* ref. püspök „*készséggel vállalja*“. P. *Czinke István* ny. ref. püspök „*a felajánlott védnöki tisztet a legnagyobb készséggel és örömmel*“ fogadta. *Soltész Elemér* ref. tábori püspök „*a védnökséget örömmel*“ vállalta. Dr. *Balogh Jenő* főgondnok „*átérezve azokat a nagy szolgálatokat, amelyeket a sárospataki ref. főiskola 400 éves fennállása alatt a nemzeti közművelődésnek és egyházunknak is tett, természetesen kitüntetésnek tartja*“ a védnöki tisztre felkérését, Gróf *Teleky József* főgondnok „*a megtisztelő felhívásnak*“ eleget téve a védnöki tisztet elfogadja, Gróf *Dégenfeld Pál* főgondnok „*a megtisztelő felhívásnak örömmel*“ tesz eleget. Báró *Perényi Zsigmond* „*a védnökséget hálás köszönettel*“ fogadja. *Kazinczy Gábor*, a P. D. O. Szövetsége elnöke „*nagy megtiszteltetésnek veszi és a védnöki tisztet hálás köszönettel*“ elfogadja. Báró *Vay László* „*a védnöki méltóságot köszönettel*“ elfogadja. Báró *Vay Miklós* a felkérésben nyilvánuló „*kitüntetésért*“ köszönetet mond s azt „*örömmel*“ elfogadja.

A tiszánineni ref. egyházkerület nagyérdemű püspöke: Dr. *Révész Kálmán*, és főgondnoka csabacsüdi *Dókus Ernő*, aki egyuttal a ref. Egyetemes Konventnek világi elnöke, azért nincsenek védnökeink sorában, mert, mint a jubiláló főiskolának is főgondnokai, vendéglátók és így a meghívók aláíróinak élén állanak.

17. Meghívók. Kétféle meghívó készült: a külföldre *latin* nyelven, hogy azonos szöveggel történjék a meghívás. Ezeket korábban kellett volna szétküldeni, hogy mielőtt a meghívottak nyári szünetjükre szétmennek, úgy oszthassák be idejüket, hogy itt megjelenhessenek. Az ünnepély időpontjának megállapítása a következő szempontok szerint volt eltervezve: 1., alaptétel, hogy az ifjuság itt legyen; ifjuság nélkül nincs iskola, tehát nincs iskolai ünnepély sem. Életre szóló élmény és boldog-büszke emléke mindenkinek, hogy jelen volt, jelen

lehetett. 2 De nem lehet mindjárt az iskolai év elején, mert még idő kell, hogy a szereplők (énekkar, szindarab) begyakorolhassák szerepüket. 3. De nem is lehet nagyon késői őszi tüzni, mert az időjárás is bizonytalan, hűvös, — a külföldi egyetemeken is megkezdődnek az előadások, nem jöhetnek a kiküldöttek.

A végleges időpont megállapítása után, július derekán, nyomban szét mentek a már kész latin nyelvű meghívók. Ennek latin szövegét *Szilágyi Benő* gimn. tanár készítette; merített papíron, új típusu betűkkel nyomtattuk a főiskola betűivel. A papíron vízjeggyel ott van a főiskola cimere: az angyal, latin körirattal: „Time Deum et ei tribute Gloriam! 1531—1931.“ A meghívó szövege a következő:

„Collegium Sárospatakinum in Superintendentia Ecclesiastica Reformatorum Cistibiscana invitatis ad sollemnia saecularia celebranda S. P. D.

Collegium Reformatorum Sárospatakinum (Academia Theologica et gymnasium) divina favente clementia, praesente *Nicolao Horthy, Governatore Hungariae*, munere summi patroni functuro, Kal. Oct. huius anni sollemnia quadringentorum annorum celebraturum est.

Qua ex sollemni occasione iuvat nos recordari iucundissimi pluribus iam saeculis ante connexus, qui per discipulos nostros Vestram Academiam frequentantes inter Vos nosque viguerat, nec non beneficiorum quoque a Vobis praebitorum, quibus adiuti discipuli scholae Sárospatakinae praecipuam sui colendi erudiendique copiam habuerant.

Quod cum nos grata erga Vos mente memoria tenemus, fidem summa Vos invitamus reverentia, ut sollemnium supra dicto tempore celebrandorum societatem petere velitis.

Liceat nobis in memoriam Vobis revocare ex annalium monumentis collegii galeatos ad triremes datos itemque vindices libertatis eorumque in primis virum illum clarissimum Ludovicum *Kossuth* — auditores quondam collegii Sárospatakini — quorum omnium nomen et fama collegio nostro aeternae est laudi. Quos omnes imitandos discipulis, qui nunc sunt, proponere, summopere studemus.

Firma nos tenet spes fore, ut, cum multos alios, tum Vos quoque in numero carissimorum hospitem salutare possimus.

Velimus de exoptatissimo Vestro adventu usque ad Kal. Sept. nos certiores faciatis per epistolam infra scripto inscribendam: Emericus Elekes rector collegii, Sárospatak, Hungaria. Sárospatakini Id. Jul. a. MCMXXXI.

Dr. Colomannus *Révész* episcopus superintendentiae Cistibiscanae et supremus curator ecclesiasticus collegii Sárospatakini. Ernestus *Dókus* de Csabacsüd supremus curator secularis superintendendiae Cistibiscanae et collegii Sárospatakini. Carolus *Janka* curator ecclesiasticus collegii Sárospatakini. Geyza *Farkas* de Farkasfalva curator secularis collegii Sárospatakini. Emericus *Elekes* rector collegii.

A magyar nyelvű meghívók, a részletes program megállapítása miatt, később készültek el. A jubiláris kisbizottság augusztus 13-án állapította meg az ünnepély teljes és pontos programját. A meghívó szövegezése igénybe vett még pár napot és elkészült az alábbi beosztás szerint.

A magyar nyelvű meghívó két részből áll: a meghívó és a fő ünnepélyeknek (szept. 30. d. u. és okt. 1-én) tárgysorozata merített, fehér papíron, ebben is a főiskola viznyomásu címerével, első oldalon a meghívást tartalmazza ezzel a szöveggel: Meghívó. A Tiszáninneri Ref. Egyházkerület felügyelete és kormányzata alatt álló *Sárospataki Ref. Főiskola* Isten kegyelméből 1931. évi szeptember hó 30-án és október hó 1-én tartja *Négyszázéves ünnepélyét*, Nagybányai vitéz *Horthy Miklós* kormányzó úr *Őfőméltósága* fővédnöksége mellett és jelenlétében.“ Majd a védnökök felsorolása után: „A jubiláris ünnepélyre T. Cimet illő tisztelettel és atyafiságos szeretettel meghívjuk. Sárospatak, 1931. augusztus hó.“ És utána a két főgondnok, két gondnok és közigazgató neve és hivatali állása.

A második oldalon a jubiláris ünnepély rendje, I. szeptember hó 30-án, — a harmadik oldalon II. október hó 1-én, az ünnepély programja részletesen; a negyedik oldalon a következő szöveg: Október hó 2-án: Reggel 8 órakor a vendégsereg és az egész főiskolai ifjúság különvonaton kivonul *Széphalomra*, ahol a *Magyar Tud. Akadémia* által *Kazinczy Ferenc* halálának 100 éves évfordulóján rendezendő *emlék-ünnepélyen* vesz részt.

A meghívóban egy másik, négyoldalas *betét* is volt, mely első oldalán a *Tudnivalókat* sorolta fel 9 pontban; a máso-

dik oldalon: részletes tárgysorozatot ad a szeptember 30-iki ünnepelynek a főmeghívóban felsorolt egyes pontjairól, ahol csak ezek rendje volt megállapítva; a harmadik oldal, perforáltan Jelentkezési lapot tartalmaz; a negyedik oldal: üres, a még esetleg jelentkező nevek felsorolására.

A meghívó programjának részletező sorrendjét az ünnepély elmondásánál fogom ismertetni, amennyiben egyetlen pont kivételével — az ifjúság által a gróf *Klebelsberg Kunó* miniszter úrral szemben kifejezni óhajtott mélységes tisztelete és hálás ragaszkodása jeléül rögtönzött lámpionos menet és üdvözlés — a közölt program változatlan hűséggel folyt le.

De a meghívók késői szétküldésének magyarázatául is, sok más mozzanat megfejtéséül is legyen szabad egy sajnálatos tény közbejöttéről megemlékezni.

A meghívó, anyagában, kivitelében, tartalmában végre megállapítva, nyomdába került. Miután a több ezer példány előállítására időbe kerül, a közigazgató az *erdőbényei* kies fürdőbe vonult vissza, hogy ott pár nap alatt zavartalanul elkészíthesse megbízatása és hivatala szerinti évmegnyitó, ünnepi stb. beszédeit. Az első napot pihenésnek szentelve, este kívánt hozzáfogni. Épen készült szobájába visszavonulni, amikor szenzációs újság-hirt kiabáltak az esti lapok árusítói: *Megbukott a Bethlen-kormány!!* Valóságos fizikai és szellemi bénulás követte e hihetetlenül hangzó szavakat s az egész fürdő-közönség valami igen-igen nagy szerencsétlenség nyomasztó, gyötrő aggodalmának hatása alá került. Rádió nincs, esti távirószolgálat nincs, magyarázat nincs, — súlyosan nyomasztó volt a hangulat. De senkire sem nyomasztóbb, mint a sárospataki főiskola közigazgatójára. Ezer kínos kérdés emésztette: Mi lesz a meghívóval? Mi lesz a jubileummal? Mi lesz a még hátralévő építkezésekkel? Mi lesz az angol-internátussal, a márványtáblával? Mi lesz az angol-tanárokkal? Vajjon az egész kormány kicserélése következik? Vagy talán megmarad a közoktatásügyi miniszter, akivel három év alatt annyira összeforrott főiskolánk élete??...

Természetesen, fel kellett függeszteni a nyomda munkáját. És várni, várni, várni. Hálánk, ragaszkodásunk, nagyrabecsülésünk, tiszteletünk követelte, hogy védnökeink sorában változatlanul ott legyenek a *volt* kormány említett tagjai. De főiskolánk nem vonhatja magára új kormányférfiak neheztelé-

sét a tüntetésnek vehető ünneplés miatt. Már pedig a szeptember 30-iki ünnepi program jelentős része a gr. Klebelsberg iránti mélységes hála kifejezésére kívánt szolgálni . . .

Az utód-kormány nagylelkűsége és emelkedett lelkülete végre meghozta a könnyebbülést. „— Természetes, hogy változatlanul folyhat le az ünnepély, sőt valószínű, hogy az új kormányférfiak közül is megjelenik valaki, ha a helyzet rendeződik. —“ És minden változtatás összezsugorodott egy v. betűcskére, amely a *volt* szónak akart minél szerényebben meglapuló rövidítése lenni a miniszter szók előtt. Így is volt benne annyi fájdalom, mint „négy kis hurban“ s alig tudott elférni. A fekete márvány táblára már oda sem fért, — az változatlanul maradt.

Ezért késett a meghívók nyomása, szétküldése (IX. 7.): ezért bántott sokakat a rövid idő, hogy „IX. 18-ig“ kell jelentkezni. De emiatt nem is ért sérelem senkit. Bármikor jelentkezett (volt, aki október 1-én reggel!), amit lehetett, biztosítottunk számára.

Még volt két nehézség a meghívók expedálása körül. Az egyik az elszakított területek helyneve, az érdekeltek címe, holléte stb. miatt. Sok meghívó elveszett, amelyik pedig jól volt címezve. Küldtünk ottani lapoknak, — szórványos volt a közlés. Felkértük az ottani püspöki hivatalokat körlevélre: rövid volt az idő.

A másik emberi nehézség volt. Akadtak, akik, ha polgári foglalkozásuk megjelölésével ment a meghívó, azt kifogásolták. Ha rendesen ment, miért nem ment a meghívón kívül még levél is?! Persze, hogy ment volna, ha tudomásunkra jut bármily uton, hogy igénylik. Volt, aki várta a meghívót, de — nem küldött egy lapot, hogy ezt tudassa . . .

Az Isten jóságos kegyelme a legtöbbet elvezérelte oda, ahol várták és az emelkedett szívek jöttek Patak felé, a csillagok fényétől vezetve . . .

18. Kedvezményes vasuti-jegy. A kereskedelmi minisztérium, kérésünkre, kedvezményes vasuti-jegy váltására jogosító igazolványokat adott ki, a kiindulási (határátlépési) ponttól Sárospatakig és vissza. A kedvezmény csak 33%-os, mégis köszönettel vett segítség volt. Egy kicsit késett ahhoz, hogy az elszakított területről jönni óhajtok is

hozzájuthassanak. De így is köszönet illeti érte az illetékes hatóságot, mert az egyre nyomasztóbb krízis közepette minden fillér megtakarítása megkönnyítette az elhatározást a vágy és a lehetőség áthidalásánál.

19. Elszállásolás. Ahol megfelelő számú és minőségű szállodák nincsenek, fokozott nehézséget okoz és a magánosok igénybevétele nélkül megoldhatatlan az elszállásolás kérdése. A pataki hölgyek, utcánként megosztzkodva, kegyesek voltak már májusban összeírni, hogy ki és hány vendéget hajlandó vállalni? A vendégek szállás-beosztása ez alapon történt. Alig volt olyan család, amely meg ne nyitotta volna ajtaját az érkezők előtt. A Windischgraetz hercegi családtól, akik öt vendégszobát bocsátottak rendelkezésre, el az egészen szűklakású kis emberekig, mindenki szíves volt segítségül jönni. A pataki „szállodák“ kapható szobáit is lefoglaltuk. Legnagyobb segítség volt az Angol-internátus, melyben a kényesebb igények is kielégíthetők voltak. Mikor még ez is kevésnek bizonyult, az ifjuság gavallériájához appelláltunk, teljes eredménnyel: adják át tisztába huzott ágyukat szobástól a jelentkező családok elhelyezésére. Maguk 1—1 pokróccal és lepedővel egy pár szalmával bőven ellátott tanteremben töltsék azt az 1—2 éjszakát.

Az ágynemű kérdés is súlyos volt, — de igen szerencsés megoldást talált Dr. *Asztalos* Kálmán erdőbényei orvos, *Kvasszinger* József jószágigazgató, valamint fürdőtulajdonostársaik nagylelkűségéből, amennyiben a már üzemét befejező *erdőbényei-fürdő* ágyneműiből kellő mennyiséget voltak kegyesek minden díj nélkül átengedni.

Némi zavart okozott, hogy az elszállásolási jegyzék ki nyomtatása és szétküldése után többen kénytelenek voltak tudomásul adni, hogy a tavaszi felajánlás óta náluk jelentkezett nagyszámú rokon, hozzátartozó, volt diáklakó stb. igénytartása folytán a hozzájuk beosztott vendég számára a legjobb akarattal sem adhatnak szállást. Igaz, hogy a már ott így szállást nyerőkről nekünk nem kellett gondoskodni, — de bizonyos fennakadást okozott. Ráadásul az ekként elhelyezkedett hozzátartozók nyilvántartása sem volt lehetséges és így pár százan lehettek olyanok, akiknek neve az összeállításból kimaradt.

Szükség idején jön a segítség: a sátoraljaujhelyi ref. nőegylet, élén Dr. *Oláh Istvánné* elnöknővel és *Kiss Ernő* esperes az ujhelyi családok körében voltak kegyesek pataki vendégek számára helyet biztosítani. *Dókus Ernő* főgondnok pedig a legnagyobb ujhelyi szálloda összes helyiségeit bérelte ki saját költségén vendégeinknek. Ilyen hála kötelező nagylelkűség volt tapasztalható a mi nagy ünnepélyünk alkalmából!

20. Templomi ülőhelyek. A városi templom férőhelyeinek megállapítása úgy történt, hogy *Tárczy Á.* tanár a VIII. osztály növendékeivel, mint felnőttebbséggel, úgy az ülő, mint az állóhelyeket, a tanulók számszerű csoportjával felmérte, külön a földszinten és külön a karzatokon. *Bálint J.* tanár pedig az egész templom belső képét megrajzolta és így egyes részek, padokkal vagy üresen, külön betűt és számot kapva, előzetes beosztás számára alkalmasak voltak. Így az összes álló (1280) és ülő (1640) férőhelyek száma volt: 2920. A Kormányzó Úr *Őfőméltósága* emelvényének, a főbb méltóságok elhelyezésének, végül az ünnepély szereplői helykimutatásának jelentőségét talán az mutatja legjobban, hogy *Dókus Ernő* kegyelmes úr külön ez ügyben személyesen megjelent és intézkedett.

A kathedrával szemben elhelyezett, szőnyeggel borított emelvényen, középütt, ült a Kormányzó Úr *Őfőméltósága*; jobbán, egy árnyalattal hátrábbi vonalban a betegsége miatt fájdalom, meg nem jelenhető Dr. *Révész Kálmán* tiszáninneri püspök, főiskolai főgondnok helyettese: *Cziáky Endre* püspök-helyettes, esperes és kormányfőtanácsos; baloldalán: Csabacsüdi *Dókus Ernő* világi főgondnok, konventi v. elnök. Hátuk mögött a kormányzói kíséret, előkelőségük sorrendjében.

Az urasztala körüli elkerített területen volt kijelölt helye az ünnepi szónokoknak és ott ült az igehirdetés után: *Janka Károly* lelkészi, eleitől végig Farkasfalvi *Farkas Géza* világi, főiskolai gondnok és *Elekes Imre* gimn. és közgazgató.

A presbiteri padokban s az előtte elhelyezett székeken volt kijelölt helye az előkelőségeknek, méltóságuk szerint. Az úgynevezett tanári-padok, az egész oszloppal végig, a palástos lelkészek számára voltak fenntartva. A legelső pad-

sorban a megjelent ref. püspök urak ültek. A megjelent nagyszámú papság részére tartottuk fenn még a kathedrától jobbra eső padsorokat is. Miután még így sem voltak elhelyezhetők, a karzatnak a kathedrával és orgonával szemben eső részét is számukra tartottuk fel. Azt a részt, mely a presbiterek padsorától a torony felé nyulik, a világiak, elsősorban a P. D. O. Szövetsége tagjai számára rezerváltuk. A rendesen nők számára fenntartott padsorokból a bejárat felőli oszlop első felét, valamint a fal melletti részeket világi előkelő férfiaknak, — a hátulso részét és a másik oszlopot nők számára juttattuk. Külön kellett biztosítani helyet a helybelieknek. A tanuló ifjúság a karzatokon kapott helyet: a kórus az orgona mellett, a többi kereken körül, többnyire állóhelyet.

Ezt a beosztást nagyjából meg is tartotta a közönség, a rendezést végző tanárokból és diákokból álló sok bizottság irányítása mellett. De voltak elegenden, akik semmivel sem törődve, jegyüket zsebre téve, önkényesen foglaltak helyet s így bizony emiatt egyik-másik előkelőség számára rögtönözve kellett megfelelő helyet biztosítani.

21. **Ünnepi ebéd.** Kis helyen még az elszállásolásnál is súlyosabb probléma a közös-étkezés lebonyolítása. Mert ebben igen sokan olyanok is részt vesznek, akik szállításra nem tartanak igényt. És, miután nincsen olyan hely, ahol többszáz ember elférjen, meg kell osztani. Ez aztán a legkritikusabb pont. Mert a legtöbb ünnepi résztvevő épen abban a helyiségben óhajt étkezni, ahol a legmagasabb állami és egyházi méltóságok vannak. Sőt abban a teremben is, ha több asztal van, csak annál az asztalnál ér valamit az ebéd, ahol állami életünk büszkesége, dicsekedése ül. Ezt természetesnek és emberi mivoltunkból eredőnek tarthatjuk; hiszen azzal válik örökre, személyi élmény útján emlékezetessé a nap, az alkalom, az ünnepély. És a hivatali állás dekoruma is olyan valami, amivel kifogástalanul lehet támogatni egyéni vágyainkat.

A jelentkezők nagy számára tekintettel eleitől három helyre gondoltunk: Főhely csak a *Tápiintézet* lehet, úgy fekvésénél, mint férő helyeinek számánál fogva. Volt ugyan egy-két olyan nap, amikor ezt valamely érhetetlen indok, vagy tulzott aggodalom kétségessé akarta tenni azzal, hogy

az államfő csak egészen szűk körben vegyen részt az ünnepi ebéden. De legilletékesebb helyen, — szokott határozottsággal, — vágyunk és reménykedéseink szerint történt a döntés.

A Tápintézetben 320 étkezőre készült a terv, egy keresztben álló főasztal 41 vendégre; a többi mind hosszában, hogy a kiszolgálás annál zavartalanabb lehessen. Az elébb jelentkezett és felterjesztett méltóságok közül a főasztalnál a kabinetiroda volt szives az elültetést, az általunk kevésbé ismert rang és más szempontok szerint elrendezni és kiegészíteni, úgy, hogy végül is 55 méltóság részére volt terítve. Az egész teremben pedig, még pótasztal betevésével is segítve, 350 körüli számban étkeztek. A hosszában levő 11 asztalnál nyertek elhelyezést a többi előkelő vendégek. A főiskola tanársága nemes lemondással a maga teljességében átengedte a helyet a vidéki vendégeknek és családi körben étkezett, olyan vendégeikkel együtt, akik nem óhajtottak részt venni a közös étkezésben.

Miután az elrendezésről a hivatalos értesítés szeptember 30-án dél felé jutott kézhez, amely napon d. u. 4 órától már megkezdődött az ünnepély, a felterjesztett, de az ú. n. főasztalhoz férőhely hiányában be nem oszthatott jelentkező előkelőségek közül többen nem voltak értesíthetők arról, hogy jegyük hová szól és az emiatti bizonytalanság feszélyező helyzetet teremtett, amint az ilyenkor elkerülhetetlen. De elnézéssel és megértéssel ez is megoldást nyert. Az ebédjegy ára e teremben 4 P volt; ebben benne volt minden. Magától értetődően, a külön meghívással felkért és megjelenésre megnyert kiválóságok, valamint akik hivatalból jelentek meg, tiszteletjeggyel vettek részt. Az árkülönbség sem akadályozta meg, hogy a tápintézeti közebedre 100 egyénnel többen jelentkezzenek, mint amennyi ott elhelyezhető.

A *Tanítóképzőben* és *Angol-internátusban* 120 — ill. 100 egyén részére terveztük az ebédet, 3—3 P árban, azonos menüvel. Az *utolsó órákban* az internátusi étkezők számát újabb 100 egyénnel kellett emelnünk. Tényleg azonban az internátusi növendékekkel együtt e helyen közel 300 egyén étkezett, részben a 100 személyes ebédlőben, részben a vívóteremben, részben az előcsarnokban, egyszóval, minden lehető üres helyen. Könnyen megérthető aztán ebből, hogy az ilyen váratlan nagy számhoz kellő kiszolgáló személyzet hiányában és a közönség egy részének türelmetlensége következté-

ben volt bizonyos elhelyezkedési nehézség. Végül 28-an jelentkeztek a tornacsarnokban hirdetett 1'20 P-ös ebédre.

A teljesség kedvéért megemlítem, hogy a Tanítóképzőben és Angol-internátusban házilag állíttatott ki a kifogástalan ünnepi ebéd, amely ugyanannyi fogásból állott, mint a tápintézeti és igen jó minőségű volt. A tápintézetit a Miskolcra előnyösen ismert *Böczögő J.* állította ki, mindenkitől teljes elismeréssel emlegetett izléssel és bőséggel. A fehér menükártyán igen jól festett a főiskola cimere, hófehér angyal alakkal kék mezőben és körülötte vörös karikával, benne a következő igével: „Féljétek és dicsőítsétek az Istent! 1531—1931.“ — Az étlap szövege: „A sárospataki ref. Főiskola 400 éves fennállásának ünnepélye alkalmából 1931. október 1-én rendezett jubileumi diszebédéről. Étrend: becsinált apróléklevés; hideg ízelítő kocsonyával; sertés és borju javak; körzetek, saláták. Házi sütemény. Fekete kávé. Főiskola gyöngye. Szent György-víz.“ Amint látható, nem pazar „lakoma“, „dús bankett“, „fényűző áldomás“, hanem az időkhöz mért egyszerű közös étkezés, elsőrendű kivitelben.

A kiszolgálásban nagy segítségül voltak és a terem feketeruhás egyhanguságát előnyösen élénkítették a helybeli magyarruhás uri leányok, akik nagy szivességgel, ügyességgel és kedves mosolygással végezték fontos és nehéz tisztüket.

Végül azt is meg kell említenem, hogy a vendégek közül több százan magánházaknál, a városi vendéglőkben, a Rákóczi-körben stb. étkeztek.

22. A P. D. O. Szövetségének díszközgyűlése és nagy találkozója. Ezt tulajdonképpen a Szövetség Választmánya rendezte, a műsorát is az állította össze. De, mint a jubiláris ünnepély integráns része, mégis csak az ünnepély előkészületei közé tartozott, annak a Meghívójával kapcsolatos Tudnivalókon jelent meg a programja, és a társas-vacsora előkészítése is annak a gondjai közé tartozott. A programot *Kazinczy Gábor* szövetségi elnök meleg érdeklődése és gondos utánjárása állapította meg. Azon annyi változtatás történt, hogy az ünnepélyen sajnálatunkra meg nem jelenhetett Dr. *Bessenyei Zénó* orsz. gyűl. képviselő helyett a legnagyobb fióknak, a pestinek agilis elnöke:

Dr. *Panka Károly* üdvözölte a volt diákok nevében a főiskolát; és hogy az üdvözlést a közigazgató, az idő előrehaladottsága miatt, nem köszönhette meg.

A *találkozó-vacsorára*, mely a tápintézetben volt, házilag előállítva, 2:60 P árban, olyan-nagy számban jelentkeztek (csak előzetesen 496 jegyet küldöttünk szét, de ezen kívül jegy nélkül, a helyszínén történő fizetés reményében is igen sokan jelentek meg), hogy szó sem volt arról, hogy elférjenek. Épen ezért már előzetesen gondoskodás történt arról, hogy a Rákóczi-társaskör és a helyi vendéglők is készüljenek fel a vendégek ellátására. Hiszen rengetegen voltak olyanok is, akik nem voltak pataki diákok, nem vettek részt a találkozó-vacsorán, de mégis gondoskodni kellett a vacsora lehetőségéről. Igen sok helyen a szállásadó család hívta meg vacsorára vendégeit; az Angol-internátusban is meghívott előkelő társaság vacsorázott együtt.

A tápintézet helyiségeinek másnapra az ebédhez való előkészítése követelte azt is, hogy a találkozó-vacsorának éjjél után véget kellett vetni, mert még le kellett bontani a szinpadot és rendbe hozva a termet, fel kellett díszíteni a másnapi ebédhez.

Pedig igen sokan voltak, akik szerették volna megszakítás nélkül tenni a két napos ünnepélyt s a drága időből sajnálták alvásra prédálni a találkozás, édes viszontlátás, emlékek tengerétől eláradt hangulat röpke óráit. Mert az emelkedett ünnepi hangulatban eltemetődött a jelennek sok minden baja és a főiskola páratlan dicsőségű multjának és alkotásokban és hatalmas kezdetekben gazdag ígéretektől fénylő jövőjének küszöbén nem tudtak betelni a szivek a hálaadással, boldog örvendezéssel. Az elszakított területek hűséges lelkű fiainak ajkán felszabadultak a máskor titkolni kényszerített sóhajok s az édesanya ölén olyan megnyugtató, megkönnyebbitő, vigasztaló volt elsírni a megpróbáltatások és keserőségek legióit, melyeket méltatlanul kell megaláztatások közepette szenvedniök, népükért, fajukért, alkudni nem tudó pataki lelkükért. A trianoni béke modern gályáinak hős lelkű rabjai ők, évtizednél hosszabbra nyult válogatott torturákkal: Vajjon hol és mikor lép fel egy új Ruyter admirális, hogy lehulljanak a fogollyá tett lelkekről a szörnyű bilincsek?!

23. Sárospatak nagyközség részvétele. Hiányos volna s a valósággal sem egyezne, ha meg nem emlékeznénk magának a községnek, az ünnepély előkészületeiben való részvételéről. Meg kell állapítani, hogy ez a részvétel világosan mutatta, hogy Sárospatak tisztában van vele, mit jelent reá nézve a főiskola. Tudta azt, hogy más közületei is jelentősek, lakóira nézve a hivatalok is fontosak. De a nehéz viszonyok közt szinte erőfeletti áldozat arra vall, hogy látja, tudja, hogy mindazok nem volnának, ha a főiskola itt nem volna. Az a gazdasági és pénzügyi következményeiben alig értékelhető jelentőség, amelyet a most már háromágú főiskola nyolcadfélszáz tanulóival, három tanártestületével, ezeknek kiegészítő intézményeivel, fogyasztásával, itt elköltött sok-sok százezrével képvisel, — e vonatkozásban méltó kiegészítője annak a szellemi tőkének, amit a gyermekek helybeli taníttatásában, a társadalom kulturális vezetésére hivatott testületekben, még a rövidlátásnak is felismernie kell.

De fel is ismeri és méltányolja. A rendezésben kész örömmel vett részt. Amikor a főiskola tanácskozásra kérte a hivatalvezetőket, azok sorában Dr. Gróf *Hoyos Viktor* főszolgabíró, *Somody József* szolgabíró urakkal *Rácz Jenő* főjegyző s *Philipp Kurt* ny. ezredes, főbíró urak is megjelentek és a tanácskozásban részt vettek. De ott voltak *Miskey István* járásbírósi elnök, *Katona Géza* járásbíró, *Ujváry Dezső*, Tiszaszab. Társ. igazgatója, *Harsányi Gyula* takarékpénztári vezérigazgató, *Mészáros Bálint*, adóhivatali főnök, *Glosz Nándor* máv. főnök, *Boros Adolf* bodrogi köz. vasut. üzletvezetője, *Kaczián Gyula* ipartestületi elnök, *Valter József*, a Gazdakör igazgatója, Dr. *Salacz Tibor* járásorvos, Dr. *Siska István* lapszerkesztő, Vitéz *Csajka Endre* banktisztviselő, *Reviczky Imre* százados, járási testnevelési vezető, Dr. *Meczner Béla* nyug. jogakad. tanár, a Rákóczi-társaskör igazgatója.

E tanácskozáson nyert megállapítást, hogy a szomorú pénzügyi viszonyok miatt nem lesz diadalkapu, de hiszen maga az új utca éppen a fogadtatás ünnepélyességének fokozása céljából készült. A rendezésnél úgy a tűzoltók, mint a levették segíteni fognak a rend fenntartásában. A vendégek fogadtatásánál a felkért tagok kész örömmel vesznek részt.

Sőt részt vesz néhány tag, kiegészítve női bizottsági tagokkal, a sok helyi ismeretet és tapintatot igénylő vendég-elszállásolásnál is: ki, hová nyerjen beosztást? Ebben a több estét igénybevevő, nehez és fáradságos munkában hálás elismeréssel kell említenem a nők közül: *Elekes Imréné, Harsányi Gyuláné, Katona Gézáné, Novák Sándorné* és Dr. *Trócsányi Józsefné* urnók nevét. De itt említem meg Dr. *Tóth Erzsébet* okl. tanárnő, gimn. leányfelügyelő nevét is, aki szeptembertől általában az egész rendezésben fáradhatatlan segítsége és munkatársa volt a közigazgatónak.

A község ez alkalomból építette ki az új és modern utcát, mely *Mudrány-utca* néven a Máv. pályaudvart a Rákóczi-utcával köti össze. Előzőleg e helyen egy keskeny, járhatatlan és derékszögben megtörő utca volt. 1931 áprilisban merült fel a község részéről az utcarendezés, ill. útépités gondolata. A főiskolával megindult tárgyalások során a főiskola a község kérésére hajlandónak nyilatkozott arra, hogy a főiskolai kertből az útépitéshez szükséges területet, részben csere fejében (a tápintézet hosszában), részben ingyen (a Vay-utcától kifelé) átengedje és ezzel lehetővé váljék az új utca kiépítése. Ez a kérdés az illetékes felsőbbiségeket mindkét részről megjárta, kedvező elintézészt nyert és így augusztus 3-án megkezdődött az építése, a legfájdalmasabb résszel; több értékes és igen szép fenyő és más fa kivágásával. Ehez tartozott a Tompa-szobor beljebb vitele is. Ennek, valamint az új kerítések állításának költségét a község ajánlotta fel. Így aztán mindét részről: község és főiskola részéről is volt ez építésnek ellenzője és rosszalója is. De mikor felépült és sürgetett éjjel-nappali munkával épen az ünnepély előtti napra elkészült, a pompás hatás és az idegenek vagy vendégek elragadtatása elnémított minden kritikát.

24. A fáncestély. Főiskolánknak a modern élet követelményei iránt való jellemző tulajdonsága egyáltalában nincs ellentétben a tisztos hagyományokhoz való ragaszkodással. A háromszázados jubileumkor is volt bál: lehetnek szomorúak ez idők, most is legyen! De célszerűségi szempontok is javalták. A vendégek idáig nem jutottak szóhoz; passzív közönség volt. Az ifjúságnak alkalmat kellett adni, hogy ismerkedjenek, érintkezzenek, mulassanak. Helyet és

alkalmat kellett biztosítani, hogy a vendégek egy része, — amelyik nem tartott igényt elszállásolásra, vagy elszállásolásuk nem volt lehetséges, — tudja hol eltölteni az éjszakát.

A Tápintézet nagy terme zsúfolásig megtelt, úgy, hogy alig lehetett azt táncnak nevezni, bár az ifjúságból álló rendezőség mindent elkövetett a vendégek szórakozásának biztosítására. Csak jóval éjjél után ürült annyira a terem, hogy táncolhattak.

25. Az ifjúság szerepe a jubileumon.

Úgy a főiskola, mint a tanítóképző-intézet ifjúsága, az ünnepélyhez méltó módon kivette részét az ünnepély előkészítéséből és lefolyásában. A rendezésnél csoportos beosztásban komoly és előzékeny szolgálatot teljesítettek a vendégek érkezésénél, a templomi és tápintézeti elhelyezkedésnél. Egy-egy tanár mellé adott 3—5 ifjú — vegyesen teológus, gimnázista, képzős — értékes és nélkülözhetetlen szolgálatot teljesítettek a vonatok érkezésénél a már jegyekkel ellátott és megcímzett borítékok kézbesítésével és az érte járó pénz átvételével. A Máv. pályaudvar 2 várótermét átengedte e célra az állomásfőnök úr előzékenysége és ott 7 csoportban, melyen az abc. betűi szerint voltak csoportosítva, minden érkező vendég könnyen, percek alatt hozzájuthatott jegyéhez. A szeniori szobában az autón, kocsin vagy gyalog érkező vendégek, valamint a helybeliek kiszolgálása és jegyellátása volt előkészítve. Ezekre a figyelmet felhívták az egész városban sűrűn ragasztott plakátok; a vonatokon az érkező vendégek elé Szerencsig utazó két ifjú-tanár, akik nyomtatványokat osztottak ki, felvilágosítással szolgáltak, tájékoztatták az érdeklődőket. Azokkal támadt legtöbb nehézség, akik bejelentés nélkül érkeztek: az igazgatói hivatalban ugyan állandó és szakadatlan volt a szolgálat. De ez is megszűnt az ünnepély megkezdésével, okt. 1-én d. e. 10 órakor. Már pedig aránylag sokan érkeztek az aznapi d. e. 11²⁵ órás vonattal is. Ekkor bizony a rendezés, a vezetők ünnepélyen való elfoglaltsága miatt, már nem lehetett olyan, aminő szeretett volna lenni.

De az ifjúságnak a rendezésben egyáltalában nem merült ki közreműködése. A szenior vezetésével pompásan megrendezték a volt közoktatásügyi miniszter úr iránt érzett hálás tiszteletük kifejezéséül szeptember 30-án este 10 óra körül a

lámpionos menetet. Testületileg résztvettek nemcsak a pataki jubiláris ünnepélyen, hanem az október 2-iki *Kazinczy*-ünnepélyen, *Széphalmon*, melyet a M. Tud. Akadémia rendezett. Már említettük, hogy a nagyobb diákság *lemondott szobájáról, ágyáról*, hogy a vendégek elhelyezhetők legyenek. Talán még ennél is jelentősebb áldozat volt, hogy szeptember 30-án este, október 1-én délben és este a *tápitézeti ellátásuk is csak hideg ételre szorítkozott*, mert lehetetlenség volt más megoldást találni. A *Harsányi Zsolt* „*Patak lelke*“ c. alkalmi darabjában *játszottak*. A kórusban és a vegyes karban *énekeltek*. A történelmi felvonulásban és jelmezes bemutatásban cselekvő részt vettek. A táncmulatságot rendezték; a vendégek mulattatásáról gondoskodtak. Ismerős és ismeretlen vendégeket kalauzoltak, szállásra kísérték, új intézményeket bemutattak. Mint cserkészek és rendezők mindig és mindenütt szolgálatra készen állottak.

Már előzőleg is készültek, áldoztak. A *teologus-íjjak* a jubileum alkalmából saját költségükön kiadták a „*Sárospataki Kéziratos Népmese-gyűjteményt*“, *Dr. Gulyás József* főkönyvtáros előszavával, aki a kiadás szükségességéről és fontosságáról szól. — A sárospataki ref. *gimnázium ifjuságtá* „*Emlékezzünk régiokről*“ címen emlékkönyvet írt és adott ki a jubileum alkalmából, melyben a gimn. tanulóktól 19 cikk jelent meg, melyeknek központi gondolata: a főiskola. Az „*Utravalót*“ *Novák Sándor* Önképzőköri tanár-elnök írta, — elismeréssel emlékezve meg az áldozatkészségről, hogy aki a kilátástalan idők ellenére, „áldozni tud ma: ezüsttel, holnap áldozni fog tudni: vassal is!“

Amint a fentiekből kitűnik, ifjuságunk viselkedése és közreműködése az egész ünnepély folyamán példászerű volt. Ezért az ünnepélyek után tartott első köziskolai szék, a közigazgató javaslatára, örömmel fejezte ki teljes elismerését a pataki diákok példás viselkedéséért s mondott meleg köszönetet sokoldalú közreműködésükért.

26. Technikai felkészülődés. Ünnepélyünkről természetesen nem maradhatott el a modern kor nyilvánosságát szolgáló több technikai felszerelése sem. A fotográfusokról nem is szólva, akik mind privilégiumért ostromoltak, fűt-fát ígértek, — sajnos, teljesíteni ellefejtették, —

első sorban a rádió-közvetítésről kellett gondoskodni. Rengeteg olyan egyén volt, akit az eljövételben, személyes megjelenésben, valamely ok gátolt. Különösen az elszakított területekről maradtak el többen, mert tudták, hogy ez alkalomból figyelik és nem jöhetnek kellemetlen következmények nélkül. De anyagi okokból is kénytelenek voltak többen ott-hon maradni. Irták, hogy legalább így szeretnének részesei lenni ünnepélyünknek. De itthon is az egész reformátusság érdeklődése figyelte a „*magyarországi reformátusok iskolájának*“ nagy napját.

Ezért a *Rádió* igazgatóságával eleitől összeköttetést keresve, *Szöts Ernő* vezérigazgató úr részéről teljes előzékenységgel találkoztunk. Idejében itt voltak a kiküldött mérnökök, szakemberek és három mikrofont állítottak fel: egyiket a katedra elé, a másikat az orgona előtt, a harmadikat az urasztalánál. Ez utóbbi mozgatható volt, hogy lehessen a szónokok állása szerint idebb-odább vinni. A szakférfiak aggódtak, hogy csak egy táviró vezeték lévén innen Budapestre, esetleg nem fog sikerülni a leadás. De úgy a helybeli rádiósok, mint közel-távrolról jött híradások szerint a felvétel és leadás csaknem kifogástalan volt. Pozsony, Kassa, Rimaszombat, Ungvár, Komárom, Dunántúl több helye, Brassó, Nagyenyed, Dés, Marosvásárhely, Budapest több vevője volt szives értesíteni, hogy az ünnepélyt tisztán és nagy lelki illetődéssel hallgatták. És csak azt sajnálták, hogy nem lehetett közvetíteni az ünnepély minden pontját.

Mint érdekességet feljegyzem, hogy ez volt az első alkalom, hogy Sárospatakról a rádió közvetített, mint ahogy a patakiak közül a közigazgató tartott először előadást a rádióban, (a főiskoláról júniusban) és a főiskola az 1. számú rádió-előfizető Sárospatakon. Ez azt jelenti, hogy itt az első rádió-készülék a főiskoláé volt.

De azt is tudtuk, hogy kedvező idő esetén a résztvenni kívánó közönség nem fog elférni a templomban. Az idő pompás volt, épen e két-három napon; előtte-utána felhős, esős. (Nagy szerencse volt, hogy az államfő elfoglaltsága miatt a szept. 23—24-iki, először tervezett dátum, későbbre tolódott. Mert azokon a napokon viharos ítéletidő volt.) Így gondoskodni kellett arról, hogy a be nem férő, vagy szorongást nem kedvelő közönség egyidejűleg végig hallgathassa az

ünnepélyt. Több céggel folytatott levelezés után a „Siemens és Halske r. t.“ budapesti cég tette lehetővé két helyen *hang-erősítővel* az ünnepély végighallgatását: az *imateremben* közvetített és a templommal szomszédos *el. iskola udvarán*. És csakugyan helyesnek bizonyult az előzetes gondoskodás: mindkét helyen nagy közönség hallgatta végig és elismeréssel nyilatkoztak a közvittésről.

Legnagyobb újdonság volt községünkben a *hangos-film* felvevő készülékkel ellátott autó. Csak pár nappal azelőtt érkezett meg külföldről Budapestre ez a modern felvevő-készülék; községünkben ez volt az első hangos-film felvétel. Három mozzanatra terjesztette ki működését: a Kormányzó Úr Ófőméltósága megérkezése; a történelmi felvonulás több csoportja; és az Angol-internátus avató-ünnepélye. A *Magyar Filmiroda* e felvételének néhány képét a „*Magyar Híradó*“ úgy itthon, mint külföldön s az elszakított területeken bemutatta. A pataki felvétel minden film-képéről egy kópia előzetes megállapodások szerint, a *főiskola tulajdonában van*, melyet bemutatás céljából a helybeli és sátoraljaujhelyi moziknak átengedett. A teljes kopiát a főiskola, saját (sajnos, csak néma filmek leadására alkalmas) mozi-gépével tetszés szerinti időben bemutathatja az ifjúságnak és érdeklődőknek.

27. Aranykönyv. Adományok. A jubiláris bizottság határozata értelmében Aranykönyv készült a jubileum alkalmából a főiskola vagy intézményei számára remélhető nagyobb adományok feljegyzésére. Mint már jelezni bátorkodtam több helyen, a pénzügyi krízis a július 14-iki bankzárlattól kezdve fokozatosan nyilvánvalóbb lett és napról-napra súlyosabban éreztette nyomasztó hatását. A pengő értékét fenyegető veszedelem, a külföldi devizák körüli megszorító rendelkezések, az országosan általában, de a körülöttünk fekvő vármegyékben épen katasztrófális termés-eredmény, a mezőgazdasági termények- és állat-értékesítéseknél az árak mély pontra zuhanása, a bor-eladások teljes szünetelése stb. ünnepélyünkkel kapcsolatban két vonatkozásban éreztették hatásukat: sokan kénytelenek voltak elmaradni és az aranykönyv iránt alig volt érdeklődés.

Ezt a fájdalmas jelenséget más okok is fokozták. Így, ahonnan leginkább várható volt az előzetes biztató jelentések

szerint az anyagi támogatás, Amerikában is kiújult a pénzügyi válság s mint ott minden jó vagy rossz, ez is előttünk el sem képzelt, igazán amerikai arányokat öltött. Így a csoportos megjelenés, a nagyobb stílusú gyűjtő-akció elmaradt. Az Európa-szerte dühöngő válság szintén több, tervezett megjelenést akadályozott meg. Az időpont sem volt e tekintetben kedvező: mert a legtöbb külföldi egyetem és főiskola október elejével kezdi első félévi életét és az ezzel járó sokféle teendő szintén sokat visszatartott.

Azt sem hallgathatom el, hogy épen a megnehezült viszonyok közepette, az ünnepély hangulatát lehetett félteni az anyagi érdekek előtérbe tolásától s az erkölcsi értékek lehettek volna veszélyeztetve a tolokodó kéréssel, anélkül, hogy valamilyen lényeges eredménnyel kecsegtetett volna. A lelki-kapcsolatok és erkölcsi értékek vitán-felüliségét vallva, az igazgatói asztalra kitett aranykönyv-lapok az ott megforduló, csaknem minden vendég számára, illő szerénységgel, kínáltak ugyan, de nem kiabáltak. Főiskolánk szükségletei a jelen termelési és értékesítési viszonyok közt megbírhatalansággal fenyegetnek. De e szükségletek nemes hagyományaink szellemében a lelkek belső indítékaira építenek, mert nyilvánvaló, hogy az anyagi adományok alkatmatos időben el nem maradhatnak, ha a lélek kész és a szeretet hegyeket mozdítani buzgó.

És itt, bár nem tartozik szorosan az előkészületekhez, célszerűnek tartom annak hangsúlyozását, hogy a *főiskola anyagi életének időszakai megtorpanása semmi összefüggésben sincs azokkal az alkotásokkal, amelyeket a 20—21. oldalon felsorolni szerencsém volt*. Tisztában kell lennünk, hogy két nagy pénztári alapból áll a főiskola: egyik a *közpénztár*; a másik az *alapítványi* pénztár. Ez utóbbi megint több kisebb részből áll, u. m. tápintézeti, ösztöndíj, Mudrány, internátusi stb. Az alapítványi pénztárnak csak kezelője a főiskola, jövedelmét ki kell szolgáltatni az alapítványtevőktől megszabott célokra. A főiskola részéről az építkezésekhez történt hozzájárulás kizárólag ezekből történt: tehát a tápintézeti mennezetének kicserélése stb. a tápintézeti pénztárnak e célra rendelkezésre állott építkezési tartalék tőkéből; az internátusokhoz tett hozzájárulása az egyházkerülettől kapott segélyből és az egyeseknek internátusi célra tett ado-

mányaiból. A legnagyobb hozzájárulás ezeknél államsegélyből. De a felsoroltak közül egyetlen egyiket sem lehet és nem szabad más célra költeni, mint amire az alapítvány, adomány, segély stb. szól. Tehát a közpénztár deficitje ezekből nem pótolható.

A *közpénztár* a főiskola összes, fenntartásával járó költségeit fedezi. Tanárok, alkalmazottak, szolgálók fizetése, iskola-épületek és tanári lakások karbantartása, a közpénztár tulajdonát tevő birtokok (föld, szőlő, erdő) karbantartásával és kezelésével járó kiadások, igazgatás költségei, állami, vármegyei és községi bármilyen című terhek stb. egytől egyig a közpénztárból fedezendőek. Ennyi kiadáshoz a közpénztárnak három címen van lényeges jövedelme: 1., a közpénztári föld-, szőlő- és erdőbirtok évi hozadéka; 2., tanulóktól szedett tandíj; 3., állami fiz. kiegészítés.

A folyó évi 70.000 pengő körüli deficitet a közpénztárnál a következő okok idézték elő: 1., a föld-, szőlő- és erdőbirtok jövedelme pld. az 1929/30. évi 114.947·42 P helyett a folyó évben a terméseredmények és árak alapján történő előirányzat szerint csak 26.572·31 P. 2., a tandíj emelése általános nem lehet, mert a szülők a mai terheket sem bírják; 3., a fizetés-kiegészítő államsegély százalékszámát a korábbi 82%-ról az állam 76%-ra csökkentette.

A gazdasági és értékesítési viszonyok javulásától függ elsősorban a közpénztár teherbíró képessége és így a deficit csökkenése vagy növekedése. Épen azért ma kívánatos volna, hogy minden adomány a közpénztár javára történjék, hogy az erősödjék, hogy az tudja teljesíteni fizetéseit. Mert a *főiskola fennállása a közpénztártól függ*. És csak azután, a népesség és tanulók segítése szempontjából van jelentősége az alapítványi-pénztárnak. Ez a „csak“ szó nem leki-csinylés, hiszen a főiskola a maga jótékony segítését nem volna képes e nélkül végezni. De az elsőrendűen fontos mégis csak magának a főiskolának fennállása.

A jubileum alkalmából a főiskola részére juttatott és így az aranykönyvben megörökített összes adakozások a következők voltak:

1. *Zemplénvármegye* közönségének 10.000 pengős alapítványa, melynek egyelőre évi kamatját folyósítja évi 600 P összegben, olyan történelmi — Zemplénvármegyében született

ifjú részére, aki a sárospataki ref. gimnáziumban tanul jeles előmenetellel (Alapítványi pénztár).

2. Dr. barabási *Kun József*, egy. ny. r. tanár, cs. és kir. kamarás, főisk. ig. tanácsos: 1000 P-t, a főiskola szükségleteire (Közpénztár).

3. Dr. *Ormos Béla* orvos, Besztercebánya, 1000 P négy egyenlő részletben befizetve; az első részlet fejében 250 P-t beküldött, a főiskola szükségleteire (Közpénztár).

4. Az *Amerikai Magyar Ref. Egyesület* 198·60 dollárt, ill. 1135·99 P, alapítványt tett, saját nevére; hogy ennek kamataiból az amerikai ref. magyarsággal és ref. egyházi étellel foglalkozó pályadolgozat jutalmaztassék (Alapítványi pénztár).

5. *Szabó László* franklini (U. S. A.) ref. lelkész, 100 dollár (570 P) tápintézeti alapítványt tett; ebből 40 dollár gyűjtés eredménye, 60 dollárral maga egészítette ki (Alapítv. pénztár).

6. *Boros István* (U. S. A.) 100 kötet angol-nyelvű könyvgyűjteményt adott a főisk. *könyvtárnak* 400 dollár értékben.

7. Dr. *Csengery Kálmán* ny. tiszti főorvos, Gödöllő, az általa előző évben létesített „*Gönczy József—Csengery Béla*“ alapítvány növelésére a jubileum alkalmából 300 P-t küldött (Alapítványi pénztár).

8. *Faragó Gyula* gyárigazgató, Ózd, „a jubileum alkalmából tettekben is kívánván kifejezni főiskolánk iránt érzett nagyrabecsülését“, 200 P-t küldött „jeles készültségű, szegény tanuló ellátásának“ fedezésére.

9. *Kocsis József* ny. sonkádi ref. lelkész, régebbi 200 frt-os (ma: 60·20 P.) tápintézeti alapítványa kiegészítésére 200 P-t küldött, mint „hálás tanítvány“ (Alapítv. pénztár).

10. Dr. Gesztelyi *Nagy László* mezőgazdasági kamarai igazgató, Kecskemét, 115 P-t adományozott korábbi „G. Nagy Kálmánné“ alapítványa növelésére (Alapítv. pénztár).

11. Az *ózdí ref. egyház* a jubileum alkalmából kifizette egy teológus ifjú tápintézeti díját, 240 P értékben.

12. A *bán-horvátí ref. egyház* egy urvacsorai kannát (1794) és egy urasztali-terítőt (1783) adományozott.

13. Ide sorolhatom a *Dr. László Ferenc* (Budapest) ügyvéd úr által, mint előző években, most is küldött 500 pengős adományt, jeles előmenetelű, szegénysorsú tanuló ellátásának

fedezésére. Ezt egy tervezett alapítvány kamata gyanánt szokta küldeni. (Alapítv. pénztár.)

14. Ugyancsak itt említem meg, hogy *Dr. Rácz Lajos* nyud. ak. tanár a „*Dr. Rácz Lajos és néhai felesége: szül. Benedek Ilona*“ tápintézeti alapítványát ez évi 300 P. adományával 839 P-re növelte. (Alapítv. pénztár.)

15. *Béky Zoltán* trentoni (U. S. A.) ref. lelkész 232 pengőt küldött tervezett tápint. alapítványára. (Alapítv. pénztár.)

16. *Dr. Bötykös Béla* detroiti (U. S. A.) lelkész egy tizenegy kötetes, angol nyelvű, *világtörténeti lexikont* adományozott nagykönyvtárunknak, 456 P. értékben.

17. *Dienes János* debreceni tanár, egykori pataki diák, a jubileum alkalmából a főiskola iránti hálája kifejezéseül megfestette és a főiskolának adta *Kazinczy Ferenc* életnagyságú arcképét. Ezt rámbába foglaltatta *Kazinczy Gábor* nyug. kuriai bíró s nagykönyvtárunkat díszíti.

18. A P. D. O. Szövetségének *amerikai fiókja, Dr. Vincze Károly* esperes (Perth Amboy, U. S. A.) úr által 50 dollárt, il. (280 P-t) küldött, mint tagjai közt a főiskola részére történt gyűjtés eredményét, később megállapítandó, de valószínűleg tápintézeti alapítvány céljára.

19. Megemlítem a *sárospataki hölgyek* adományából készült jubileumi *disz-zászlót* és a *sárospataki tanárnék* által adományozott, ill. készített két művészi urasztali terítőt, valamint az *Elekes Imrénétől* kapott urasztali terítőt.

20. *Elekes Imre* közigazgató és családja jubileumi emlékül egy, a főiskola cimerével ellátott, ezüst urasztali serleget adott, 200 P. értékben.

* * *

A jubileum költségeinek fedezéséhez a következő nagylelkű felajánlások történtek:

1. *A Tiszáninnen*i Ref. *Egyházkerület* megszavazott e célra: 2000 P-t.

2. *Sárospatak* nagyközség költségvetésébe felvett, ugyancsak e célra: 2000 P-t.

3. *Farkasfalvi Farkas Géza* főisk. vil. gondnok a történelmi felvonulás költségeihez 100 P-vel járult hozzá.

Ugyancsak a jubileumi kiadások fedezésére fordítottak azok a kegyes adományok, melyek a *zászló-anyák és zászló-*

szegbeverők részéről „szegmegváltás“ címen adományoztattak: dr. Révész Kálmánné: 100 P; Farkasfalvi Farkas Gézáné: 100 P; dr. Kun Zoltánné: 50 P; Janka Károlyné: 30 P; dr. Fejes István: 25 P; Kazinczy Gáborné: 25 P; Gróf Tisza István Tud. Egyetem, dr. Mitrovics Gyula egy. tanár, képviselője utján: 20 P; Honvédszászlóalj, Sátoraljaiújhely 5 P.

28. A marosvásárhelyi kollégium ajándékai. Az „Aranykönyv“ legelső lapjára, jubileumi ünnepélyünk legnagyobb eseményei közé való az a felbecsülhetetlen értékű, lekötelezően nagylelkű adomány, melyet a marosvásárhelyi testvér-kollégium ajándékozott főiskolánknak. Mélyen megindító ez a mérhetetlen bőkezűség, melyet a megpróbáltatások tüzes kemencéjében szenvedő kollégium testvéri szeretetével ránk árasztott. Csak a földiekben való legnagyobb szegénység tud ilyen fejedelmien bőkezű lenni. Csak a faji és felekezeti testvériség közös történetben felmagasztosult összetartozása képes ily önfeláldozó öleléssel szeretni, életre-halálra magához láncolni.

A főiskola élettörténetének hiányain szomorkodó gondolat iratta az első közigazgatói levelet a marosvásárhelyi kollégium igazgatójához, Nagy Endréhez, amelyben szerénykedő kéréssel tudakolta, hogy nem lehetne-e a jubileum alkalmából valamit visszakapni azokból, amik a vándorló sárospataki főiskolára vonatkozólag 1718-ban ott maradtak a menedéket adó marosvásárhelyi kollégiumnál? Néhai való tudós Koncz József marosvásárhelyi tanár a vásárhelyi kollégiumról írott történetében himezés nélkül felsorolja az ott maradt pataki értékeket; a visszatért pataki iskola századok után is nyilvántartja: mije hol van? kinek birtokában? Jogilag nem vitás egy pillanatig sem. Annyi idők után a tulajdonjog régen az új tulajdonosoké. Itt csak kérésről lehet szó. Most itt a nagy alkalom: egy újabb testvéri ölelkezésre. Ha jövedelmet hajtó vagyontételről volna szó, kérésre nem volna kapható a gondolat. Ez esetben azonban szellemi és erkölcsi értékről beszélhetünk, amely a mi főiskolánknak százszor több, mint bármely másnak. Hiszen a mienk volt, a mi életünkről és életünkéből való. Sem jóltevők, sem tanárok, sem diákok névsora nem lehet teljes a Vásárhelyen levő anyakönyv nélkül. Történetünk viharosan válságos korszakát csak

abból láthatjuk hitelesen. Az első, ismert pecsétnyomónk, benne az ősi cimerral, kinek lehet érték, rajtunk kívül? A zsolttár-énekléssel vándorló diákok élén széltől lobogtatott zászló kinek lehet még oly drága és szent, mint nekünk?! Egyik nagy patronusunknak, gróf *Rédeynek* nevéhez fűződik levéltárunkban levő végrendelete szerint a báránnyal diszitett láncnak adományozása, a menekülés előtti időtől. És a nekünk mindennél szentebb *Rákóczi*-névhez fűződik a *Rákóczi-könyvtár* minden darabját kísérő nagy és sötét emlék, mely fátyolosan lebegett a menekülő diákok nyomán, akiknek drágább volt ezeknek mentése, mint saját holmijuk?! És ott maradt belőle 38 drb., több, mint amennyivel ma mi dicsekedhetünk?!¹

A nemeslelkű válasz után hivatalosan is megindult a tárgyalás. Ennek minden mozzanatát tisztelet illeti. Azt is, amikor az adni óhajtó nagylelkűség hatalmasodott el. Azt is, amikor az emlékekhez való ragaszkodás kerekedett felül. Ilyen nagy kérdés mélyre ható, messze fodrozó hullámokat vert fel. A féltő szeretet olykor az adás következményeitől, máskor a visszatartott kincsek jövődjének eshetőségeitől rettegett. A közigazgató közben személyesen is megfordult Marosvásárhelyen. Épen akkor a ragaszkodó hagyomány hangulata volt hatalmasabb. Majd kéréshez nem szokott főgondnokunk is levelet írt. Bizonyára ez is a döntő tényezők közt volt. De az utolsónak érkezett levelek után csak sóhajtozni tudott lemondásunk.

És egyszer csak megjelenik *Nagy Endre* koll. igazgató, derék kísérőjével és meleg szeretettel jelenti, hogy elhozta az *anyakönyvet*, el a *zászlónak* 500 pengőbe került hű *másolatát*, el a *pecsét-nyomót*, sőt a *Rédey-láncot* is. Tehát sokkal többet, mint amennyit legvérmesebb reményünk is maga elé rajzolt. Kinek adja át, hol helyezze biztonságba?

A nagy örömhír percek alatt elszárynyalt a főiskola minden hozzátartozójához és csakhamar simogató tekintetek ölelgették a drága ereklyéket.

Egyik csoport az idők nyomát magánhordó legrégebb *anyakönyvünket* nézegette. Az első 46 üres levél után kö-

Jegyzet. ¹ A *Rákóczi-könyvtár* néven szereplő nagykönyvtárnak értékes részét tevő egykori könyvek száma 827. Ma a mi tulajdonunkban 22-ről bizonyos, hogy a *Rákóczi-könyvtárból* való.

vetkezik a számozott 1—624 lapon a tulajdonképeni anyakönyv. Az 1—85 lapon a volt sárospataki *tanulók neve* 1617—1671. között; és utána a Gyulafehérváron beírt tanulók neve 1672—1701. között. A 86—96 lapok üresek. A 97—134. lapokon olvashatók a sárospataki iskola *törvényei*. A 135—288. lapokon *tanulók* beírása 1743-ig. A 289. laptól az iskola *pártfogóinak* neve olvasható. 291—422. lapokon *szeniori számadások* 1631—1738. közti évekről. Miután ez időben a szeniorok kezelték az iskola vagyonát, e bejegyzések az iskola anyagi életéről adnak tájékoztatást. A 423—438. lapokon *tanulók* névaláírása. 440—441. lapokon a *pártfogók* névsora. A 442—456. lapokon a *patrocíniumok*. 457—463. lapokon a fehérvári *patronusok* névsora. 465—469. lapokon a *nemes diákok* névbeírásai; 471—490. l. *névbeírások*. 491—574. l. a könyvtári *könyvek* címtára. 575—624. l. *névbeírások* 1756—1800 közötti időben. A névbeírások 1718 után már a marosvásárhelyi kollegium tanulóitól erednek.

Egy másik csoport a pompás kiállítású *zászlóban* gyönyörködött. Az eredetit annyira megette az idő, hogy szállítani, de még megmozgatni sem lehet. Ugyyszólván rostjaira szálazódva őrzik gondos kezek. Nagy tanulmánnyal s régibb feljegyzésektől segítve tudták a másolatot elkészíttetni, az eredeti alakjának, színének, szövegének hűséges követésével.

A harmadik csoport a *pecsét-nyomót* forgatta. Tojásdad alakja van, középütt egy angyallal (női alakkal), amelyiknek jobb kezében ludtoll, balkezében könyv van. Kétségtelenül a biblia. Az angyal körüli körzetben, mind nagy betűkből álló következő felirat van: *Sigillum Illust. scholae Spat.* (A nemes sárospataki főiskola pecsétje). A pecsétnyomón szám nincs és így eredete csak feltevéseken nyugszik. De kétségtelen, hogy a menekülés előtt már használták, hiszen azért vitték magukkal a diákok a vándorlás alkalmával, többi értékeik között.

Végül a negyedik csoport az *arany-láncot* nézte, mely nyaklánc lehetett s közepén egy kis arany-bárány függ. A főisk. levéltárban levő végrendelet szerint több más hagyaték mellett ezt gróf *Rédey Ferenc*, egykori főiskolai patrónus adta a főiskolának. Volt olyan vélemény is, hogy ez az aranygyapjas-rend jelvénye volt. De a bárány egyáltalában nem hasonlít a lexikonokban látható aranygyapjas-rend bárányához.

Ezek azok a nagyértékű, főiskolánkra igen-igen nagybecsű ajándékok, melyeket a jubiláló főiskolának adott a marosvásárhelyi ref. kollégium. Az anyakönyvről maradt ott egy nem teljes másik anyakönyv. Nehány évtizeddel ezelőtt néhai Szinyey Gerzson főkönyvtáros készítettett egy másolatot az eredeti, teljes anyakönyv főbb részeiről; de a másolat nem teljes. Ezt a másolatot a főiskola hálájának valamilyen formában való kifejezéséig is, mielőtt még viszonzásra gondolhatna, felajánlja a vásárhelyi kollégiumnak. Az ott maradt nem teljes példány és a teljes példány főbb részeiről készített másolat lesznek hivatva, hogy pótolják az ürt, mely a nagy ajándék nyomán maradt.

29. **Vendégekönyv.** A jubiláris bizottság határozatából ilyen is készült. Várta, hogy a megjelenő vendégek bírják nevüket és a többi rovatnak megfelelő adatot. És akkor mily könnyű lett volna a megjelentek névsorát megközelítő pontossággal összeállítva, megörökíteni. Fájdalom, ez a reménykedés nem teljesedett be. Az igazgatói hivatal asztalán is volt ilyen külön ív a vendégekönyvből; az ifjúsági iratterjesztőknél is volt; a cserkészeknél is. Aláírás azonban alig egy kis töredéktől maradt. Az Emlékkönyv függelékében olvasható névsor emiatt bizonyára igen-igen fogyatékos. Az ünnepély után a Sp. Ref. Lapokban is kértük, hogy sziveskedjenek egy lev. lapon, vagy más formában velünk tudatni, hogy kik voltak itt. Sajnos, csaknem minden eredmény nélkül. Az egyházkerületi közgyűlésen megjelentek névsorát; a szállást, vasuti igazolványt vagy jegyeket kérők kimutatásába levőket; akik üdvözlésre, képviselőre stb. be voltak jelentve: azokat felvettük. 25—30 olyan egyént felkértünk az átnézésre, akik itt voltak, a vendégekkel érintkeztek. De el vagyunk készülve minden óvatosság ellenére, hogy bennünket sajnálatosan érintő érzékeny hiányok, esetleg tévedések lesznek benne. Ezért előre is kegyes elnézést kérek. Az eredetileg két napra készült program a súlyos pénzügyi viszonyok miatt egyre jobban összesűrűsödött; az ünnepély közönsége érdekében az egy napra korlátozásról is volt szó. De még a másfél napos idő is annyira rövidnek bizonyult, hogy az egészen széles stílusban elgondolt ünnepély gazdag programja miatt sok mindenre nem jutott idő.

30. Ifjusági iratterjesztés. Alkalmi könyvek. Amikor még a pénzügyi válságról senkinek halvány fogalma sem lehetett, egy-két évvel az ünnepély előtt, határozattá emeltettek indítványok, amelyek azt célozták, hogy minél egyszerűbb és takarékosabb keretek az ünnepély mulandó részében; mennél nagyobb fényűzés szellemi és erkölcsi vonatkozásban, Azt remélhettük, hogy azok a jelentős anyagi befektetések, amelyeket a főiskola a művek megjelentetésénél előlegez, gazdagon megtérülnek. Ezért a főiskolához tartozók *erkölcsi kötelességüknek* tartották, az előbbieken már vázolt kivételesen sok irányu és águ másnemű elfoglaltság és a rendezéssel járó véget nem érő tanácskozások, tárgyalások, levelezések mellett még irodalmilag is működni. Régebbi kiadványaink százával maradtak nyakunkon: talán most abból is sikerülni fog valamennyit értékesíteni? Ha a megjelenő vendégek közül csak minden negyedik ötödik vesz egy füzetet, már teljesülhetnek reménykedéseink.

A régebbiek közül megemlíthetjük a 300-dos ünnepély *Emlékkönyvét, Erdélyi Jánostól; Historia scholae seu collegii Reformatorum Sárospatakiensis: delineata a Johanne Szombathi; Háborus előadások* ma is érvényes elvi szempontokkal, az *Irod. kör* utolsó kiadványa; „*A mi örökségünk*“ címen a Reformáció 400-dos ünneplése alkalmából, a főiskola tanárai részéről tartott előadások. Az „*Évkönyv*“ I. füzete, ugyancsak a pataki tanárok munkálataival. Az előző évi (1930—31.) évvégi *Értesítő* stb. A P. D. O. *Szövetsége* részéről a „*Pataki diákvilág anekdóta-kincse*“ I—II. kötete; *Mitrovics Gyula* volt pataki gimn., most debreceni egyetemi tanár: *Kazinczy Ferenc* „*Eszetikai törekvései*“ c. műve.

A jubileum alkalmából megjelent munkák a következők;

1. *A sárospataki ref. Főiskola története.* I. rész. 1931. 1—175 lap. Irta: *Marton János* teol. akad. tanár. Ára: 7 P.

2. *A sárospataki ref. Főiskola rövid története.* Népszerű modorban összeállította *Gulyás József.* Ára: 60 fill. 1931.

3. *A sárospataki ref. Főiskola Évkönyve.* II-ik kötet. Ára: 5 P. 1931. (Tartalma: Előszó: Elekes Imre; Sárospataki Irodalom: Dr. Rác Lajos; Pál apostol viszonya a misztérium-vallásokhoz: Dr. Mátyás Ernő; Comenius és a latin nyelv: Dr. Gulyás József; Adalékok a verbászi német nyelv szóképzéstanához: Dr. Jakab Károly; Erdély szenvedései a nagy háboruban: Novák Sándor.)

4. *A sárospataki kéziratok Népmese-gyűjtemény.* Kiadja a Theologus Ifjuság. 1—87 lap. 1931. Ára: 1·50 P.

5. *Emlékezzünk régiokról.* Kiadja a sárospataki ref. gimn. ifjusága. 1—89 l. 1931. Ára: 1 P. (Tartalom: Novák Sándor: Utravaló; Zsuffa Tibor: Patak és környéke. — A három bástyatorony. — Tompa M. és a virágok. — Sütő S.: Vallási vitatkozás Sárospatakon. — Sebeő L.: Rákóczi Gy. jelleme. — Batta Sarolta: Lorántfy Zs. — Kiss P.: Comenius törekvései. — Kántor L.: A keleti kapu. — Gutper István: Simándy I., Patak Hatvanija; Gutper Imre; Fáy András pataki diáksága. — Főiskolánk legkiválóbb írói. — Bakos J.: Sárospatak értéke irodalmunkban. — Patak és Tompa M. — Benkő György: Egy volt pataki diákról, Izsó Miklósról. — ifj. Marton János: Táguló horizont. — Az angol college. — Nagy István: Békétlenség. — Szeretnék sírni. — Varga József: Pataki diákok a világháboruban. — Szücs István: A főiskolai könyvtár. Utolsó cikk: Gondolatok régi nagy pataki diákok műveiből.)

6. *Vén Diákok Lapja*, II. évf. 15. sz. Ünnepi szám a pataki ref. főiskola 400 éves jubileumára. Szerkeszti: *Zámbó Aurél.* (Tartalom: Az ünnepély programja. — *Elekes I.*: A 400 éves sp. főiskola. — *Dókus Ernő*: A legöregebb pataki diák. — *Révész Kálmán*: Patak és Pápa. — *Gulyás József*: Tanítványok ünnepén. — Két szobor. — *Kazinczy Gábor*: A pataki főiskola és a történelmi nevű magyar családok. — *Németh J. dr.*: A pataki diákélet nagy ható erői. — *Panka K. dr.*: A sárospataki főiskola önkormányzata. — *Komáromi J.*: A 400 éves Patak. — *Szigethy F.*: A pataki vendiák nőtája. — *Trócsányi J. dr.*: A diákszövetségek s különösen a P. D. O. Szöv. anyagi hivatásáról. — *Zámbó A.*: Kazinczy F. emlékezete. — *S. Nagy Lajos*: Három közérdekű indítvány. — *G. J.*: Dalkultusz a pataki iskolában. — *Z. A.*: Hires pataki diákok.)

7. „*A Sp. R. Lapok*“ szerkesztősége „Alma Materünk négyszázados emlékünnepe” külön lapot adott ki, amelyben „*A bizonyosságok fellegetei*” címen egyházi és iskolai életünk kitünőségei közül szólaltat meg 24 nyilatkozatban többeket, azonkívül beszámol egy külföldi hittestvérünk bizonyosságairól.

8. Végül a „*Sárospatak*” c. időszaki lap szintén a jubileummal foglalkozó cikkeket közöl alkalmi, ünnepi számaiban. (XXI. évf. 30. sz.; XXI. évf. 40. sz.)

9. Bár később jelent meg, úgy tárgyánál, mint már a bírálók által kiemelt idő és alkalmosságánál fogva ide kell soroznunk végül *Dr. Rácz Lajos* ny. theol. ak. tanár: *Comenius Sárospatakon* c. művét, mely a M. Tud. Akadémia kiadásában jelent meg, 1931. (1—237) és amelynek befejező sorai így szólnak: „Hadd tegyem le e sorokat, a 400 éves jubileumát ülő főiskola nevében, a hála és kegyelet koszorújául legnagyobb mesterének homlokára!” *Dr. Rácz Lajos* a pataki iskola növendéke, gimn. tanára, gimn. igazgatója, majd theol. akad. tanára, több ízben közigazgatója volt; jelenleg nyugalomban van. Az Akadémia kiadásában a mű értékén kívül bizonyára rugó volt az egyik bírálónak: *Dr. Schneller István* ny. egy. tanár, akad. lev. tagnak bírálatában levő következő indoka is:

„Igenlő felelet mellett szól még egy külső, *alkalmi* ok is. Ez évben ünnepli ugyanis a *sárospataki főiskola* fennállásának 400-ik évfordulóját. Alkalmoszerű és felemelő lenne, ha a Magyar Tud. Akadémia a sárospataki főiskola legkiemelkedőbb tanítómesterének monografiájával ünnepelné meg e főiskola 400 éves jubileumát.“

31. **Jubiláris érmek.** A főiskola 300-dos ünnepélyéről fenmaradt Emlékkönyv szerint az ekkor készített érmek olyan kapósak voltak, hogy amikor már nem tudták az igényeket kielégíteni, boldognak vallotta magát, aki többszörös áron is hozzájutott. Ennek és a szokásnak is hatása alatt készültek ez alkalommal az emlékérmek, négyféle kivitelben; *nagy ezüst-érem, kis ezüst-érem; nagy bronz és kis bronz-érem.* A kis érmek füllel és kék-piros szalaggal készültek, hogy feltűzhetők legyenek. A nagy érmek fül nélkül, emlék-érem gyanánt való megőrzésre. Valamennyinek egyik oldalán a főiskola utcai főépületének domborképe látható, ezzel a körirattal: *A sárospataki ref. főiskola 400 éves jubileuma, 1531—1931.* A másik oldalán a főiskola címerének szárnyas-angyala, dombor-műként, a menekülésből visszajött főiskola bibliai feliratának rövidített szövegével: „*Dicsőítsétek és féljétek az Istent!* (Jelenések k. XIV. 6—7 v.)

Fájdalom, sem kiadványaink, sem érmeink eladásából még megközelítő része sem folyt be a jelentős, pár ezer pengőre tehető kiadásnak. Ezek értékesítése és így a főiskola

befektetéseinek csökkentése érdekében többoldalú feladat vár a főiskola minden barátjára és volt vagy jelenlegi növendékére. Az érmeek most önköltségi árban kaphatók a főiskola gazd. válasz-mányának elnökénél vagy az igazgatóságok utján.

32. Jubiláris bélyegek. A P.D.O. Szövetsége budapesti fiókjának elnöke: Dr. *Panka Károly* képviselőházi könyvtár-igazgató volt szíves több ezer példányszámban jubiláris bélyegeket bocsátani a főiskola tulajdonába, hogy azokat 10 fillérjével értékesítve, a befolyó jövedelemből jubiláris kiadásainak fedezéséhez hozzájáruljon. A bélyegek sok féle színben azonos kivitelben jelentek meg és igen tetszetősek, ízlésesek. Ennek főalakja is a főiskolai-címer angyala, ezzel a felírással: *Timete Deum et Ei Tribuite Gloriam!* Alább, nagyobb betűkkel: Sárospataki Ref. Főiskola, 1531—1931. E bélyegekből is alig fogyott el néhány darab.

33. Nem tartozik szorosán ezek közé, de meg kell említenem, hogy a jubileum alkalmából a főiskola gimn. szárnyának első emeleti folyosóján és a rajzteremben *erdélyi népművészeti kiállítást* rendezett Gróf *Bethlen Mária* úrnő (Torda, Erdély.) A meglepően gazdag népművészeti kiállítás sikere örvendetesen jó volt, amiben része volt a *Széll Józsefné* főispánné vezetése alatt megjelent sátoraljaujhelyi Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tagjai csoportos látogatásának is. A befolyt jövedelem az erdélyi magyarság asszonyainak szegénységén volt hivatva segíteni.

34. Kifüntetések. A közoktatásügyi m. kir. miniszter úr előterjesztésére a Főméltóságú Kormányzó Úr kegyes volt megengedni, hogy 1. Dr. *Révész Kálmán* tiszán-inneni egyházkerületi ref. püspök és főiskolai lelkészi főgondnok úrnak, sok évi értékes egyházi és közéleti működésével szerzett érdemeiért, *teljes elismerése* tudtul adassék. — 2. *Janka Károly* főiskolai lelkészi gondnok urat, egyházi és kulturális téren szerzett érdemei elismerésül *kormányfőtanácsossá* nevezte ki; 3. Dr. *Trócsányi Józsefnek*, a gazd. választmány elnökének, e minőségében évek óta kifejtett buzgó és eredményes működéséért *elismerése* tudtul adassék. 4. *Elekes Imre* gimn. és közigazgatónak, az új angol-inter-

nátus megszervezése körül kifejtett érdemes tevékenységéért *elismerése* tudtul adassék.

35. Testületek jegyzőkönyvei, ujságok, folyóiratok, megemlékezése a főiskola jubileumáról. A már fentebb említetteken kívül felsorolom azokat a megküldött megemlékezéseket, amelyek a jubileum előtt, alatt vagy után, a főiskola jubileumával foglalkoztak, főiskolánkat üdvözölték vagy jubileumát méltányolták: 1. *Dunamelléki ref. egyházkerület* 1932. évi jegyzőkönyve, *Ravasz László* X. püspöki jelentése, mely külön kiadásban is megjelent (Bethlen G. irod. és nyomdai r. t. 1931) és amelyet a szerző volt szíves megküldeni. Legyen szabad legalább e pompásan jellemző, gyönyörű szavakat idézni belőle: *„A pataki főiskola a szabadságnak, a lelki agresszivitásnak volt a szellemi sásfészke. Körülötte századokon át forradalmak zúgtak, falai között állandó forradalom volt a tüzgyújtógondolat, akár a Medgyessiek, akár a Kövyek, Bessenyeiek, Kazinczyak vagy Kossuthok homlokából szikrázott elé. Ezért több a romantika benne, megőrzött valamit a hőskor levegőjéből, van benne valami kurucos, katonás. mámoros vonás, hiszen azoknak a hegyeknek lábujában húzódik meg, amelyeken a magyar mámorok nektárját szűrik. Ezért a pataki iskola jobban megőrizte az ifjúságát és az ifjúság legszebb a pataki iskolában. . . .*

2. A magyarhoni ág. hitv. ev. keresztyén egyház egyetemes közgyűlésén nov. 27-én „megemlékezett a . . . főiskola négyszázéves jubileumáról és elhatározta, hogy a jubiláló főiskolát üdvözli, továbbá működésére Isten gazdag áldását kérve.“ E szíves üdvözlés „tolmácsa“ *Báró Radvánszky Albert* v. b. t. t., egyetemes felügyelő.

3. A *Tolnai Ref. Egyházmegye* 1931. október 2-án Szekszárdon, *Szakács Imre* esperes és *Benedek Sándor* gondnok elnöklete alatt tartott gyűléséből küldi meleg, hittestvéri üdvözlését: *„Büszkeséggel gondol a pápai és sárospataki főiskolák 400 éves fennállási jubileumára. A visszatekintésben fájo és boldog idők áldott emlékei elevenednek meg, amelyek nélkül a magyar történelmet sokban és korszakalkotó vonatkozásokban megírni nem lehet. A mult legyen ígéret,*

a jelennek — a nehéz idők dacára is felcsillanó országos öröme — legyen biztatás a remélt boldogabb jövőendő századok felé.“

4. *Nádházy Bertalan* egyh. m. lelkeszi főjegyző az *Alsó-borsodi ref. egyházmegye* 1931. X. 22-én tartott gyűléséből küldi meg a *Farkas István* esperes és *Báró Bottlik István* gondnok urak elnöklete mellett hozott határozatot. Ebben *belső megilletődéssel fordul a Jóltevő főiskola felé, amely annyi szegény magyart ölelt kebelére melengető szeretettel... Az Urnak dicső fénye ragyog régi kövein és új tégláin... Legyen kőfalaiban csendesség és jó békesség!*

5. A *P.D.O.Sz. Szabolcs-, Szatmár-, és Beregvármegyei Egyesülete* az egy évi működéséről kiadott titkári-jelentésében, mely *Erdőhegyi Lajos* főispán, elnök és *Barth Ernő* p. ü. tanácsos, titkár neve alatt nyomtatásban is megjelent, — megállapítják, hogy „*ősi főiskolánk fenmaradása, az egész nemzetre kiható kulturális jelentőségének megtartása, szorosan összefügg szövetségünk létevel vagy nem létevel.*“

„*A Kálvinista Szemle*“ (Bpest) XII. évf. 39. számában *Dr. Sebestyén Jenő* többek közt ezeket írja: . . . *Az egész magyar reformátusság lelke mozdul meg ezekben a napokban és minden szomorúság, levertség és aggodás mellett is felöltözi újra ünneplő ruháját, hogy az ősi pataki Főiskola örömnünapján hálatelt szívvel örvendezni is tudjon... A nemzetnevelő munkában játszott századokon át Sárospatak is rendkívüli szerepet, „üldöztetve, de el nem hagyva; tiportatva, de el nem veszve.“ . . . Speciális szellemének megfelelőleg speciális embertípust is tudott életre hívni a „pataki diák“ kedves, rokonszenves, jellegzetes alakján keresztül, hitét és hazáját törhetetlenül, hűséggel, önfeláldozóan és, ha kell, harcosan is szerető magyar ref. művelt ember alakjában . . . A főiskola ifjúsága mindenkor és mindenütt a legértékesebb része lett nemcsak az egyháznak, hanem általában véve a magyar intelligenciának is. Az ősi nemes Főiskola, most, a 400 éves jubileum napjaiban, az ujjászületés, a külső-belső megújulás útján indul el új reménységgel. Adja a nagykegyelmű Ur Isten, hogy a „második ház“ dicsősége még nagyobb legyen, mint az „első“ volt és Sárospatak a magyar kálvinizmus felleg-*

várai között új áldásokkal tudja betölteni azt a felséges missziót, amelyet Isten a magyar ref. egyházi és nemzeti élet meggazdagítása céljából 400 év óta reá bízott!"

A „*Ref. Figyelő*“ (Bp.) IV. évf. 40. számában vezető cikkben ír a „*A pataki iskola*“ címen. „*A pataki iskola nagy szívó ereje éppen abban volt, hogy magához tudta ölelni és nevelni fiainak a lelkét és csak a lelket kereste minden-
kiben. Ref. kollégiumaink egytől-egyig ariszto-demokratikus alapon teljesítették nagyszerű nevelő missziójukat, de talán egyik sem olyan ideális módon, mint a pataki kollégium... Külön nyomozást és kutatást érdemelne az, hogyan nyomta mindinkább felfelé a tiszta magyar érzés határait a pataki főiskola... Ez az iskola boldogan tekinthet vissza olyan emberekre és korszakokra, akik és amelyek mindig kiinduló pontjai és forrásai lehetnek egy nagy belső lendületnek és megújulásnak. És most, a 400 esztendő határán annak örvendünk legjobban, hogy ennek a nagymultú és sokra hivatott főiskolának pályája épen most van magasra lendülőben és legjobb napjai előtte látszanak lenni...“*

Ugyanezen lapszámban „*Hódolás Patak gyöngye előtt*“ címen Szentéhné *Elekes Katinka* ír hozsánnázó lélekkel *Lorántffy Zsuzsánnáról*, abból az alkalomból, hogy minden bibliás lelkű magyar asszony örök eszményképe bronz-szobor alakjában is megelevenedik.

A *Ref. Figyelő* következő számában (IV. 41.) is helyet szentel a pataki jubileumnak: közli a *Lorántffy-szobor* képét, igen sikerült másolatban; és melegen emlékezett meg a lezajlott ünnepélyről, amelyen „szikrázott a hódoló nemzeti közvélemény előtt a drága és biztató fénysugár a 400 éves pataki kollegium homlokán“.

A „*Dunántuli Prot. Lapok*“ XLII. évf. 40. számában Dr. *Pongrácz József* emlékezik meg e címen: „*A sp. főiskola ünnepe.*“ A testvér pápai főiskola igazgatója meleg szeretettel ad számot a jubiláris ünnepély mozzanatairól.

Az „*Országos Ref. Lelkészegetesület*“ a Dr. *Baltházár D.* főiskolát üdvözlő nagyszerű beszédét közölte vezető helyen.

Az „*Uj Idők*“ megemlékezése előzetesen is megtörtént *Komáromi János* tollából; de a jubileum alkalmából is kiadta (XXYVII. 42. sz.) a *Lorántffy-szobor* és a pataki tanárnék által adományozott urasztali terítő sikerült képét.

A napilapok közül a *Magyarság* XII. évf. 222. számában „A sárospataki főiskola 400 éves jubileuma“ címen az első napi ünnepről, a XII. évf. 223. számában pedig: „A kormányzó a sárospataki főiskola jubileumán“ címen a főünnepről számol be.

A „*Bp. Hírlap*“ LI. évf. 221. számában tárcát közöl *Lőrinczy György* írotól: „A pataki diák“ címen. Az LI. évf. 222. számában: „A 400 éves sárospataki főiskola jubiléris ünnepe“ címen az ünnepély első napjáról emlékezik meg, LI. évf. 223. számában pedig: „A Kormányzó jelenlétében ünnepelték a sp. főiskola 400 éves fennállását“, címen hosszú, meleg cikkben számol be a főiskola főünnepéről.

A „*Pesti Hírlap*“ LIII. évf. 222. számában: „A sárospataki főiskola 400 éves jubileuma“, címen az ünnepély első feléről ad számot. A 223. számban a főünnep lefolyását ismerteti. Ugyanezen szám képes mellékletén pedig kilenc érdekes képet közöl a főiskoláról és az ünnepély egyes részéről: a főépület, angol-internátus, A kormányzó az ünnepen, Ünneplő közönség, Három szobor, Két jelenet a történelmi felvonulásból.

A „*Pesti Napló*“ 82. évf. 222. számában a hírek között számol be az ünnepély első napjáról, hasonlóképen a következő számban a második napjáról. Ennél már 5 képet is közöl, az ünnepéllyel kapcsolatban: a Kormányzó, Balthazár, Petri, Dókus és Janka arcképét.

A „*Prágai Magyar Hírlap*“ október 7-iki számában „A 400 éves sp. Kollégium“ címen *Balogi* álnevű szerzőtől három hasábos nagy cikk ismerteti a főiskola életének pár főbb mozzanatát: *Az iskola első fénykora, Az iskola felvirágozása a XIX. sz. első felében; A szabadságharc kora; A 300-ik évforduló* alcimekkel. Az X. 8-iki számban folytatja a cikkirő „*Közdelem a főiskola fenntartásáért*“; „*A volt diákok iskolájuk mellett*“; „*A főiskola jelene*“; „*Elpusztuló vár ott a kert felett*“ alcimeken két hosszú hasábon. Apróbb tévedései ellenére meg kell állapítanunk, hogy helyszíni alapos ismerettel, lekötelező jóakarattal és szeretettel s az elszakított területek vonatkozásainak kiemelésével írta meg a szerző e cikkeit.

A „*Theológiai Szemle*“ (VII. évf. 6. sz.) a két főiskola jubileumáról szólva, azt mondja, hogy „*jubileumi ünnepségeik*

nemcsak a kegyeleti adó lerovását és nem is csak a két Alma Maternek hírben, névben és tekintélyben, ország sőt világszerte való növekedését jelentették s hozták magukkal, hanem azontúl és azonfelül maradandóbb gyümölcsöket is termettek, úgy, hogy ha semmi egyéb nem igazolta volna, már ezek a gyümölcsök maguk igazolnák, hogy a jubileumokra szükség volt.“

Az „Újság“ VII. évf. 218. sz.: *„Négyszáz éves a pataki főiskola“* címen és a főépület képeinek közlésével három hasábon, szept. 30-án *„Kincses könyvek között“* és a nagykönyvtár képeinek közlésével, négy hosszú hasábon; okt. 1-én *„I. Rákóczy György scholájától—az angol internátusig“* három és fél nagyhasábon és az új angol internátus képeinek közlésével emlékezik meg ünnepélyünkről. A hírek között ezeken kívül a szokásos program felsorolás. A komoly, alapos cikkek *Pánczél Lajos* névaláírással jelentek meg és a napilapok közül az *„Újság“* szentelt főiskolánk nagy évfordulójának legtöbb és leggondosabb cikket. Az angol-gimnáziummal kapcsolatban e feltűnő meglátásról számol be: a középiskolában *„uttörő a sárospataki gimnázium, amely a latin-gimnáziumokkal szemben megcsinálta Magyarország első úgynevezett angol-gimnáziumát s ezzel, úgy lehet, a középiskolai tanítási rendszer megreformálását indította el.“* *„Ez a reformgimnázium ma az első és az egyetlen Magyarországon!“* És szakértelemmel ismerteti az *„angol gimnázium“* s az ezzel kapcsolatos *„angol-internátus“* lényegét és jelentőségét.

Kisebb megemlékezés bizonyára több lapban is volt, de nem jutott kezünkhöz és így nem említhetjük meg. Tudunk még a következőkről: *„Miskolci Jogászélet“* VII. évf. 7—8. száma; *„Ujbarázda“*; *„Kis Újság“*; *„Maros“* (Marosvásárhelyen jelenik meg) V. évf. 230. sz.; *„Előőrs“* IV. évf. 40. sz.; *„Magyar Jövő“* (Miskolc); *„Zemplén“* (Sátoraljaujhely).

II.

AZ ÜNNEPÉLY,

1931 szeptember 30-án.

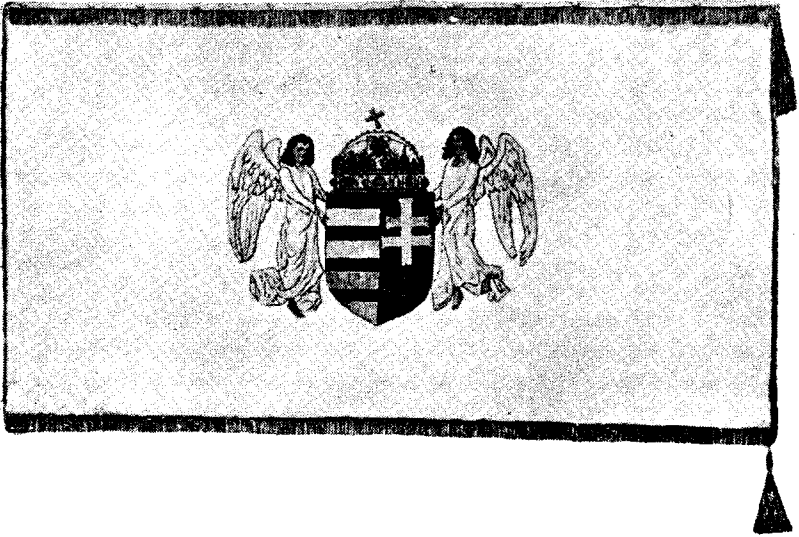
1. Zászlóavatás.

A főiskola udvara zsufoltságig tele. Az utcán és iskola-kertben mindenfelé óriási közönség. Idegenek, volt tanítványok, városbeliek. Alig lehet kimenni a főépület elé, ahol 4 órakor érkezik autón Gróf *Klebelsberg Kunó* volt közoktatásügyi miniszter, a magyar kormány hivatalos képviselőjével: Dr. *Petri Pál* államtitkárral, Dr. *Szily Kálmán* államtitkár és Farkasfalvi *Farkas Géza* főiskolai világi gondnok kíséretében. Pár üdvözlő szó után a közönség tisztelete sikátort nyit. A bejárattól jobbra eső helyen van kijelölve a tér az ünnepély nyitányának. Hosszu asztal mellett ülnek a hivatali előkelőségek és a zászlóanyák. Majd oldalt néhány széksoron úrhölgyek ülnek. A közönség tömege áll. Csaknem a fal mellett dobogó, — kétfelől két gyönyörű zászló: egyik *hófehér*, egyik oldalán a magyar nemzet, a másik oldalán a főiskola cimerével. Hatalmas nemzeti színű szalag omlik alá. A másik *fekete* alapon arany betűkkel, latin írással, — a közönség közt futó tűzként terjed a hír: ez a Marosvásárhelyről visszahozott pataki zászló, több, mint 200 év távolából. Olyan mélyen megható, soknak szemében könny csillog. Minden olyan szimbolikus, nagyjelentőségű. Akkor a főiskola gyásza, most az egész országé... A „*Magyar Hiszekegyet*“ énekelte a közönség. Mellettem sir néhány férfi: „én még csak most hallom először, még nem voltam itthon *azóta*...“

A pataki iskola egész története kél életre: add meg Istennek, ami Istené; add meg hazádnak, ami a hazáé!

Szabó Zoltán teol. tanár és főiskolai lelkész fekete palástos alakja jelenik meg a dobogón. *Imája* a következő:

Istenünk, Atyánk a Krisztus által! A Te neved dicséresség és szenteltesség meg az első szó által is, amelyet ez áldott órák közül az elsők kimondhat a mi gyarló emberi nyelvünk. Az ajkunk vonaglását Te rendelted sírásnak és

A pataki hölgyektől ajándékozott jubileumi diszszászló két oldala.
Tervezte a kiküldött bizottság; készítette Balogh József iparművész.
(l. 23—24. oldal.)

nevetésnek, a szemünk sós cseppjeit Te tetted a fájdalom gyöngyeivé, Te engedted, hogy a hang rezdüléseiben érzéseink és gondolataink keljenek szárnyra: a Te akaratodból van az is, hogy egy magyar zászlónak még a láttára is gyorsabban dobogjon a szívünk s benne, rajta ott lássuk mindazt, ami magyar, mindent, ami mind a miénk, mindent, ami csak a miénk.

Teremtő Istenünk, bizonyóságot teszünk előtted, hogy különösen mély érzések fakadnak bennünk ez alatt a zászló alatt. A nyele mintha nem is magyar erdők fái közül, hanem egyenesen a mi szívünkéből sarjadt volna ki; Selymét mintha nem is emberi kezek tették volna hófehérré, hanem a mi áhítatunk, a múlt idesugárzó dicsősége, a szép jövő fehér álma.

Te vigyázz ránk, Te segíts bennünket Megtartó Istenünk, kiknek a kezeire bízad ebben a nemzedékben ezt a zászlót. Fehérségét soha ne szennyezze megalkuvás, hűtlenség és hitetlenség. Ha valamikor is abba a kísértésbe jutnánk, hogy a magyar zászló drága három színe közül — megtagadva Téged, Atyánkat és hazánkat, ami édes szülőanyánkat — csak az első szín után induljunk: ennek a zászlónak a fehérje s az erre írt eszmény legyen a mi jó úton vezetőnk, mint volt a Te pusztában vándorló választottaidnak a felhő és a tűzoszlop. Feledkezzék meg rólunk a mi jobbkarunk, ha nem akaránk ezt a Tőled mutatott, Tiednek ismert szent célok szolgálatában *előre* vinni, de — óh Seregeknek Ura — Te sokasítsd meg jobbunk erejét, ha igaz ügyért emeljük azzal a zászlót, még ha le is kellene érte hullni a két karunknak.

Áldd meg Uristen ezt a zászlót, főképen azzal, hogy neveltessék e helyen mindenkor annak szolgálatára méltó sereg. Áldd meg azt a sereget, mely most e zászló körül áll, akik mellé fognak állani, akik érte — alóla kidőlhetnek. Legyen igazán, *lélekben* nemes a mi tanulóifjúságunk minden tagja s azt a mindnyájunk számára szent cimert tedd az ő nemesi cimerrüké, mely e zászlón lobog.

Áldd meg a mi iskoláinkat, melynek fundamentumává Szent Fiad evangéliumát, legszebb földi ékességévé a nemzeti zászlót tetted.

Áldd meg Istenünk azokat is, akik még mindig csak szívükben viselhetik a mi szent színeinket, de szívük fölött nem. Kérünk, kegyelmes Isten, hogy sok imádság, sok munka,

— s ha Te úgy akarod — sok feláldozott és feláldozandó élet gyümölcseül: ez a zászló, 400 éves iskolád zászlaja s ennek sok-sok testvértrikolorja felröppenhessenek egyszer már mindenüvé, ahonnan 13 évvel ezelőtt letörettek a Te büntető akaratodból, nevelni akaró szent szeretetedből.

A Te áldásod lebegjen felettünk mindenkor, őriző angyalaid járjanak táborot körülöttünk a zászlónknak még a rebbenésében is. Olvassuk arról mindig a Te neved félelmének, az Irántad és egymás iránt való szeretetnek szent parancsolatát és a lélek békességének ígérését. Lobogtassa azt ne csak kárpáti szél, hanem a Te Lelkeddel teljes lelkek ereje. Hallgass meg a Te Szent Fiad, az Ur Jézus Krisztus nevében Ámen.

Azután *zászló-avató* beszédet mondott és a *zászló anyá-
kat* üdvözölte főiskolánk költői lelkű tanára: *Novák Sándor*:

*Mélyentisztelt közönség!
Kedves ifjú barátaim!*

A 400 éves Sárospataki Ref. Főiskola új zászlója, mint a Főiskola szellemének látható szimboluma, — megfürödve az imént elhangzott hajnalszépségű imában — mély meghajlással köszönti az ünneplő közönséget.

Üdvözlí első sorban azokat a fennkölt lelkű hölgyeket, akik, mint zászlóanyák, a mai nappal új századok küzdelmeire és dicsőségére indítják el a Főiskola fehérszárnyú lobogóját. Üdvözljük dr. gróf Klebelsberg Kunóné ónagyméltóságát, az ő személyében férje után a nagy célkitűzések és alkotások szellemét; Főtiszteletű dr. Révész Kálmánné öméltóságát, mint a törhetetlen hit galambrepülését; Farkasfalvi Farkas Gézáne öméltóságában az egyenes utak akadályt letipró, katonás energiáját; Nagytiszteletű Janka Károlyné nagyságos asszonyban a nagy eszméknek meleg szíven át kisugárzó szónok-lelkét; dr. Kun Zoltánné öméltóságában a természettudományok testlelket gyógyító erejét; Kazinczy Gáborné öméltóságában a pataki diákok áldozatos iskola-szeretetét. Az a szellem, amit a zászlóanyák képviselnek, hassa át most a Főiskola minden követ, a tanárok és tanítványok lelkét, hogy a Pósházi által „magyar Sion“-nak nevezett Főiskola egyén- és nemzetnevelő céljait diadalra vihessék!

A nemzetten és a főiskolán végig tombolt viharok eltépték a régi lobogókat, csak egy tépelt sas-szárny maradt meg belőlük: az a zászló, amely most csüggeteg fővel áll itt előttetek. Ez alatt a zászló alatt vonult el a fészkből kivert muzsaszereg Marosvásárhelyről Gyulafehérvárra. Küldte ezt a zászlót a marosvásárhelyi ref. kollégium előljárósága, hogy a régi az újjal összezsíkolózzék, mi pedig kötelező tanulságokat merítsünk belőle a jövőre. Itt ujjong a sokat szenvedett testvér mellett az új lobogó, melyet a sárospataki hölgyek áldozatkészségéből tüzünk a 400 év homlokzatára. De bármennyire új is ez a zászló a maga testi mivoltában, a szellem, amely körülzuhogja és benne él, a Főiskola régi szelleme: a Perényiek, Lorántffyak áldozatkészsége, a Rákócziaknak s Kossuthnak szabadság-szerelme, a Hit, Tudomány és Hazaszeretet örökkévaló szentháromsága, a Lélek felséges jogfolytonossága, amelyen szakadást, szünetet, vakációt nem engedtünk és nem fogunk engedni soha!

Szellem nélkül semmi emberi dolognak nincs létjogosultsága. Ez a zászló csak hitvány rongy, ha nem szimbolum, ha nem ragyog a csúcán, — mint valami kiterjesztett szárnyú sas, — egy nagy átfogó eszme, ha nem a szívekből nőtt ki, a Földgolyónak ebből az egyetlen égi talajából, mely egyedül képes minden lobogót élőfává eleveníteni, lombjai között az eszmék és tettek aranyalmáját, a hősi elszántságok Krisztustövisét kigyümölcsöztetni. Miért haltak volna meg a zászlókért, a zászlók alatt történelmünk folyamán a Dugovics Tituszok, a névtelen hősök, ezrek és ezrek, ha nem tisztelték volna a zászlóban az élet és a vallások legmélyebb misztériumát: a másokéért hozott áldozatot. A világot vak erők zúrzavarává degradálja, aki nem látja, hogy az összes teremtett lények és dolgok homlokára egy titkos írású jelmondat, egy megfelelőbbhezhetetlen világmagyarázat van írva: „Nem magadért, de mások számára vagy teremtve!”

Az áldozat gondolatát jelképezi minden zászló. Ez a zászlók filozófiája és pedagógiája. Kitűnő professzor rejtőzködik minden lobogóban. Sárospataki Főiskola zászlója, itt sorakoznak körülöttem az elmúlt diákok árnyai: a hitmartirok, a Bocskaiak, Rákócziak, a kuruc bujdosók, a gályarabok, a 48-as veressapkások, a világháború elesett diákhősei és a mai szomorú napok verejtékező életrokkantjai, a közélet

kitünőségei, és szemeiket fehér selymedre szegezve várják, hogy kezd el már velőtoszlató magyarázataidat. Óh légy most a mi professzorunk s a régi nagyok módjára taníts meg bennünket a te igazságaidra, lásd el utraivalóval a Főiskolát ujjabb négyszáz esztendőre, vagy az idők végezetéig, hogy sohase legyen a Kárpátok alatt „elnémult harang“ a keletiesen muzsikáló magyar szó!

Taníts meg bennünket először is arra, hogy nincs tudomány, mely nem az igazságban gyökerezne, de nincs igazság, melynek végső eredményben nem az isten-eszme volna a kiteljesedése. Olyanok az igazságok, mint a gulya élei: mennél magasabbra emelkednek a szárak, annál inkább közelednek egymáshoz, hogy végül az egységben: az isten-eszmében csúcsosodjanak ki. Ezért van az, hogy a tudomány minden előhaladása egy-egy közeledő lépés isten felé, de ördögi praktika minden törekvés, mely a napot akarja visszatartani és az éjszakát óhajtja állandósítani a Földön.

Ezzel szemben szoktass rá bennünket az emberi ész alázatosságára, mert az emberi lélek síkja csak alacsony emelet az egyetemes élet felhőkarcolójában; az emberi látáson felül még milyen magas emeletek, milyen messzi kilátások nyiladoznak, amelyek a mi földi szellemünkben még sejtések alakjában sem jelentkezhetnek.

De taníts meg bennünket arra az ellentétesnek látszó gondolatra, hogy az alázatos szív nem zárja ki a büszke, merész homlokot, amely minden más akarattal szembe mer feszülni, ha a világ tervezője a maga láthatatlan célja érdekében ezt a meggyőződést oltotta belé. Add nekünk azt a merész homlokot, mely, ha kell, a lelkét vesztett hagyományt le tudja vetkezni, hogy ujjabb és nagyobb igazságokat teremtsen. Az előreszellem is a Főiskola egyik nemes hagyománya. Csak egy hagyományról nem mondunk le soha: a lelkiismeret szabadságáról. Ezt mint családi ereklyét őrizzük s védelmében martir-szerepet is hajlandók vagyunk vállalni, még ha porinkat a névtelen szélbe szórná is vörös, vagy akármilyen színű máglya. A pataki diáknak közmondásos, nem parketre termett, de ott is helyt állni tudó karaktere a „szegények iskolájá“-nak egyik dicsekedése.

Ne vigy minket azonban az elbizakodottságig, sőt taníts meg mindnyájunkat arra a félelmetes igazságra, amire ennek

a vesztébe vakon rohanó világnak s benne a mi szegény csonka hazánknak, ennek a „szomorú kis árvaháznak“ legjobban szüksége volna, hogy az erkölcs, a jóság, az emberi szolidaritás nem metafizikai köd, hanem közgazdasági szükségesség, élet- és kenyérbiztonság. Enélkül a tanítás nélkül a népek, a gyárak, a pénzcsoportok ezer és ezer érdekeltségei: luciferi hadállások, melyek alvilági dühvel fegyverkeznek egymás ellen és a teremtéssel oly rokon „termelés“ szót az emberiség legátkosabb szavává, háborúk kohóivá vagy a munkanélküliség tömegszállásává szentségtelenítik. Ne engedd szétfoszolni azt az illúziókat, hogy a hipokrita békekongresszusok mellett biztosan el fog jönni a lelkek általános lefegyverzése, amikor az Igazság Józsue-kürtszavára háborúk nélkül fognak leomlani a trianoni békék börtönfalai, amikor a világpolitikát nem dühöngő cellákból, de templomokból fogják irányítani s a megtisztult emberiség iszonyattal fog tekinteni ez ál-civilizációk, népszövetségek Kain-lelkű, farizeus korára.

Értesd meg velünk, Zászló, hogy ebben a lélek-felszabadító munkában mi lesz a protestantizmusnak, közelebről a pataki Főiskolának a hivatása, mintahogy megértetted őseinkkel a multban. Legyen e magasztos történeti hivatás az Alma Mater szellemének mindennapos költségvetése. Őh vésd jól a sziveinkbe, hogy a protestantizmus hátrafelé sohasem csoportosíthat, a protestáns Főiskola gyermekei más felekezetet, más meggyőződést sohasem gyűlölhetnek, mert a protestantizmus a Történet orkhestronában a Világlélek által sugalmazott szabadság-induló.

Nevelj e lelki szabadságharcra megfelelő lelkű ifjúságot, hogy tisztelni tudja az idősebbekben a mérsékletet, a bölcseséget. Viszont az idősebbekkel értesd meg, hogy nemcsak a Főiskolához, hanem az egész élethez elsősorban az ifjúságnak van joga, tehát a közvéleménynek olyan politikára kell megérnie, mely kivezeti a jövőt: a fiatal nemzedéket a kenyértelenség pokol-völgyéből, hogy a „hósi halottak nemzete“ „öngyilkosok nemzetévé“ ne súlyedjen.

Az nem lehet, hogy a Mohácsoktól, tragédiáktól, nagy-szerű bravuroktól Rembrandt-kép gyanánt ragyogó történelmünket boncasztalon alacsonyabb rendű népek gunykakaja között kellésék befejezni. De kirakat-nemzet se legyünk, ahol

minden az ablakban van és semmi sincs a boltban. Inkább ihless bennünket nagy elszántságok époszára, hogy lelki integritásunkkal szerezzük vissza földrajzi integritásunkat s hozzád hasonló zászlók erdejével tüzdeljük körül ősi hazánk régi határait!

Ezek után átveszlek Zászló, a Főiskola oltalmába. Galambszárnyad alatt saslélekkel fogadjuk, hogy a Főiskola örök eszményeit minden időben meg fogjuk őrizni. Most már emeld magasra fejedet irányt mutatva Annak a trónusa felé, akié a világon minden hatalom és dicsőség!“

A lelkeket megragadó beszéd hatása alatt állott az egész közönség, amikor meghajlott a pataki hölgyektől ajándékozott gyönyörű zászló, hogy rúdjaiba szegeket verjenek a felkért vendégek. A zászlóanyáknak felkért dr. gróf *Klebelsberg Kunóné*, dr. *Révész Kálmánné*, *Farkasfalvi Farkas Gézánné*, *Janka Károlyné*, Dr. *Kun Zoltánné* és *Kazinczy Gáborné* urhölgyeken kívül: A m. kir. kormány nevében: Dr. *Petri Pál* államtitkár; Gróf *Klebelsberg Kunó* ny. v. és közokt. miniszter; *Pokorny Hermann* altábornagy, a honvédelmi miniszter képviselője; *Dókus Ernő* főgondnok helyettese: *Cziáky Endre* püspökhelyettes; Dr. *Szily Kálmán* államtitkár; *Széll József* főispán; Gróf *Tisza István* egyetem nevében: Dr. *Mitrovics Gyula* egy. ny. r. tanár, Debrecen; *Ritoók Margit*, Orsz. Mansz. főtitkár, Bpest; Saujhelyi honvéd tisztikar képviselője: *Pókay Antal* alezredes; a P. D. O. Szövetsége nevében: *Kazinczy Gábor* ny. kúriai bíró; Dr. *Finkey Ferenc* kúriai tanácselnök; *Harsányi Gyula* ny. táblabíró; *Nagy Endre* ref. kollégiumi igazgató, Marosvásárhely; *Janka Károly* lelkészi gondnok, *Farkasfalvi Farkas Géza* világi gondnok; *Juhász László* esperes, Dr. *Enyedy Andor* lelkész, *Farkas István* esperes, *Kiss Ernő* esperes, *Pósa Péter* lelkész, *Meczner Béla* felsőházi tag, *Bernáth Aladár* alispán, Dr. *Barabási Kun József* egy. ny. r. tanár, *Téglássy Andor* földbirtokos, főisk. igazgató-tanácsosok; Dr. *Fejes István* törvényszéki jegyző; Dr. *Vasady Béla* teol. ak. igazgató; *Kovács Dezső* tan.-képző-int. igazgató; Dr. *Trócsányi József* gazd. vál. elnök; *Martin Miklós* szenior; *Elekes Imre* gimn. és közigazgató.

Miután a zászló-szeg beverésénél mondott *jeligéket* gyorsíró nem jegyezte, kérésre alig néhány résztvevőtől sikerült

megkapni, sajnálatomra azok közléséről le kellett mondanom, bár igazán nagyértékű és szép nyilatkozatok és mondások hangzottak el. És, ha az ünnepély programszerű folytatása nem kényszerítette volna a félbeszakítást, még sokkal többen vettek volna részt a zászló-szeg beverésnél, bizonyára szintén azonos érzelmektől hevített gondolatokkal.

De már emelvényen állott a főiskola szeniora: *Martin Miklós*, hogy az egész tanulóiifjúság nevében fogadalmat tegyen a régi és új zászlóra:

„A sárospataki református főiskola lelki zászlója alá négyszáz év óta szent fogadással állt az ifjúság.

Most, a négyszázegyedik évébe lépő főiskola látható zászlója leng kibontva és alatta a négyszázegyedik esztendő ifjúsága áll, hogy érzését kifejezze és fogadalmat tegyen.

Ez az ifjúság tudja, hogy iskoláját, szeretett Alma Materét évszázadok harcai közepett, kézzelfogható módon megnyilvánuló Isten-kegyelem tartotta fenn. Ezért:

igéri és fogadja az ifjúság, hogy lélekben vallásos, Isten-félő és Isten-szerető marad.

Ez az ifjúság azt is tudja, hogy Isten segedelme által, magyar szivek áldozatos szeretete és adománya tartotta fenn és táplálta. Ezért:

igéri és fogadja az ifjúság, hogy magyar nemzetéhez mindig hű marad és mint oly sok elődje, ő is tud, ha kell, még életet áldozni is.

Ez az ifjúság *tudja* azt, hogy az áldott jótévő ősök kötelességeket rónak a vállaira, *érzi*, hogy ennek az iskolának több joga van odaadást követelni, mint más iskolának, mivel itt a kövek kiáltanak, azért a ma pataki diákja

igéri és fogadja, hogy ehhez a zászlóhoz, mely arra van hivatva, hogy a főiskola lelkét lobogva hirdesse, hű marad és hű marad mindaddig, míg e zászlóna „Féljétek és dicsőítétek Istent“ lobog és míg a főiskola változó idők sodrában is kemény, de Isten előtt alázatos, öntudatos keresztyén lesz.

„Pro Deo et Patria“. Istenért és Hazáért.

Erre esküszünk.“

2. Tanügyi kiállítás megnyitása.

($\frac{1}{25}$ órakor.)

A gimnáziumi-szárny új (II-ik) emeletére vonult a közönségnek az a töredéke, amelyik ott remélhette, hogy elfér. Mint a kiállítás központjában, az új énekkeremben folyt le a hivatalos megnyitás. A *Tanítóképző-intézet* énekkara énekelte el *Várady—Kovács Dezső*: Magyar ünnepi dal c. következő darabját:

Magyar ünnepi dal.

Várady Antal.

A sárospataki ref. főiskola 400 éves jubileumára zenéjét férfikarra szerző: Kovács Dezső.

Élénken

First system of the musical score. It consists of a vocal line and a piano accompaniment line. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The lyrics are: *Fertek sinno-pel-ni, jet-tek, ró-se-im, ti*

Second system of the musical score. It continues the vocal line and piano accompaniment. The lyrics are: *ma-gyar-rol! Szent az ó-ra, drá-ga per-cel*

Lassacskán

Third system of the musical score. It concludes the piece with a slower tempo. The lyrics are: *ih-le-tén ö-söm ra-gyog. m) Kült időbnek*

tis-ta fé-nye, ő-se-ink-nek szent e-té-nye Uj-ka-ink-ra

Félkar, kissé lassabban

Egész kar. Pattogósan

dalt ez ad meg Isten áldd meg a ka-zát! f A-ko-l A-t-pád

né-pe vér-zett, Meddig a föld s né-pe tart

né-pe tart

Égyet-ét-tér, honfi-ét-zet lel-ke-sít-se

Ritardando ...

a ma-gyart p. Le-l-ke-sít-se a ma-gyart a ma-gyart a ma-gyart

Lassacsán

mf. Még szívünkben ősz-sze jott-va, -ál-ünk bé-kén

Félkar. Kissé

har-ci söt-ét, Addig pl nem vesz-he-tünk Isten áldd meg

lassabban

Egész kar. Lissan

nemze-tünk Isten áldd meg nemze-tünk, Isten áldd meg,

Isten áldd meg nem -

ze - tünk

áldd meg Isten áldd meg nemze-tünk!
Isten áldd meg nemze-tünk!

nem -

ze - tünk

A pompásan előadott énekszám után *Elekes Imre* gimn. és közigazgató üdvözölte dr. gróf *KleBELSBERG Kunó* v. közokt. miniszter urat és felkérte a tanügyi kiállítás megnyitására, a következő szavakkal:

Nagyméltóságú Uram!

Mély tisztelettel és ragaszkodó szeretettel üdvözöljük Nagyméltóságodat tanügyi kiállításunk küszöbén. A munka mezejét óhajtjuk bemutatni itt: dicsőséges elődeink maradandó alkotásait és a mi szerény kezdéseinket. Nem hatásos és magával ragadó látványosságok ezek: a hétköznapiak komoly óráinak gondolja, verejtéke látható. Szeretettel rakosgattuk össze, hogy a mi nagy jubiláris ünnepünk erről is számot adjon. Lelkesítette munkánkat annak reménye, hogy ezeket bemutathatjuk Nagyméltóságodnak, mint munkánk kezdetén a magyar kultúra messzelátó órének.

Nagyméltóságú Uram! Új korszak nyílt meg főiskolánk történetében, nemcsak a naptárok mérése, hanem külső-belső megújulás következtében is. Olyan mindenkire kiterjedő szent láng gyúladt a lelkekben, hogy az alkotások láza mindenkit magával ragadott s Istentől nyert képessége szerint mindnyájan helyt akartunk állani a nagy vizsgán, melyet Nagyméltóságod előtt tenni óhajtunk.

És ezt Nagyméltóságodnak köszönhetjük. Nagyméltóságod ismerte fel az időnek alkalmatosságát; főiskolánk multjának csodálatos varázsát meg akarta százszorozni a magyar kultúra számára. Nagyméltóságod „legyen“ szavára felfrissült itt minden érték, megújultak a keretek, telni kezdtek a kaptárak és alkotásokban nemesültek az energiák. Ez az egész mai nap ezeknek az ünnepélyes érzéseknek kifejezése kívánt lenni: elsősorban hálaadás Istennek, hódolat a szent multnak és tisztességtétel Az előtt, akinek a megújulás köszönhető. Nagyméltóságod magához ölelte a magyar állam 400 éves árváját s a szeretet mosolyával megszépítette, új életre hívta. Ez az áldozatos szeretet örökre összefűzte főiskolánkat Nagyméltóságoddal s a jövő századok történetébe együtt lépnek be. Legyen áldott, aki adta e napot! Legyen áldott Nagyméltóságod és minden magasztos elgondolása. És legyen áldott e főiskola, abban kicsinyek és nagyok, hogy munkálkodhassanak Istennek dicsőségére, édes magyar hazánk visszaszerzésére

és megtartására. E gondolatokkal eltelve kérem Nagyméltóságodat, kegyeskedjék a mi szerény zsengeinket is magában foglaló tanügyi kiállítást megnyitni.

Gróf Klebelsberg Kunó meleg szavakkal köszönte meg az üdvözlést; kijelentette, hogy mindig kész örömmel jön az ősi főiskolába; E tanügyi kiállítás gondolatát szerencsésnek tartja s épen ezért örömmel nyitja meg.

Utána részletekre is kiterjedő érdeklődéssel járta körül a teremben elhelyezett asztalokat; nagy szakértelemmel nyilatkozott a falakat borító, a főiskola tanáraitól és tanítványaitól származott képkiállítási darabokról. Azokat a könyveket, amelyek a pataki főiskola tanárainak és növendékeinek műveit tartalmazták, csaknem darabonként figyelmére méltatva, megnézte, a részletekre nézve kérdéseket intézett a rendezők-höz és a kalauzoló igazgatóhoz. És csak a következő program szám miatt kényszerült időbeosztás készítette arra, hogy a szemlét félbeszakítsa. Eltávozása előtt azonban teljes elismerését fejezte ki a látottak felett.

A *Tanügyi kiállításról* a részletes ismertetés megírására felkértem *Szilágyi Benő* tanárt, mint a kiállítást rendezőbizottság elnökét, aki a következőkben volt szíves a kérésnek eleget tenni:

Tanügyi kiállítás.

A főiskola 400 éves jubileuma kedvező alkalmul szolgált arra, hogy összehordjuk és tanügyi kiállítás keretében mutassuk be a nagy számban összesereglett közönségnek mindazt az anyagot, mely méltó bizonyosságául szolgálhat a sárospataki főiskola kulturális jelentőségének a nemzeti közművelődés terén.

Jó volt nekünk mostani tanároknak és tanulóknak is együtt látni azt a sok szellemi kincset, melyet a volt tanárok és tanítványok értékes munkássága képvisel, hogy annál fokozottabb mértékben érezzük a multnak kötelező voltát és ösztönzést s irányítást kapjunk példát mutató tevékenységükből.

A tanügyi kiállítás tervezett kereteinek nem minden pontját tudtuk akadályozó körülmények miatt megvalósítani, de viszont egyes részeiben többet nyújtottunk az előre elgondolt méreteknél.

A kiállítás betöltötte a gimn. szárny második emeletének helyiségeit az egész folyósóval együtt.

Legértékesebb magvát képezte a volt és jelenlegi tanárok és volt tanítványok *irodalmi műveinek* bemutatása. Teljességről itt — a dolog természeténél fogva — szó sem lehetett, mert a művek egy része épen ki volt adva a könyvtárból, másrészt meg — és ezt örömmel állapíthatjuk meg —, ha minden munkát ki akartunk volna állítani, a nagy könyvtár jelentős részét mozgósítani kellett volna, ennek befogadására pedig nem lett volna elegendő a könyvkiállítás részére rendelkezésre álló helyiség. De visszatartott bennünket ettől annak a meggondolása is, hogy annyi sok munkának, különösen pedig egyes kiválóan értékes műveknek teljes biztonságot nem nyújtó helyiségekben hosszabb időre való kiállításáért nem akartuk és nem is mertük a felelősséget vállalni.

A *volt tanárok* közül időrendben a következőknek a *művei* szerepeltek a kiállításon:

Szombati János, Kövy Sándor, Gelei József, Rozgonyi József, Vályi Nagy Ferenc, Nyiri István, Kézy Mózes, Somosi János, Zsarnay Lajos, Csoma Mihály, Szeremlei Gábor, Soltész Ferenc, Finkey József, Erdélyi János, Árvay József, Zsindely István, Emődy Dániel, Orbán József, II. Kérészy István, Dr. Nemes Ferenc, Szinyei Gerzson, Bihari Imre, Szivos Mihály, Szinyei Endre, Mitrovics Gyula, Warga Lajos, Dr. Bokor József, Buza János, Radácsi György, Zsoldos Benő, M. Pap Miklós, Dr. Szánthó Gyula, Dr. Ballagi Géza, Kovácsy Sándor, Dr. Kun Béla, Dr. Rácz Lajos, Dr. Bartha Béla, Dr. Zsindely István, Dr. Székely György, Dr. Finkey Ferenc, Dr. Mitrovics Gyula, Dr. Tüdős István, Dr. Meczner Sándor, Csontos József, Dr. i. Vitéz Géza, Dr. Szabó Sándor, Rohoska József, Dr. Zoványi Jenő, Dr. Ferenczy Árpád, Harsányi István, Dr. Csiky Kálmán, Dr. Buza László, Dr. Meczner Béla, Dr. Osváth Gyula, Dr. Gerőcz Kálmán.

A *volt tanítványok műveinek* kiállítása még kevésbé tarthatott számot a teljességre, de itt figyelembe kell venni, hogy a most felsorolt tanárok kevés kivétellel egyúttal a főiskola növendékei is voltak, úgy hogy műveiket teljes joggal számíthatjuk ebbe a csoportba is. Egyébként itt a diszes névsorból az adott lehetőség szerint a következőktől állítottunk ki mutatóba több-kevesebb művet:

Kazinczy Ferenc, Fogarasi János, Kossuth Lajos, Tompa Mihály, Gróf Teleki László, Fáy András, Tóth Ede, Zempléni Árpád, S. Szabó József, Pósa Lajos, Dr. Kérészy Zoltán, Komáromi János, Gesztelyi Nagy László, Dr. Trócsányi Dezső.

A *most is működő tanárokat* betűrendben a következőknek a művei képviselték:

Dávid Zoltán, Dr. Gulyás József, Marton János, Dr. Mátyás Ernő, Novák Sándor, Szilágyi Benő, Tárcey Árpád, Dr. Trócsányi József, Dr. Vasady Béla.

A könyvkiállítással egy helyiségben szemlélhettük a *főiskola tanárainak időrendi névsorát* csinos üvegezett keretben 1531-től mostanig Szilágyi Benő összeállításában. A névsor Kopácsi Istvántól a folyó évig 254 tanárt tüntet fel. 400 év alatt csak 254 tanár csekély számnak látszik. De nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy eleinte csupán 1—2, majd 3, később pedig 4 tanár tanított hosszú időn keresztül. Tanárai csak a felsőbb évfolyamoknak voltak, az alsóbb osztályokat a tanárszámba nem menő és évről-évre változó publicus praeceptorok (esküdt diákok) tanították.

Ugyane helyiségben láttuk a *szeniorok névsorát* 1608—1931-ig. Korábbi időről nem ismerjük a szeniorok neveit. A jelzett időszakban 328 szeniora volt a főiskolának. E névsort Martin Miklós szenior állította össze Dr. Gulyás József segítségével.

A *főiskola kormányzóinak, fő- és algondnokainak, gondnokainak neveit* Halász Dénes, a *főiskola partikuláit, az I. Rákóczi György-egyesület* alakulását, fejlődését Bódy Dénes, a *gyorsírás* tanításának jelentős adatait Urbán Barnabás tüntették fel ügyesen szerkesztett szemléltető táblázatokon.

Nagyon értékes táblázatos kimutatásban állították elének fáradságos munkájuk eredményeként Tárcey Árpád és Orbán István a *főiskola növendékeinek nemes irányú megmozdulására*, nemkülönben Dr. Gulyás József a *nagy könyvtár fejlődésére vonatkozó számszerűen hű adatokat*.

Ugyancsak nagy érdeklődésre tarthatnak számot a *tanulók létszámáról* Dr. Jakab Károlytól és Urbán Barnabástól készített következő *grafikonok*: 1. A subscribált tanulók létszámának grafikonja 1615—1797-ig. 2. A főiskolai tanulók együttes létszámának grafikonja 1765—1855-ig. 3. A főiskolai tanulók létszámá-

nak ágazatok szerinti grafikonja 1885-1931-ig. Végül egy táblázat (grafikon nélkül) a tanulók létszámát mutatta 1615—1931-ig.

A *tanítóképző-intézet* néhány nagyon szép képen mutatta be az intézet régi és új épületét, kiállította igazgatóinak arcképcsoportját, pompásan szerkesztett grafikonban számolt be a tanulói létszám alakulásáról s egy terebélyes fa törzsén és ágain szemléltette az intézet fokozatos fejlődését.

A tankönyv-kiállítás pompás keretével szolgált a majdnem 300 *festmény s néhány szobor*, melyek szintén a főiskola munkásai: volt és jelenlegi tanárai és volt tanítványai ecsetjei és vésői alól kerültek ki.

Közülük első helyen említjük a két országos híró művészt: *Izsó Miklóst* és *Papp Bertalant* főiskolánk volt növendékeit. Izsó Miklóstól 6 gipszet láttunk: 1. Búsuló juhász. 2. Arató lány. 3. Fonóházi jelenet. 4. A kortes. 5. Az ülő juhász kutyával. 6. Egy fátyolos hölgy. — E csoportban állítottuk ki Izsó Miklós domborművű arcképét is Székely Bertalantól.

Papp Bertalannak 40 ceruzarajza s néhány olajportrait-tanulmánya díszítette a kiállítást, valamint édesapjának halottas ágyáról készített aquarell arcképe.

Izsó Miklós és Papp Bertalan művészetükkel méltóképen beírták már nevüket a magyar műtörténelembe s ez a körülmény felment bennünket annak a szükségétől, hogy általánosan ismert kiváló művészi alkotásaikat itt magyarázzuk és méltányoljuk.

Takács Ödön fiatal szobrász 2 művet állított ki: 1. Ősmagyar típus, 2., vak rokkant katona. Ez utóbbi megkapó hűséggel van ábrázolva.

A festők közül képeket állítottak ki betűrend szerint: Azbey Imre, Bálint József, Both József, Bódy Endre, Deák Géza, Dienes János, Ecsedy Lajos, vitéz Kiss Elek, vitéz Kiss Pál és Szabó Ferenc.

Azbey Imre néhány sikerült sötét tónusú képét mutatta be.

Bálint József a gimn. mostani rajztanára régi ismerősünk. Számos képe a mindennapi élet zaját mutatja változatos alakokkal (vásári jelenet, falusi jelenet). A pillanatnyi impresziók megrögzítésére törekszik. Figyelemreméltó nála a nap fényének festése.

Bódy Endre képei a klasszikus és legmodernebb iránykeverékét mutatják határozott egyéniséggel.

Deák Géza volt sárospataki rajztanár munkáinak csekély töredékével volt képviselve. Képei, rajzai, aquarelljei komponáló tehetségről tanuskodnak. Nagyon jó történelmi festő s mint tollrajzoló, kiváló humorista is.

Dienes János debreceni rajztanár itt bemutatott képeinek egy része: Sárospatak napsütéses tájai megkapó hűséggel. Nagy erőről tanuskodnak virágképei, amelyek nem csendéletek, hanem valósággal a természet darabjai.

Ecsedy Lajos sárospataki tanítóképző-intézeti rajztanár naturalista festményei közül a Kőbánya emelkedik ki pompás festői megvilágításával.

Vitéz Kiss Elek bányamérnöknek szép színes tájképei keltettek élénk figyelmet és tetszést.

Vitéz Kiss Pál pasztelljei változatos képeket mutatnak. Kiváló ügyességet árul el a színezésben s már ez első szereplésével is elárulta a festészetre való hivatottságát.

Szabó Ferenc miskolci rajztanár naturalista tájképei és figurális festményei a miskolci festőkolónia áldásos működésének gyümölcsei.

Két iparművész nő munkái is gazdagították kiállításunkat:

Faltysz Ferencné *Riszdorfer Mária* iparművész nő a főiskolai tanárnéktől a 400 éves jubileum alkalmából ajándékozott nagyértékű pompás urasztali terítő himzését tervezte szakavatott művészettel. E terítő, ugyancsak a tanárnéktől adományozott és készített receterítővel s Elekes Imre közigazgató felesége által készített harmadik terítővel, valamint Elekes Imre közigazgató és családja által adományozott pompás ezüst urasztali kehellyel együtt a tanügyi kiállítás elsőrendű látványosságát képezték.

Egy másik iparművésznőtől, Streck Laurától néhány csinos bőrmunkát láttunk.

A képkiallításához sorakozott a *gimnázium növendékeinek* nagyszámú *mintarajz-gyűjteménye*.

A tanügyi kiállításba egészen természetszerűleg kapcsolódott bele a *természetrajzi muzeum* Hallgató Sándor szaktanár mintaszerű elrendezésében, továbbá a Benkő Béla és Urbán Barnabás felügyelete alatt álló *fizikai szertár*. A két szaktanár nagyon dicséretes munkát végzett, midőn a szertár anyagának egy részét történelmileg is érdekes csoportosításban mutatta be.

Láttunk itt értékesebb régiségeket, melyek közül több eszköz ki volt állítva az ezredéves és a párisi világkiállításon 1900-ban. A kiállított régiségek közül értékesebbek: 1. *Simándi István* a fizikai szertár megalapítója által 1708-ban beszerzett bűvös kamara és légszivattyú, továbbá egy horodicticum, melyről a nap delelési ideje az év bármely napján leolvasható és Szilágyi Márton meg Kézy Mózes saját készítésű eszközei.

2. Magyar fizikusoknak nálunk meglevő eszközei (Eötvös, Segner).

3. Berendezések Faraday 100 éves indukció törvényeihez.

4. Néhány jelentősebb eszköz és berendezés a fizika különböző részeiből: hullámmozgás, rádió-adó és vevő magyarázata.

Ugyancsak a kiállítás keretében láttuk *cserkészeinknek* a cserkészlet körébe tartozó eszközökkel csinosan feldíszített szobáját.

Végül a *főiskolai kórus* 60 drb. csoportképet, számos diadalmi jelvényt s évkönyveket állított ki. A képek közül a legrégebbi 1865-ből való. Bemutatott 2 zászlót, 10 drb. kupát (fából, arató kupák), egy 1903-ból való ezüstserleget, a kassai kurucok ajándékát, egy nagy ezüst serleget és egy velencei kristályserleget, melyeket 1929-ben Debrecenben nyert a 36 taggal szereplő kórus; Baltazár Icától adományozott babérkoszorút nevét viselő szalaggal ugyanazon dalosversenyről, továbbá Bathó János reliefjét, melyet a volt énektanár ajándékozott a kórusnak.

A kórus képei a folyosót díszítették számos más régebbi és újabb *osztály- és érettségi csoportképekkel* együtt, melyeken nagy érdeklődéssel, sőt áhitattal szemlélhették a főiskola régi és mostani növendékei önmagukat, édesapjukat, sőt még nagyapjukat is.

3. Szobrok leleplezése.

($\frac{1}{2}$ órakor.)

A kiállításról özönlő közönség az udvaron és iskola-kertben hullámzó sokasággal csoportosult a szobrok körül.

a) Először a *Kazinczy Ferenc* szobránál állott meg az ünneplő közönség. Itt Dr. *Balogh Jenő* ny. igazságügyminiszter, felsőházi tag és akadémiai főtitkár intézte az ifjusághoz a következő buzdító szöveget:

Kazinczy Ferenc szobra, Maugsch Gyula budapesti szobrászművész műterméből. Kazinczy Gábor adománya.

*Kedves Fiatal Barátaim!
Tisztelt Ünneplő Gyülekezet!*

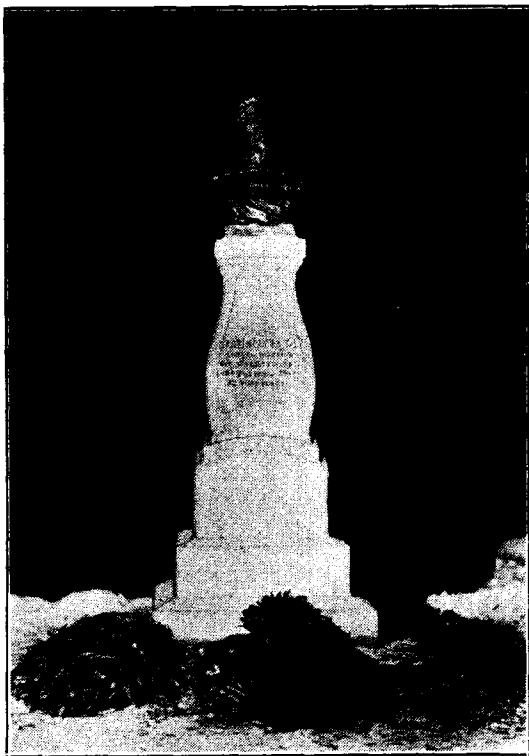
Kazinczy Ferenc szobra előtt nem hosszú beszédre van szükség, hanem csak arra, hogy néhány mondatban rámutassak az ő életének nagy példaadására, amelyre mostani nehéz helyzetünkben fokozatosan rászorulunk.

Egyéniségében is sok a követésre méltó. Mindenekelőtt az, hogy összeolvadt benne az egyetemes műveltség, a magyar nemzet előmenetelére törekvő mély érzésű hazafisággal.

De különösen követésre méltók érzései és cselekedetei.

Sivár és súlyos időkben az igaztalanul letiport és meggyötört magyar lelkekben közönyösség, vagy reménytelenség kezd erőre kapni.

Kövessétek az ő lobogó lelkesedését, nemes idealizmusát és szellemének soha sem szunnyadó hevét!

Kazinczy Lajos szobra, Maugsch Gyula budapesti szobrászművész műterméből. Kazinczy Gábor adománya.

emléktáblázní. Zemplénből indult ki annak a férfinak a pályája is, kinek ércalakjáról most hull le a lepel. Kazinczy Lajos Széphalmon született 1820-ban. A tulli katonaiskola végeztével huszárhadnagy lett, de 1847-ben kilépett a hadseregből. Azonban mikor meghallotta a haza hívó szavát, újra felkötötte a kardot és a dicső honvédseregben elébb dandár- majd hadosztályparancsnok lett és ő tette le utóljára Zsibón a fegyvert. Haditörvényszék elé került, mely kötél általi halálra ítélte, azonban Haynau kegyelme, — ha ugyan lehetne kegyelemnek nevezni — ezt az ítéletet golyó általi halálra változtatta. Október 25-én lőtték főbe Aradon, így ő lett a 14-ik aradi vértanu. Ti, pataki diákok, valahányszor október 6-án megemlékeztek az aradi hősokról, az emlékezés néhány szál virágát hozzátok el ide az ő szobra elé is! Va-

lahányszor felnéztek erre a két szoborra, az apáéra és az apához méltó fiúéra, töltsön el benneteket jogos büszkeséggel az a tudat, hogy mindketten iskolánk növendékei voltak! Tanuljatok mindkettőnek példájából! Az apából tanuljátok meg azt, hogy hogyan kell a hazáért élni, az apához méltó fiúból, hogyan kell a hazáért meghalni. A Kazinczy Lajos most leleplezendő szobra, melyet e volt pataki diáknak egy volt pataki diák állít, hirdesse nektek mindig azt az igazságot, amelyet a világháboruban elesett diákhősök táblájára felírva láttok, — „Örökké élnek, kik a hazáért haltak meg!“ — Legyen áldott emlékezetük!“

A lelkeket megkapó beszéd hatását még fokozta az a felemelő látvány, ami utána következett: *Pokorny Hermann* altábornagy, a miskolci 7-ik honvéd-dandár parancsnoka, aki vitéz *Gömbös Gyula* honvédelmi miniszter képviselőjében és megbízásából vett részt a jubileumon, odalépett a mátyásföldi tábornok szobra elé és gyönyörű koszorút helyezett el a következő szavak kíséretében:

„Kazinczy Lajos! vértanu, a hazaszeretet ragyogó példaképe, áldj meg minket, a m. kir. honvédséget, a hős 48-as honvédek utódjait és önts belénk erőt és lelkesedést azon harc befejezéséhez, amelyet Ti, szabadsághősök, a nemzet nagy eszméinek megvalósításáért megindítottatok!

Fejezze ki e koszorú a m. kir. honvédség kegyeletteljes hódolatát és örökös háláját.“

A végtelenül felemelő és egyben megrázó jelenet mély benyomást tett az egész közönségre és mindenütt a legteljesebb elismeréssel és dicsérő magasztalással nyilatkoztak a koszorúzás tényéről és a lelkes beszédről. Utána a pataki tanuló-ifjúság nevében, a hittanhallgatók részéről: *Nagy Árpád*, a gimnázium részéről *Nagy István*, a tanítóképző-intézetből: *Békés László* tette le koszorúját kegyeletos szavak kíséretében.

c) A *Lorántfy Zsuzsanna* szobrának leleplezése már-már homályban történt, — mintha a múlt századok átláthatatlan köde takarná szemünk előtt a korunkban alig elképzelhetően tündöklő magasztos női jellemet.

Lorántfy Zsuzsánna szobra.
Készítette *Horváth Géza* budapesti szobrászművész.

Dr. *Vasady Béla* teol. ak. igazgató mondott avató beszédet, amelyben egyúttal hálás köszönetét fejezte ki az összes szobrok létesítőinek, a bőkezű és nagylelkű adományozóknak, hogy így örök eszményeket állítottak a pataki diákoknak. Egyúttal a főiskola oltalmába és gondozó szeretetébe vette a kiváló művészi alkotásokat, — alábbi beszédével:

„Az *Ige-olvasás példaadójának, Lorántfy Zsuzsánna fejedelemasszonynak* a sárospataki református főiskola négy-százéves jubileuma alkalmából felállított szobra előtt a *Példabeszédek Könyvének* záró akkordjait visszhangozza elsősorban lelkünk, mert ez akkordokban, mint a *derék asszonynak dicséretében*, hű képét találjuk annak a nőnek, aki e verseket is, miként az egész bibliát, bizonyára maga is nagyon sokszor olvasta:

„Derék asszonyt kicsoda találhat? Mert ennek ára sokkal felülhaladja az igazgyöngyöket.

Bizik ahhoz az ő férjének lelke...

Jóval illeti őt és nem gonosszal, az ő életének minden napjaiban...

Felkel még éjjel, eledelt ad az ő házának és rendel ételt az ő szolgálóleányainak...

Látja, hogy hasznos az ő munkálkodása, éjjel sem alszik el az ő világa.

Kezeit veti a fonókerékre, és kezeivel fogja az orsót.

Markát megnyítja a szegénynek, és kezeit nyújtja a szükölködőnek...

Erő és ékesség az ő ruhája, és nevet a következő napnak.

Az ő száját bölcsen nyitja meg és kedves tanítás van nyelvén.

Vigyáz a házanépe dolgára, és a restségnek étvét nem eszi.

Felkelnek az ő fiai, és boldognak mondják őt, az ő férje és dicséri őt:

Sok leány munkálkodott serénységgel, de te meghaladod mindazokat!

Csalárd a kedvesség és hiábavaló a szépség, amely asszony féli az Urat, az szerez dicséretet magának!“

E néma szobor mindjárt beszélni fog nekünk, mihelyt az idézett igének mondataival Lorántfy Zsuzsánna személyét összehasonlítjuk. Eletének *hatvan esztendejét* ez alkalommal *hat percbe* foglaljuk, hogy e szűk idői keret meggazdagító tartamaként élénk telítődjék asszonyi lényének, nemes jellemének minden szépsége s örök tanítása:

Lorántfy Zsuzsánna a derékség kategóriájának nagyasszonya volt!

Erdély egyik legnagyobb fejedelmének, I. Rákóczi Györgynek *hívetársa, leghűbb szövetségese és legrejtettebb erőforrása*. Míg férje él, az *elrejtőzködés asszonyaként* áll előttünk, mert meggyőződése, hogy csak így találja meg magát igazán a fejedelem minden cselekedetében. A férjében felolvadó, s férje halála után annak életét, törekvéseit folytatni tudó asszonynak örök mintaképe.

A szeretetnek ezeregy változata van, sokan vagyunk, sokképen szeretünk. Lorántfy Zsuzsánna megtanít arra, hogy *milyen az okos asszony okos szeretete*.

Okosan szereti férjét és fiait: a harcias és lobbanékony Györgyöt s a szelid lelkű Zsigmondot egyaránt. *Okosan szereti* egész vára népét, midőn „vigyáz annak minden dolgára.” *Okosan szereti* papjait, katonáit, apródjait és minden cselédjét, midőn „az ő száját bölcsen nyitja meg s kedves tanítás van nyelvén.” *Okosan szereti* a gondjaira bizott leányokat, midőn példaként „veti kezét a fonókerékre és kezeivel fogja az orsót.” *Okosan szereti* a pataki diákot, mikor mecénászi lendülettel Coméniust tanárává teszi. *Okosan szereti* a nemzetek glóbuszán oly gyakran nem ismert avagy félreismert magyar nemzetét, midőn diákokat küld ki külföldre. *Okosan szereti* a magyar nemzeti kulturát, midőn nyomdát állítat Sáropatakon. *Okosan szereti* az Istentől józansággal gazdagon megáldott magyar nép fiait, midőn fejedelmi demokráciával küzd a presbiteri elvnek győzelméért. *Okosan szereti* anyaszentegyházát, amely mindig érzi az ő tervszerű áldozatkészségét. De mindenekfölött *okosan szereti* az ő Istenét, midőn nap-nap után hálát ad neki, amiért minden érdemén kívül megáldotta őt testi és lelki javaival.

Lorántfy Zsuzsánna egész életét az Isten iránti háládatosság páthosza lengi át.

Hálaérzeténél csak a „*maga megalázása*“ nagyobb és ha jól belenézünk lelkének központi mélységeibe, nyílt titokká.

lesz mindjárt előttünk: azért tudta oly okosan szeretni családját, nemzetét, egyházát és főiskolánkat, mert ő maga élete végéig *az alázatosság főiskolájának hallgatója volt.*

Alázatos háládatossága *sáfári tevékenységben* ad jelt magáról: mindig *aktív*, „éjjel sem alszik el az ő világa“ és a „restségnek étvét soha nem eszi“.

Özvegységének utolsó éveiben, amikor családjának napja már-már leáldozóban, ő az egyetlen, aki nem veszi el *hívó optimizmusát*, tud „nevetni a következő napnak“ s egész valóján az Isten iránti bizalom derűje ömlik el.

Ha még mi is az „ismeretlen Istennek“ áldoznánk, mint az athéniek Pálnak idején, úgy Patakot én is *bodrogparti Athénnek* nevezném, Lorántfy Zsuzsánna pedig *bodrogparti Pallas Athéne* lehetne. De mert főiskolánk az evangéliumi keresztyénség által átítatott nemzeti kultúra egyik energia-centruma s minden tanítása Isten-félelmének bölcseségén alapul: Patakot alázatos bátorsággal inkább *bodrogparti Sionnak* nevezem, Lorántfy Zsuzsánnát pedig e *bodrogparti Sion legistenesebb asszonyának.*

Az Ige-olvasás példaadójának, a derékség kategóriájának, a hitvestársi elrejtőzködésnek, az alázatos háládatosságnak és az aktív optimizmus istenes aszonyának szobra álljon hát nap-nap után mintegy kikerülhetetlenül e kereszteződésnél a sárospataki diák előtt, hogy női ideálját mindenkor ő utána mintázhassa. Mert „csalárd a kedvesség és hiábavaló a szépség, amely asszony féli az Urat, az szerez dicséretet magának!“

Ezekután a sárospataki református főiskola nevében mély tisztelettel mondok köszönetet a Nagyméltóságú Kultuszkormányzatnak, hogy e szoborral főiskolánkat megajándékozni kegyes volt. De köszönetet mondok Kazinczy Gábor ny. kuriai bíró úrnak, a „Pataki Diákok Országos Szövetsége“ elnökének is, amiért Kazinczy Ferencnek és Kazinczy Lajosnak szobraival diszesebbé és beszédesebbé tette ez ősi iskolakertet. Lorántfy Zsuzsánnának két fia maradt hosszabb ideig életben: Györgyöt katonának, Zsigmondot inkább a tudománynak és a könyveknek neveli. Boldognak érzi magát főiskolánk, hogy Lorántfy Zsuzsánna szobrával egyidejűleg ajándékba kapja s oltalmába veheti a hazájáért vértanuhalált halt vitéz tábornoknak, Kazinczy Lajosnak s a szellemi fegyverekkel

küzdő Kazinczy Ferencnek szobrait is. A Lorántfy Zsuzsánna *szellemi fiait* látjuk bennük is. S míg pataki tanár és pataki diák lesz ezen a földön, addig e szobroknak lesz gondozójuk, addig lesznek fülek néma tanításuk meghallására és lesznek szivek annak befogadására!”

A szobor lábainál koszorúkat helyeztek el:

1. *Nagy Arpád* hittanhallgató a teol. ifj. egyletek nevében a következő szavak kíséretében: „A magyar kultúra nagy asszonyának, Főiskolánk áldott emlékezetű Patronájának, hálas emlékezőssel a teol. ak. ifjúsága.”

2. *Nagy István*, gimn. önképzőköri elnök: „Az örökkévaló lélek nagyasszonyának a mulandó ma ifjúsága.”

3. *Békés László*, tanítóképző-int. ifj. elnök: „Oh fényes név, óh áldott emlék, lelkesítsd még soká, még hosszú során át a századoknak a magyar haza asszonyait, hogy egyszerűségben, családiasságban s áldozatkészségben, jótékonyságban és hazaszeretetben életedet válasszák például!”

4. A *békés-csabai* m. kir. áll. Lorántfy Zsuzsánna leányliceum tanári testülete és növendékei nevében: „Lorántfy Zsuzsánna nagyasszony fennkölt szellemének hódolattal...” A koszorút megbízásból letette: *Dávid Jolán* VII. g. tanulónk.

5. Dr. *Finkey Ferencné*: A „Budapesti Lorántfy Zsuzsánna-Egyesület” nevében és megbízásából: „A „Budapesti Lorántfy Zsuzsánna-Egyesület” a magyar református nők legdicsőbb eszményképének!”

A szoborról már az „Előkészületek” c. részben megemlékeztem. Alkotó-művésze: *Horváth Géza* szobrászművész. Budapesten. Az egész közönségre rendkívül mély benyomást tett a Lorántfy Zs. történelmi egyéniségével egyszerűségben és fenségben nagyszerűen összhangzó szobor. A lapok is sietve tették közzé képét és minden oldalról meleg elismerés nyilatkozatai hallhatók. A kiváló művészi alkotás egyik legragyogóbb emléke marad a jubileumnak és méltóan örökíti meg és állítja minden kornak magasztos példájául a legeszményibb magyar női ideált, akiben élő vallásos hit, kultúra előtti hódolat, tudomány iránti tisztelet, páratlan hitves és gyermek-szeretet párosult minden áldozatra kész nagylelkűséggel, forrón dobogó szívvvel, csodálatosan felmagasztaló szerény alázatossággal.

4. A Klebelsberg-arckép leleplezése.

(6 órakor.)

A villannyal világított pompás új kerti-úton vonult a közönség a szobroktól az angol-internátus felé. A részletes tájékoztató úgy hirdette, hogy csak jeggyel lehet bejutni. Arra azért volt szükség, mert csak korlátolt számban fért el közönség az ebédlőben. Így is zsufolásig megtelt, mert az ajtón állók nem ragaszkodhattak a jegy felmutatásához.

Fájdalom, az arckép nem készülhetett el. Gróf Klebelsberg v. miniszter urat óriási működési köre és elfoglaltsága akadályozta abban, hogy a művész termében ülhessen. Így csak szimbolikus volt a leleplezés és az arcképet a miniszternek egy nagyobb fényképe helyettesítette.

Ez azonban az ünnepély bensőségén semmit sem változtatott. A hálának, a tiszteletnek, a ragaszkodó szeretetnek ünnepélye volt ez, ahol a szívek forrón és fentartás nélkül buzogtak. Úgy éreztük, hogy e helyen, ez órában örökre és elválaszthatatlanul összeforrott a főiskola lelke a nagy miniszter áldozatkész, megértő lelkével. Ez a buzogó hála többé nem a hatalom urának, nem a segélyezést lehetővé tevő miniszternek szólt, — hanem a nagy és melegszívű *embernek*, a megértő és nemesen érző iskola-barátnak, a patronusok dicsőséges sorába lépő férfiúnak, a főiskola misszióját újból magasan lobogtató pedagógusnak.

A kép alatt félkörben ültek néhányan a legelőkelőbb vendégek közül. Ezeket egyik oldalon a főiskolai fiú cserkészek, másik oldalon a leány cserkészek egyenruhás, üde csapata környékezte.

Farkasfalvi *Farkas Géza*, a főiskola világi gondnoka lépett elő s a következő beszédet mondotta:

Kegyelmes Uram!

Mélyen tisztelt ünneplő Közönség!

Nemes Tanuló Ifjúság!

Arcképleleplezésre gyűltünk itt egybe, azon férfiú arcképének leleplezésére, kinek a sárospataki főiskola Isten után, nagy alapítóival egyenlően, legtöbbit köszönhet. Sajnos, az arckép még nem került ki a művész ecsetje alól. Ezen körülmény nem akadályozhat meg minket abban, hogy kifejezést

adjunk szívünk legmelegebb érzésének — főiskolánk 400 éves fennállása ünnepélyének előestéjén — azokért a nagyszerű alkotásokért, melyekkel ősi főiskolánkat nemcsak megmentette a lassú, de biztos elsorvadástól, de messze előrenéző szeme, nagy koncepcióju elméje, mindig csak hazája nagyságáért küzdő lelke új, nagy hivatást szánt a Perényiek és Rákócziak iskolájának.

Mint stockholmi beszédében mondotta, ez a lefegyverzett nép ezen az exponált helyen csak úgy állhatja meg helyét, ha a nagy kulturnemzetek mindig jobban és jobban meggyőződnek arról, hogy egy nemes, művelt néppel minden igazságot megcsufoló módon bántak el.

Ezért látta szükségesnek, hogy felelevenítsük, szorosabbra fűzzük a már-már feledésbe ment történelmi kulturkapcsolatokat a művelt nemzetekkel.

Úgy érezte, hogy a magyar feltámadás szolgálatában a katolikus magyaroknak a latin, a protestáns magyaroknak pedig a germán és angolszász nemzetekhez kell az utat megtalálniuk. Ehhez azonban ifjúságunkat céltudatosan nevelni kell. Erre a nevelésre szemelte ki Sárospatakat, melynek minden köve, minden talpalatnyi földje nemzeti tradíciókat lehel.

Itt emelte tehát ezt a nagyszerű internátust, melyben egyesíthetjük „a nyugati tudást a tősgyökeres magyar gondolkodással.“

Tisztelt Ünneplő Közönség! Hozseás próféta, midőn Izráel bűneit feddi, így kiált fel: „elvész az én népem, mivel hogy tudomány nélkül való“. Ezen igazság átérzése vezette őt az 5000 népiskolai objektum megalkotásában, mellyel biztosítani kívánta a magyar gyermek lelki, szellemi és testi fejlődését.

Az iskolai nevelést pedig a legszigorúbb valláserkölcs alapon kívánta felépíteni, azért adta nekünk szívesen vissza a Sárospataki Tanítóképző Intézetet.

Megsegített minket abban, hogy évtizedes vágyunk — az, hogy lelkészképzésünk a mai idők megkövetelte tökéletes legyen, — teljesülhessen. Ennek folyománya az, hogy a teológiai internátusunk az ősi kollégiumban már eszményi rendeltetésének szolgálatában áll.

A kollégium egyemeletes gimnáziumi szárnyát kétemeletesre építette s a gimnázium és tornacsarnok berendezését

modernizálta. A vízisport alapját lerakta. Tanárainkat, végzett növendékeinket külföldi tanulmányútra küldte.

De fel sem lehet mindazt sorolni, amit Ő nekünk és érettiük alkotott!

Kegyelmes Uram! Mindezért mit adhatunk mi, szegény kálvinista magyarok, viszonzásul egyebet Nagyméltóságodnak, mint soha el nem múló hálánkat, egyenes, talán sokak előtt tulságosan is egyenes kálvinista lelkünk szeretetét és igen nagy megbecsülését.

Kegyelmes Uram! Halhatatlan érdemeit méltóan majd főiskolánk történelme fogja értékelni, mikor egy sorba fogja állítani a Perényiekkel és Rákócziakkal.

Azon reménységben, hogy Nagyméltóságod alkotásait illetőleg Aggeus próféta jóslata valóra válik, mely szerint: „Nagyobb lészen a második háznak dicsősége az elsőnél,“ fogjuk itt Nagyméltóságod arcképét elhelyezni. Kérjük: legyen továbbra is patrónusunk. Isten áldja meg Nagyméltóságodat!

Az általános és hosszantartó éljenzéssel és tapssal fogadott beszédre Dr. Gróf *Klebelsberg Kunó* a következő beszéddel válaszolt:

Meghatva állok itt a Perényiek, Rákócziak és Lorántfyak iskolájában, amelyet a hazai protestantizmus annyira szeret és amelyért idők folyamán annyit áldozott.

Farkas Géza barátom megtisztelő, szép beszédében rámutatott arra, hogy segítségükre voltam a kollégium műemlékszerű központi épületének helyreállításában, a gimnáziumnak egy további emelettel való kibővítésében és ennek az angol internátusnak a megépítésében. Köszönöm neki az elismerés e szavait, különösen azért, mert a távozott kultuszminiszterhez szóltak azok, akitől immár nincs mit várni és nincs mit félni. Ugy érzem tehát, hogy a megtisztelésből, amellyel itt elhalmoztak, nemcsak az állásnak, hanem az embernek is jut valami kevés.

Többen kérdezték tőlem a mostani ünnepség során, hogy mik voltak a belső indokok, amelyek arra vitték, hogy Sárospatak megmentésében és kiépítésében örömmel segítségükre legyek és milyen eszmék jegyében született meg ez az alkotás. Nagyrabecsült Uraim, amit itt alkottunk, azt

a sárospataki gondolat, meg a felekezeti egyenjogúság és viszonyosság jegyében hoztuk létre.

Mi a tartalma a sárospataki gondolatnak? Erős, meg nem alkuvó nemzeti érzésnek európai tudással való párosítása. Hiszen éppen Sárospatak fénykorában magyar ifjakat küldtek északnyugat protestáns egyetemeire, viszont a kor külföldi nagy tudósait hívták meg Sárospatakra, hogy itt tanítsanak. Csak, amikor a régi Ausztria szűkkeblű kormánya lehettelenné akarta tenni, vagy legalább is megnehezítette, hogy a magyar protestáns fiatalság Németország, Hollandia és Skótország főiskoláira kimehessen, hogy ekként az osztrák-német műveltség egyoldalú uralma alá jusson, akkor szakadt meg Sárospatak termékeny kapcsolata a külfölddel. Ismétlem, nem azért, mert ezt Sárospatak akarta volna, ellenkezőleg azért, mert ezt a korlátozást rákényszerítették. Hiszen ha nézzük a magyar protestantizmus egész történetét, azt látjuk, hogy a német birodalomból és Svájcból jött impulzusok hozták azt létre és táplálták soká szellemileg. A protestantizmus átterjedése Magyarországra egy nagy európai mozgalomnak hozzánk való eljutása volt. Éppen a magyar protestantizmus hőskorának tradícióival való szakítás lett volna tehát, ha itt nem keresték volna a kapcsolatot a tőlünk északnyugatra fekvő nagy protestáns népekkel. Mi az az idegen befolyás, amivel szemben Sárospatak öntudatosan és meg nem alkuvó módon szembehelyezkedett? Az a német kultúra régi osztrák formájának reánk erőszakolása volt, amivel szemben ellenálltunk, először is azért, mert a magyar éppen az erőszak előtt hajlik meg legkevésbé, de azért is, mert ösztönösen éreztük, hogy ha a régi osztrák kulturális befolyás urrá lett felettünk, ezt a művelődési szolgaságot nyomon követte volna a politikai szolgaság is.

Ma gyökeresen megváltozott a magyarság világpolitikai helyzete. Ma nem állunk többé a régi Ausztriával szemben. Egészen mások lettek ellenfeleink. Ma nem nemzeti függetlenségünket védjük, hanem területi épségünket igyekszünk helyreállítani. Ennek a szent munkának sikeréhez pedig mulhatatlanul szükséges, hogy a magyar értelmiség tagjai ne csak átérezzék a mi nagy nemzeti igazunkat, ne csak kieszeljék igazságunk mellett a meggyőzőnél a

meggyőzőbb érveket, hanem azt a világ vezető nemzetei előtt azoknak saját nyelvén képviselni is tudják. Addig, míg bent voltunk az osztrák-magyar monarchia kötelékében és Bécsből gondolkoztak helyettünk külpolitikailag, addig talán az osztrák koncepciója szerint elég volt a magyar intelligenciának a maga Homerosa és Vergiliusa. De ma, amikor önálló államként kell eligazodnunk a világ nemzetei között, akik előtt rajtunk kívül senki sem fogja hirdetni a magyar igazságot, ma igen is hazafias kötelesség, hogy megtanuljuk a nyugati nyelveket s minden idegen nemzethez vagy néphez a maga nyelvén szóljunk.

Széchenyi, aki az új Magyarország megteremtője volt, az akkori felső tizezernek francia vagy túlnyomóan német művelődési beállítottságával szemben az angol szellem hatalmára és nemzetgazdaságának nagyságára mutatott rá. Széchenyi határozottan angломán volt és éppen Széchenyi befolyásának volt az eredménye, hogy a magyar társadalom mindig angolbarát volt és hogy Anglia nagysága iránt a magyarság mindig igaz bámulattal adózott.

A régi Sárospatak tradícióit újítjuk fel tehát, mikor Comenius korának jegyében újra keressük az összeköttetéseket a nyugati protestáns népekkel. És Széchenyi eszmévilágában mozgunk, amikor egyik internátusunknak angol művelődési orientációt adtunk. Viscount Chilston, Nagybritannia budapesti követe, Magyarország iránti szeretetének azzal is tanújelét adta, hogy felhívta az oxfordi egyetem figyelmét sárospataki kezdeményezésünkre és remény van rá, hogy az angol protestáns tudományosságnak ez a fellegrára egy kiküldöttjével meglátogatattja a mi Sárospatakunkat, megnézeti itteni angol próbálkozásunkat.

Beszédem elején azt mondtam, hogy ezek az alkotásaink a sárospataki gondolat, meg a felekezeti egyenjogúság és viszonyosság jegyében jöttek létre.

Amint tudják, a jászóvári premontrei rend három középiskolát tartott fenn, kettőt a felvidéken, Kassán és Rozsnyón, egyet pedig a Tiszántúl, Nagyváradon. A trianoni béke mind a három várost elszakította tőlünk és a rend szelleme annyira nemzeti volt, hogy kezén a csehek és románok középiskolát meghagyni hajlandók nem voltak. Itt állt tehát ez a nagy magyar rend három gimnáziumra

való tanári karával, foglalkozás és hivatás nélkül. A magyar kulturpolitika azon a hagyományos történeti gondolaton épült fel, hogy nem sajátít ki minden oktatást az állam számára, hogy nem teremt az állam javára közoktatásügyi monopóliumot, hanem a nemzetnevelésnek munkáját megosztja történeti egyházainkkal, amelyek nemzeti szellem tekintetében nem maradnak mögötte az államnak és intézményeinek. A trianoni idők kultuszminiszterének szent kötelessége volt tehát, hogy az Árpádok idején, még II. István alatt behívott premontréi rendet megmentse a hazának és a magyar művelődésnek és hogy tanítómunkájuk számára a maradék országban új műhelyt emeljen. De felekezetiileg megosztott országban az államhatalom gyakorlóinak ügyelniük kell arra, hogy minden jog és minden teher, ami az állam részéről jő, a történeti egyházak között igazságos arány szerint osztassék meg. Ha ezt a nagy elvet szem elől tévesztjük, akkor maga az állam szítja a felekezeti egyenetlenkedést, ami nagy veszedelem még egészséges, hatalmas nemzeteknél is, bizonyára végzetessé válnék azonban nálunk, akik egy nagy nemzeti szerencsétlenség után számban megfogyva, vagyonban leszegényedve, ezer bajjal küzködve állunk itt.

Ritkán volt Magyarország egyházpolitikailag súlyosabb helyzetben, mint éppen századunk huszas éveiben, amelyeknek kulturpolitikájáért engem terhel a felelősség. És ha most, amikor tevékenységem lezárul, megkérdeznék, hogy mi a belső érzésem, mivel sikerült hazámat talán némi eredménnyel szolgálnom: erre a kérdésre csak egy feleletem lehet, még pedig az, hogy megóvtuk a felekezeti békét. Megóvtuk elvi téren, de megóvtuk konkrét, gyakorlati intézkedésekkel is, megóvtuk többek között azzal, hogy részletekben is igazságosak voltunk. A gödöllői premontréi teleppel párhuzamosan építettük ki Sárospatakot, mert nemcsak minden jó protestánsnak, de bizvást merem mondani, minden jó magyar embernek elviselhetetlen lett volna az a gondolat, hogy a négyszázéves forduló szomorú hanyatlásnak legyen a végpontja és ne újabb fejlődésnek reményteljes kiindulása.

E fejlődésre esdve a népek igazságos Istenének áldását, állok a mai napon itt és kérem, tartsanak meg, mint volt munkatársukat, emlékezetükben és szeretetükben.

Kimondhatatlan lelkesedéssel, közben is többször kikitörő éljenzéssel fogadta a közönség a nagyszerű vallomást.

Ekkor előlépett a „Lorántfy Zsuzsánna leány cserkészcsapat“ parancsnoka: *Sörössy Ilona* s gyönyörű virágcsokrot nyújtott át az ünnepeltnek, e szavakkal:

„Fogadja Kegyelmes Uram a Lorántfy Zsuzsánna szellemét híven ápoló pataki leánycserkészektől ezt a szerény virágcsokrot, egyszerű viszonzásául annak az ősök szellemét megértő szeretetnek, amellyel Nagyméltóságod a pataki vár régen porladó nagyasszonyának ma is iskolája iránt viseltetik.

Utána a „134. sz. *Hegyaljai Erő*“ gimn. fiú cserkészcsapat parancsnoka: *Szabó Károly* testnevelés-tanár lépett elő s nyújtott át csokrot a következő szavak kíséretében:

„Kegyelmes Uram, a cserkészek köszönése: jó munkát! A főiskola cserkészcsapatái nevében tiszteletteljes hódolattal köszöntöm Nagyméltóságodat: a jó munka, a nemzetépítő kulturalkotások emberét!

5. A P. D. O. Szövetségének díszközgyűlése és nagy találkozója.

($\frac{1}{2}$ 7 órákor.)

Jóval a kitűzött idő előtt gyülekeztek a volt diákok az imateremben. Kellemesen lepte meg azokat, akik régebbről nem látták, az izléssel festett fal, az új erkély, a szerencsésebb elrendezés és a fényes villany-világítás. A mai diákságból alig tudott oda beférkőzni egy pár, zsufolásig megtöltötték az egész termet, még a középen is egymás mellett sűrűn álló, volt diákok.

Mikor az új orgona vezetése mellett az óriási közönség ajkán felhangzott a 63. dicséret 1. verse:

„*Jövel szent Lélek, Uristen...*“

bizony megremegett az emberben a lélek és mintha soha sem lettünk volna közelebb a mi Urunkhoz, hogy színről-szinre lássuk.

Utána Pálóczi *Czinke István*, a cseh megszállt területről elüldözött, nyugdíjazott püspök, az aranyházú imádkozó ment fel a katedrara s a következő imát mondotta:

Idők felett, népek felett uralkodó Felség, Szentháromság egy örök, igaz Isten! Dél, kelet, észak és napenyészet tájé-
káról égő áldozatokat hoztunk hozzád te nagy kegyelmedért,
a sötét századokban is virasztó gondviselésedért. Ó, mennyi
fiúi szív, mennyi élő oltár gyúl e pillanatban lángra és lobog
fel az égig, trónodig, szivedig.

Kigyúl a *hálától*, amely ott parázslík benne, mint a föld
mélyében a soha meg nem alvó, világteremtése óta emész-
tődő tüzek.

Kigyúl az *emlékezéstől*, amely a tovatűnt ifjuság déli-
bábas, tündérligetes tájaira, a boldog álmodozások, a jövőt
építő és szépítő reménykedések, a rózsaszínű látomások arany-
korába repül vele vissza.

Légy áldott ezekért a szent tüzekért, amelyeknek pará-
zsát innen vittük el magunkkal! Légy áldott ezekért a régi,
boldog álomlátásokért, amelyek úgy szálltak a mi lelkünkre
akkor, mint a gyermek Sámuelére hajdan, mikor ott aluvék
a Te sátorodban s először vett elhívást tetőled! Légy áldott
a kegyelemért, hogy ezt az órát megérnünk engedted s neked
emlékezéssel áldozni, lépteinket ide vezérletted.

Nézd, Atyánk, mi egyetlen oltalmunk, örök reménysé-
günk, egy egész tábor áll itt a fényes felhő előtt, mely téged
elfedez és várja, hogy szólj hozzá. Egy megfogyatkozott, de
fájdalomban megszentelt sereg, ifjak és öregek, azokból, akik
valamikor ezt a szent földet taposták; akik itt a honszerelem
és hűség két legnagyobb áldozójának, két legörökéletűbb
mártirjának: Kossuthnak és Rákóczinak nyomdokain jártak.

Ó, Atyánk, e nagyoknak a lelke itt száll felettünk e drága
pillanatokban is. A halálighú kuruc lélek, a soha ki nem alvó
oltári tűz, az „Istenért és hazáért“ égő láng itt lobog a gyer-
meki szivekben is, itt reszket az omladozó bástyaköveken is,
zálogául és hű bizonyosságául hozzánkvaló örök kegyelmednek.
Soha áldást nagyobbat ember nem vett tőled, mint vettünk
mi abban a szent fájdalomban, amelyet innen vittünk el ma-
gunkkal s amelynek forrósága miatt még most is kipirul az
arcunk és kicsordul a könnyünk.

Ó, lásd meg ezt a könnyet idők felett, népek felett,
szivek felett uralkodó Felség, Szentháromság Isten! S amennyi
csepp esik rája, annyi áldás szálljon rája! Annyi áldás...
erre a földre, erre a négyszázad borujába és dicsőségébe

öltözött hű édesanyára, ősi iskolánkra; s ezekre az itt imádkozó, reménykedni, benned bizni, tégedet áldani soha meg nem szünő hű magyar szívekre!

A te örök Szerelmedért, egyetlen Közbenjárónkért, a mi Urunk Jézus Krisztus vérehullásáért kérünk. Ámen.

A lelkeket Istenhez emelő gyönyörű ima után a P. D. O. Szövetségének nagy tekintélyű és nagy érdemű elnöke: *Kazinczy Gábor* ny. kuriai bíró mondotta a következő elnöki megnyitót:

Mélyen tisztelt Közönség!

Hölgyeim és Uraim!

Szeretett Diáktestvéreim!

Ünnepet ülünk. Kollégiumunk fennállásának 400 éves ünnepét. De ez nemcsak a mi ünnepünk, hanem az egész országnak, minden magyar embernek ünnepe. Egy iskola, mely négy hosszú évszázad zivatarai között sohasem ingadozott, sohasem hajlott meg, mint a nádszál, mely vallás és lélekszabadságot az emberiségnek ezeket a legdrágább kincseit mindig hirdette, még vértanuság, gályarabság, vagyónának elkobzása árán is, beirta nevét a történelembe. Beléjutott a nemzet vérkeringésébe s az emberiség közkincsévé lett.

Ez volt a pataki kollégium. Általa lett Patak Magyarországnak védbástyájává Észak felé és a protestantizmusnak egyik leghatalmasabb központjává.

Mintha álmodnék, úgy peregnek le előttem ünnepélyünk programjának első pontjai: A pataki hölgyek által felajánlott zászlónak, a kollégium ezen díszes új ruhájának felavatása, Lorántfy Zsuzsánna, Kazinczy Ferenc, Kazinczy Lajos szobrainak leleplezése, az ott elhangzott lélekemelő beszédek, továbbá a magasan szárnyaló imák. Úgy érzem, varázs alatt vagyok. És az itt összegyűlt lelkes közönség, lelkes ifjú pataki diákok s pataki diákokból fejlett államférfiak, tudósok, költők, művészek körében az én lelkem is, egy több századon keresztül Patakon tanult nemzetség tagjának a lelke, felöltözött ünnepi ruhába s igézet szállt reám, melyben látom kollégiumunkat sok újabb 400 év határkövén, mindig az emberiség, a kultúra szolgálatában, mindig elől, mindig ifjan, elhalmozva a tavasz minden pompájával, amelyben virít sok tarka virág, sok egymást szerető, drága, kedves zsoldáros pataki diák.

Váljon ez az ígézet kedves diáktársaim, mindnyájunk lelkében élő valósággá. Egy örökkön élő magyar haza s benne az örökké élő pataki kollégium legyen ideálunk, célunk, gondolatunk. S tegyünk fogadalmat mostan Isten orcája előtt, hogy elkövetünk értük mindent, amit ember csak elkövethet és tegyünk fogadalmat arra is, hogy összejöveteleink mindig az egymás iránt való szeretetnek ünnepe lesz. Pecsételjük meg ezt a fogadalmunkat régi szokásaink szerint ünnepélyes felállással.

Mi, öreg diákok, álmodjuk vissza eltűnt ifjúságunkat, azt az elmúlt boldog kort, mely telve volt dallal, kedvvel, virággal s tanáraink által élénkbeszórt drága gyöngyökkel.

A ti ifjuságtok kedves fiatal diáktársaim nagyon szomorú. Csonka hazában, csonka kollégiumban éltek. De Tompa Mihály azt üzeni nektek a kollégium kertből, „Fiaim csak énekeljete.” Ami azt jelenti, ne csüggedjete, de dolgozzatok.

Az Isten megadta néktek az életnek nagy kincseit, az ifjúságot, az erőt, az akaratot és a reménységet. Szolgáljátok ezekkel a hazát és a kollégiumot. Ne csüggedjete. Veletek lesznek a kollégium alapítóinak, a Perényieknek és Rákócziaknak, továbbá Kossuth Lajosnak és a harcok mezején 400 éven át elesett pataki diákoknak a szellemei. És a szellem erős, erősebb minden hatalomnál. Azt nem fogja rozsdá, mert isteni szikra, nem égeti láng, mert maga a tűz. Ilyen hadsereggel, ilyen vezérekkel meg lehet hódítani az egész világot, visszahódíthatjátok az országnak ezer éves határait és a kollégium elszakított részeit.

Dolgozni folyton, nem szünni egy percre sem. Ezt tette Lorántfy Zsuzsánna, ezt parancsolja ő nektek is.

Kövesséteek költőiteket, de csak azokat, akik az örökké élő Isten és az örökkön élő haza dicsőségét hirdete. S véséteek szívetekbe, ismételjete mindig Tóth Kálmánnak a nagy idők költőjének azt a híres költeményét, mely a legszebben hirdete az ezer éves Magyarország erényeit és harci dicsőségét „Nekünk is volt egy jelszavunk, lázba jött a honvéd tőle, nem volt abban a halálról, megadásról semmi szó se, csak egy szó volt, hogy előre.”

Előre az Istenért, a hazáért, a kollégiumért és akkor lesz még egyszer ünnep a világon.

Alig csillapodott le az általános tetszést jelző éljenzés és taps, a kathedrán megjelent *Dr. Finkey Ferenc*, aki főiskolánk egyik nagy dicsekedése, aki a pataki iskolában tanult, majd pataki jogtanár, később pozsonyi egyetemi tanár volt, és aki a megcsonkítás után előbb koronaügyész-helyettesi, most pedig kuriai tanácselnöki méltóságra emelkedett, — a M. Tud. Akadémia tagja.

*Mélyen tisztelt ünneplő közönség!
Szeretett volt diáktársaim!
Kedves barátaim!*

A mai diszközgyűlésünk magasztos tárgyához és áhitatos hangulatához keresve se tudtam volna megfelelőbb textust, méltóbb jeligét találni, mint a mi gyönyörűséges pünkösti énekünk első versszakát, melyet az imént fennálló ének gyanánt zengtünk el „szivünk teljességével“. Minket, a volt pataki diákok eme szokatlanul nagy seregét, — fiatalabbakat és idősebbeket, a csak egy-két éve és a már évtizedekkel előbb végzetteket — valóban a Szentlélek Ur Isten szentséges ereje hajtott ma ide Alma Materünk kebelére. Ma mindnyájan

*Mennybéli szent ajándékkal,
Szivbéli szent buzgósággal*

eltelve gyűltünk egybe gyermek és fiatalkori édes emlékeinknek ebbe a szent csarnokába, ebbe a megifjított jó öreg imaterembe, ahol fiatalkorunkban annyi mozgalmas évszáró ünnepélyen, annyi lelkes március 15-iki ünnepségen vettünk részt különböző szerepekben.

Ma nekünk, pataki diákoknak, nem ugyan naptár szerinti, de valóban szivbéli pünkösti ünnepünk van, mert ma nem az érettségi vizsgánk 10 vagy 20 évi, vagy akár a 40—50 évi fordulójára, nem a magunk örömmünnepeére sereglöttünk egybe, — hanem ezuttal a mi hón szeretett főiskolánknak, a mi drága jó Alma Materünknek a kivételesen nagy ünnepére, az ő 401-ik születésnapjára zarándokoltunk ide széles e hazából, egyesek a föld tulsó oldaláról is.

Ma Ő neki, a mi dajkáló Édes Anyánknak akarunk tisztességet tenni, az Ő oltárán kívánunk égő áldozatot bemutatni az Egek Urának, a Seregek Istenének. S ha szeretett diáktársaim tulnyomó része távol áll is még a Tompa Mihály Új

Simeonjának az életkorától, de ezek a fiatalabb generációk is, mi idősebbek pedig, akik — mi tűrés-tagadás benne — bizony már meglassudott léptekkel ballagunk vagy éppen botorkálunk ama végső révpart felé, — mi még nagyobb meghatottsággal mondhatjuk el a mi legkedvesebb és legnagyobb pataki diák-költőnkkel, hogy ma, amikor előttünk is

... feltárult az áldozóknak

Ama szent csarnok kapuja

S megzendült a győzelmi ének:

Hallélujah, Hallélujah!

ma, amikor

... tömjénünk javát az oltár

Izzó tűzére hinthetjük, —

ma valamennyien, akik itt egybesereglettünk, de bizonyára azok a kedves diáktársaink is, akik bármi okból nem juthattak el ide „a szent küszöb“ illetésére, mind, mind boldogoknak valljuk magunkat, hogy ezt a gyönyörű szép és kivételesen nagy napot, drága főiskolánk ötödik évszázadának első napját megérhettük és Alma Materünknek ezen a nagy diadalmi ünnepén személyesen, a távolmaradottak pedig legalább lelkileg résztvehettünk.

Miképen tegyük Ő neki tisztességet, mit helyezzünk égő áldozatul az Ő oltárára, ezzel is tisztában lehetünk. A mai rettenetes gazdasági válság kellős közepében valóságos aranyat, tömjént és myrrhát csakugyan nem hozhattunk ide, de elhoztuk azt, ami a sziveket és veséket vizsgáló Mindenható előtt is legkedvesebb áldozat, idehoztuk szívünket, lelkünket, annak legszentebb érzéseit, — elhoztuk:

mélységes *hódolatunkat* főiskolánk négyszáz évi kultur munkája előtt,

elhoztuk kibeszélhetetlen *hálánkat* a tőle nyert anyagi és szellemi jótéteményekért és

elhoztuk tántoríthatatlan *hűségünket* Alma Materünk hagyományos szelleméhez, a sárospataki főiskola által képviselt szent eszmékhez és igazságokhoz.

Szeretett diáktársaim, kedves barátaim!

Ezuttal valóban sajnálom, hogy nem voltam s ma még kevésbé vagyok az ékesen szólás mestere. Ilyen ritka nagy ünnepi alkalomhoz illet volna az én száraz jogászi stylumnál hangulatosabban megfogalmazott s az én megkopott

hangomnál ércesebben csengő ünnepi beszéd. Ha azonban Ti — óhajom ellenére — engem tüntettetek ki azzal, hogy a mai nagy ünnepélyünkön a tudományoknak főiskolánkon ki-nevelődött munkásai részéről felszólaljak, — amely megtisztelő kötelesség elől nem volt szabad kitérnem — elégedjeteK meg, kedves diáktársaim az én egyszerű, nagyon is fogyatékos, de drága főiskolánk iránt legmelegebben buzgó és leghálásabb szívvvel elmondandó szavaimmal, melyekkel a mi hármás szent áldozatunkat bemutatom. Kárpótolva érezhetitek különben magatokat az én beszédem fogyatkozásaiért azzal a valóban költői szárnyalású s szívbbe markoló gyönyörű imádsággal, mellyel a mi egyik legidősebb és legtiszteltebb diáktársunk, a hazánk testéről egyelőre leszakított Felvidék volt nagyérdemű püspöke, nekem egykor szeretett szénior-praeceptorom, bájolta el és emelte fel az imént lelkünket a magasabb régiókba.

I.

Áldozatunk első tárgya, amit ma Alma Materünk oltárára helyezhetünk, a *legmélyebb és legbensőbb hódolat*, a legodaadóbb tisztelet főiskolánk, ennek immár 400 éves multja s e négyszáz év alatt az igazi vallásosság, a puritán tiszta erkölcsi felfogás, a magyar közoktatásügy és tudományosság s a hamisítatlan magyar hazafias szellem ápolásában és fejlesztésében szerzett elévülhetetlen érdemei előtt. Mily felbecsülhetetlen szellemi érték, minő hatalmas és fényes nemzeti kincs volt a sárospataki ref. főiskola a lefolyt négyszáz év alatt, — mennyit kamatozott a Perényiek, a Rákócziak, a Dobók, Lorántfyak, majd a Vayak, a pálóci Horváth Máriák sok-sok fejedelmi ajándéka a magyar közművelődésnek és merem mondani, nemcsak a magyar protestantizmusnak, de az egész magyar nemzetnek, a magyar nemzeti állam kiépülésének, ezt összeállítani, felsorolni nem az én feladatom és nem is férne bele az én rövidre szabott ünnepi beszédembe. Elvégezték ezt már nálam illetékesebb szakemberek és pedig nemcsak ref., illetőleg protestans, de a legkiválóbb r. kath. vallású pedagógiai tudósok, egy Békefi Remig, egy Fináczy Ernő és egy Kornis Gyula.

Én ezuttal — igazán pár perces történeti visszapillantásomban — csak a kegyelet és a hódolat zászlaját kívánom,

összes diáktársaim nevében meghajtani főiskolánk négyszáz éves multjának vezéralakjai, főiskolánk alapítói, fenntartói, Maecenasai, előljárói, tanárai, széniorai és kimagaslott volt diákjai, az Ősök, a nagy Elődök szent emléke előtt. Négyszáz éves mult egy főiskola történetében bizonyára elegendő idő az értékelésre. A pataki főiskola mai emlékünnepele tehát nemcsak jogot ad, de kötelességünké is teszi, hogy azok előtt, akik főiskolánkat e hosszú mult alatt naggyá és tiszteltté tettek, meggyűjtsuk az emlékezés fáklyáját és hódolatunkat, megbecsülésünket ország-világ előtt kifejezzük és hirdessük.

Kötelességünk ez annál inkább, mert főiskolánknak épen ez a négyszázados multja, az a sok sulyos és rettenetes megpróbáltatás, amiken keresztül kellett esnie s az a kézzelfogható tény, hogy annyi balszerencse között is a sárospataki főiskola mindezeket a bajokat és csapásokat át tudta élni s ma — ha régi fényében talán némileg megfogyatkozva is, de meg nem törve, sőt — sok tekintetben megifjodva és megerősödve áll előttünk, ez a felemelő és örvendetes tény azt bizonyítja, hogy főiskolánk alapítása és négyszáz éven át fennmaradása a mindeneket bölcsen intéző Gondviselő Isten rendelése volt, az Ő erős karja vezette ki főiskolánk hajóját a négyszáz év sok ádáz hullámcsapása, zivatarai közül a mai nagy ünnepnapra. Hivalkodás nélkül mondhatjuk el azért, hogy főiskolánk történeti hivatást, nemzeti kulturmissziót teljesített e négyszáz év alatt és méltó arra, hogy továbbra is — századokról-századokra — teljesítse ezt a nemzetépítő áldásos munkáját.

Bozonyára az Ur Isten bölcs rendelése volt, hogy *Perényi Péter*, majd fia *Gábor*, a négyszáz év előtti nagy nemzeti szerencsétlenségünk idején, a mohácsi vész utáni években, bizakodó lélekkel iskolát és pedig a közönségesnél magasabb, ma u. n. főiskolát alapítsanak Patakon, az Árpádkori ősi vár lábánál a reformált ker. vallás és a tudományok terjesztésére. Az Ur Szentlelke ihlette meg bizonyára *Kopácsi Istvánt* és *Sztáray Mihályt* is, hogy az új hit apostolaivá váljanak s a Szent Ferenc-rendi kolostorból a pataki ref. főiskola első képét kiformalják. Ugyancsak az Ur bölcs rendelése volt, hogy a Perényiek kihalta után egyik Habsburg uralkodónk, *I. Miksa* király legyen a sárospataki főiskola további fennmaradásának

közvetlen tényezője, — majd pedig a *Dobó*, a *Lorántfy* és a *Rákóczi* családok egyes nagy sarjai, hitünk és nemzetünk hősei, váljanak főiskolánk patrónusaivá.

Hajtsuk meg azért lobogónkat mindenekelőtt főiskolánk ezen első nagy alapítóinak szent emléke előtt, akiknek hitbuzgósága s a tudományok iránti szent lelkesedése nélkül ki tudja, megszületett volna-e valaha a mi Bodrogszabasi Athénénk.

Főiskolánk első századának végéről s a második századának hajnaláról két, rendkívüli fényességgel tündöklő páros csillag ragyog elénk. Mondanom sem kell, hogy kik ezek. *I. Rákóczi György*, a páratlanul vallásos lelkületű erdélyi fejedelem, a nagy Bethlen Gábor méltó utóda, a linzi béke diadalmas kivívója és az ő legendás buzgalmú és bőkezűségű felesége, *Lorántfy Zsuzsánna*, a legdicsőbb református nő ideálunk, akiről a három százados emlékünnepegyünkre, 1860-ban, az egész nagy magyar haza küldötteinek gyönyörűségére szavalta el maga Tompa Mihály, hogy

Hála a jóknak, akik éltek,

De Ő nagyobb mindannyinál . . .

Ez a két fennkölt fejedelmi Lélek teremti meg főiskolánknak első igazi aranykorát. Mellettük azonban hálás kegyelettel kell megemlékeznünk arról a két nagy tanárról is, akik főiskolánk tanügyi hírnevének igazi megalapítói s további fejlődésének hosszú időkre vezérszellemei voltak. Egyik a nagy *Comenius Amos*, a pedagógia halhatatlan reformátora, aki rövid itt működése alatt a pataki Alma Matert valóban európai hírnévre emelte s akit csak a tudományokért őszintén lelkesedő fejedelmi sarjnak, *Rákóczi Zsigmond*nak korai halála, majd magának Comeniusnak Patakról való eltávozása gátolt meg abban, hogy a Bodrogszabasi Athénából teljes egyetemet formáljon. Comenius mellett pedig nem szabad megfeledkeznünk az ő, szintén nagy kortársáról, *Tolnai Dali János*ról, akinek merész tanügyi és egyházkormányzati reformeszméit ugyan kora nem értette meg, de akinek a későbbi nemzedékek s maga a magyarországi ref. egyház fényes elégtételt szolgáltatott a presbyteri rendszer meghonosításával.

Főiskolánk második évszázadából a két dicső fejedelmi Lélek és a két nagy tanügyi reformátor neve mellett szintén mélységes kegyelettel kell meghajtanunk lobogónkat azok előtt a hőslékű nagy tanárok, széniorok és diákok előtt, akik

a Rákóczi-Lorántfy aranykorszakra nagy hirtelenséggel bekövetkezett sötét időkben, a főiskolai tanárok és diákok 33 évi bujdosásának megrázóan tragikus eseményni közepette, amelyeknek részleteiről a mai nagy ünnepünkön ne történjék emlékezés — a pataki főiskola iránti égő szeretettel, a szenvedésektől megacélozott lélekkel megmentették Alma Materünket a szétzülléstől s Mózesei és Józsuéi lettek a vándorló diákságnak.

*Pósa*házi János és *Buzinkai Mihály* professorokat illeti legelőször a hálás elismerés, hogy az 1671-iki kiűzetéskor élére állottak a diákseregnek és sok nélkülözés között levették a muzsahadat Erdélybe, a magyar alkotmányosság és a vallásszabadság akkori sziklafészkebe. Mellettük *Sallai Pál*, szénior nevére szálljon kegyeletes hálánk, aki 1682-ben visszavezette az ifjúságot az igazi ősi fészekbe s aki három és félévig, egyetlen tanár nélkül, össze tudta tartani a diákságot, az önkormányzat és az egymás tanítása elvének gyakorlati alkalmazásával. Azután az idősebb *Csécsi Jánost* kell kiemelnünk, aki az 1687-ben újból szétkergetett ifjúságot összeszededgetve, hosszú éveken át egymaga tanitgatta őket Abauj különböző helységeiben s fentartotta bennük a jobb jövő reménységét és a Patakra való visszatérést a katonai hatóságoknál nagy szívóssággal kiharcolta. Ő mellette még *Tornallyai György* széniorot illesse hálás megemlékezésünk, aki az ifjúság egyrészével már Csécsi megérkezése előtt beköltözött a régi szent falak közé és rendet teremtett a pusztulásnak indult intézetben.

Főiskolánk életének harmadik évszázadából — mellőzve itt is a még mindig előfordult rengeteg zaklatás, a létért való küzdelem szomorú eseményeit — fordítsuk tekintetünket főiskolánk életének második fénykorára, a XVIII. század utolsó és a XIX-nek első tizedeire, amikor, az európai felvilágosodás hajnalán, az 1790/91-iki reform-országgyűlésünknek a *nemzeti nevelés* (educatio nationalis) eszméje melletti bátor állásfoglalása s a protestánsok vallásszabadságának és iskolai autonómiájának országos alaptörvényei biztosítása által fellanyozva, főiskolánk lesz a magyar nyelv tanításának és művelésének az empóriumuma s kitűnő tanrendjével az ország valamennyi iskoláját évtizedekkel megelőzi. (*Kornis Gyula*: A magyar művelődés eszményei 1777—1848-ig I. köt. 328.)

Ennek a második aranykorunknak vezető szelleme — az akkoriban kialakult főiskolai Előljáróságunk sok kiválósága közül — az első „nagy Vay“, a tiszáninneri ref. egyházkerületnek és a sárospataki főiskolának világi főgondnoka: vajai *Vay József*, septemvir. Az ő főgondnoki működésének eredménye főiskolánknak ma u. n. régi épülete, az imposans homlokzatú gyönyörű patinás főépületünk, melyet az ő lelkes buzgolkodására hozott tető alá hiveink áldozatkésztsége. (1806—1812.) — s melynek megpillantása nekünk öregebb diákoknak, mikor vissza-visszatérünk Patakra, ma is mindig édes melegséggel dobogtatja meg szívünket. De talán még ennél is nagyobb jelentőségű az ő főgondnoksága a főiskolai tanulmányi rendnek helyes irányú reformja, a humanisztikus és a realisztikus képzésnek bölcs összhangbahozatala és a magyar nyelvnek, mint tanítási nyelvnek, diadalrajuttatása által.

Ha azonban a nagy Vay József emléke előtt hajtjuk is itt legmélyebbre zászlónkat, nem kisebb elismeréssel kell megemlékeznünk főiskolánk tanári karának ebben az időben felsorakozott kitünőségeiről, akiknek magas színvonalú és sikeres működése emelte főiskolánkat ismét országos, sőt európai hírnévre és dicsőségre. Ragályi Károly, főiskolánknak már a negyedik évszázadában élt nagyérdemű világi algondnoka, 1860-ban, a háromszázados emlékünnepevényen mondott gyönyörű berekesztő beszédében mint „megannyi ragyogó csillagokat“ a tudomány terén, sorolja fel: a történelem nagy buvárát: *Szombathi Jánost*, — a bölcsészeti kiváló képviselőjét *Rozgonyi Józsefet*, a mélységben és a humanitásban páratlan *Nyiri Istvánt*, a korában legnagyobb protestáns theológust *Somosi Jánost*, akit a bécsi prot. theol. facultás hódít el magának egyidőre, de aki a főiskola sürgető kérésére mégis visszatér Sárospatakra s itt fejezi be 46 évi tanári pályáját és a hazai jogtudomány egyik legnagyobb büszkeségét: *Kövi Sándort*, akinek 36 évi jogtanári működése annál jelentősebb főiskolánk történetében, mert az ő meghívásával, 1793-ban kezdődik meg a hazai jog tanítása Patakon, vagyis az ő jogtanársága teremti meg a sárospataki jogakadémiát s annak rögtön országos hírnevet szerez.

Ezek mellet a nagy professorok mellett, akiknek a sorát még szintén méltó nevekkel egészíthetném ki (Kézi Mózes,

a nagy fizikus, Vályi Nagy Ferenc, az Ilias első fordítója, Sipos Pál, a kiváló matematikus, Majoros András, Kálniczky Benedek, Szeremley Gábor, Pálkövi Antal, Molnár István stb), lehetetlen meg nem emlékeznünk főiskolánknak ebben a korban itt tanult nagy tanítványairól, szellemi neveltjeiről, akik az itt magukba szívott tudományos és hazafias szellem-től fellelkesülten, vezérlő csillagai lettek a magyar közművelődésnek. Egy főiskola csak büszke lehet arra, hogy szellemi neveltjei közé sorozhatta *Bessenyeey* Györgyöt, a magyar nemzeti irodalom apostolát, — *Kazinczy* Ferencet, a magyar nyelv halhatatlan emlékü reformátorát, *Jászay* Pált, a nagy történetírót, — *Szemere* Pált, *Kossuth* Lajost, *Fáy* Andrást, *Szemere* Bertalant, *Kazinczy* Gábort, *Fogarasi* Jánost, a br. Vay, a gr. Teleky, a br. Prónay, a gr. Bethlen, br. Podmaniczky, gr. Degenfeld főúri családok sok-sok tagját, valamint az oly sokszor méltatlanul kipellengérezett, de a magyar alkotmány védelmében oly nagy érdemeket szerzett köznemesi osztály, a magyar gentry oly sok kiváló sarját. Ezeknek a nagy tanítványoknak, ezeknek a kimagaslott volt pataki diákoknak a szent emléke előtt is illő azért meghajtanunk a kegyeletes megemlékezés zászlaját.

Főiskolánk negyedik századának első feléből, amelyről már bizonyos történelmi távlattal szólhatunk az elhunyt nagy férfaink érdemeiről, toronymagasságra emelkedik ki az előjáróság díszes táborából a sok kiváló superintendens és főgondnok mellett a második nagy Vay: br. Vay Miklós, koronaőr, a főiskolának és az egyházkerületnek 34 éven át főgondnoka, akinek a magyar protestánsok egyházi és iskolai autonómiáját elkobzó 1859-iki osztrák császári pátens elleni országos küzdelem megindításában és diadalrajuttatásában, majd a királyi ház és a magyar nemzet közötti kibékülés, a 67-es kiegyezés előkészítésében és sikerében is oroszlánrésze volt. Az ő páratlan buzgalmu főgondnoki működésének, ami pedig csak egy részlete volt az ő 71 évre terjedő egyházi hivataloskodásának, eredménye lett, hogy főiskolánk az 1849-iki szomorú események után alig tíz évre — a Bach-ok, Thun-ok, majd a Smerlingek minden fojtogatása ellenére — visszanyerte a nyilvánossági jogát s a jogtanítás is, melyet 49-ben maga a tanári kar hagyott abba, 1860-ban újból megindult s a főiskola minden ága, az 1857-ben megteremtett tanítóképző-

intézettel ki is bővülve, a virágzásnak egy új, szép s aránylag eléggé hosszú korára juthatott el.

Az ő érdeme nagyrészen a főiskola mai új épületének, a pompás modern gimnáziumi és akadémiái tantermeinek magába foglaló szárnyának a felépítése is (1875—77.), miáltal főiskolánk külsőleg is egyik legelső tanintézete lett hazánknak, mely — az ugyanakkor kibővített és ügyesen befásított remek iskolakerttel, benne az új tornateremmel, az ifj. báró Vay Miklós gyönyörű Horváth Mária szobrával, majd az áldásos főiskolai kórházzal — újból egyik legvonzóbb gyűlöhelye lett az ifjuságnak. Elég csak annyit felemlítenem, hogy az én első gimnazista osztályomban 1879-ben — most 52 éve — 140-en kezdtük meg diákpályánkat.

Br. Vay Miklós hosszú és páraatlan sikerű főgondnoki tevékenysége mellett azonban ugyancsak a legnagyobb hódolattal és hálával kell megemlékeznünk főiskolánk ezen kori nagy tanári karáról. Ha elfogultságnak, saját volt tanáraink iránti kegyeletelőszeretnek látszik is, merem állítani, hogy kevés iskola dicsekedhetett annyi kiváló, a tudományokban is elsőrangú, a gyakorlati tanári prudentiában pedig szinte utolérhetetlen jeles tanárral, mint a pataki főiskola ebben az időben. Elég csak az *Erdélyi* János, a *Szinyey* Gerzson, *Felméry* Lajos és *Bihari* Imre bölcsészeti, a *Zsarnay* Lajos, *Mitrovics* Gyula, *Warga* Lajos, *Radácsy* György, *Nagy* Gusztáv theol. tanárok nevét felemlítenem, a jogtanárok közül *Emödi* Dánielét, *Kövi* nagy utódáét, a *Ballagi* Gézáét, *Szánthó* Gyuláét, *Bartha* Béláét, a gimnáziumi tanárok közül a *Kérészy* István, *Szivós* Mihály, *Zsindely* István, *Soltész* Ferenc, *Finkey* József és Pál, *Szinyei* Endre, *Zsoldos* Benő, *Kovácsy* Sándor, *Maklári Papp* Miklós (az egyetlen ma is élő a nagy gárdából!), a tanítóképezdei tanárok közül *Árva* József nevét felhoznom, mint akiknek valódi hivatott tanári működése, bölcs tanítási modora ma is mintául tekinthető.

A kiváló tanítványok, a főiskola szellemi neveltjeinek e korszakban élt vagy még ma is élő hatalmas gárdájából csak egy-két nevet ragadok ki az elhunytak közül. De szabad-e megfeledkeznünk *Tompa Mihályról*, a ma egyesek által oly méltatlanul háttérbe szorítani kívánt egyik legnagyobb magyar költőnkéről, akinek Népregéi, Virágregéi, de különösen a ma ismét oly fájdalmasan aktuális allegóriái az elnyomatás tize-

déből, vagy a Kazinczy Ferenc és a Lorántfy Zsuzsánna emlékezetére irt remek szép ódái minden időkre biztosítják számára a halhatatlanságot. De a *Tóth Ede*, a *Pósa Lajos*, a *Zempléni Árpád* vagy az *Izsó Miklós*, *Szemere Miklós* és hasonló szellemi nagyságok neve szintén elég bizonyíték arra, hogy főiskolánk az utolsó száz év alatt nagyszerűen felszaporodott és kitünőnél-kitünőbb új tanintézetek nemes versenyében pályafutásának ebben az utolsó századában is fenntartotta a maga vezető helyét és jelentőségét.

Az utolsó félszázad vezető személyiségeiről, mint legnagyobb részt ma is élő és jórészben épen jelenlevő egyénekről, előljárókról, tanárokról és tanítványokról nem lenne ildomos értékitéletet mondanom. Bizonyára nem is tudnék a történetirői objectivitásra helyezkedni. De még sem fejezhetem be ezt az igazán röpke átpillantásomat a pataki főiskola vezérembereiről és nagyjairól anélkül, hogy ki ne fejezzem hódolatunkat és őszinte mély tiszteletünket — összes volt diáktársaim nevében — főiskolánknak ezen legutolsó korszakában működött és ma is működő nagy előljárói, kiváló tanárai és munkatársai iránt.

Mindenesetre ennek a ma is hivatása magaslatán álló Előljáróságnak, legelsősorban a régi, nagy világi főgondnokok mai méltó utódának és a páratlan buzgalmu világi gondnokának az érdeme, hogy főiskolánk a világháborúval rászakadt újabb s az eddigiéknél is szörnyűbb gazdasági válság idején, a mai megdöbbentő pénzügyi összeomlás ellenére is fenn tudta tartani főiskolánk hajóját s megmentette az elsüllyedéstől. Sőt a mai évfordulót, főiskolánk mai nagyszerű ünnepét két új nagy alkotással örököltette meg. Mindkettőnek megvalósításában ugyan a döntő tényező hazánknak a kulturális alkotásokban elévülhetetlen érdemeket szerzett magasröptű volt kultuszminisztere, *gr. Klebelsberg Kunó* Ó Excelenciája és az egész magyar kormány jóakaratu támogatása volt, — amiért legyen szabad a pataki volt diákok legmélyebb elismerését és hálás köszönetét is kifejeznem — azonban főiskolánk buzgó Előljáróságának az érdeme, hogy a tanári karral és a Pataki Diákok Országos Szövetségével karöltve, ezeket az új alkotásokat kiharcolta s mai és holnapi ünnepeinkre tető alá hozta.

Nem az én feladatom ennek a két új intézménynek a jelentőségét méltatni, de volt diáktársaim nevében mégis helyénvalónak vélem ezuttal is kifejezni örömünket főiskolánk gyarapodásán és hódolatunkat ennek munkásai iránt.

Az egyik intézmény, a tanítóképző intézet átvétele és főiskolánk szervezetébe való beillesztése, ami tulajdonképpen csak helyreállítása, de mindenesetre nyereséges helyreállítása az 1869-ben feladott intézeti ágnek, ez kétségtelenül elismerésreméltó kárpoztás a jogakadémiánk működésének 1923-ban bekövetkezett beszüntetéséért, amit részint jogakadémiánk népszerűségének a háboru utáni ijesztő megfogyatkozása — hiszen a világháboruban 89 fiatal pataki diák és közülök nagyszámu joghallgató is, pecsételte meg hősi halálával égő honszerelmét —, részint az a körülmény tette elkerülhetatlenné, hogy az Egyetemes Konvent az egyetlen fenntartható ref. jogakadémia székhelyéül — a sárospataki főiskola történeti jogcímének sajnálatos mellőrésével — Kecskemétet állapította meg.

A másik s a valóban új intézményre, a holnapi napon felavatandó angol internátusra pedig legyen szabad csak annyit kifejeznem, hogy ennek a létesítésével igen sokunknak, akik aggódó szeretettel csügünk főiskolánk jövőjén, régi vágyát és törekvését valósította meg az előjáróság. Sokan talán nem is tudják, hogy már br. Vay Miklós, a nagy főgondnokunk vetette fel, ezelőtt körülbelül 80 évvel, egy u. n. úri convictusnak az eszméjét, ami szükséges kiegészítése lett volna a szegény fiúk részére akkoriban megteremtett tápintézetnek. Az úri convictusban — Vay M. terve szerint — az előkelőbb szülők gyermekeit kellene elhelyezni, hogy ne küldjék őket külföldre vagy más felekezeti internátusokba, mert, amint bölcsen mondja: „egyházunk és főiskolánk csak úgy számíthat a jövő nemzedéknek a támogatására is, ha az jókor, zsenge korban, szegénye és gazdagja egyaránt, minden rangkülönbség nélkül, összeszokva, mintegy beleéli magát a rája váró sajátos viszonyokba.“

Én magam pedig, akinek ugyan régóta nincs semmi beleszólásom a főiskola ügyeibe, de aki teljes 12 éven át voltam e főiskolának a neveltje, majd 19 éven át jogtanára, aki tehát eléggé összeforrottnak éreztem hosszú ideig, de érzem lelkileg ma is egész gondolatvilágomat e főiskola érdekeivel,

én a magam egyszerű, laikus felfogásával egy másik szempontból tartom végtelenül fontosnak és üdvösnek az új angol internátust. És pedig az idegen élő nyelvek komoly és gyakorlatias irányú tanításának — ami valljuk be őszintén, eddigelé meglehetősen el volt hanyagolva főiskolánkban, amint különben országszerte a legtöbb közép- és főiskolában — a határozott és intézményes felkarolása miatt. Mióta öntudatosan foglalkozom iskolai kérdésekkel, mindig egyik legszükségesebb reformkövetelménynek tartottam azt, hogy fiatalságunkat, a classicus képzés teljes tiszteletben tartása mellett, az élő nyugati nyelvek gyakorlati elsajátítására szorítsuk, mert nemzetünk haladása és érvényesülése, sőt mint a trianoni sorscsapás óta világosan láthatjuk, valósággal hazánk fennmaradása függ attól, hogy a világpolitikában számot tevő idegen emberekkel, legalább is a nyugati nagy államok vezérembereivel, közvetlenül tudjunk értekezni. A mi angol internátusunk tehát kétségtelenül előkészítő iskola, egy hathatós fegyver lesz a jövő nemzedékek kezében a magyar igazság kivívása iránti küzdelmükben.

Hajtsuk meg azért, kedves diáktársaim, még egyszer az elismerés és hódolat zászlaját, ezúttal azok előtt a legnagyobb-részt — mindnyájunk örömére — még élő nagy embereink előtt is, akik a sárospataki főiskolát a negyedik évszázadának utolsó idejében vezették és kormányozták vagy ma is kormányozzák s akik a világháború és a gazdasági összeomlás zátonyai közül is elvezérelték Alma Materünket a mai nagy ünnepnapjára. Engedjék meg az illető nagyérdemű vezérembereink, hogy névszerint nem apostrofálom őket, de mindazok a kiváló előljárók, tanárok s a főiskolán kívül álló tényezők, akik főiskolánk felvirágoztatásán fáradoztak vagy fáradoznak, fogadják kegyesen az összes pataki volt diákok legmélyebb hódolatát és tiszteletét. Fény nevükre, áldás életükre!

II.

A másik szent érzelem, m. t. Diszközgyűlés! aminek volt diáktársaim nevében néhány igénytelen szóval hangot adni kívánok: a szeretetteljes *hála* Alma Materünk iránt.

Ha a hálátlanság az egyik legnagyobb erkölcsi hiba — hiszen a Biblia szerint a háladatlan embernél nincs nagyobb

terhe a földnek — akkor a hála voltaképen nem különös erény, csak egyszerű erkölcsi kötelesség. Nekünk mégis jól esik ezt az egyszerű erkölcsi kötelességünket a mai nagy ünnepnapunkon különösen is hangoztatni szeretett főiskolánk iránt. Igen, mert a pataki főiskola volt növendékei, ha nem is mindnyájan, — mert helyesen mutatott rá *Elekes Imre*, közigazgató úr, a jelen iskolai évet megnyitó érdekfeszítő beszédében, melyet szerencsés voltam meghallgatni, hogy Patak nem mindig volt a szegények iskolája és régen sem s ma sem csupán a szegények iskolája — de bizonyára igen sokan s nemcsak az alsóbbnak nevezett társadalmi osztályok gyermekei, de az u. n. úri szegények, a papoknak, tanítóknak, az egyik legértékesebb társadalmi osztálynak: a honoratior-oknak a leszármazottjai, akik bizony meglehetősen nagy százalékat tettek s teszik ma is a pataki diákoknak, — ezek valamennyien nemcsak szellemileg, de anyagilag is egyenesen vagy legnagyobb mértékben a főiskolának köszönhetik, hogy diplomás művelt ember lett belőlük, hogy az itt magukba szívott szellemi és erkölcsi kincsekkel s az itt kipallérozott hazafias és puritán becsülettel jellemmel megállották helyüket a társadalomban, sőt közülök sokan a legkülönbözőbb positiokban egyházunknak, hazánkunknak vagy a tudománynak kiváló egyéniségévé lettek.

A sárospataki főiskolának elévülhetetlen érdeme, hogy a rábízott növendékek közül — különösen azokból, akik hosszabb ideig maradtak a főiskola nevelő karjai között — igen csekély töredék kivételével, tisztességes, munkás, vallásos és hazafias, jellemes embereket faragott ki. A becsületes, a jellemes ember pedig legelemibb erkölcsi kötelességének ismeri, hogy hálás legyen jóltevői, gondviselői s legelső sorban dajkáló édes anyja iránt. Hogy ez így van, elég bizonyosság rá az a rengeteg kisebb-nagyobb alapítvány, melyeket a századok során — a fejedelmi alapítókon és patrónusokon kívül — a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből folyton küldözgettek a hálás tanítványok, viszonzásául a főiskolától nyert jótéteményekért. Elég a legutóbbi időkből csak *pálóci Horváth Mária* és *Simon* testvérek vagy a *Mudrány András* nagyobbzású alapítványait felemlítenem, a kisebb emberek, a valóban szegény gyermekek hálájára pedig mint egyik legújabb és legnagyobb példára, a *Szoboszlay Gyula* sanfranciskoi orvos

nevére hivatkozom, aki valóban csak mint számfeletti mendikáns-gyerek tanult ki — egyik jólelkű tanár figyelme folytán — főiskolánkban s az itt nyert szellemi és erkölcsi tőkével a nagy vadon Amerikában diszes posítot vívott ki magának s aki aztán a vasszorgalmával és puritán életével szerzett szép vagyonából tekintélyes összegeket küldött hálája és hűsége jeléül főiskolánknak is és egyik Maecenasa lett a protestáns országos árvaháznak.

A pataki diák hálája — úgy a módosabbé, mint a valóban szegényé — csak viszonzása az Alma Materünk által gyermek és ifjukurunkban ránkpazarolt szeretetteljes gondoskodásnak, a szellemi és igen sokaknál anyagi kincseknek, amiket tőle nyertünk. Ha tehát ma, főiskolánknak ezen a nagy emlékünnepeén, a mindnyájunkat egyaránt sujtó gazdasági leromlás idején, nem tudunk is új nagy alapítványokkal kifejezést adni őszinte hálaérzetünknek, hisszük és reméljük az én gyarló szavaimmal kifejezett köszönetünk és kibeszélhetetlen hálánk is kedves áldozat lesz Ó előtte, mert annak forrása a bálványozásig menő szeretet és ragaszkodás Alma Materünk iránt.

Egy nagytekintélyű tanügyi férfiutól — aki nem volt pataki diák — hallottam nemrégiben azt a kijelentést, hogy tapasztalata szerint alig van az országban olyan intézet, melynek növendékei oly őszinte szeretettel csüggerének volt főiskolájukon s oly igazi szeretetteljes összetartással lennének egymás iránt, mint a pataki diákok. Mi ennek a reánk anynyira hizelgő ténynek a magyarázata? Nem lehet más, mint az a másik tény, hogy mi volt pataki diákok csak szeretetet és megbecsülést tapasztaltunk és tanultunk főiskolánkban minden iránt, ami nemes és szent, — előljáróink nem felvont szemöldökkel, de őszinte szeretettel kezelték bennünket, tanáraink a diáktársaink szeretetére s minden rendű és vallású honfitársaink megbecsülésére oktattak minket. Ez a sok, szinte túlaradó szeretet termelte ki szívünkben a viszonszeretetet — elsősorban főiskolánk, a mindnyájunk édesanyja, a tanáraink és diáktársaink, de minden becsületes magyar emberiránt.

És én bátran merem állítani — legalább a magam korabeli idősebb diáktársaimról jótállok —, hogy mi volt pataki diákok nem restelljük, hogy Patakon tanultunk, hogy itt, az országnak elben a talán legkisebb főiskolai városkájában

végeztük a gimnáziumot, vagy a theológiát vagy a jogi tanfolyamot, sőt örülünk és büszkék vagyunk arra, hogy egykor pataki diákok voltunk.

A *pataki diák* fogalma körül — sajnos — sokáig és sokhelyütt meglehetősen kedvezőtlen felfogás uralkodott. Nem szólok a XVI.—XVII. vagy a XVIII. század pataki diákjáról, bár jogunk van feltenni, a XVIII. századbeliéről a Bessenyei György leírása alapján bátran állithatjuk is, hogy nem voltak alábbvalóak más hazai tanintézeteink diákjainál, a XVII. század hőselkű bujdosóiról pedig, akik Marosvásárhelyen vagy Göncön, Vizsolyban, Kassán is büszkén és boldogan vallották magukat mindig pataki diákoknak, csak a legnagyobb elismeréssel kell megemlékeznünk. De már a XIX. század pataki diákjáról elég alapos rajzaink vannak, e század derekának a diákjairól s a 70 év előtti régi pataki diákéletről pedig örökbecsű élvezetes leirással dicsekedhetünk a *Radácsy* György mesteri tollából. Ő is megengedi ugyan, hogy a pataki diák három kategóriája: az urfiak, a közrendűek és az inasok közül az utolsók, de még a közrendűek, az igazi tipikus pataki diákok sem voltak valami nagyon elsőrendű táncosok — hiszen még az 1804-iki iskolai törvények is megvesszőzéssel és kicsapással büntették a bálbamenő vagy táncolni merő tógátus diákot — s nem versenyeztek udvarlásban a nagyvárosok kávéházi gavallérjaival, — de kétségtelenül alapítalan tulzás vagy rosszakaratu ráfogás volt, amikor még ujabban is a pataki diákról, mint faragatlan, nyersmodorú, szilaj erkölcsű fiatalemberről beszéltek bizonyos körökben.

Örömmel állapíthatom azonban meg, hogy ez az elfogult nézet ma megváltozott. A fővárosban és nagyobb városainkban, a legtekintélyesebb helyeken, miniszteriumokban, a felső bíróságoknál, közigazgatási hivatalokban, alsóbb és felsőbb tanintézetekben annyi és olyan kiváló tehetségű és szorgalmu s társadalmilag is kifogástalan viselkedésű volt pataki diákkal találkozhatik bárki, hogy az említett ferde felfogásuaknak szégyenkezve kellett bevallaniok, hogy nagyot tévedtek.

A „pataki diák“ fogalma az intelligens és elfogulatlan magyar közvélemény előtt ma egészen másat jelent. Jelenti az egyszerű, puritán erkölcsű, vidéki művelt fiatal embert, az egyenes, szókimondó, bátor tekintetű és a rajongó haza-

fiasságtól izzó ifjui lelkületet, a hamisítatlan, talpig becsületes magyar ifjui mentalitást.

Ezt a mentalitást pedig itt, ebben az annyi viszontagságon átment, annyi fájdalommal, de ugyanannyi dicsőséges történeti emlékekkel megszentelt falak között, ebben a törhetlen hűségü hazafiassággal és puritán, egyszerű életfelfogással telített légkörben szivtuk magunkba. Itt alakult ki bennünk a pataki diák hagyományos jelleme, mely megoltalmazott künt az élet viharáiban, a társadalmi tülekedések közepette az elcsuszástól, a léhaságoztól. Itt tanultuk meg, hogy csak a szellemi és az erkölcsi erő, — a tehetség és az azzal párosult lankadatlan szorgalom, a kitartó tisztességes munka s a szeplőtlen erkölcsi-viselkedés azok az igazi értékek, melyekkel az életben boldogulni lehet és amiknek a birtokában és szigorú követése mellett vivhatjuk ki magunknak embertársaink becsülését és a társadalom elismerését.

Ime, m. t. Közönség, ez a magyarázata annak, hogy a volt pataki diák büszke arra, hogy fiatal korában pataki diák volt. Ezért vagyunk mi idősebbek oly rajongó szeretettel és kibeszélhetetlen hálával eltelve ősi Alma Materünk, volt tanáraink, előljáróink iránt. Hisszük és bizton reméljük azonban, hogy ezek a szent érzések, melyek ma minket, öreg pataki diákokat eltöltenek és lelkesítenek, el fogják tölni és lelkesíteni annak idején a mai fiatalokat és a jövő újabb és újabb generációkat is s majd az ötszázados jubileumi ünnepen az akkori öreg pataki diákok a mienkhez hasonló kegyelettel és hálával fognak áldozni főiskolánk oltárán.

III.

A harmadik szent érzelem végül m. t. Diszközgyűlés, amit hódolatunk és hálánk mellett még bemutatni kívánunk áldozati oltárunkon: a *törhetetlen hűség* főiskolánk, a sáropataki főiskola szelleme, hagyományai és vezérelvei iránt.

Mi, akik hivatalos dolgainkat félretéve, idezarándokoltunk a mai szent ünnepünkre, tettük ezt — szívbeli kötelességérzetünk indításán kívül — azért is, hogy ország-világ előtt dokumentáljuk, hogy nem felejtettük el az itt szivünkbe csepegtetett krisztusi tanítást: Légy hiv mindhalálig s neked adom az életnek koronáját. Mi, volt pataki diákok, örömmel és készségesen le akarjuk tenni azt a hűségi fogadalmat,

amit 70 évvel ezelőtt, a 300-ados emlékünnepeley alkalmával a mi nagy elődeink oly szent lelkesedéssel tettek le főiskolánk oltárán.

Ha minden becsületes és jellemes ember igyekszik hiven kitartani a maga eszményei, a lelkében kiforrott nagy és szent eszmék mellett, mennyivel inkább kötelességünk nekünk, a pataki főiskola szellemi neveltjeinek hűségesen kitartani azok mellett a nagy eszmék és igazságok mellett, amiket a pataki főiskola képvisel, amiknek a szellemében formálódott ki a mi lelki egyéniségünk s melyeknek a hűséges követésével eddig szégyent nem vallottunk.

Bizonyos körökben sokszor hallhattunk s ma is hallhattunk gunyos megjegyzéseket a „hagyományos szellem“ kifejezésre, a tradíciók kultuszára. Azt hiszem, hogy mi nyugodtan és önérzetesen visszautasíthatjuk a pataki főiskola hagyományos szellemének megcsufolására szánt ilyen olesó szellemeskedéseket, melyek hasonlatosak a nemzeti szellem, a hazaszeretet és a vallás szent eszméi ellen ugyanazon forrásból eredő gunyolódásokhoz.

Mi, pataki diákok, nem restelljük hirdetni, hogy a sáropataki főiskolának igenis van hagyományos szelleme és mi ezt a szellemet ismerjük és ahhoz hívek akarunk lenni mindhalálíg. Amennyire igaz, hogy hasonló célu intézményeknek, rokon egyénekből álló vagy rokonlelkületű erkölcsi személyeknek vannak közös principiumaik, közös igazságaik és törekvéseik, de épugy minden erkölcsi személynek, tehát egy-egy kollégiumnak is, ha egyszer kiépült, jelleme kiforrott, megvannak a saját különleges vonásai, egyéni karakteristikonjai. Más az oxfordi és más a cambridge-i, csaknem egyidős ősi kollegiumoknak a jelleme és szelleme s más a debreceni testvér-kollégiumé és más a patakié. Magunk is megláttuk s most *Kornis Gyula*, a kívülálló, tehát teljesen elfogulatlan bíráló állapítja meg, hogy a „protestánsoknak ez a két kitünő vezériskolája“, a XVII—XVIII. századokban milyen ellentéteket mutat fel és a nemes vetélkedés köztük mily különböző szellemet, sőt olykor kölcsönös ellenszenvet termelt ki.

Miben áll a pataki főiskolának ez a különleges hagyományos szelleme, mi az a *pataki lélek*, mik azok a nagy eszmék és igazságok, amiket a pataki Kollégium képvisel s

miket kell Alma Materünk jellemző vezérelveinek tekintenünk, erről ezuttal szintén nem az én feladatomból bővebb fejtegetésekbe bocsátkozni. Hiszen ezek az eszmék és igazságok nekünk, volt pataki diákoknak mindnyájunknak a szívében élnek, ezek kifejtésénél tehát legfeljebb abban lehet közöttünk különbség, hogy ki melyiket tekinti fontosabbnak, előbbvalónak, vagy miként csoportosítja, milyen sorrendbe foglalja azokat. Én azért csak a magam gyarló egyéni fel fogása szerint kötöm csokorba azt a három, nézetem szerint egyenlő jelentőségű jellemvonást, amit a pataki főiskola legjellegzetesebb vonásai, a „pataki lélek“ fogalma gyanánt ismertem fel és követtem magam is és követni kívánok mindhalálomig. Ezek:

1., a tudományos kutatás szabadságának az olthatatlan szeretete s ebből folyóan a régi kipróbált igazságok tisztelete mellett a bátor szabad vizsgálódás, a saját kiforrott meggyőződésünknek tartózkodás nélküli őszinte hirdetése. Nem kisebb ember, mint *gr. Dessewffy Emil*, a Magyar Tud. Akadémia akkori elnöke fejtette ki a pataki főiskola 300-ados emlékünnepeén, hogy: „az a körülmény, hogy a magyar alkotmányos életben és a protestantizmus beléletében ugyanazon elv, az önkormányzás éltető, alakító, örökifjú elve volt gyakorlatban s hogy ezek az elvek kölcsönösen egymásba szövődtek, nagy befolyással volt művelődésünk egész menetére. A protestáns hitelvekből folyó önkormányzati elv, melyet alkotmányos törvényeink biztosítottak a prot. egyházaknak, képezte ki a protestáns iskoláinkat a magyar közéletben oly kiváló jelentőségű és hatású tényezőkké.“ Ez a nagyműveltségű kath. főúr a legbölcsebben mutat rá a protestáns iskolák s köztük különösen a pataki főiskola egyik legbecsesebb jellemvonására: a tanítási autonomia, az önkormányzat s ezzel az ideális értelemben vett tanszabadságnak, a vizsgálódás és a véleménynyilvánítás szabadságának az olthatatlan szeretetére. Tényleg, ez az önállóságra való törekvés, az egyházi, tanügyi és az országos ügyekben egyaránt a haladó irány, a *reformszellem* követése, de a szélsőségektől, az orthodoxiától és a radikálismustól való tudatos tartózkodás, az *igazi ideális szabadelvűség* volt meggyőződésem szerint mindig a pataki főiskola egyik legjellegzetesebb tulajdonsága, vezérelve és erőssége.

2. A másik ősi jellemvonása a sárospataki főiskolának a magyar nemzeti eszméhez való törhetetlen ragaszkodás, a független magyar állam ideálja, az alkotmányosság iránti oltahatatlan lángolás, az izzó hazaszeretet. Ezt a jellemvonást már igazán nem szabad bővebben fejtegetnem. A pataki vár, majd az alatta épült városka az Árpádok korától kezdve a szintizta magyarság fészke, később a magyar alkotmányos és vallási szabadság egyik sasvára, védbástyája volt. Az a diákság, mely a Perényiek, a Dobók, a Rákócziak iskolájában nőtt fel, mely saját szemével látta vagy szájhagyomány után ismerte a legendás nemzeti hősokeket, a nagy kurucfejedelmet, a 48-as idők lánglelkét. Kossuth Lajost, lehetett-e más, mint ízig-vérig magyar szellemű, a magyar nemzeti aspiratiók, a magyar Geniusz törhetetlen hitű képviselője. A sok üldöztetés és szenvedés, amit főiskolánknak, a bécsi körökben u. n. rebellis-fészeknek s a tanároknak és tanuló ifjúságnak az I. Lipótok és Kollonich-ok, majd a Metternickek és a Bach-ok alatt át kellett élnie, csak megacélozták a tanárok és az ifjúság lelkét. S ma is, teljes tisztelettel elismerve más tanintézetek hazafias szellemét, a pataki főiskolát mégis méltán hirdethetjük úgy, mint a szintizta magyarság aspiratióinak, *a helyesen értelmezett sovínizmusnak* a képviselőjét.

3. Harmadik jellemvonása pedig főiskolánknak az igazi tehetségnek és szorgalomnak rang- és felekezeti különbség nélküli megbecsülése, a tehetséges és szorgalmas szegény ifjak bőséges anyagi támogatása s ezzel a ma u. n. *demokratikus felfogásnak* s „a felekezeti agyarkodásoktól“ ment igazi benső vallásosságnak, a társadalmi harmóniának a terjesztése.

A rendi világban ugyan, az akkori közjogi viszonyoknak megfelelően, a pataki főiskola sem vonhatta ki magát a nemes és a nem-nemes közötti megkülönböztetés alól, de ebben a rendi korszakban is a pataki iskola volt igazi gyűl-helye a tehetséges és tanulni vágyó nem-nemes szegény fiuknak is. De az „urfi“ és a „mendikáns“ között századokon át ismert különbségtétel sohasem jelentette iskolánknak a kasztszerű elkülönítést, sőt a tehetséges mendikánsból akárhányszor pajtása, praceptor, nevelője, majd tanára lett a nemes urfiaknak. Az utolsó században pedig, az 1791-iki szabadabbelvű törvények hatása alatt a diák, bárminő sorsból került főiskolánkba, mindjárt honoratior számba ment.

Még csak egy szót arról, hogy főiskolánk és annak ifjúsága — átesve a vallásháborúk és az üldöztetések szomorú korszakain — az utolsó évszázad alatt mindig a legideálisabb békességben élt a más felekezetűekkel s a felekezeti torzsalakodások, villongások a pataki diákság körében teljesen ismeretlenek voltak. Kövi idejétől kezdve főiskolánkat számos r. és gör. kath., gör. kel. és izr. vallású joghallgatók keresték fel, de a gimnáziumban is, különösen a másvallású sárospataki szülők gyermekei rendszerint akadály nélkül iratkozhattak be és sohasem volt okuk vallási türelmetlenségről panaszkodni. Ez a kölcsönös megbecsülés és türelmesség tette a volt pataki diákokat kinnt a társadalmi és a politikai életben is rendszerint a társadalmi harmónia képviselőivé.

Ime m. t. Közönség, kedves diáktársaim, ez az a hagyományos szellem ez az a pataki lélek, — az én igénytelen felfogásom szerint — amit nincs okunk restelleni, sőt amit büszkén vallhatunk magunkénak és követhetünk az életben, mert ezekkel az életelvekkel, ezeknek a nagy és szép eszméknek, igazságoknak a kalauzolása mellett bizonyára csak tisztességet és becsülést szerzünk magunknak és főiskolánknak. Én azt hiszem, hogy nem csak a magam, de összes diáktársaim nevében tehetem azt a *vallomást*, hogy mi mindnyájan azt a tisztességet és megbecsülést, amit eddigi életünkben, a legkülönbözőbb hivatásokban sikerült elérnünk, Isten és szüleink után első sorban ennek a 400 éves főiskolának, az áldott emlékü jó tanáraink által belénk csepegtetett puritán erkölcsi életelveknek köszönhetjük.

Ha ebben igazat adtok nekem, akkor szintén mindnyájunk nevében teszem azt a *hűségnyilatkozatot és ünnepélyes fogadalmat*, hogy mi mindhalálig hűvek akarunk maradni a sárospataki főiskolához, annak eddig vallott nagy és szent vezérelveivel, hagyományaihoz s mindaddig, amíg a főiskola is hű marad ezekhez az elvekhez és hagyományokhoz, ami csekély erőnktől és tehetségünktől telik, mindig készen állunk szeretett főiskolánk szolgálatára, oltalmára és támogatására.

*

Drága jó Alma Materünk!

Bemutattuk Előtted mélységes hódolatunkat, kifejeztük szeretetteljes hálánkat s fogadalmat tettünk az Irántad való-

törhetetlen hűségünkről. Most, amikor ezzel elbucszuztatunk viszontagságos, de dicsőségteljes és gyönyörűséges pályafutásodnak negyedik évszázadától, az ötödik századod szent küszöbének átlépésekor mi is, összes volt növendékeid, a Te szellemi neveltjeid, a jó Istennek minden áldását kérjük Reád, az előljáróságra, a tanári karra, a jelenlegi ifjúságra s buzgó imával kérjük a Mindenhatót, hogy pályafutásodnak ötödik százada legyen az eddiginél állandóbb és gazdagabb virágzás korszaka s majd az 500. évi jubileumodon a helyreállított nagy Magyarország boldogan ünnepelhesse a Rákóczi Zsigmondok és Comeniusok álmának megvalósulását: a sáros-pataki universitást!

Az elhangzott beszédet véges-végig feszült figyelemmel hallgatták, többször helyeslő és tetsző nyilatkozatok szakították félbe s a széles történelmi tanulmányon nyugvó fejtegetések, a meleg fiui szeretetről tanuskodó vallomástételek, a főiskola jelentőségét magas szempontból néző és meglátó tekintetek, a magasztosságig felemelkedő hűségnyilatkozat és ünnepélyes fogadalom rendkívül mély benyomást tettek az azonos gondolatoktól és érzelmektől áthatott közgyűlési tagokra és hosszantartó ünneplő lelkesedés mutatta, hogy a szónok igazán a szívek mélységeiből meritett vallomásokat hozott felszínre.

Utána az egykori pataki diákok közül legismertebb és legérdemesebb veterán írónak: *Lőrinczy Györgynek* „A pataki diák“ c. emlékezését olvasta fel vitéz *Scmody János* kir. ügyész. Az ősz író nem merte vállalni a személyes megjelenés fáradalmait. A „négyszázéztendős jubileumra“ irt emlékezését küldötte el maga helyett:

A pataki diák négyszázéztendős jubileumára.

Irta: Lőrinczy György.

Felejthetetlen emlékek májusi nagysokadalma zsong körülöttem is és lelkem bizalmas mélységeiben is, mint a szabadjára bomlott méhraj. A méhkirálynő szünetlenül kergeti a maga királyát, de sohase találja meg. Éppen, mint mi kergetjük az élet csalfa királynőit: a vágyak és álmok csalóka délibábjait. Dolgozóműhelyem falán, az íróasztalom fölött,

aranyrámába foglalva, megsárgult repkénylevelél függ, amit egyik jóbarátom a Kazinczy Ferenc széphalmi sírjáról szakított és zarándok kóborlásából elhozott nekem. Ez a repkénylevelél nem sirvirág, nem a halál és az enyészet gyászvirága, hanem a föltámadás, a halhatatlanság, az örökkévaló diadal nagy babérkoszorúja: Apotheosis. Megdicsőülés.

Itt, körülöttem, a képzelődés teremtő csöndjében megszólal s a csöngetyűszóban, amit muzsikál, a *Mult* minden szépségkirálynője ott ragyog, mesél, dalo! és ünnepel. A méheraj itt nyüzsög és zsongásában itt repdes a csöngetyű és a csöngetyűszóban az emlékek halhatatlansága. Fülembé botlik az első iskola első csöngetyűszava, tétován kóborolva, mintha az idők szellemei között épp engem keresne, hogy halkán megismételje az élet és az első iskola legelső mentőjét és legelső kérdését.

Abban a kisgimnáziumban, amelyikbe legelőször léptem s amelyikben a *Hít* és a *Tudás* legelső forrására leltem, a legelső szó a csöngetyűé volt. Az ő hívó szavára tódultunk össze a kisiskola nagytermében valamennyien: a diákok is, professzorok is.

Nagyon furcsa volt mindez. Mintha csak tréfája lett volna az igazi gimnáziumnak. A kis furcsát algimnáziumnak hívták, mert csak hat osztálya volt, de több joggal hívhatták volna félgimnáziumnak, mert benne igazán minden csak fél volt, s talán még a fél is csak félig fél. Mindehhez képest tehát magunk is csak féldiákok voltunk, afféle félszeg kis kamaszok. De hiszen a professzoraink is csak félig voltak tanárok. A lelkük félig akkor is negyvennyolcas, meg vörösispás honvéd volt: félig bölcs, félig hős. De mint emberek — egész emberek. Csupa *vir probus*: emberszerető, türelmes, jóságos és igazságos valamennyi. Keveset beszéltek, sokat tanítottak.

A csöngetyű már első megszólalásával előre kikotyogott mindent. Komolyan, mintha Rákóczi nagyharangja volna, tette föl a komor kérdést: *dic, cur hic?* Mondd meg, miért vagy itt?

Ha mi azt tudtuk volna! Hiszen éppen azért mentünk oda iskolába, hogy megtanuljunk, miért vagyunk ott. Ott, a kisiskolában és amott, az élet nagy iskolájában. Erre tanították őket, az öreg félhonvédek. Az egyik mindjárt ott, a szep-

temberi nagycsődület kellős közepén fölemelte ráncos, öreg mutatóujját és rámutatott az iskola főfő parancsára :

— Ingrato homine nihil terra pejus alit. (A háládatlan embernél nincs nagyobb nyüge a földnek.)

Holt nyelven élő igazság. Aki hallja, meghökken, aki először hallja, sohase felejtí el. Tehát a hálátlanság a legnagyobb bűn. Az ember végesvégig botorkál az életen, jóformán azért, hogy el ne essék, de csak az esik el, aki megszegi az örök törvényt: aki hálátlan. Erkölcsileg csak az bukhat el. Hosszú botorkálásom közben, míg az ut végére jutottam, minduntalan a fülembe csöngött és szinte ösztökélt és kényszerített, hogy az első csöngetyű szavát tovább adjam. A hála apostolává tett, a lelki élet legszebb szépségének apostolává. A csöngetyű parancsolt, sugalmazott és fegyelmeztet és én alázatosan meghajoltam. Valahányszor új iskolát, vagy iskolai intézményt megnyitottam vagy fölavattam, mindig azt az intelmet véstem a lelkekbe, nem győztem eleget ismételni: *az iskola mindig a háládatosság iskolája legyen!* Ma is azt hiszem, hogy a csöngetyűszóban az ember minden életbölcsest meg talál. Mert megtalálja Istent.

Mi azzal kezdtük az iskolai esztendőt minden szeptemberben. És aratáskor Kazinczy Ferenczel végeztük be. A furcsa kisgimnáziumban Istennel indultunk és Kazinczy Ferenchez érkeztünk. A viszontagságos és óriás *Mult*, vagyis a XIX. század közepe táján, a Magyar Tudományos Akadémia kitüntető pályadíjjal koszorúzott meg egy képet, melynek címe és tárgya ez volt: *Kazinczy Ferenc apotheozisa*. Babérkoszorús piedesztálon áll a szent öreg s körülötte és előtte a koszoruk sokaságával hódolnak a magyar nyelv, a magyar irodalom, a magyar lélek és a magyar nemzet halhatatlan géniuszai. Névtelen művész alkotása, akit ősi tradícióink szerint régen elfelejtettek: *Plachy* Ferencnek hívták. Diadalkoszorúval indult el ő is művészi pályáján, amit mint fotografus fejezett be, a magyar lángelmék ismert közös sorsának vérlázító példája szerint. Ime, a hatalmasok hálátlansága eltemette, azt hiszem maga az Akadémia is elfelejtette. Én megőriztem és megáldom emlékét a mi kis csöngetyűszónk nevében: *ingrato homine nihil terra pejus alit!* A Kazinczy Ferenc halhatatlansága a *Plachy* Ferenc régen elporladt művészi ecsetjének is halhatatlanságot biztosítson.

Az évváró Kazinczy-ünnepély volt tulajdonképen a mi furcsa kis félgimnáziumunk beszámolója, amelyen a város nagy nyilvánossága és az iskolai potentátok előtt mutattuk be, mit csináltunk az esztendő folyamán. Mit tanultunk, mit dolgoztunk, mit haladtunk. A terem falai tele voltak képekkel, koszorúkkal, bokrétákkal. Az arcokon a lelkesedés tűzrózsái égtek, kis diákszívünkben az öntudat büszke oltártűzei. Mindezt mi szereztük! A kemény potentátok szigorúan néztek ránk. De a fejünk fölött ott függött, dús virágkoszoruk között a Plachy Ferenc festménye, amelyről Kazinczy Ferenc szelleme mosolygott ránk és titokban megsimogatta gyermekfejünket.

Hát ilyen volt a mi furcsa kis félgimnáziumunk! Csak pitvara volt, a határra tolt kemény kis bástyafoka az igazinak, a nagynak, az egésznek, de benne már előéreztek az igazinak szent leheletét: a turáni ősmagyar lélek szépségeit. Az igazit, ennek a léleknek a teljességét, virágos kertjét, hatalmas várát, magát a turáni legyőzhetetlen magyar Siont Sárospatakon találtuk meg. Az *egész* gimnáziumot, az *egész* professzort és az *egész* szellemet, hitet, tudományt és ami mindebből kialakul: a magyar jellemet, vagyis a pataki diákot. Kazinczy Ferencet, Tompa Mihályt, Pósa Lajost.

Mi az a pataki diák? Mi az a Sárospatak? Azt csak az tudja, aki a magyar faj egész lelkivilágát mindenestül át tudja érezni. Az hallgatag képzelődve, egységes képbe foglalja össze emlékeivel együtt Sárospatakot és akkor káprázó szeme előtt megjelenik az óriás, örök nagy magyar diák: Sárospatak. Akinek szellős köpönyegét hiába tépi a fürgeteg, hajthatatlan akaraterejével, rendületlen hitével, keserű humorával, pajkos, nótás kedvével és megszegett, bús, nagy tatárfejével semmi vihar se bir. Nemcsak maga a diák a diák. Az egész diákban benne van a professzor is. Annak turáni lelke, jellege árad széjjel a diákság lelkében és ezt a lelket hordja, őrzi és ápolja s a magáénak érzi a professzor is. Diák a pedellus is, aki őrködik a diákélet rendjén. Sőt diák maga az avatag ősi iskola, mely egyforma gyöngéd, nem is apai, hanem anyai szeretettel magába öleli át a kis mendikánst és a nagy legátust egyaránt. A csöngetyűszó: diáknóta és a diáknóta maga is csöngetyűszó. Hit és költészet; zsoldár és szerelmesnóta, orgonaszó és pásztortilinkó: a lélek magyar

orgonája. Mindezt a humor aranycsillogású fátyla borítja be: nagy, szelid, derűs vigasztalásául a küzdelmes életnek. A humornak azonban van egy bibéje: körülötte szüntelenül ott settenkedik a cinizmus árnyéka és lesi a rést, amelyen a lélekbe bújhat. Hogy van az mégis, hogy a pataki diák szinte hirhedt humorában sohasem találunk cinizmust? Inkább keserűséget, de többnyire mély komolyságot. Erkölcsi tartalmat mindenestre. Ennek is magamagában van lélektani magyarázata. Az öreg pataki diák mindenestül, szünetlenül, egész lelki fejlődésében és életében a puritán erkölcs hatásai, ellenőrzése és szigora alatt áll. Ebben van szellemének egysége is: hitében, ahol jellemvonásai egyesülnek: *A Sionnak hegyén, Uristen, Tiéd a dicséret!* A négyszázésettendős pataki öreg diák ősi szellemével két bűn összeférhetetlen: a hitelenség és a hazafiatlanság. Mind a kettő a cinizmus, a hálátlanság fattyuhajtása.

Mi, a magyar Sion fáradt, öreg vándorai, nem tanultunk bűnt se a pitvarban, a kisgimnáziumban, se a templomban: a négyszázésettendős diák nagytemplomában. Az illúziók szépséges virágait szaggattuk mindenütt; nekik köszönhetjük az első és utolsó illúziót egyaránt és azt a megnyugtató öntudatot, hogy hosszú útunkai nem jártuk hiába, erőnk szerint becsületesen szolgáltuk magyar fajunkat, hazánkat, nemzetünket: Sion legkedvesebb rózsáskertjében.

Most, az út végén, az elmúlt idők ködéből újra előcsendülnek a régi-csöngettyűk és fölteszik a kérdést: *dic, cur hic?* Könnyező szemmel és mosolygó szívvél rebegjük felé a hála meghatott szavát: Köszönjük, Sion, négyszázéves öreg pataki diák! Köszönjük Istent, akit hitünkkel a lelkünkbe adtál és köszönjük Kazinczyt, a nemzeti föltámadás halhatatlan reménységét, erejét, bizalmát, magaföläldozó szent buzgóságát! Te vagy a mi sziklavárunk ma is, a mi szent hegyünk, a magyar haza nagy magaslata, amiről a világot nézzük: iránytű, csillagvizsgáló, táborigódmény, rádiumtelep és gyémántbánya. Ha a régi kérdést megismételed: *dic, cur hic?* Mi a régi hittel feleljük: ezért. Ezért vagyunk itt, nagy ünneped fényes virágbokrétái között. Hogy meghajoljunk viharvert büszke falaid és hajthatatlan magyar szellemed előtt, drága Sionunk, négyszázésettendős öreg pataki diák! Hogy fölzokogjon szivünkéből a hála, a hit és a haza-

szeretet, vagyis mindaz, amit tőled kaptunk és általad szereztünk, összeszedtünk ősi szép hazánkban, amit a dúvadak széjjeltéptek! Mi a te fiaid vagyunk: Sion fiai s te az órálló szent hegy, amiről a Lomnici-csúcsra és Adria hullámaira pislogunk! Amelyen állva, elődbe szórjuk koszorunkat és az égre sóhajtjuk imádságunkat és gyötrelmeinket:

*A Sionnak hegyén, Uristen,
Tied a dicséret!"*

A melegen buzogó érzelmek és mélységes hála megnyilatkozását hálás köszönettel fogadta a megilletődött közönség s a „magyar Sion fáradt, öreg vándorának“, aki írásaiban örök ifjúságról és üde illuziókról tesz bizonyosságot, meleg tapssal és éljenzéssel küldötte el diáktársi köszöntését.

A volt diákok szokásos „találkozói“ üdvözlését Dr. *Panka Károly*, képviselőházi könyvtárigazgató, a P. D. O. Szövetsége pesti *anya-fiókjának* elnöke mondotta. Az anya-fiók kifejezéssel azt akarom jelezni, hogy ez alakult meg legelőször, ez adott magáról életjelt és bizonyosságot és ez ma is a legnépesebb. A *diákhősök* emléktáblájának állítása felséges hódolat a hazájukért, a pataki főiskoláért, a magyar becsületért e világ minden részén vitézül harcoló, életüket áldozó pataki diákhősök emléke előtt. A főiskolát alapító *Perényi Péternek* és a virágzás európai fokára emelő fejedelmi párnak: *I. Rákóczi Györgynek* és felséges hitvesének: *Lorántfy Zsuzsánnának* a főbejárat két oldalán látható *érec-relief* alakban való megörökítése a pesti „pataki diákok“ örök érdeme. „*A pataki diákvilág anekdotakincse*“ címen már két kötetet adott ki s ezzel a pataki diákélet jellegzetes mélységeiből, a cinizmus nélküli, jókedvű humorból, mentett meg sokat a feledni rohamosan kezdő idő számára. Mindez a pesti *fiók* érdeme, abból az időből, amikor még nem volt „*anya*.“ Mert maga a P. D. O. Szövetsége az 1928. évi június hó 24-iki születés után hivatalos megalakulással október 6-án jött létre. A pesti fiók létrejövetelében, eleven életlűktetésében és tetekben nyilvánuló megmozdulásaiban kétségtelen érdeme van Dr. *Panka Károlynak*, akit épen ezért választottak elnöküknek, akik közt oly sok az elnöki méltóságra érdemes és hivatott.

Az üdvözlő beszéd így hangzott:

Tisztelt Közgyűlés!

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A Pataki Diákok Országos Szövetsége, különösen annak budapesti egyesülete nevében mély tisztelettel és gyermeki szeretettel üdvözlöm a mi drága Alma Materünket és annak igen tisztelt előljáróságát a mai négyszázéves jubileumi ünnepség alkalmából és soha el nem muló hálámat fejezem ki azért a sok jótéteményeiért, amelyekkel, mikor ennek a főiskolának növendékei voltunk, elhalmozott. Mert jól tudjuk, hogy mindaz, amit az életben elértünk, Isten és szüleink után elsősorban ennek a főiskolának köszönhetjük. Az a puritán és sziklaszilárd jellem, az a kemény magyar érzés, kötelességtudás, a haza és egymás iránti testvéri szeretet és képzettség, melyekkel felruházva utnak bocsátott, eredményezték azt, hogy — bárhova állított is az életben a sors bennünket — a *pataki diák* mindenütt megállta a helyét tiszteletet és elismerést szerezve Alma Materének.

A jó Isten áldja meg és tartsa meg a mi drága Alma Materünket még sok századon át, hogy továbbra is szolgálhassa a tudományok terjesztése mellett az Isten, haza és szabadság szent eszméit.“

A szokás is az volt, a lélek is úgy kívánta, hogy a közigazgató a *mai* főiskola nevében köszönje meg az üdvözlést és köszöntse a mult nevében jelenhez szóló és jövőért esdeklő találkozókat. De már nagyon elő haladt az idő, fáradt volt a közönség, megállapodás szerint elmaradt és így csak e sorokban mond mélységesen hálás köszönetet a bizonyoságtevésért; és tesz fogadalmat, hogy a multak szentelt hagyományai alapján a magasztos eszmények szolgálatában: *Isten* és *Haza* nevében fog szólni, érezni és cselekedni itt ezentúl is, újabb századokban is, tanár és tanuló egyaránt.

És az elnök záró szavai után felzendült a találkozó ajkán a magyar imádság: Kölcsey; Hymnusa. E felséges akkorddal zárult a lélekemelő, nagyszerű ünnep és találkozó.

6. Harsányi Zsolt: „Patak lelke”

c. darabjának előadása a tápintézetben. (Esti 7 és 1/29 óras kezdettel.)

A darabot, a megnézésére jelentkezők nagy számára tekintettel, az előzetes programtól eltérőleg, kétszer kellett előadni. Még így is a közönségnek csak egy része fért be a tápintézetbe, ahol a színpad volt. Plakátokon nyert tájékoztatást a közönség, hogy esti 7 órakor kezdődik egyik előadás, amelyen főleg a *helybeliek* és a diákok vegyenek részt. A vendégek nagy része akkor még a találkozó-ünnepélyen volt. A második előadás 1/29 órakor kezdődik s azon a vendégek vegyenek részt, hogy utána mindjárt ottmaradva, a *találkozó-vacsorán* is együtt lehessenek.

A szerző a legszerényebb kifejezéssel „*alkalmi játék*”-nak nevezi, de a résztvevők a legnagyobb elismeréssel és elragadtatással beszéltek arról az élményről, amelyet a darab bennük ébresztett. Az értékes mű állandó előadási darabja lesz ifjúságunknak, — sőt abból következtetve, hogy egy vendég itteni élménye alapján már más iskolában is előadták, valószínűleg több iskola részéről fog ismétlődni előadása.

PATAK LELKE.

ALKALMI JÁTÉK.

*A sárospataki református főiskola fennállásának 400 éves fordulójára
Írta: HARSÁNYI ZSOLT.*

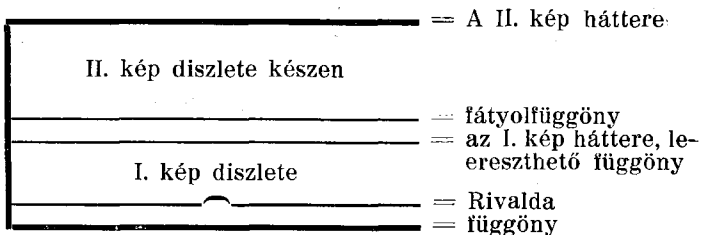
SZEREPLŐK AZ ELSŐ ELŐADÁSOKON:

Deák Jankó	} gimnázisták	Salacz Judit V. g. t.
Nagymáté Misi		Kántor Zoltán IV. g. t.
Pósa Zoltán		Ruszkay Endre VI. g. t.
Farkas József		Csáky Miklós VII. g. t.
Kárász Mózes	} theologusok	Ébner László I. h. h.
Pataky István		Pusztay Sándor II. h. h.
Comenius		Fehér Ferenc II. h. h.
Kövy professzor		Radácsi György II. h. h.
Kazinczy		Kádár Zoltán II. h. h.
Kossuth		Szabó József gimn. tanár
Tompa		Simon József IV. h. h.
Kálvinista pap		Fidler István II. h. h.

Névtelen hős	Görgey Kálmán VIII. g. t.
Lorántfy Zsuzsanna	Trócsányi Lilla VIII. g. t.
Hungária	Murin Lenke VIII. g. t.
Ijártó Ferenc	Fodor Lajos III. h. h.
Ijártóné	Salacz Éva VI. g. t.
Közigazgató	Novotny Gyula I. h. h.

I. KÉP.

A szin egyszerü pataki diákszobát ábrázol. Erre a szinpad előrészét elegendő igénybevenni, s leereszteni egy függönyt, amely szobafalat ábrázol; — ablak, könyvespolc, a kormányzó arc képe, egy Kálvin-, vagy Luther-kép és egyéb ilyesmi egyszerüen rá van festve a falra, a díszlet-hez ezen felül nem kell más, mint egy asztal két székkal. Az asztalon ébresztő óra, vizeskanocsó, könyvek. E függöny mögött már készen áll a következő kép díszlete, amely egyelőre természetesen nem látható. Tehát a szinpad felülnézete a következő:

Mikor a függöny felmegy, két fiu egymással szemközt ül az asztal mellett. Apróbb gimnazista mind a kettő, egyik Deák Jankó, másik Nagymáté Misi. Nekikönyökölve a lekének, hangosan tanulnak mind a ketten, egyelőre érthetetlen szöveget duruzsolva. Ruhájukon látszik, hogy falusi gyerekek, gazdálkodó emberek fiaí. A magoló tanulás párpercig tart. Akkor Misi felnéz.

Misi: Te Jankó.

Jankó (felnéz a könyvből): Mit akarsz?

Misi: Pósa ur megigérte, hogy elvisz mendikánsnak.

Jankó: Karácsonyi legációra?

Misi: Arra.

Jankó: És hova fog vajjon menni?

Misi: Szeretné Szilvást. Szilvás, Kisnyó, Nekézsen, Csernely. Ott rokonai vannak. Ha az elekción szerencséje lesz meg is kapja.

Jankó: Az jó légáció, azt mondják.

Misi: Fekete Pista volt ott tavaly mendikánsnak. Egy pengő nyolcvanat keresett.

Jankó (sóváran): Egy pengő nyolcvanat?

Misi: Annyit.

Jankó (álmélkodva): Tyú barátom.

Misi: Te még nem szóltál Farkas urnak?

Jankó: Szólnék, de nem merek. Hátha nem visz.

Misi: Ne légy olyan szamárr, állj elibe, szólj neki. En hallottam, hogy ő hova szeretne menni. A multkor mondta Pósa urnak, hogy ő mit szeretne választani az elekción, ha lehetne: Lenkét. Lenke, Hubó, Keszi, Kövecses, Recske, Szentkirály. Ott bent beszéltek, (oldalt int) a másik szobában. Kihallatszott.

Jankó: Jó volna, ha elvinne.

Misi: De ha nem szólsz neki, hogy' vigyen el? Szólj neki, ne légy olyan gyáva.

Jankó: Az is lehet vagy egy pengő. Talán egy pengő ötven is, nem?

Misi: Persze, hogy lehet. Hat falu.

Jankó: Egy pengő ötven! Barátom!!

Misi (*izgatottan*): Ketten megtudnánk venni Keresztstől a futballt. El akarja adni. Volna egy futballunk.

Jankó (*izgatottan*): El akarja adni? (*Meggondolja magát, fejét rázza.*) Nem, nem lehet. Másra kell nekem ez a pénz.

Misi: Mire kell?

Jankó: Elküldöm édesanyámnak.

Misi: Te küldsz neki? Nem ő küld neked?

Jankó: Küldene szegény, de nincs neki.

Misi: Tik olyan szegények vagytok? Já igaz, hiszen neked nincs apád.

Jankó: Elesett. Sokoliki faluban van eltemetve. Galicia. Most Lengyelország. Édesanyám akart is oda menni, de a jegyző ur azt monda, hogy lengyel vizum kell és nagyon sok az utiköltség.

Misi: És nincs földetek? Édesapámnak tizenkét hold földje van.

Jankó: Nekünk nincs. Édesanyám mosni jár.

Misi: Az nehéz munka. Az én édesanyám is mos, de a cseléd segít neki.

Jankó: Én nem szeretek itt lenni Patakon. Otthol szeretnék lenni.

Misi (*elbámul*): Nem szeretsz itt lenni? Patakon?? Bolond vagy te, Jankó.

Jankó: Nem szeretek. Édesanyámmal szeretnék lenni. Mikor még elemi iskolába jártam otthol a falunkba, akkor nagyon jó volt. Mindig vele voltam.

Misi: Majd hazamégy karácsonykor. Légáció után még van egy pár nap.

Jankó: Nem mehetek. Nincs utiköltség. Nagy vakációig nem mehetek. Most már nekem nem lesz többet karácsonyfám. Mikor otthol voltam, mindig volt. Édesanyám hozott fenyőágot, csak olyan kicsit, ami másnak nem kell, azt beszurtuk cserépbe és kötöttünk rá diót, meg kis gyertyát. Nagyon szép volt.

Misi: Kis testvéred van? (*Ládáját nyitja közben.*)

Jankó: Nincsen. Csak magam vagyok.

Misi (*két almát vett elé*): Mostan eszek egy almát. Nesze neked is.

Jankó: Én nem eszek.

Misi (*csodálkozik*): Hogy lehet az? Almát? (*Maga eszik.*)

Jankó: Nem eszek.

Misi: De miért nem?

Jankó: Csak.

Misi: Nem mondd meg?

Jankó: Mindegy az, hogy miért nem eszek. Csak éppen nem eszek.

Misi: Valami titok? Na ne okoskodjál, edd meg.

Jankó: Titok. Hagyj békén. (*Visszatolja az almát.*) Tedd el, nem kell.

Misi: Én már odaadtam, én nem veszem vissza. (*Eszik.*) Ilyen jó almát még nem ettél.

Jankó: Nézd, én nem ehetem meg, és nekem rossz nézni, ha itt van. Tedd el.

Misi: Elteszem, ha megmondod, hogy miért nem akarod megenni. Ilyet én még nem is hallottam.

Jankó: Hát jó, elmondom, tedd el. *(Ő is kinyitjaládáját, Misi vissza akarja tenni az almát, de meggondolja, beleharap maga. Jankó levelet vett elé ládájából.)* Hallgass ide. Édesanyámtól tegnapelőtt levelet kaptam. Jelzem: te is benne vagy.

Misi: Én?

Jankó: Te bizony. Mert irtam, hogy te vagy a lakótársam és jóba vagyunk. És terólad ezt írja: „Annak igen örvendek drága kis gyermekem, hogy avval a fiuval, akivel együtt lakol, úgy összebarátkoztatok, és ha csakugyan úgy szeret téged, akkor áldja meg ezerszer a jó Isten, hogy jó szíved van az én drága gyermekemhez.“

Misi: Milyen kedves anyád van. Akárcsak nekem. Érdekes barátom, hogy az anyák mind ilyenek, barátom.

Jankó: No várjál csak. Itt van aztán tovább: „Továbbá értesítlek drága gyermekem, hogy nagy bajjal látogatott meg engem a jó Isten, mert már egy hete igen beteg vagyok, nagy forróságom van, a doktor ur is itt volt és azt mondta, hogy tüdőgyulladás.“

Misi: Hát akkor hogy tudott levelet írni?

Jankó: Nem is ő írta. Ő nem is tud írni. A tanító urnak diktálja, ha nekem levelet ír.

Misi: De mért nem eszel almát?

Jankó *(olvas)*: Várjál. „Nagyon rosszul vagyok, édes egyetlen kis fiam, most szeretném csak igazán, ha itt lehetnél mellettem, mindig peregnek a könnyeim, ha rád gondolok, de te csak szorgalmas légy, aranyos kis fiam, jól viseld magad, a tanár urak szavát megfogadd, engem majd csak megsegít a jó Isten nagy betegségemben, hogy megint járassak dolgozni.“

Misi: No?

Jankó: Hát én barátom rettenetesen szeretem az almát. De iszonyu nagyon, neked őszintén megmondom. És én megfogadtam, hogy addig nem eszek, amig édesanyám meg nem gyógyul.

Misi *(nézi a még megmaradt alma második felét)*: A fene egye meg, most már nekem se esik jól. *(Egyet gondol, visszateszi a ládába.)*

Farkas (nyolcadikos, hangja oldalról, ahol a szomszéd szobát képzeljük el): Dárdás!

Misi (*hanyatthomlok felugrik*): Igenis: (*Indul jobbra.*)

Farkas (*megjelenik jobbról*): Mondjad csak, nincs valami ládakupcsod?

Misi: De igenis, kérem, Farkas ur, tessék. (*Veszi a kulcsot a zárból.*)

Farkas: Valahogy elvesztettem a ládám kulcsát és most nem tudom kinyitni. Hátha a tied nyitja. (*Jankóhoz.*) Addsza te is a tiedet.

Jankó: Igenis, Farkas ur, kérem. (*A két gyerek odaadja a kulcsokat, Farkas eltűnik jobbra.*)

Misi: Jelzem, most szólhatnál neki a légáció miatt.

Jankó: Én sólnék, csak ha akarok sólni, mindig megijedek.

Misi: Ilyen gyávát még nem is láttam. No majd én eligazítom.

Jankó (*ijedten*): Mit akarsz?

Misi: Bizd csak rám. Én merek neki szólni.

Farkas (*megjelenik, felmutatja az egyik kulcsot*): Ez kié?

Jankó: Az az enyém, kérem szépen.

Farkas: Hát ez nyitja. (*Visszaadja.*) Ez nem nyitja. (*Visszaadja a Misiét.*)

Misi: Farkas ur, kérem szépen, Jankó szeretne valamit kérni, de olyan gyáva, hogy nem mer szólni Farkas urnak, mert Farkas ur már nyolcadikos.

Farkas (*Jankóhoz*): Mit akarsz? (*Jankó nem mer szólni, hebeg.*)

Misi: Azt szeretné kérni Farkas urtól, hogy ha Farkas ur elmegy karácsonykor legációba, hogy őt tessék elvinni mendikánsnak, mert ők nagyon szegények, mert az édesanyja özvegy mosóné és ő nem mer szólni, mert nagyon gyáva.

Farkas (*Jankóhoz*): Hát mért nem beszélsz, ha valami bajod van, mi? (*Szünet.*) Bántottalak valaha? (*Szünet.*) No látod. Hát jól van, elviszlek mendikánsomnak. (*Jankó motyog valamit.*) Mit motyogsz?

Misi: Én hallottam. Hogy Farkas ur milyen jó emher, azt mondja.

Farkas: Jó, jó. Most tanuljátok a leckéteket tovább.

Pósa (*jön balról, vagyis az utca felől*): Szervusz, Jóska.

Misi: Alázatos szolgája.

Jankó : Alázatos szolgája.

Farkas : Szervusz. Voltál a patikában ?

Pósa : Voltam. Itt az orvosság. De azt mondták, nagyon vigyázni kell rá, mert erős méreg. El kéne valahova zárni, nehogy idegennek a kezébe jusson. *(Átad kis csomagot.)*

Farkas *(Jankóhoz)* : Add csak ide a kulcsodat, dárdás. *(Pósához, mialatt Jankótól átveszi a kulcsot.)* Nem láttad valahol a ládám kulcsát. Ugy eltettem valahova, hogy most nem találom. *(Oldalt el.)*

Pósa : Talán tornaórán kiesett a zsebedből.

Farkas *(kivülről)* : Az bizony meglehet. *(Kijön.)* Mehetünk.

Misi : Pósa ur kérem, Jankó nem eszik almát, mert beteg az édesanyja.

Pósa : Mi ?

Jankó : Ne járjon a szád. Mindig jár a szád.

Farkas *(Jankóhoz)* : Édesanyád beteg ? *(Jankó a fejével bólint.)* Csak nem kell megijedni, fiam, majd jobban lesz. *(Misihez.)* Te meg ne légy olyan kotnyeles. Ha valaki keres bennünket, mondjátok meg, hogy a kórusnak órája van, odamentünk, értettétek ?

Misi : Igenis.

Pósa : Na gyerünk. Szervusztok.

Jankó : Alázatos szolgája. *(Pósa és Farkas el.)* Neked mit jár mindig a szád ? Mirevaló azt mindjárt kifecsegni, amit elmondok neked ? Nem lehet neked elmondani semmit.

Misi : Miért ? Mi rossz van abban, hogy elmondtam ? *(Jankó nem felel, mind a ketten megint nekiülnek a könyvnek. Halkan elkezdenek duruzsolni. Misi felnéz és megszólal.)* Te Jankó.

Jankó *(bosszusan)* : No ?

Misi : Nem is örülsz, hogy Farkas ur elvisz mendikánsnak ?

Jankó : De örülök, hogyne.

Misi : Én szóltam neki. Ha én nem szólok, te sohasem szánod rá magad.

Jankó : Az lehet. *(Ránéz, gondolkozik.)* Hát akkor köszönöm.

Misi : Nem azért mondtam. *(Tovább tanulnak. Misinek eszébe jut valami, kinyitja ládáját, kiveszi a félalmát. Enni akar, hirtelen megáll a mozdulattal, ránéz Jankóra, aki a könyvbe merült és nem néz ide. Misi csendesen, észre-*

vétlenül visszalopja az almát a ládába. Tovább duruzsolnak. *De Misinek megint eszébe jut valami.*) Te Jankó.

Jankó *(türelmetlenül)*: Mi az megint?

Misi: Hátha azt a futballt nagyon olcsóra le lehetne alkudni.

Jankó: Már mondtam, hogy nekem nem kell futball, és hagyjál már engem tanulni, a jó Isten áldjon meg.

Misi: Jó, csak még egyet hagy mondjak.

Jankó: Mondjad, aztán vége legyen.

Misi: Az ünnepély napján nem lesz tanítás.

Jankó: Miféle ünnepély napján?

Misi: A négyszázéves jubéliumkor.

Jankó: Nem jubélium, hanem jubileum, még ennyit se tudsz? Hagyjál már tanulni, neked is jobb lesz, ha tanulsz.

Misi: Nem, én inkább elmegyek játszani. Már ugyanis majdnem tudom, este még átolvasom kétszer, akkor teljesen tudni fogom. *(A szin mögött férfikar kezdődik: a kórus éneklé a „Jövel Szentlélek Uristen“-t. Ez az ének, amely csak halkán szűrődik ide és a szinpadí beszéd érthetőségét nem zavarja, egészen a kép végéig tart.)* Hallod? Enekelnek.

Jankó: A kórus. Eredj már játszani.

Misi *(már elővette sapkáját)*: Ha nagyobb leszek, én is beállok a kórusba. Hallgasd, milyen szépen énekelnek.

Jankó *(felpattan)*: Ha nem hagysz mindjárt tanulni, megruglak.

Misi *(nevet)*: Meg ám, ha hagyom magam. *(Elfut. Jankó egyedül marad. Nekiül a könyvnek, hangosan tanul. Pár perc múlva abbahagyja, előveszi a levelet, olvassgatja. Azután megint nekifog a tanulásnak. A karének állandóan hallatszik. Most kopogtatnak.)*

Jankó *(türelmetlenül)*: Szabad.

Ijártó *(parasztgazda, habozva belép, mögötte a felesége)*: Agyonisten jónapot.

Ijártóné: Jó helyen járunk, mondtam én mingyán, ihun e, ez Jankó maga.

Jankó *(csodálkozva)*: Feri bácsiék! Mit csinálnak Patakon? Mikor jöttek el Barczikáról? Édesanyámmal mikor beszéltek? Hogy van édesanyám?

Ijártó *(és felesége egymásra néznek, látszik, hogy valami baj van. A gazda leakasztja tarisznyáját.)* Csak tart-

sunk sort édes fiam, majd elmondunk mink szépen mindent. Legelsőbb leülünk, ha megkinálad helyvel a vendéget.

Jankó *(szégyenkezve)*: Jaj Istenem, elfelejtettem. Tessék leülni. *(Széket ad az asszonynak is.)* Maga is üljön le Julcsa néni. *(Azok leülnek.)*

Ijártó: Hát aztán a'gyün, hogy hoztunk egy kis száraz kóbászt, meg hozzá egy kis cipót. *(Kírákja.)* Jó lesz ez neked, ha tanulás közben megéhezel.

Jankó: Hogy van édesanyám? Levelet nem hoztak édesanyámtól?

Ijártó *(kinlódva)*: Tán előbb kóstolnád meg azt a kóbászt, mer igen jó.

Jankó: Nem tudok én most enni, azt mondják meg, hogy van édesanyám.

Ijártó: Hát a dolog ott kezdődik, édes fiam, hogy van nekem egy sógorom Bodrog-Olasziba. Avval vót nekünk már rígebben egy kis közös földünk, de közös lónak turós a háta, édes fiam, majd megtudod, ha nagy leszel, mondom otthol Julcsa nénédnek, hogy aszondom: Julcsa te, elkéne osztani azt az olaszi földet, mert így sehogy sincsen jól. Irtunk osztán levelet a sógornak.

Jankó: Édesanyám nem üzent semmit?

Ijártó: Várhass fiam, várhass, hiszen éppen azt beszéltem, de a végin csak nem kezdhetem. Hát szóval a sógor válaszolt, hogy ő is jobb szeretné az osztályt, mint a közösséget, így osztán tennapelőtt felkászálódttunk, elmentünk Olasziba. De elsőbb még a tanító urral is beszéltem én. Azt mondja nekem a tanító ur, hogy aszondja; ha mán Olasziba megy kend, egy ugrás oda Sárospatak, benézhetne kend a kis Deák Jankóhoz. Meg kéne, hogy irjam neki levélbe, de mán mégis jobb lesz, ha kend élőszóval mondja meg neki.

Jankó *(rosszat sejt)*: Mit? Hogy van édesanyám?

Ijártó *(az asszonyhoz)*: Én most mán eleget beszéltem, most mán te beszélj.

Ijártóné *(nézi az aggódó Jankót, keresgéli a szavakat, de egyszer csak elfakad sirva. Magához rántja a gyereket, ölelgeti, simogatja. Közben sirva beszél)*: Ó drága kis gyerekem te, megszakad érted a szívem, te szegény kis árva te.

Jankó *(rémülten, kiabálva)*: Mi van édesanyámmal? Mért nem mondják már, mi van édesanyámmal?

Ijártóné (*simogatja, sír*): Meg kell nyugodni a jó Isten rendelésibe, kisfiam, majd megsegít a mennyei Atya, csak nyugodjál meg, ha ő így rendelte.

Jankó (*felordít*): Meghalt?

Ijártóné: No csak nyugodj meg szépen, hiszen tán jobb is szegénynek, hogy elvette az Isten, csak teher volt szegénynek az élet, olyan gyenge volt már, dolgozni se tudott, most már legalább kipiheni magát szegény. (*Szünet. Jankó kiszabadította magát Ijártóné öleléséből, visszaült az asztalhoz, lekönyököl és mereven bámul maga elé. Ezek figyelik.*)

Jankó (*Kis szünet után*): Hiába nem ettem aImát. (*Ijártóék egymásra néznek.*)

Ijártó (*sugva az asszonynak*): Furcsa ez a gyerek, nem is sír, mi van evvel? (*Ijártóné csodálkozva vállat von.*)

Jankó (*nyugodtan*): Nem is izent nekem semmit édesanyám, úgy halt meg?

Ijártó: Nem izenhetett, mert a végén akkora láz emésztette, hogy már nem eszmélt szegény. Csak úgy hánykolódott, osztán félrebeszél. Hogy aszongya: Jankó. Meg aszongya: kisfiam. Hát úgy veheted, hogy ezt üzente.

Jankó (*halkan*): Hogy Jankó. Meg kisfiam. Igen.

Ijártó: Hát már mostan arrul vóna szó, édes fiam, hogy mi legyen veled. Mert idesanyád után nem maradt semmi, vagy még annál is kevesebb. Oskolázni te most már nem igen tudsz. Azt beszéltek hát a tanító úrral, aki igen jó szívvel van hozzád, hogy minekutána teljesen árva vagy, se rokonod, se testvéred, se senkid, most mink téged hazavinnénk Barcikára, otthol osztán a faluban majd megbeszélnek a bíró urral, meg a jegyző urral, hogy vagy a kondás maga mellé venne, vagy a kovács elvállalna inasnak, vagy valami.

Jankó: Megvolt a temetés?

Ijártóné: Jaj lelkem, úgy beszélt a nagytiszteletű úr, hogy sírt ottan mindenki.

Ijártó: De ne ezt beszéljük most, hanem amér idegyütünk. Szedd össze a kis cókómodat, osztán megyünk a vasútra, viszünk haza Barcikára.

Jankó: Nem megyek.

Ijártó: Nem-e? Hát ha itt maradsz, mit csinálsz?

Jankó: Nem tudom. Én csak nem megyek.

Ijártóné: Hát mit akarsz, ha nem gyüössz?

Jankó: Nem tudom. Én csak egyedül akarok lenni.

Ijártó: De hát mit csinálsz egyedül, a jó Isten áldjon meg?

Jankó: Most nem tudom. Most csak menjenek el.

Ijártó *(az asszonyra néz)*: Hát most mit csináljunk?

Ijártóné *(vállat von)*: Azt már nem tudom én se. Csendőrt nem híhatunk.

Jankó: Feri bácsi, nagyon szépen kérem, most menjenek el. Tiszteltetem szépen a tanító urat, köszönöm hozzám való jóságukat, csak most menjenek el.

Ijártó *(tanácstalanul felkel)*: Mitévők legyünk?

Ijártóné *(mérgesen)*: Tőlem kérni kend? Hiszen kend a férfi, ilyenkor lássuk, hogy mit tud. Mi lesz most ezzel a szegény árvával? Mi lesz veled, te szegény kis árva? Noszedd a holmid, osztán gyere, legyen eszed.

Jankó: Nem. Menjenek csak haza.

Ijártó *(egy darabig vár, aztán tehetetlen mozdulatot csinál)*: Hát akkor menjünk. A tanító urnak elmondjuk, mit végeztünk, Ő majd megmondja a többit. Induljunk, asszony. Isten áldjon meg, Jankó.

Jankó: Istennek ajállok.

Ijártóné: Szegény kis árva, te. *(Megersímítja a fejét.)* Isten áldjon meg.

Jankó *(fel sem néz)*: Istennek ajállok. *(Indulnak.)*

Ijártó *(az ajtóban)*: Furcsa gyerek ez, még csak nem is sír. *(Elmennek. Jankó most fel kel, eléveszi a levelet, elolvassa, zsebreteszi. Aztán eléveszi ládakuksát, átmegey a szomszéd szobába. A szín egy pillanatig üres. Jankó visszajön, a kezében felismerhető ugyanaz az orvosság, amelyet Farkas az imént elcsukott. Kezdi kibontani. Pohárba vizet önt magának, hogy bevegye. Ekkor nyílik az ajtó. Jankó megreppenve gyorsan a zsebébe rejti a mérget.)*

Misi: Szervusz. Már nem tanulsz?

Jankó: Már nem.

Misi: Van valami ujság?

Jankó: Nincs semmi. *(Veszi a sapkáját.)*

Misi: Hová mégy?

Jankó: Valami dolgom van. A temetőbe megyek. Vagy máshova! Nem tudom.

Misi: Én addig megvetem odabenn az ágyakat. *(Jankó elrohan, Misi utána néz, csodálkozik, majd vállat von, át-*

megy a másik szobába. Pár pillanatig még hangzik a kórus távoli karéneke, aztán lemegy a függöny.)

II. KÉP.

Egy pillanat szünet. Ezalatt felmegy a belső függöny, a butorokat gyorsan kiviszik a színről. A második kép díszlete ezzel már kész is van.

Felmegy a függöny. A szín temetőt ábrázol. Gyepes sirhalmok, fakeresztek. Madáresicsérgés. Alkonyodik, de még világos van. Háttul hosszabb lóca, ezen üldögél négy apróbb diák. Mikor a függöny felmegy, éppen vígan rágyujtanak egy tetszés szerint választandó pataki diáknótára, az a fontos csak, hogy tréfás nóta legyen. Lehet kettő is.

Közgazgató (sétálva jön, bottal, hóna alatt könyvvel): Mi ez? (Megáll.) (A daloló diákok meglepetve, rajtakapva néznek rá. Megszéppelve köszönnek karban.) Temetőbe való dalok ezek? Nem tudjátok, mi a kegyelet? Nincs annyi érzéketek, hogy ezen a helyen tiszteletlenség ilyesmit énekelni? Ezt tanuljátok Patakon? Egy-kettő, lóduljatok innen. (A gyerekek ijedten köszönek és sietve elsomfordálnak. A Közigazgató utánuk néz, szeretettel elmosolyodik, aztán lassan kísétál utánuk a színről. Egy kis szünet. Most Jankó lép be a színre. Leül egy sirdombra, majd leborul. Csak most fakad sirva.)

Jankó (csendesesen, nem kiabálva, fájdalmasan): Anyám... édesanyám... (Eléveszi zsebéből a mérget, bontogatja, de azonnal meg is riad, visszarejti a zsebébe, mert közelgő beszélgetést hall. Gyorsan alvást mímél.)

Kárász (theológus, társával, Patakyval beszélgetve közeledik):... mert én annyira pataki vagyok, pajtás, hogy nekem apám, nagyapám, dédapám egyformán Patakon végzett... (Meglátja Jankót) Mit csinál itt ez a gyerek?

Pataky: Ugy látom alszik. Biztosan elfáradt a játékban.

Kárász (mialatt tovább mennek): Szóval vannak családok, amelyeknek úgyszólván a vérében van Patak, ennek az iskolának a levegője, a hagyományai, a szelleme, ez az iskola maga, amely...

Pataky (közbevdg): De nem arról vitatkozunk, pajtás. (Megállnak.) Te családokról beszélsz, én egyénekről beszé-

lek. Itt van Comenius. Az lengyel ember volt s a családjának semmi köze sem volt Patakhhoz. Mégis bizonyos, hogy Patak ma is magában hord valamit, ami tőle származik. *(Megindulnak,)* És vedd a többit, de az egyéneket nézd. Kövy professzor, Tompa, Kazinczy, Kossuth, mit tudom én . . .

Kárász: Igen, ezek mind ragyogó nevek. De a többi ezer, meg ezer, akiknek a nevét nem is tudod s akik elvitték innen Patak lelkét a maguk névtelen, de tisztos és protestáns hétköznapi életébe, azok akkora tömeget adnak . . . *(Beszélgetve eltűnnek. Közben észrevétlenül besötétedett. Jankó mozdulatlanul fekszik a sirdombon. Ekkor leereszkedik egy fekete fátyolból való függöny, amely teljesen áttetsző, de az egész következő jelenetnek sejtelmes hangulatot ad. Ez a fátyolfüggöny ugyanonnan eresztendő le, ahonnan az első kép háttérét ábrázoló szobafal. A fátyolfüggöny tehát lemegy és mögötte a temető képe lassan terjedő fényt kap. Ezt erős kék világítással lehet elérni.*

A háttérből egy látomás jelenik most meg: Comenius lép be lassan, méltóságteljesen a színre. A maga korának öltözetét viseli. Odalépked ahoz a sirhoz, amelyen Jankó fekszik. Ott megáll. Álomszerű, egészen távoli halk zene kezdődik.

Comenius: Surge puer! Quid vis?

Jankó *(felnéz, átmélgodva feláll)*: Comenius!

Comenius: Quid vis in hoc loco, quid habes in mente?

Jankó: Mortem. De tanár úr, kérem, én még nem tudok elég jól latinul. Az accusativus cum infinitivot tudom, de mikor a consecutio temporumot tanultuk, akkor beteg voltam.

Comenius: Miért akarsz meghalni?

Jankó: Mert nincsen senkim.

Comenius: Aki a tudomány útján elindult, nem mondhatja, hogy nincs senkije. A tudomány útja csodálatos kertbe vezet, ahol káprázatos fényű eliziumi mezőkön a tudás ragyogó alakjai andalognak. Ott lebeg bűvös szavával Horatius, aki lelkedet a klasszikus szépségek csillagos egébe emeli. Ott méléz a csodálatos öreg, a vak Homérosz, aki világtalan arcát a hősi mesék tündéri napfényében fürdeti és kezedet fogva, neked is megmutatja őket. Ott halad a mélységesen bölcs Euklidész, aki az elme élességével hasítja szét az emberiségen lebegő homályt s az emberi tudás hallatlan boldogságá-

nak téged is részesévé tesz. Ide jöttem Patakra, hogy ahol sötét volt eladdig, ott meggyujtsam a fáklyát s haladjak az élen azoknak előtte, kiket a lélek s a világosság szomja csábit a szent mezőre ama csodálatos nagyok és száz és száz lángelméjű társuk láthatására. Testemben meghaltam, de lelkemben élek, s ami lelkem által él, azt úgy hívják, hogy Patak. Ne fordulj vissza a kapuból, fiú, hanem menj be a csarnokba. ahonnan tündérfénnyel ragyog ki a tudás fénye, et lucebit lux illa patakiensis perpetua in aeternum et in saecula saeculorum.

Jankó: De tanár ur kérem, ezek nagyon nehezek és én nem tudok tanulni, mikor úgy fáj a szívem, én csak egy szegény magyar kisfiú vagyok, tessék engedni, tanár ur kérem, hogy meghaljak. (*Akadozva, mint aki most fordít.*) Rogo humillime, domine, professor, scientiarum multitudo difficilis est, non possum vivere.

Kövy (*felbukkan a háttérben, szintén misztikusan megvilágítva*): Ismersz engem, fiú?

Jankó: Kövy professzor. (*A zenébe beleszövődik alig hallhatóan a Rákóczi-induló.*)

Kövy: Kövy professzor, a sárospataki Kövy professzor, nem idegen föld szülötte, hanem azé a földé, amelynek nedvei millió és millió életet éltettek az évszázadok magyar végteleljében. A magyar Kövy professzor vagyok, a magyar tudomány vagyok, Sárospatak törzsökösége, magyarsága. Az a magyar csoda vagyok, amely egy nemzet történetén keresztül jobbkezében Európát védő karral vérzik, de balkezebe könyvet tud fogni, hogy szellemben büszkén és diadalmasan utólérje azokat a fajokat, amelyek az ő hősi kardjának védelme alatt békén tanulhattak s neki csak az áldozat vérző dicsőségét hagyták. Ez a magyar csoda azt tanítja általam Patakon, hogy az én fajtámnál nincs külön és nem méltó sarja az én fajtámnak, aki meghátrál bármily feladat nehézsége elől. Fel a fejjel, fiú, pataki diák vagy.

Jankó: Igenis tanár úr, kérem, de ha ma elkezdek tanulni és ma még birom, holnapután mi lesz? És mi lesz jövőre? Nem merek neki menni, tanár úr, kérem, egyedül vagyok, összeroskadok.

Kazinczy (*megjelenik, mint az előbbieket*): Az én példámon tanulj, édes kis fiam.

Jankó: Kazinczy Ferenc!

Kazinczy (*bólint*): Igen, Kazinczy Ferenc. Aki innen Patakról a magyarság egy új szikráját vitte ki a maga életébe, olyan szikrát, amelyet a mi fajtánk megmentésére újonnan kellett gyujtani: a kitartását. Engem innen ezzel a szikrával engedtek el. Hosszú esztendőig börtönben sorvasztott az idegen zsarnokság. Nem csüggedtem. Közművelődést álmodtam ebben a hazában, irodalmat, a szellem áradó és pezsgő nemzeti életét és ime: nem volt magyar nyelv, amelyen álmaim megszólalhattak volna. Nem csüggedtem. Elkezdtem dolgozni, magyar nyelvet kovácsolni, frissíteni, gazdagítani, száz meg száz embert lázítani s izgalmas munkám rohanó hevének saját fajtám gúnyja, lustasága, vadsága, közönye állt az útjába. Nem csüggedtem. Nem csüggedtem és győztem, mert bennem égett a Patakról hozott makacs kitartás, amely akár konoksággá válhatik, ha kell. S a nemes urak Magyarországa általam a maga nyelvére ébredt. Hogy ti ma magyarul tudtok írni és beszélni, az az én pályám igazi emlékezete s általam Pataké. (*Jankó fejére teszi kezét.*) Megáldalak a kemény kitartás szent szikrájával, indulj el utadon!

Jankó: Igenis, táblabíró úr, kérem, de a nemes urak Magyarországaról tetszett beszélni és én csak egy szegény paraszt gyerek vagyok.

Kossuth (*megjelenik, a zenébe halkán beleszövődik a Kossuth-nóta.*): Ide hozzám, Deák Jankó, földet túró, robotban verejtékező magyar jobbágyok ivadéka, ide hozzám, a nemes úrhoz, vér vagy te az én véremből!

Jankó: Kossuth Lajos!

Kossuth: Én is vittem egy szikrát Patakról magammal, olyan hevesen perzselő szikrát, hogy a pokol kapui sem vehettek erőt rajta. Itt szívtam magamba kisfiú koromban a zsoldárok szent hangjai mellett azt a gondolatot, hogy Isten előtt mindenki egyenlő s aki embernek született, annak emberként kell élnie. Azzal a kézzel, amelyet búcsúztató tanáraink itt megszorítottak, én később felhúztam azt a szörnyű nagyságú gátat, amely a magyar őserő és tehetség ezer éve visszatartott áradatát kieresztette a sorvadó magyar nemzeti életbe. Sárospatak írta lelkembe azt a szót, amely a lelkemből fellendült ajkaimra, hogy szétkiáltsam az egész világon azt a szót, a szabadság szavát. Az én nagy multam s az én

művemem át Sárospatak megfogta a te kezedet, kis jobbágyfiú, ezeréves magyar föld csodálatos erőktől duzzadó ősi gyümölcse. Odaültettek téged a nemesurfiak közé a padba, nyitva a magyar jövő, a többi a te dolgod.

Jankó: Kormányzó úr, kérem, hiába minden, a mi országunkat megcsönkítették, rettentő szegénység van, hova igyekezzek, kérem szépen, minek tanuljak, hiszen úgyse fogok állást kapni.

Tompa (*megjelenik, mint az előbbieket*): Aki nem tud remélni, az megérdemli a halált.

Jankó: Tompa Mihály!

Tompa: Én vagyok. Isten rendeléséből a dalos madár, aki a reménység dalát zengte fiaihoz, mikor minden elveszettnek látszott. Mert itt Patakon megtanítottak engem, hogy a Muhi-pusztán minden elveszett, utána mégis jött a csoda s a halott ország feltámadt. Mohácsnál minden elveszett és jött a csoda és feltámadt a holt. És minden elveszett örökre a majtényi síkon és jött a csoda s aki meghalt, újra élt megint. És örökre elveszett minden Világosnál és jött a csoda és a halott megint feltámadt. Engem erre tanítottak Patakon és én csak a pataki ígét daloltam nemzetemnek úgy, ahogy Isten tudnom adta. A költőtől tanuld meg, fiam, hogy ha százezer ellenség ordítja rád a parancsot, hogy „nem élni“, a magyar lélek milliószor erősebben zengi rá a rimet: remélni!

Jankó: Kiben reménykedjem, nagytiszteletű úr, kérem, honnan várjam a reménységet?

Ismeretlen pap: Tőlem kérdezd, fiam.

Jankó: A nagytiszteletű urat nem ismerem.

Ismeretlen pap: Nem ismerhetsz, fiam. Én a te vallásod névtelen papja vagyok. (*A pap beszéde alatt az alig hallható távoli zenében felismerszik a „Szent Isten noha néked“ melódiája.*) Vannak Tompa Mihályok és vannak az új világ tisztos egyformaságában református nagytiszteletű urak. Nem vagyok én a szónak lángelméje, meghúzódok én Sárospataktól kapott palástomnak békés nyugalmában. Nem az egész országnak hirdetem a szelid és békés virágok regéjét, az én szószékem nem az ország irodalma, de a rozoga falusi szószékről mégis a legújabb világ legújabb ígését hirdetem néktek. Én Patakon kettőt tanultam: az ó-testamentomot és az újat. Az óból megtanultam, hogy a Jehova választott népe a

zsidó. Az újból — mikor tekintetemet az örült világra fel-
emelve körüljártattam, új ígét tanultam. (*Emelt hangon, igen
kiemelve.*) A Jehova új választott népe az új testámentomban
a magyar!! Isten rám bízott tekintetével megnéztem ezt a
zavart, háború utáni őrzöngést és sziklaszilárd hittel itt állok,
másként nem tehetek: a választott nép a magyar! A névtel-
len falusi kálvinista pap mutat felfelé az égre, te kisiú: oda-
nézz, ott a magyar reménység, — aki miértünk huzza össze
szemöldökét, miértünk magyarokért, az maga az Isten!!

Jankó: Én alázatosan hiszem az Istent, nagytiszteletű
uram, ahogy engem tanítottak. Az Isten a seregeknek ura,
jó és irgalmas. De akkor miért vagyok én apátlan, anyátlan,
árva, miért tetszett az a jó Istennek, hogy az én édesapám,
akinek orcáját nem is láttam soha életemben, ott fekszik
idegenben, hogy még a sírját sem láthatom?

Névtelen hős (*a világháború baka-ruhájába öltözött
katona, sáros gyalogos-felszerelésben, elhanyagolt szakál-
lal, lövészárok-nyomoruság külsejével, megjelenik*): Jankó!

Jankó: Nem ismerem... és mégis olyan ismerős...
miért szeretem úgy első látásra... szeretnék a nyakába bo-
rulni...

Névtelen hős: Jankó... Kisfiam...

Jankó: Édesapám! (*Odarohan.*)

Névtelen hős (*zokogva magához öleli*): Mellelhez szo-
ritalak, soha nem látott magyar magzatom! Kérdeztél engem,
idejöttem. Miért haltam meg a többi százezerrel, — kérdeztél,
— idetüntem égi életem libbenésével, hogy megmondjam.
Éretted haltam meg, a most növekvő millió ifjúért és leány-
ért, az új Magyarországért. A hervadt lomb avart terít a fa
alá, elkeveredik és elporlik az anyafölddel, nedvei felszivá-
rognak a fatörzsbe és az ifjú feltámadás újjongó zöld lomb-
jává változnak. A halál önmagából szüli az életet, az én halál-
lombói a te jobb új életednek kell születnie. Az én halálom
emberfölötti kötelesség volt, a tied halálos vétek volna. Itt
kell maradnod és fogcsikorgató erőfeszítéssel dolgoznod az új
nemzedék sorában.

Jankó: De én kicsi vagyok és árva, édesapám. Én hoz-
zád akarok menni és édesanyámhoz akarok menni.

Névtelen hős: Mindig eljöhetsz hozzám, fiacskám: ott
találsz a nagyvárosban, honfoglaló Árpád apánk szent szobra

tövében, ott nyugszom én a kőlap alatt. És édesanya nélkül sem maradsz. Itt jön a te jószágos, cirogató édesanyád.

Lorántfy Zsuzsánna (*egyelőre egész testét eltakaró paraszti nagykendőbe burkolódzva belép*): Jankó, én vagyok az!

Jankó (*odarepül*): Édesanyám! Drága egyetlen édesanyám!

Lorántfy Zsuzsánna: Magamhoz szoritalak, féltő szeretettel megóvlak, soha életedben el nem hagylak. (*Ledobja magáról a kendőt, kiegyenesedik, ott áll a maga korának díszmagyar öltözetében.*)

Jankó (*visszalép*): Lorántfy Zsuzsánna!

Lorántfy Zsuzsánna: Az vagyok és mégis vér szerint való édesanyád. A szeretet csodája nem a testé, hanem a léleké. Minden anya a világon a szeretet földöntúli misztériuma által egy és ugyanaz anyja. Az én jószágom és gondom végtelen, négyszáz esztendeje ezer meg ezer szeretett fiam fejére teszem áldó kezemet.

Comenius: Ecce alma mater!

Jankó: A kollégium!

Lorántfy Zsuzsánna: Ide gyűljetek mind én körém, egyformán szeretett fiaim, akik között az én szívem nem tesz különbséget. (*A színen lévő alakok szoros csoportba köréje sereglenek.*) Itt vagytok köröttem valamennyien, mindegyitek lelkem egy-egy szikrájával. (*Jobbjára a névtelen hős kerül, baljára a névtelen pap.*) Négyszáz esztendő lankadatlanul lobogó fáklyája az a lélek, melynek ti szikrái vagytok. Most jertek, hajtsuk meg ezt a fáklyát a legnagyobb fény ragyogása előtt. Térdeljetek le valamennyien! (*A másik oldalról nagy fényesség közeledik, mind letérdelnek, csak Jankó habozik.*) Miért nem térdelsz le, fiacskám?

Jankó (*csodálkozva*): Engem arra tanítottak az iskolában, hogy mink reformátusok csak a jó Isten előtt térdelünk le.

Lorántfy Zsuzsánna: Nem, kisfiam, még van valaki, aki előtt mi is letérdelünk. Odanézz! (*A másik oldalról belép Hungária. Pajzsán az ország címere, fején a szent korona. Erősen meg van világítva.*) (*A zene igen halkán a Himnusz-t játsza.*)

Jankó (*térdre hull*): Magyarország! Hát te sértetlen vagy? Azt tanultam rólad, hogy kezedet-lábadat levágták és ezer sebből vérzel.

Hungária: Csak papíron, kisfiam. Mulandó emberek esztelen vonalakat rajzolhatnak ábrázolt testemre, de az én igazi testem szent és sérthetetlen. Én a világtörténelem magasztos gondolata vagyok, s a gondolatot csak önmaga sebezheti meg. Ha a gondolat csügged, akkor a gondolat meghal.

Lorántfy Zsuzsánna (*felkel, kezén fogja Jankót, aki szintén felkel, odaviszi Hungária elébe*): Négyszáz évig hűséggel szolgáltalak. A következő négyszáz esztendő zálogául felajánlom neked ezt a kisfiút és kérlek, add mindakettőnkre a te éltető áldásodat!

Hungária: Deák Jankó, tégy hitet arról, hogy mi van a szivedben!

Jankó: Élni akarok! Dolgozni akarok! (*Mindketten ismét letérdelnek.*)

Hungária (*a pallossal mindkettőnek vállát megérinti*): Patak és Pataknak minden fiai, hazátok megerősít benneteket a Krisztus hitének örök erejével. (*Egy pillanatig még mozdulatlan a kép.*)

III. KÉP.

(*Ekkor sötétség támad s a fátyolfüggöny mellé leszalad a másik középfüggöny is, amely a lakószoba falát ábrázolja. A zene halkán szólva kitölti azt a pár percet, mialatt a sötétben a butorokat ismét úgy helyezik el, mint az I. képben voltak. Mikor a díszlet kész, a távoli kísérőzene megszűnik. Világosság lesz, feltűnik ismét a diákszoba, amely egy pillanatig üres.*)

Pósa (*beront balról*): Jóska!

Farkas (*kilép jobbról*): Még mindig nincs itt.

Pósa: Voltam a közigazgató urnál, bejelentettem neki. Nincs a gyerek?

Farkas: Nincs.

Pósa (*Farkas arc kifejezésétől megijedve*): Mi bajod?

Farkas: Nagyobb baj van, mint gondoltuk. Az orvosság eltűnt a ládámból. Azt csak ez a gyerek vihette el. Csak az ő kulcsa nyitja az én ládámat.

Pósa (*elhülve*): Borzasztó.

Farkas: Az egész most már világos. Tegnap kapta a hírért, hogy özvegy édesanyja meghalt. Nagyon érzékeny,

zárkózott kisfiú . . . kivette az orvosságot, mert hallotta, mikor beszélgettünk róla, hogy méreg és elment vele.

Pósa: Ez a Misi gyerek nem jött vissza még?

Farkas: Nem. Háromnegyed hét volt, mikor elment.

Pósa (*óráját nézi*): A temetőből már visszajöhetett volna. (*Képillant az ablakon. Izgatottan.*) Itt jönnek.

Farkas: Mindakettő?

Pósa: Él. A maga lábán jön. Kutyabaja.

Misi (*belép, Jankót huzza maga után*): Megvan! Megtaláltam! Feküdt egy siron és aludt. Én költöttem fel. (*Jankó vállán keshedt bakaköpeny.*)

Farkas: Rögtön add ide azt az orvosságot! (*Jankó szólnélkül kivesszi zsebéből a kis csomagot és átadja. Farkas megnézi.*) Nem hiányzik belőle. Jól van. Megérdemelnéd, hogy jól elverjelek!

Közigazgató (*belép*): Jó reggelt. (*Mind tisztelettel köszönnek.*) Van valami ujság? Tudtok valamit a gyerekről?

Misi: Én találtam meg, direktor ur kérem. (*Odatolja Jankót.*)

Közigazgató: Te vagy az? Mit csináltál? Mi történt veled?

Jankó (*csendesesen, földre sütött szemmel*): Meg akartam halni kérem szépen, de elaludtam.

Misi (*kotnyelesen*): De én megtaláltam, mert nekem mondta, hogy a temetőbe megy. Ott aludt egész éjjel.

Közigazgató: Mutasd az arcod! (*Megtapintja a Jankó arcát.*) Nem fáztál te meg, hogy a szabadban háltál? Nincs lázad?

Misi: Ez a köpenyeg volt vele, direktor ur kérem. Jól bele volt csavarva.

Közigazgató (*nézi*): Régi bakaköpenyeg ez. Honnan vetted?

Jankó: Nem tudom. Én is csodálkoztam rajta, mikor felébredtem.

Farkas: Talán valami járókelő terítette rá.

Közigazgató: Az lehet. Hát mi van veled, te fiu, mért akartad ezt a bolondságot csinálni?

Misi: Direktor ur kérem, ő most teljesen árva és rokonai sincsenek és most már oskolózni se tud. Meghalt az édesanyja.

Közigazgató: Nem téged kérdeztelek. (*Jankóhoz.*) Mi van veled fiam, mit szeretnél?

Jankó: Élni szeretnék kérem szépen és dolgozni.

Közigazgató: De nem fogsz többet bolondságot csinálni?

Jankó: Nem.

Közigazgató: Megígéred nekem becsületszavadra?

Jankó (*a szemébe néz*): Megígérem becsületszavamra.

Közigazgató: Akkor majd elintézem a dolgodat, hogy tanulhass. Nem tudom még, hogyan, mert ösztöndíj nincs több, alapítványi hely nincs több, minden alapunk kimerült, az iskola is súlyos szegénységgel küszködik, akár az ország. De valamit majd kieszelünk. Itt fogsz maradni és tanulsz. Azt pedig tudod, hogy ha én megígérek valamit...

Misi (*közbevág*): Arra mérget lehet venni.

Közigazgató: Majd kapsz rögtön egy pofont, ha mindenbe belebeszélsz.

Misi: Igenis.

Közigazgató: Ma nem jössz tanításra, itthon maradsz és kipihened magad. Délelőtt eljön hozzád az orvos ur, hogy nincs-e valami bajod? (*Megnézi az óráját.*) Nekem most sietni kell. Déltájban megint idejövök. (*Nézi a gyereket, egyszerre csak megöleli és megsimogatja.*) Tulajdonképpen jól el kéne, hogy verjelek. (*Indul.*) Szervusztok. (*Mind köszönnek.*)

Farkas: Nekünk is menni muszáj. (*Jankóhoz.*) Nincs szükséged semmire? Nem vagy éhes?

Jankó: Köszönöm szépen, kaptam kolbászt.

Pósa: Na gyerünk. Szervusz. (*Pósa és Farkas könyvekkel el.*)

Misi (*szintén szedi könyveit, hamar letesz Jankó elé egy almát és kifut.*) (*Jankó egyedül marad, nézi a köpenyegét, tüdődik, magához öleli. A kórus, mint az előző képben, most felzendül. „Erős várunk nekünk az Isten.” Jankó feláll és az énekkel együtt énekel. A függöny lemegy, de a láthatatlan kórus dala tovább folytatódik, míg az első verset be nem fejezte.*)

VÉGE.

7. Szerenád.

A főiskola ifjúsága a maga egészében óhajtotta tiszteletének, köszönő hálájának és ragaszkodó nagyrabecsülésének bizonyosságát és tanujelét adni a magyar közoktatásügy volt vezérével, atyai jóakarójával, gr. Klebelsberg Kunó ónagyméltóságával szemben. E célból rendben szervezkedve, engedélyt kértek iskolai és polgári felsőbbbségektől, hogy lámpionos menettel felvonuljanak és üdvözlő beszédet mondhassanak. Már féltíz óra volt, amikor a diákság összegyűlt az iskolaudvaron. Némelyek még szállingóztak, mert az apraja nem tudván a diszkrét készülődésekről, lefeküdt. De értesülvén a szándékról, ágyából is kiugrott, hogy ő is ott lehessen, ahol a hálás köszönetet lehet kifejezni. A gyertyácskák meggyújtva, színes lámpionokba helyezve, jelszó kiadva, megindult a menet. Elöl a helybeli *levente-zenekar*, amely az ifjúság kérésére örömmel vett részt a menetben. Legelől a legapróbbak, aztán folyton nagyobbak, hátul a teológusok. Mintaszerű rendben, a zenekar hangjai mellett vonultak ki a keleti kapun, a Kossuth-utcán végig, majd a Rákóczi-útra áttérve, azon vissza és az iskola-kert fái alatt, az új-úton felvonult a menet az *Angol-internátus* elé, ahol, mint szállásán, előkelő egyházi és világi környezetben vacsorázott gr. Klebelsberg. A közigazgatótól értesülve az ifjúság szándékáról és felkérve a hódolat elfogadására, megjelent az internátus erkélyén. Véget alig érő lelkesült éljenzés fogadta.

A *főiskolai kórus* előadta *Lavotta—Komáromi*: Szerenád c. darabját. „Esti szél, langyos esti szél, Hallgasd, az ősz regél. A sárguló lombok közt Reszket a kis levél, Reszket a kis levél. — A vágyak egyre hívnak, Integed a remény, Esti szél, langyos esti szél, Hints rám egy szép mesét, Hints rám egy szép mesét.“

Olyan volt az egész, mintha meséből való lett volna. Száz meg száz apró színes lámpion, az ifjúság százainak falanxa s az érdeklődő közönség ezrei, akik ellepték az egész, hatalmas tért.

Martin Miklós főiskolai szenior az ifjúság nevében a következő üdvözlő beszédet intézte a volt miniszterhez:

Nagyméltóságú Uram!

A négyszázéves sárospataki református főiskola mai tanuló-ifjúsága jött el ma este ide, hogy tiszteletét, melyet Nagyméltóságod iránt érez, ezzel is kifejezze.

Az ifjúságot az idealizmus jellemzi, s most, hogy eljöttünk, ez az idealizmus hozott bennünket. Sötétben sosem lát fényt a mélyből, sötét-látásu szemmel néző. Fényt az éjszakában, csak magasabbról lehet megpillantani, mert így tágabb a horizont. Sötét jelenben sem lát fényt a pesszimista vagy a materiálisan szemlélődő, mert szűk helyhez vannak le-rabláncolva, de az idealista magasan jár, az idealista át-töri a mindennapi élet apró korlátait. És a pataki ifjúság idealista, és a pataki ifjúság a mai nyomorból is előre tud pillantani a szebb jövőbe, mert idealizmusa isteni kijelentésen alapuló, mert látja a feléje nyuló Isten-kezet. Ha valaki, úgy mi megtapasztaltuk, hogy az Úr gondoskodik övéiről.

Négyszáz esztendő országutját taposta végig a pataki ifjúság, — mert a pataki ifjúság arculata négyszáz év óta egy (az Istenhez való vágyódás és kálvinista veret teszi azzá) — és a négyszázéves, a látszólagos leverettetés is felemeltetés volt számára. Most, ha végigpillantunk eddig megtett utunkon, kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a jelen pillanatban az ut egyik legszebb részénél tartunk és hogy ez ilyen szép, jórészt Nagyméltóságod érdeme. Nem az első eset, hogy nemzeti nagyjaink figyelme Patak felé fordult, de hogy Nagyméltóságodé is ideirányult, az az Isten hatalmát mutatja. Mikor Nagyméltóságodat üdvözljük, úgy tiszteljük, mint Isten egyik szép munkaeszközét. Úgy üdvözljük Nagyméltóságodat, mint szellemi vésőt, mellyel Isten a magyar nép lelki homlokára új vonásokat vés.

De az ifjúságnak közelebbi hálálni valója van, és tulajdonképpen ezért is jöttünk.

Köszönjük, hogy Nagyméltóságod nem feledkezett meg arról, hogy a szellemi gondolatok megvalósulásához anyagiak is kellenek.

Megpillantotta, mily fontos szerepe van a református lelkipásztornak a nemzetnevelésben, s hogy a magyar falvak nyáron poros, ősszel sáros, de mégis oly értékes világába jól felkészült, szellemileg jól kitanonázott egyéniségek, jellemek kellenek és hogy ezeknek a jellemeknek jó gyakorló tér is kell... És átalakul a régi theologus-internátus... és teljes mértékben valóra váltja a hozzáfűzött reményeket.

Meglátta Nagyméltóságod, hogy Sárospatak fellelégvár, melyről hívogató lángok gyultak ki a felvidéki jóbarátok számára és fellelégvár, mely dacos keménységgel verte vissza a magyarelleses támadásokat. Meglátta, hogy *itt*, Patak jelent a magyar kulturát. — És épült az ősi főiskola második

emelete, hogy minél többen és minél élvezetesebben szivhassák a magyar szellem, a magyar kultúra levegőjét.

Meglátta Nagyméltóságod, hogy Pataknak ősi tradíciója a nevelésügy terén a *kezdés* — és épült az új internátus, az új iskolatípus, mely egyedül áll a maga nemében és amelylyel nemcsak a pataki, de egész nemzeti iskolai nevelésünk is kibővült. Beláthatatlan még ennek nagy jelentősége. Hiszszük, hogy a jövő fényesen beváltja a reményeket.

De köszönjük azt is, hogy nem feledkezett meg a „mens sana in corpore sano“-ról sem, arról, hogy a léleknek szüksége van a testre — s modernizálódott a *tornacsarnok*... és a beteg testek számára kedvesebbé, modernebbé vált: a *kórház*.

Szeretett Alma Materünk mai megifjodása Nagyméltóságod érdeme. Mi, az Alma Mater szerető fiai, hálás szívvel köszönjük ezt Nagyméltóságodnak...

A történelmi értékelés, a történelem dolga lesz. Nekünk csak egy a tiszttunk: Köszönni... s hisszük, hogy ezt a szót a történelem is visszhangozni fogja.

Az Isten kezében akaratszabadsággal rendelkező vésőnek köszönetet mond a márvány, az anyag, mert éppen őt tartotta érdemesnek, hogy lelke elgondolását rajta valósítsa meg.

Ezért jöttünk ide, ezért a köszönetünk.

Fogadja kedvesen Nagyméltóságod!

Gróf Klebelsberg a beszéd nyomán felhangzó lelkes eljenzés csillapultával, maga is mélyen meghatva a váratlan ovációtól, hosszabb beszédben köszönte meg az ifjúság üdvözlését. Nagy hatást keltő szavakkal ecsetelte azokat, amik a magyar ifjúságra várnak. A jövő feladatai tekintetében biztos reménységgel néz a pataki diákságra, amelynek felséges hagyományai vannak Istennek és a nemzetnek bőséges és rendületlen szolgálatában.

Végül a főiskolai kórus énekelte el: *Szabados*: Hiszek egy Istenben... című vallástételét. Azután a fuvószenekar hangjai mellett megkezdődött az elvonulás. Az előkelő társaság még egy darabig a jelenet lenyűgöző hatása alatt az erkélyen nézte a mozgások szerint imbolygó tarka lámpionos fénypontokat. A volt miniszter annyit mondott a közigazgatónak: Nagyon, nagyon kedves volt!...

Ezzel a poetikus jelenettel zárult a jubiláris ünnep első napja.

III.

A FŐÜNNEPÉLY,

október hó 1-én.

1. Egyházkerületi díszközgyűlés.

(Reggel 8 órakor.)

A vendégekkel zsúfolt városocská gyönyörű napfényes csütörtökre virradt. Az előző hetek esős, viharos időjárása után mintha az ég is gyönyörködni óhajtott volna e napnak kivételes nagyszerűségében. A rendezőség minden tagja a helyén. A reggeli vonatokkal érkezőket az állomásnál fogadták a bizottságok. A szeniori hivatalban a kocsin, gyalog vagy autón érkezők kerestek feleletet száz kérdésre. A közigazgatói hivatal elképzelhetetlen forgalom központja volt. A későcskén vagy bejelentés nélkül érkezők, ideges jegykeresése, a nagyeseményeket megelőző láz lüktető üteme, az ünnepély valamely pontjáról, elmaradás hangos aggodalma, ujságírók információi-kérése, fényképezők, filmezők, rádiósok kaleidoskopszerű jelenetezése, egy csoport frissen érkezett kedves falusi ember papja-tanítója vezetésével, itt kérés, ott kapacitálás, ha kellett: panasz, ha jól esett: szemrehányás és az életnek ezer kibeszélhetetlen formájú gazdagsága: oh, beh szép volt, milyen emberi, beh felségesen örök! Milyen fejedelmi lett volna ezt nem napok óta álmatlan munkában fáradt idegekkel élvezni!

Az imaterem pedig telt, telt, telt. Az első megjelenő volt az örök friss főgondnok. Előző nap nem jelent, mert egy kis indiszpozícióval küszködött, tartogatta erejét a mai napra, amikor olyan sok, nagy, nehéz feladat várt rá, a közel 80 éves vezérre. Megnyugvással vette tudomásul, hogy abszolút programszerűséggel és zavartalan rendben folyt le az előző ünnepi nap minden száma.

A díszközgyűlésen az idegen egyházkerületek vezetői közül nagy számban jelentek meg, mint vendégek. Ha csupán egyházi dignitáriusainkat említem meg, akkor is fel kell sorolnom a következőket: Dr. *Baltazár Dezső* tiszántúli ref. püspök, az egyetemes konvent lelkészi elnöke; Dr. *Ravasz László* dunamelléki ref. püspök; Dr. *Antal Géza* dunántúli ref. püspök; *Czinke István* ny. cseh-szlovákiai ref. püspök; *Péter Mihály* cseh-szlovákiai ref. püspök; Dr. *Balogh Jenő* dunántúli egyh.-ker. főgondnok; Gróf *Teleky József* dunamelléki egyh.-ker. főgondnok; Gróf *Dégenfeld Pál* tiszántúli egyh.-ker. főgondnok; *Tornallyay Zoltán* cseh-szlovákiai egyh.-ker. főgondnok.

De ott volt a fentiekén kívül a tiszáninneri ref. egyházkerület minden közgyűlési tagja s a vendégek is nagy számban. Az ünnepi közgyűlésről kiadott jegyzőkönyv teljes felsorolását adja úgy a megjelenteknek, mint a díszközgyűlés lefolyásának.¹

Az ünnepi közgyűlés programja a következő volt:

1. *Egyházi ének:*
2. *Cziáky Endre* esperes, püspökhelyettes, a következő imát mondotta:

Örökkévaló Isten, mindenható Atyánk!

Téged keres lelkünk gondolata az emlékezés ez ünnepi órájában, midőn az idők nagy tükrében, évszázadok eseményei és történeti alakjai jelennek meg lelki szemeink előtt. Gyöngeségünk és mulandóságunk érzetében, hitünk karjaival fogódzunk hozzád Jó Atyánk, mert érezzük, hogy a mi emberi életünk a bölcső és koporsó közé zárva, bizonytalan, mint a tűnő árnyék; a Te nagyságodnak pedig nincsen mértéke, jóságodnak nincsen határa és a szereteted átöleli a multat, jelent, jövőt, az égi és földi világokat, mert mindezek felett gondviselő Lelked örökös és virraszt.

Aggódásoktól megkínzott gyermekei vagyunk mi Jó Atyánk, ennek a kegyetlen és igazságtalan kornak, melynek ködös sötétségéből emeljük szívnket Tehozzád azzal a kéréssel: évszázadok küzdelmei között Te védted és vezetted Atyánk evangéliumi népedet, óh ne hagyj magunkra most, inségünk idején, midőn búbanatunkban könyörületességédnél keresünk elevenítő és vigasztaló erőt.

Uram, Jóságos Istenünk! Ünnepre gyűlt össze egyházkerületünk a mi kedves „Alma Materünk“ meleg szíve mellé, hogy négyszáz esztendő életé-

¹ A Tiszáninneri Ref. Egyházkerület Sárospatakon, 1931. évi október hó 1. napján, a Főiskola 400 éves fennállásának évfordulója alkalmából tartott ünnepi közgyűlésének ... *Jegyzőkönyve*. Szerkesztették: *Dombay László* egyh.-ker. világi fűző; *Janka Károly* egyh.-ker. lelkészi fűző. 1931.

nek, — mely alatt e jó Édesanya Istent, hazát, kötelességet szerető nyolc embernemzedéket nevelt, — innenső határpontján, lerakjuk Előtted lelkivilágunk értékeit. Hálát adunk Atyánk a gondviselésért, mellyel e Főiskolát és vele együtt, megszervezése óta, egyházkerületünket és evangéliumi gyülekezeteit átölelted; ügyeik vezetésére választottál és küldtél időnként buzgó férfiakat; leszállítottad reájuk lelki kegyelmedet; meggazdagítottad őket azzal az áldással és erkölcsi erővel, melynél fogva a vészek és viharok között az üldöztetés és bujdosás keserves napjaiban is táplálták az evangéliumi buzgóság tüzét és nehéz küzdelmek után elvégezték a vallás- és lelkiismereti szabadság biztosításának századokra és nemzetünk életére is kiható nagy munkáját. Hálát adunk Atyánk a lelki kincsekért is, melyeket a tanárok, tanítványok és általuk Tiszáninneri Egyházkerületünk gyülekezetei között, az evangéliumi igazságok nagy értékeiben kiosztottál és úgy vezetted itt a szívek folyását, az élet eseményeit, hogy ezek a kincsek négyszáz év múltán is épségben megvannak és midőn ez ünnepi napon, az ősi emlékek angyalszárnyai érintik itt a lelkeket, a vallásos buzgóság erejével szállhat el ajkunkról a mártírok emez éneke: „Isten Szava megáll mindenha, Nem dönti meg senki hatalma, Az Ige és a Szent Lélek bennünk, Nekünk mindig erős védelmünk. Gyermekek, nőt, testi életet, hírt és jólétet, elvihet, benyelhet e föld gonoszsága: De megmarad az Isten Országá.”

Vedd kedvesen Atyánk az elmerült négyszáz esztendő határpontján egyházkerületünk háláját és add reánk áldásodat. Aldd meg az apákat és anyákat reményeik teljesedésével, a tanárokat és tanítványokat erővel, egészséggel, a végzett munka gazdag gyümölcseivel, a nagyokat és kicsinyeket, a gazdagokat és szegényeket az ősök buzgóságával, hogy a nehéz idők gondja és kísértése ne tudja megtörni hitüket, megingatni türelmüket, megoltani lelkesezésüket és megölni bizalmukat, sőt minden szen-

vedés, verejtékcsepp, amelyeket Anyaszentegyházunk és magyar hazánk fennmaradásának és épsége visszaállításának nehéz küzdelmeiben viselnek és hullanak, hajtsa Hozzád a csüggedni kezdő lelkeket; a világtörténelmi idők nagy órája pedig, minden ütésével azt a hitet váltsa ki az emberi lelkekből, hogy nagy árvaságunkban is Uram, Atyánk maradsz; nem hagyod el a magyar népedet és megtartod itt újabb századokra evangéliumi örökségedet. E végből áldj meg Atyánk minket és az utánunk következő, a nyomainkba lépő nemzedékeket, gondviselésed megsegítő erejével, Szent Fiad, a Jézus Krisztus nevében kérünk. Amen.

3. *Dókus Ernő* egyh.-ker. főgondnok, a következőket mondotta :

„Ünnepre gyültünk egybe, szemünkben a hála, az öröm, a remény könnyeivel, de e könnyek közé a fájdalomnak egy cseppje vegyül, mert nincs közöttünk az, aki ennek az ünnepnek is egyik fő tényezője, dicsekedése, lelke lenne, hiányzik soraink éléről a vezér, a mi atyánk, főpásztorunk, püspökünk aki bizonyára e pillanatban is égre emelt tekintettel, imára kulcsolt kezekkel esedezik a minden kegyelem Atyja előtt, hogy áldja meg ezt a főiskolát minden áldásával, engedje, hogy az úgy teljesítse a reá bízottakat, mint teljesítette 400 éven keresztül és virágozzék, gyarapodjék, éljen, mind az idők végéig.

Legyen tehát ez ünnepélyes órában, első gondolatunk az övé, és emelkedjék buzgó imánk a Mindenhatóhoz, kérve, hogy áldja, oltalmazza életét, adja vissza mielőbb nekünk olyan drága egészségét, hogy legyen még hosszú ideig a mi Atyánk, vezetőnk, őrző pásztorunk!

Főtiszteletű egy.-ker. közgyűlés! Mély fájdalommal tudatom, hogy főtiszteletű Püspökünk a megjelenésben akadályozva lévén, az ő megbízásából és egyházi törvényeinknek megfelelőleg felkérem egyházkerületünknek hivatali szolgálatra

legidősebb esperesét, főtiszteletű Cziáky Endre esperes, püspökhelyettes urat, az egyh.-ker. lelkesi elnöki székének elfoglalására.

Elnöktársammal együtt, mély tisztelettel, meleg szeretettel üdvözlöm egyházkerületünk megjelent alkotó tagjait s az érdeklődőket és a mai napra kitzúzott ünnepi közgyűlésünket megnyitom. Miután pedig a jegyzői kar számbavétele és jelentése szerint az egyh.-ker. közgyűlés alkotó tagjai csaknem teljes számban megjelentek, egyházkerületi közgyűlésünk határozatképességét megállapítom. Egyzersmind felkérem azokat, akiknek neve a jegyzékből netalán hiányoznék, ezt pótolni méltóztasanak, hogy nevök a mai ülésről felveendő jegyzőkönyvben, megörökíthető legyen.

A jegyzői teendők ellátására és a mai ülésről felveendő jegyzőkönyv megszerkesztésére, Domby László egyh.-ker. főjegyző urat kérem fel.

4. *Dókus Ernő* főgondnok, a következő *ünnepi beszédet* mondotta:

Főtiszteletű Egyházkerületi Közgyűlés!

A reformációnak sok csodálatos hatása volt az emberiség életére és nincsen olyan művelt része a világnak, amelyik ne tapasztalta volna ezeket az állandó, egyetemes és azonos hatásokat, De azt is meg lehet állapítani, hogy történelmi adottság és nemzeti jellem szerint minden nép életében a reformációnak valamelyik áldása különösképen szemlélhetővé válik és rendkívüli méreteket ölt. Ez alapon azt mondhatjuk, hogy a reformáció Magyarországon kiváltképpen a szellemi műveltség elterjesztése terén végzett mérhetetlenül nagy munkát. Ugy tételezhetem ezt az állításomat, hogy Magyarországon a reformáció iskolaszervező és tanító-reformáció volt.

Kibeszélhetetlen hatása volt a nemzeti művelődésre annak, hogy minden gyülekezet megalkotta a maga elemi iskoláját, amelyben olyan emberek

tanítottak, akik végezték a középiskolákat, azután bölcsészetet, jogot és teológiát tanultak s igen sokszor, külföldi út előtt vagy után állottak. Természetes dolog, hogy ez a nagyszerűen megalapozott, egyetemessé vált, valóban népinek nevezhető közoktatás, annyi szomjas, fiatal lelket termelt ki, hogy minden nagyobb helyen létesült a középfokú tanítás munkáját végző, úgynevezett partikuláris iskola. Ezek közül voltak kiváltságosak, amelyek nagyon hamar főiskolai rangra emelkedtek és századokon keresztül ezt a rangfokozatot megtartották. Annál a körülménynél fogva, hogy a tudománynak a nyelve latin volt, a mi főiskoláink is az európai műveltség egyenjogú tüzhelyeivé lettek és az akkor felekezeti szerint szerveződött tudományos internacionálénak magyarországi gócpontjaivá fejlődtek. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint hogy magyar szerzők munkái nagy számmal jelennek meg külföldi egyetemi városokban, híres professzorok elfogadják a magyar főiskolákba való meghívást, személyes érintkezés folyik a magyar és a külföldi professzorok között s minden valamire való református lelkipásztor úgy végzi többé-kevésbé eldugott órhelyén a maga szolgálatát, mint akit személyes emlékek, tapasztalatok, esetleg élő összeköttetések fűznek a kor legnagyobb külföldi hittudósaihoz és szellemóriásaihoz. Vannak falusi lelkipásztorok, akiket idehaza bogaraikról ismernek, odakünn világhíres akadémiaik tagjaikká választják és nevüket arannyal és babérral koszorúzzák a tudomány nemzetközi mérközésein.

Ezek közül a főiskolák közül a mai nap ünnepe az én hosszú egyházi szolgálatom sok gondja, minden kedves emléke ehhez az ősi Alma Materhez, a sárospataki főiskolához vezetnek, amelyik most ünnepli fennállásának négyszázéves évfordulóját. Ha a magyar protestantizmustól valaha mindent el akarnak vitatni, ha a magyar protestantizmusra valaha, mint bűnbakra, századok tévedéseit és mások hibáit méltatlanul rá akarják kenni, a sárospataki

főiskola és hozzá hasonló főiskolák a debreceni, a pápai és a gyulafehérvár-nagyenyedi Alma Materek mindig elégséges bizonyíték lesznek felbecsülhetetlen kulturhivatásunk és kulturteljesítményünk mellett. A magyar protestantizmusnak egyik elnémíthatatlan apologiája és soha eléggé meg nem becsülhető érdemeinek döntő bizonyítéka ez az intézet.

Négyszáz év távolából, ennek a főiskolának a története nagy tanulságokat jelent ki nekünk.

Először azt, hogy ezen a vidéken lakó embereknek legnagyobb ügye, legnagyobb vállalkozása ez a főiskola volt. — Perényi Péter és fia: Gábor az ország legelső urai voltak, akiknek kezük történelmet csinált, mégis legnagyobb ügyük, legfőbb szenvedélyük a pataki iskola volt. Perényi Péter fallal vette körül Patak városát és e romlandó fal kapuján, a kőcímer alá ezt a vallomást vésette: „Felix civitas, in qua verbum Dei praedicatur et observatur illud.“ A Perényiek hatalma, urasága aranygyűrű volt, amelyik egy drágakőt foglalt be, a pataki iskolát s ez iskolában a tiszta tudományt. Akárhogy cserélt gazdát a pataki vár, minden evangéliumi hitű patrónus tudta, hogy mivel tartozik ez iskolának, de legjobban a Rákócziak tudták, akiknek birtokába Lorántfy ágon szállott a pataki uradalom és drága terhe: a főiskola. Lorántfy Zsuzsánna és kisebbik fia Zsigmond, épúgy, mint fejedelmi férje és fejedelmi fia: a két Rákóczy György, kulturpolitikájuk szívéül a pataki iskolát ismerték, táplálták és fejlesztették.

Ezekről a régi urakról sok olyat lehet mondani, amit talán gáncsnak vehet a mai világ. Sok közülük igazán reálpolitikus volt a szó nem mai, hanem akkori értelmében, de az a tény, hogy saját erejükből ekkora hűséggel tudtak dolgozni és áldozatot hozni ez iskoláért, többet mondok, hogy egy iskolát így szerettek, így ápoltak, olyan bizonyítvány mellettük, amelynek írása akkor is világítani fog, amikor politikai remekléseik és haditetteik emléke rég veszendőbe ment.

Mikor a nagy patrónusok korszaka lejárt és ugyanaz a hatalom, amely eddig védte, most támadta és üldözte az iskolát, midőn Báthory Zsófia lelkén át a Rákócziak katolikussá váltak s idegen szervezetek vad dühe a pataki iskolát földönfutóvá tette, a felvidéki köznemesség vette gondjába, ismerte fel benne a maga iskoláját, élethez való jogcímének drága symbolumát és lett a pataki iskolának fautora. Fel van jegyezve, hogy az 1668. évben, hatvan nemes úr, főrendű nemzetség vett részt a pataki diákok promocionális vizsgáján. Az egész Perényi és később Perényi—Lorántfy és Rákóczi vagyomból minden elveszett, lassan átszállott a koronára s a korona kegyéből idegen emberek jutalmazására osztatott szét, de a pataki főiskola megmaradt, mert azt magáévá tette a felvidéki magyarság és legnagyobb kultúr-intézményeképen védte és fejlesztette. Néha szinte kétezer diák rajzik falai között, háromszáz tógátus él a főiskola kosztján, több mint száz nemes úrfi talál itt otthont, aki politikai, diplomáciai és katonai pályához szerzi meg a szükséges műveltséget. Volt ereje ennek a magyarságnak azt a tényt, hogy a sárospataki iskola nemzeti ügy, elismertetni ott, ahol az a legnehezebben ment: Rudolf és Károly császárokkal és katolikus többségű országgyűlésekkel. Ezek ismerik el és biztosítják a sárospataki iskola ősi jogait.

Harmadik védelmi tényezőül az idők folyamán a pataki iskola mellé odaállott a tiszáninneri egyházkerület. Az iskolának már százados dicsőséges története volt, amikor még a felsőmagyarországi négy egyházmegye tiszáninneri superintendenciává nem szervezkedett. De mikor szervezkedett, benne olyan védelmet talált az iskola, mint aminőt a gyöngyszem talál a kagylóban. Ez az egyházkerület érezte és büszkén hirdette, hogy legdrágább kincse, kezére bízott hitbizománya a pataki főiskola és képes volt mindent hátratenni, amikor ennek a javáról volt szó. A pataki főiskolának ez a nagy lelki patrónusa, a tiszáninneri egyházkerület tette

a főiskola ügyét, a magyar református nép, a felsővidéki gyülekezetek szívügyévé. Így teszi meg a pataki főiskola fennhatósága azt az utat, mely a nagy patrónustól a nemesi társadalmon át a gyülekezeti tagok demokratikus lelki közösségig vezet.

A változások során kialakult a sárospataki főiskolának sajátos lelki habitusa. A protestáns szellemi áramlatok közül mindig a modernebb, az újabb iránt birt érzéssel, a Debrecen tiszteletreméltó konzervativizmusával szemben, a pataki iskolán keresztül szivárogtak be a magyar protestantizmusba új, sokszor változó és rövid lejárátú, de mindig termékenyítő eszmék és irányzatok. Tolnai Dali János itt hozta be a pietizmus és a szabad egyház kettős gondolatát, Medgyessy Pál innen kelt harcra Geleji Katona István roppant hatalmával és tudományával és hirdette a gyakorlati keresztyénség nagy gondolatait. A racionalizmusnak kiváló képviselői innen hirdetik tudományukat s nem jelentéktelen körülmény, hogy a XIX. századnak két legnagyobb fermentációjú egyénisége: Kazinczy Ferenc és Kossuth Lajos innen indult ki egy olyan hivatás teljesítésére, amely a kovászéhoz hasonló.

Közben sok nagy változás történt. Az új, nemzeti etatizmussal kialakult a modern állami iskola rendszer. Az egyetemi oktatás megszervezése, a kicsiny országban négy egyetem felállítása feleslegessé tette a jogi fakultást épügy, mint ahogy már megelőzőleg feleslegessé vált a bölcsészeti fakultás megszervezésére való törekvés. Az állam természetesen mind több-több kultúrfeladatot vesz magára és veszi le ezeket az egyházak vállairól.

És itt jelentkezik a sárospataki iskola életében a negyedik patrónus, az állam. Bizonyára nemcsak abból a meggondolásból, hogy tartozik segíteni egy ekkora múltú iskolát, amely négyszáz esztendőn keresztül, a maga erejéből felbecsülhetetlen állami feladatokat végzett akkor, amidőn az állam nem sorolta feladatai közé a közoktatás szervezését és

fejlesztését. Nemcsak kegyelet, nemcsak recompensatio a multért az, hogy az állam látja és értékeli a sárospataki iskola jelentőségét, mert ha csak ez volna, minden szegénységünk mellett is gazdagabbnak érezzük magunkat, hogysem ilyen halotti koszorúkkal ékesítsük fel a magyar protestantizmus hősi homlokát. A támogatásnak egyetlenegy ethikailag és kulturpolitikailag helyes alapgondolata lehet, az t. i. hogy ezek a nagy protestáns iskolák és közöttük a sárospataki főiskola a magyar művelődésnek épületébe olyan hatalmas falakat emelt, nemzeti művelődésünket a maga történeti fejlődésében olyan lényegesen és olyan színesen meghatározta, hogy az állam maga kötelességének ismeri a történeti folytonosság érdekében ezt a szellemet, ezt a hagyományt, ezt a szint, továbbra is fenntartani és fejleszteni. E helyről kiáltom el: Ha kihalt volna a protestantizmus Magyarországon, a nemzet érdekében egy bölcs kulturpolitikai vezérnek most kellene azt újra betelepítenie épen úgy, mintha kipusztúlna a Hegyaljáról minden szülő, egy bölcs agrárpolitikusként sürgősen újra kellene telepítenie azt, mert a magyar élet belső gazdagságához a tokaji bor lényegesen hozzátartozik. Nos, ami a tokaji bor a magyar gazdasági erők rendszerében, az a magyar művelődés rendszerében a protestáns főiskolák történelmileg kialakult szelleme. De a protestantizmus nem halt ki, sőt nagy próbák között újra éledez. Meg vagyunk róla győződve, hogy nem lehet építőbb és nemzetibb kulturpolitikát végezni, mint a magyar protestáns főiskolák támogatásával és fejlesztésével. Így könyveljük el és így tekintjük a pataki főiskola két új ágazatát: az angol internátust és a tanítóképző-intézetet.

Különösképen szükségesnek és aktuálisnak tartom ezt a gondolatot, most. A trianoni béke következtében Sárospatak határvárossá vált. Kisugárzási területét levágták és egy-két vidéki városra szorították. Ugyanakkor az országban más lett a felekezeti arányszám s az 50%-ról 63%-ra emelkedett

többségi felekezeti még akaratlanul is, hát még akarva, az állami közoktatás intézeteit a maga szellemével futtatja be. Ha tehát ez a nemzet akarja azt, hogy az a szellemi kontinuum, amely a Rákócziakat, Kazinczyt, Kossuthot ihlette, továbbra is megmaradjon és ennek a népnek a lelkét gazdagítsa, minden becsületes magyar kultúrpolitikusnak kötelessége lesz a sárospataki főiskola intézményeit, történelmi jellemét, szellemiségének folytonosságát fenntartani és fejleszteni.

A négyszázéves évfordulón nagy nemzeti igazságként megállapíthatunk két dolgot. Először azt, hogy az iskolát az tartotta fenn, hogy a magyar nemzet főképén ennek a vidéknek minden egyes komoly fia, fejedelemtől le az utolsó harangozóig, a sárospataki iskolát személyes ügyének tartotta és érette örömmel dolgozott és áldozott. A másik igazság pedig az, hogy a magyar művelődés épsége és egészsége akkor óvható meg, javai egy új korszakba csak úgy menthetők át, ha a magyar nemzet, állam és társadalom ennek és az ehhez hasonló főiskoláknak szellemiségét megbecsüli, megőrzi és fejleszti.

De hiábavaló volna minden fáradozás, ha a pataki főiskola tanárai nem állanának a jövőben is, mint a múltban állottak, hivatásuk magaslatán és a pataki diákok nem tudnák, hogy nekik kétszer többet kell dolgozniuk és kétszer többet kell szeretniük az iskolát, mint más diákoknak. Egy iskolának mégis csak két legnagyobb patrónusa: a tanító és a tanítvány. Volt idő, amidőn a pataki iskola kiöntetett a szent falak közül, mint a nárdus a széttört szelencéből: tanítók és tanítványok útra keltek és bujdosóba mentek. De ahol tanítottak és tanultak, ahol az Alma Mater szelleme sugárzott, számkivetésben és üldöztetésben ott volt és ott élt a pataki főiskola. Az iskola lényege nem a falakban, nem a taneszközökben, hanem az iskola szellemében, meg a tanítók meg tanítványok munkájában áll. A Platon akadémiaja csak egy berek

volt s mégis ennél magasabb iskolát nem látott a világ. A sárospataki iskola szellemét meghatározta a Perényi Péter jeligéje, melyet a pataki vár kapujára vésetett s amelyet az ötödik évszázad elején megfelelő alkalmazással felírunk szivünkbe éppúgy, mint az iskola homlokzatára: „Isten igéjének megismerésére és megtartására Tanító Iskola.“

Ezeket kívántam ezen ünnepélyes alkalommal elmondani és elnöktársammal együtt megköszönve egyházkerületünk alkotó tagjainak, valamint az érdeklődőknek megjelenését és szíves figyelmét, a mai napra kitűzött ünnepi közgyűlésünket berekesztem.

Az ünnepi beszéd hatása alatt álló közgyűlés a következő határozatot hozta:

Közgyűlésünk hálás köszönetet mond szeretett világi vezérének e beszédéért, mely mindnyájunk gondolatait és érzelmeit oly találóan szólaltatta meg, úgy a múltra való visszatekintésben, mint jövőbeli teendőink feltárásában s azt jegyzőkönyvében egész terjedelmében megörökíti.

Közgyűlésünk minden tagja egész lelkével, szívének minden érzésével boldog örömmel és büszkeséggel ünnepel együtt a jubiláló főiskolával, hálás kegyelettel gondol a főiskola nagynevű alapítóira, jóltevőire és fenntartóira. Áldja és magasztalja a nemzetünk sorsát intéző bölcs isteni Gondviselést, aki hazánk és nemzetünk legnyomorúságosabb napjaiban támasztott vezéreket és prófétákat, akik az általuk alapított és fenntartott iskolák útján a hit és tudás erejével vigasztalták szerencsétlen nemzetünket, megteremtették nemzeti irodalmunkat és megvetették nemzeti kultúránk alapjait. Áldja és magasztalja Istenünket, hogy egyházkerületünk és nemzeti

kulturánk eme büszkeségét és erősségét, sárospataki főiskolánkat is ez időben létrehívta, 400 esztendő zivatarain át állandóan megőrizte és fenntartotta, támasztott nemeslelkű pártfogókat: fejedelmeket, főrendeket és egyszerű közembereket, akik megértve ez intézetnek nagy és magasztos hivatását úgy anyaszentegyházunk, mint nemzetünk szempontjából, kész örömmel hoztak áldozatokat e főiskola fennmaradásáért, fejlődéséért és virágzásáért: adott lelkes és bölcs doktorokat, vezéreket és tanítókat, akik lelkük tömjénét örömmel és lelkesedéssel égették el e főiskola oltárának tüzén s életüket sem tartották drágának, csakhogy e gondjaikra bízott főiskolát minél magasabbra emeljék, akik még a hontalanság és bujdosás szomorú éveiben is féltő, szent kegyelettel óvták, őrizték e reájuk bízott szent örökséget. Örömmel látja Közgyűlésünk, hogy ez a mi drága főiskolánk négy évszázadon át állandóan egész lélekkel teljesítette nagy és szent feladatát egyházunk és nemzetünk érdekében s a legnagyobbak: az egész magyarság leendő vezetői mellett ezer — meg — ezer derék munkást nevelt egyházunk és nemzetünk számára, megőrizte a maga sajátos szellemét s azt beleoltotta gyermekeibe is, büszkesége, erős vára lett és maradt a tiszta és megvesztegethetetlen nemzeti érzésnek, református egyházunknak és a józan felvilágosodásnak. Hazánk mai szomorú megcsonkítottságában is nemcsak erős végvára nemzetünknek, hanem erősítője a trianoni határokon túl lakó, tőlünk elszakított magyarságnak is.

Egyházkerületünk, mint a sárospataki főiskolának csaknem 200 év óta állandó felügyelő és kormányzó hatósága, a főis-

kolának e nagy értékű, örök érdemű szolgálataiért a múltban is meghozott minden tőle telhető áldozatot ez ősi intézetéért s a jövőre is biztosítja azt teljes erkölcsi és anyagi támogatásáról, hogy éljen, fejlődjék és virágozzék időtlen időkig anyaszentegyházunk és szeretett hazánk javára, dicsőségére és dicsekedésére!

2. A Kormányzó Úr Öfőméltósága érkezése.

Az egyházkerületi diszközgyűlés előkelő közönsége, kiegészítve a Pataki Diákok Országos Szövetsége tagjaival és a mindenfelől ünnepre gyűlt diszes vendégsereggel, a főiskolából kiindulva, sorokba igazodva vonult a templomba. Élen mentek a ref. püspökök, főgondnokok, küldöttségek képviselői. Utána a papság, több százan, fekete palástban. Végül az ünneplő közönség.

Az utca izgalma tetőpontra emelkedett. Mindenki szeretett volna mindent látni, mindent hallani, mindenütt jelen lenni. A fotografálók és filmezők körül még nagyobb volt a tolongás. Hangos szóval, izgalmasan tudakolták, hogy melyiknek mi a neve? A nevek hallatára zúgó morajlás fogadta, hogy országos, európai, sőt annál is szélesebb körben ismert, nagyhirű egyházi és világi vendégek jelentek meg a főiskola ünnepén.

Akik, jegy és férőhely hiányában, nem juthattak be a templomba, visszaözönölve vonultak ki a pályaudvarra, a hivatalos fogadó küldöttségek háttéréül, hogy legalább ott láthassák a magyarok legnagyobb büszkeségét, dicsekedését, észbomlasztó idők termelte daliás hősünket, bölcs kormányzónkat.

Az ünnepre készült Mudrány-utca megnyilt forgalma ott forrongott a friss és tiszta aszfalton. Az uttestet szabadon tartották a rend emberei, el egészen az állomásig. A MÁV. állomás előtti tér tele volt fogatokkal, autókkal. Hatalmas néző-gyűrű gyönyörködött a látványosságokban. Ezek közt leginkább a pompás pej-négyesben, mely kényeskedve lépkedett, lába is alig érte a földet, mintha előre megérezte

volna, hogy ma a legelső, izig-vérig magyar embert viszik. Hangosan találgatták, tudakolták, kié lehet a nem ismert pompás fogat, nemes származású táltosaival? Csak alig néhány egyén tudása szállt el Rásonyig, a *Csoma—Farkas* kuriáig.

De feltűnt a „*Turán*“ füstje. Nesztelenül, méltósággal közeledett. Az idegesség még ide-oda dobálta tekintetét, itt is, ott is talált igazítani valót. Uralkodói pontossággal érkezett: 9:45 óra. A leszálló lépcső centiméternyi eltérés nélkül a szőnyegnél volt. Fokozatosan mindig nagyobb méltóságok szállottak le róla. Végül megjelent a szalonkocsi ajtajában, közismert ellentengernagyi egyenruhájában, a *Kormányzó*. Véget nem érő, hatalmas éljenzés fogadta. Nyílt, derült tekintete mosolygóvá válva, nézte a rajongó szeretettel és hódoló tisztelettel üdvözlő sokaságot és fejbólintással, könnyed szalutálással viszonzta az üdvözlést.

Először katonai jelentkezéseket hallgatott végig feszes vigyázz-állásban. Majd a vitézek sora előtt lépett végig, akik kemény, marcona hazafiak, érdemjegyekkel gazdagon dekorált civilruhában állottak a sinek mentén.

Gyors léptekkel közeledett a főiskola képviselője elé, nyomban a vitézek mellett. Farkasfalvi *Farkas Géza* főiskolai világi gondnok boldog hűszkeséggel köszöntötte Őfőméltóságát, hálás köszönetet mondva a kegyes megjelenésért. Hódoló üdvözlő után bemutatta a küldöttség tagjait: *Janka Károly* lelkészi gondnokot és *Elekes Imre* közigazgatót. Megtisztelő kézfogás után már is foszlik az álom, amint a hosszú üdvözlő sor előtt mindig tovább ment, a község, a járás, vármegye... küldöttségei előtt. Mindenütt boldogságtól ragyogó tekintetek, lélek mélységeiből fakadó szók.

A katonai méltóságokat vivő kocsik után virágdiszes négyesfogaton ment a *Kormányzó Úr Őfőméltósága*, oldalán Farkasfalvi *Farkas Géza* főiskolai világi gondnokkal. Utána sorban a fogadó küldöttségek tagjai. Alig pár perc múltán a református templom ajtaja előtt fogadta az egyház, egyházmegye, egyházkerület és főiskola képviselője, élén *Cziáky Endre* püspökhelyettessel és *Dókus Ernő* főgondnokkal. Hódoló köszöntés szavai után belépett a templomba.

3. Templomi ünnepély.

Midőn a *Kormányzó Úr* Őfőméltósága belépett a templomba, hogy a kathedrával szemben felállított emelvényen diszhelyét elfoglalja, *Kovács Dezső* ref. tanítóképző intézeti igazgató *Bach*: d-moll praeludiumát játszotta az orgonán. Felálló ének a református énekeskönyv legfelségesebb daradja, a *XC. zsoltár 1. verse* volt: *Te benned biztunk eleitől fogva...*

A kathedrán megjelent *Janka Károly* lelkészi gondnok, püspökhelyettes. Imája és ünnepi igehirdetése a következő:

Előfohász.

„Nem nekünk Uram, nem nekünk, hanem a Te nevednek adj dicsőséget, a te kegyelmedért és hiveségedért! Ámen. (Zsoltár 115. 1. v.)

Bibliaolvasás.

48. Zsoltár 2—4. és 9—15. verse.

Beszéd előtti ima.

Örök világosság kútfeje! Kegyelemben gazdag Isten! Nagy fejedelmek városában, szentséges hegyeden gyűltünk össze hálaadásra imára kulcsolt kezekkel. Alázattal hajlik meg előtted ez a sok-sok emberi fej; most nem a földre vonó gondoktól terhelten, — mert künn hagytuk azokat az életben, — hanem azért, hogy Téged áldjon, Téged dicsóítsen ebben az ünnepi környezetben, a lelkek sugárzó fényességében.

Még a szívünk is, ez a sokszor fájó, és — megvalljuk — nem egyszer bűnre hajló szív is megíjzul, megujul és megtisztul most a hála könnyeiben.

Mi Urunk, Istenünk! Emlékezésnek meleg könnyei ezek, amelyeken négyszáz évnek sok-sok fájdalma, szenvedése, de sok bizodalma, diadala és dicsósége is ott rengedez.

Megfogjuk most a te édes atyai erős kezedet, hogy míg lelkünk az emlékezet világánál a multakat bejárja, szent igéd fényével a nagy uton Te magad vezess, hogy nyomról-nyomra menve tisztán lássuk, hogy Te voltál a mi utitársunk, velünk voltál a küzdelemben, hogy melletted csak tűnő árnyék volt az ember, akinek Te dobogtál a szívében, Te munkáltál a hitében, Te izzadtál a verejtékében és Te sirtál a könnyében. Nagysága a Te nagyságod, szívjóságod a Te jóságod, még a lángelme fénye, bölcsessége is a Te nagy lelked sugárzása volt. Hogy a próféta is csak a Te ajkad által szólt és a Muzsa népe oktatásában is a Te szavadra hallgatott, mikor szomju szíve, mint a szikkadt föld, szíttá magába az evangéliumot.

Ugy akartad Uram, hogy ez a vérrel szentelt hely a szabadságnak sziklavára, a hitnek világító-tornya és a tudománynak ringó bölcsője legyen. Így szentelted az eszmények szentháromságává ezt az iskolát, hogy benne hittel párosulva hirdessék a tudományt és hogy bűnre való alkalmatosságul senki ne használja a maga szabadságát. Aldottak ezek a nagy eszmények! Az örökkévalóság titkai, kulcsai és pecsétjei ezek s most amikor lezárod a multat és a nagy időt lepecsételed, összetett kezekkel kérünk óh mindenható Isten, hogy a mi anygá-lunkkal, aki ott van a Jelenések könyvében, fuvasd meg nagy erővel a baljában levő trombitát, hogy messze jövendőkre, újabb századokra szólólag elhangozzék innen a hét mennydörgés szavával a harsogás, mint Tőled jött örök tiltakozás, hogy Isten, haza, szabadság és emberszeretet nélkül senki ne próbálja és ne merészelje ennek utánna sem szólni itt a tudományt.

E végre az ige fáklóját add most is kezünkbe, hogy a multak látása úgy hasson a mi lelkeinkre, hogy abból hajtson ki ezen a virulatot hervasztó-
 őszön is az új tavasz reménysége és a jelen keserveinek nehéz borulatából is ragyogjon ki a Te neved dicsősége nemzedékről-nemzedékre! Amen.

Egyházi beszéd.

Az Isten dicsősége négy század tükrében.

Alapige: II. Kor. 4 : 5—6. Nem magungat prédikáljuk, hanem az Ur Jézus Krisztust; magunkat pedig, mint a tiszolgáitokat a Jézusért. Mert az Isten, aki szólt: Sötétségből világosság ragyogjon, ő gyujtott világosságot a mi szívünkben az Isten dicsősége ismeretének a Jézus Krisztus arcán való világotlatása végett.

Ünneplő gyülekezet! Ugy az egyének, mint az intézmények akkor felelnek meg isteni hivatásuknak, rendeltetésüknek, ha vissza tudják sugározni magukból azokat az erőket, amelyek az őserő forrásából, Istentől eredtek.

Az eleven erő még az anyagi teremtettségben is egy ki nem kapcsolható szemé annak a láncnak, melyet az Alkotó kovácsolt egésszé világteremtő műhelyében. A futó felhő az égen, a levegő párázata, a csillagok milliója, a tengerfenéknek ismeretünk körébe még alig jutott növény és állatvilága, a hajnal mosolya, az alkony pirja mind ugyanazt a törvényszerűséget mutatja, visszamutat az Alkotóra. Öncélúság sehol sincs a nagy mindenségben. Az ember ez alól a törvény alól kivételt annál kevésbbé képezhet, mert ő Teremtőjétől minden más teremtmények felett egy többletet kapott, a megkülönböztető kegyelmet. Ez a kegyelem még szorosabban fűz minket Istenhez. Ez a kegyelem nyilvánvalóvá az Isten Fiában, a Jézus Krisztusban lett, aki teljessé tette számunkra Isten ismeretét. „*A sötétségben ülő nép láta nagy világosságot.*“ Ez a világosság még fokozza felelősségünket. Az emberi lélek az Ur Jézusban megnyert kegyelem birtokában elhamvadt üszöggé, kiégett bolygóvá vagy elszikkadt párává nem lehet. Az embernek vissza kell ragyognia a kölcsön kapott fényt, a tiszta isten-ismeretet és ebben azt a dicsőséget, amely neki kijelentetett.

A mi sárospataki főiskolánk a lefolyt négyszáz éven át híven megfelelt ennek a követelménynek, mert alapításától fogva mind máig az Isten dicsőségének ragyogó tükre volt.

Jertek testvéreim, vessünk egy pillantást a lefolyt 400 évnek ebbe a homálytalan tükrébe, hogy erről az igazságról titeket is meggyőzzön:

I., az alapítóknak abból a tükörből rátok mosolygó nemes érzülete,

II., tanárainak evagéliomi magasztos szelleme és

III., ifjúságának kiforrott és kipróbált jelleme.

Végezzük ezt mi is Isten dicsőségére!

I. Az örökkévaló Isten Pál apostolt korának legkimagaslóbb szószékébe állította, ahonnan önérzetesen belekiálthatta a világba, hogy ő nem magát, hanem az Ur Jézus Krisztust prédikálja; magát pedig csak úgy, mint mindeneknek szolgálóját a Jézusért.

A mai napon ezen a kimagasló szószéken a sárospataki főiskola áll. Ez a puritán tanintézet, ez a fogalommal finomult ideál. Krisztusi az eredete, krisztusi a története, mert krisztusi volt a szenvedése. Az apostoli elv következetesen valósult meg benne, mert sohasem magát, hanem mindig az Ur Jézus Krisztust hirdette. Erről győz meg minket már első alapítójának, Perényi Péternek minden önérdeket kizáró áldozatos szeretete. Ki foghatná rá a mi Péterünkre, akit Isten közöttünk kösziklavá tett, hogy ezen a ponton bármit is hiúságból vagy becsvágyból cselekedett?! Hiszen a haza romokban hevert; fiai között visszavonás dült. Romok felett járva, két tűz között élve, juthatott-e eszébe, hogy annyi baj között a hiúság tükrében, ne a nemzet szomorú állapotát, hanem maga arcát nézze?! Előtte csak egy orca volt, amelyet az evangéliomból ismert meg, amely a sötétségből újra felragyogott. Ez az arc az Ur Jézus Krisztus arca volt, amelyen Isten dicsősége lángolt. Ezt az arcot minnél tovább nézte, annál jobban megszerette és annál jobban beszállt a szívébe és úgy munkált ott, hogy az Isten dicsősége-ismeretének ezen az arcon, a Jézus Krisztus arcán való világoltatására másoknak is utat nyitott. Iskolát alapított, hogy oda gyűjtse, oda vonja a rokon lelkeket ehez a dicsőséges archoz, ehez a fénylő világossághoz, amelyért kész volt már meghozni javai-
ból is minden áldozatot. Utánna is fiát, Gábort, e második alapítót, a Rákócziakat, Lorántfy Zsuzsánnát, a Vayakat, a Pálóczi Horváth testvéreket ez az arc hevítette, ragyogta be és szállt azon át itt az ő lelkeiből milliók szívébe a nagy Isten dicsősége. A szabolcsi istenes nemes, vibornai Mudrány András ezzel az arccal népesítette be az ő egyszerű kúriáját; Szoboszlay Gyulának, a san-franciskói orvosnak a lelke

a tengeren tulról haza ezzel az arccal járt; isteni követség, küldetés volt mindnyájuk számára szeretni ezt az iskolát, mert benne látták égni a Hóreb csipkebokrát és színről színre az Isten dicsőséges arculatát. Ez az arc ragyogjon itt jövőre, ragyogjon örökre minden jóltevőre, hogy az áldozatkészségben megszakítás nélküli legyen az Isten dicsősége, amelyet továbbmenőleg híven ápolt itt

II., a főiskola tanárainak evangéliumi magasztos szelleme!

Az iskolát nem annyira az épületek, hanem sokkal inkább a beléjük épített élő kövek, a lelkek alkotják. Ilyen szellemi alapkőnek kell tekintenünk mindjárt magát Kopácsy Istvánt és utána a főiskolának azt a sok-sok jeles tanárát, akik Sárospatak nevét forgalomba hozták, akik szellemükkel ennek az iskolának soha meg nem ingatható arany fedezetét adták, akik *„az Urnak dicsőségét fedetlen arccal szemlélve, ugyanazon ábrázatra elváltak, dicsőségről dicsőségre.“* Akiknek *„az Isten kijelentette az ő Lelke által“*, hogy: *„A Lélek mindeneket vizsgál, még az Istennek mélységeit is.“* Akik nem a maguk bölcsességét hirdették, hanem az Isten félelmét; a haza és szabadság szeretetét és az emberek testvériességét; akik nem hitető beszéddel neveltek rabokat a szolgaságra, hanem az ige világosságával szabadokat a fiúságra.

Aki ennek a főiskolának méltó tanára akar lenni, annak oda kell lépni az ő nyomdokukba, mert az ősi szellemmel csak az azonosíthatja magát, aki továbbfejleszti a négy százados hagyományt, hogy t. i. hittel párosítja a tudományt. Mert a tudomány nem minden, ha nem oldódik fel az a hitben, ha szinarannyá nem olvad az odaadó buzgalom és lángoló lelkesedés tükrében.

Az első pedagógiai elv, amelyet itt alkalmazni kell, a Krisztusról való őszinte és bátor btzonyságtétel. Ez adja a tegnap és ma ugyanazon szellemet, amely itt négy századon át erős jellemeket nevelt, amelyek most ránk ragyognak

III., a tanuló ifjúság arcáról is a multak tükrében.

Minden iskola neveltjei többé-kevésbé ragaszkodnak a tanintézeteikhez. A pataki diák még ebben a ragaszkodásban is kiváltságot és különleges értéket képez. Ez az ifjúság mindig egynek érezte magát az iskolával. Az üldöztetések szomorú időszakában, mikor az ifjúság tanáraival együtt felke-

rekedett és előbb Gyulafehérváron, majd Marosvásárhelyen húzódott meg, majd később is, mikor Kassára és Göncre ment, mindig megőrizte a pataki nevet s legalább nevével tartotta fenn abban az időben az iskolát. Mi szülte ezt a ragaszkodást?! Az, ami hozzáfűzi az anyához a gyermeket! A szeretet. A főskola mindig egy összetartó nagy család volt Istennek atyái fősége alatt. A diák az iskolában tápláló és nevelő édes anyját látta, az anya viszont a diákban édes fiát szerette és nevelte. Ennek az iskolának a neveltje, az Alma Maternek édes gyermeke s mint ilyen egymásnak ma is édes testvére, aki vigyáz magára, vigyáz egymásra és az anya jó-hirnevére, hogy általa és miatta az anyát szégyen ne érje.

A pataki bizonyítványnak mindig is meg volt egy jegyekkel nem osztályozható belértéke, mert az mindenkor az egyszerű, tiszta erkölcsöt, a tiszta kezet, a rátermettséget, a józan értelmességet, a hű munkát és becsületességet jelentette.

Hány pataki diáknak van ma is a közéletben előkelő állása, magas polcon vezérszerepe, amelyre őt képessége mellett a pataki iskolának különös lelkiisége érdemesítette?!

Kedves ifjak! Ezt a lelkiiséget ti is őriztétek meg, mert azt nektek is tovább kell adnotok az utánatok jövő nemzedéknek, mint szeplőtlen örökséget!

Ünneplő Gyülekezet! Most már a tükröt leteszem. Ragyogj Isten Fiának arca továbbra is ezen a tanintézetben! Ragyogj jövődöbeli pártfogóira, tanáraitra és tanulóira!! Vezess itt nemzedékeket újólág az Isten igaz ismeretére, hogy az új századok tükréből is meglássék majd a nagy Isten dicsősége!
Ámen.

Beszéd utáni ima.

Tied a dicsőség, Tied az erő és hatalom fel-séges Isten, mint ahogy Tiéd volt a kegyelem és Tiéd a soha el nem muló hála imádó érzelmeinkben. Mi magunk is mindenestől fogva a Tieid vagyunk. Óh hadd legyen hát szabad szent nevedet még egyszer áldanunk!

Áldanunk a 400-ados multért, az abban velünk közlött áldásokért. A borúért és a napsütésért; a

magvetőkért és a magvetésért; szegénységünk mellett is a gazdag aratásért.

Itt éltél Te láthatatlanul. Fejedelmi szivek melegénél a te népedből, ebből az ősi földből nemesítettél arany kalászokat, a nemesi családfákon pedig növeltél hegyeinken túl is messzetetsző vezérhajtásokat, világokra is ellátszó libánoni cédrusokat; zsoltáros műhelyek bölcsőiből ide hoztattál: ihlettél és feldajkáltál költőket, művészeket, zengő dalnokokat; a hit és haza oltáraihoz küldtél ki innen napszámosokat, hősöket és hitvallókat, robotosokat és zászlótartókat, méceket és fénylő csillagokat.

A szellem vasekéjével töretted a töretlen ugart, Testvérré tetted egymás mellett a testvértelen magyart, mikor az evangélium és tudomány forrásából együtt ittak ismeretedre és tudományra szomjas nemes ifjak és pórfiak.

Látások látói, álmok álmodóivá ringattad el itt a lelkeket, hogy hitért, hazáért és szabadságért gályákra és harcmezőkre menni is készek legyenek szakállas vének és pelyhes állú ifjak, jóformán gyermekek.

Egy szálas erdő nőtt fel és zúg ma itt Atyánk, a multak erdeje, amelynek mélyébe most „Hallelujánk“ harsog bele, mikor ezer meg ezer ajk esengve kiáltja: „Áldás az iskolánkra!“ és áldás érte a Te nagy nevedre, hogy angyalod négy százados multját immár bepecsételte és indit, vezérel az ötödik század ígéretének földjére!!

„Halleluja!“ Halleluja! Áldás és dicsőség, bölcsesség és hálaadás, tisztesség és hatalom és erő a mi Urunknak Istenünknek!“.

Te pedig kegyelmes Istenünk, hallelujánkat hallgasd meg, hogy azokat a négy szelek vegyék szárnyra, vigyék szét és hirdessék el az egész világra, hogy a Te áldottad ma is a Rákócziak iskolája! Legyen is áldottad, hogy érjen meg új mezében ősi fényben újabb századokat!

Legyen áldott a hon, ahova küldetése szól!

Áldott a honban első gyermeked, ki csupa erő, csupa szeretet! Áldott a karja, szive, családja, népe, háza, hogy legyen erős Budavára!

Áldottak első tanácsosai, kiket segits balsorsából néped kiváltani!

Áldott az a nagy szellemű fiad, akiről ránk új századunk virrad! Ki a jövőbe messze nézve, új rugyet tett a régi törzsbe.

Áldott Atyánk minden felekezet, ha más templomban áldja is neved! Áldottak a testvérintézetek, vallván velünk abban egy nézetet, hogy a bölcsesség kezdete a Te félelmed!

Áldott egyházkerületünk és abban minden gyülekezetünk fejeiben és tagjaiban, prófétáiban és tanítóiban, intézményeiben és örök javaiban! Áldott letört darabja is, szivünkben ez a szurdaló tövis és vele mind a többi tövissek, amelyektől sebeink gennyesek és életünk egyre keservesebb!

Áldottak ősi vármegyéink! Áldott a Múzsák városa! Áldott, ki jött az Ur nevében, velünk egy lélek sorsosa! Áldottak, akik elmaradtak betegség, baj, nehéz helyzet miatt, kiknek csak testük nincs velünk Uram, de lelkük itt mulat! Áldott az ősök szent pora! Áldott az ifjak tábora! És áldottak, akik nevelnek új munkásokat nemzetednek, új prófétákat szent hegyednek, dicsőségére nagy nevednek!

Ámen.

Az igehirdetés után a gyülekezet elénekelte a 236. dicséret 1. versét: „Erős várunk . . .“ Utána *Kovács Dezső* tanítóképző-intézeti igazgató játszott *Bach* I. S.: D-moll praeludiumából és *Meyerbeer*: *Hugenotta*-nyitányból. Ezt követőleg:

Szabados Béla—Szigethy Ferenc Ünneplő dalát adta elő a *Főiskolai-kórus*:

Ünneplő dal.

Szövegét írta: Szigethy Ferenc.

Zenét a sárospataki református főiskola négyszázéves jubileumára írta: Szabados Béla.

Ünnepléses erővel, lendülettel

akálljon, szálljon ünneplő-dal szar-nya

Ün-nep-lő dal

Repül-jön sél a magyar ka-vá-ta! Zászló-le-

molto legato

gyen a Réi-kőny rá-ron Zászló le-gyen-a

Zászló le-gyen ám a vá-ron Zászló le-gyen a

Réi-kőny rá-ron! Nagy-Pataki Nagy, nagy úr-ök-ünk nagy úr-ök-ünk

Pa-ta-ki

dolce

Ógy régen, régen volt, hogy Patak-sól, el mentél

-re

Gyere diák-test-

dolce

Régen volt, hogy sáved itt lán golt. Régen volt, hogy a

vér

diák-testvér

öreg diák - testvér

diák-test-

sáved itt lán golt. Az iskola kapu - fá - ját

vér

az is-ko-la

ö-reg kapu - fá - ját

síró szemmel ö - leld át - Vála mikor te né - ked

síró szemmel ö - leld át

Jegyzet: * Az I. basszus szólam szövege: síró szemmel öleld át.

fo — koz — va
az é-des a-nyád, az é-des a-nyád az

is, tené- ked xi az é-des anyád volt, az é-des anyád volt az
az é - des anyád volt az
pp subito sostenendo a - nyád

é-des, az é-des, é-des a-nyád volt, az é-des, az
a-nyád volt
pp subito sostenendo a-nyád
volt Poco piu animato

é-des a-nyád!
szár palati xi templomba
volt piu f

mesze
szár palati von diáknak lil-ke
piu f

Tempo I.

f
szécsimában az egétre szálljon szálljon, szálljon

ünneplő dal szécsimya Repül-jön set a magyar la-

ün-nep-lő dal

molto legato
ca-ta! zászló le-gyen a Rákóczy váron zászló

Zászló le - gyen ám a

f
gyen a Rákóczy váron! Nagy-Pataki nagy istolánk

gyen a

Pataki

Jegyzet: * Az I. basszus g hangjára szöveg: Nagy.

Nagy Pataki nagy is - ko - lánk

poco sostenuto

Nagy nagy iskolánk Nagy Pataki nagy iskolánk Nagy vár é - ves

dimin.

a tempo

é - des - a nyínt elot sok jóvel dícső - ség - gel
dí - cső - ség - gel

grandioso

ar - sto - ton ar - sto - ton meg áld

jön!

Az ének elhangzása után *Dókus Ernő* egyh.-ker. főgondnokunk a következő üdvözlő beszédet mondotta:

Főméltóságú Kormányzó Ur! E szent boltok alatt, négyszáz esztendő során csak egy nevet imádtunk, uraltunk és magasztaltunk: a Királyok Királyának, szentháromság egy örök igaz Istennek nevét.

De Ő előtte sem tudtunk soha megállani, hogy ne gondoltunk volna arra, hogy *magyarok vagyunk*. Magyar voltunkat Isten kezéből vettük, mint egy nagy szolgálatot, akár karddal járt, akár ostorral, akár bilincsel, vagy a mi ezeknél is rosszabb: csúfsággal, akár koronával. Mindig megköszöntük Istennek, hogy magyarok lehetünk s büszkén viseltük e nevet, mint a kuruc a patyolatot, amellyel homloka mély sebét köti be.

Hálásak voltuk Isten iránt, hogy reformátusok vagyunk. A reformáció őseinkre nem politikai és hatalmi kérdés volt, hanem az életnek a kérdése. Ezen a helyen, magyar emberek életében, nap-nap után új tapasztalattá vált a régi evangéliumi szó: „Mit használ ha valaki az egész világot megnyeri, lelkében pedig kárt vall.“ Örömünk, melyet akár mint magyarok, akár mint reformátusok érzünk, reménység felett megteljesül, mert ma lélekben itt van minden igaz magyar és hódol e hely géniuszának, az egy szegény, de sugárzó lelkű asszony, a sárospataki Alma Mater előtt meghajlik az egész magyar nemzet.

Anneleseinkben feljegyezzük, emlékezetül nemzedékről nemzedékre adjuk, hogy ez ünnepen itt van közöttünk az első magyar ember, az ország Kormányzója!

Rákócziira nem néztek nagyobb szeretettel, mint mi nézünk Főméltóságodra!

Minden városban és minden házban, ahol magyarok laknak, otthon van Főméltóságod, de itt a kövek és szivek Főméltóságod nevét kiáltják! Itt ősi nemzetségének legdicőségesebb emlékei lengik körül, itt saját lelke legszentebb eszményeinek és

legmagasabb ihletéseinek fényében úgy jelenik meg, mint önnön tüzében a Phönixmadár.

Isten nagy nevében, az atyai oltár mellett, üdvözlöm Főméltóságodat és kérem kegyes engedelmét az ünnep megtartására.

A Főméltóságú Kormányzó Ur beleegyező intése után *Dókus Ernő* egyh. ker. főgondnok a sárospataki főiskola 400 éves fennállásának ünnepi ülését megnyitja és felkéri *Elekes Imre* közigazgatót ünnepi beszéde elmondására:

*Főméltóságú Kormányzó Úr!
Mélyen tisztelt Ünneplő Közönség!*

Amikor a *sárospataki ref. főiskola* fennállása 400. évfordulójának megünneplésére Istennek e szent hajlékában összegyűltünk, bármilyen előkelő és nagyszámú e közönség, lehetőség legelőször azokra a még sokkal több ezrekre nem gondolni, akik bármely októl gátolva, nem jelenhettek meg itt és csak lélekben vannak velünk e hegyen épült városban. Hódoló köszönet illesse azokat is, akik megjelentek; azokat is, akik csak lelkük egy részét küldhetik ide. Mert ami Sárospatak jelentőségét teszi, az nem a természeti adottság, nem a környezet, intézmények, vagy a falak, hanem azoknak a magyarság részéről megnyilvánuló felséges érzéseknek és gondolatoknak összesége, melyeknek alapításától fogva központja. Amikor árpádházbeli nemzeti királyaink a sárospataki várban pihenték ki országos fáradalmaikat, az egész nemzet imája szállt fel az égbe e helyért. Talán e magyar lelkekből fakadó imádság volt az Erzsébet királyleány pataki bölcsőjének áldó oltalmazója, hogy egyházának szentjévé magasztosulhasson.

Századok multán nemzeti küzdelmeinknek központja lett, honnan áhítattal várta a magyarság a mozdulásokat, élete és ami ezzel egyet jelentett: szabadsága védelmére. És eleitől fogva a keresztyén kultúra védőbástyája, ahol különbözőrendű-rangú növendékek tömegei épültek lélekben a nemzet és hit szolgálatára. És ha az akkori szerzetrendnek itt országos férfiakat neveltek, mint pl. Szalkay hercegprimást, az új hit iskolájává változtatva: fejedelmi sarjakat, országkormányzó, fő- és középnemeseket, egyházépítő püspököket és

tudósokat bocsátott ki a maga idején, nem is szólva a gályák és sziklaodu börtönök martirjairól, akiknek nagyobbik része egykoron az „oroszlánokat nevelő“ főiskola alumnusa volt. És a szenvedések és megpróbáltatások tüzeiben edzett főiskola életében volt olyan idő, amikor e főiskola autonómiájának védelmezői közt vállt-vállhoz vetve állottak katolikusok és reformátusok, mert a nemzeti alkotmány utolsó, érintetlen maradványában: az autonómiában, a nemzet sorsát a pataki főiskola sorsához kötöttnek tekintették.

A magyar nemzeti lélek és szellem lakik itt fűben, fában, kövekben. Hazánk legjobbjainak szerető gondviselése, féltő érdeklődése, áldozatra mindig kész nagylelkűsége az a televény, mely nagyra növeli és megszenteli a hagyományokat és biztosítéka jelennek és jövőre századoknak. Míg közel, távol, ifjunál, öregnél, a társadalom bármely polcán felfelcsillannak a szemek, felrajjanak az emlékek, elülnek a hétköznapi gondok, ha e szó hangzik fel: *Sárospatak*, addig a 400 éves mult magához ölel, testvérré tesz, erősít, vigasztal, jutalmaz és felemel minden hű fiát; addig kegyeletes érzelmek csak a lelket látják, csak a szellemet magasztalják és multakon merengő emlékek aranyozzák be a valóságot. Régen elmúlt és soha többé vissza nem jöhet az az eltévelyedés, amely Patakban az eretnecség főfészket látta és „az ördög e zsinagógájának“ lerombolását követelte. Ellenkezőleg: a történelmi jelentőség és a megszentelt hagyomány méltánylását még válságos időkben is erkölcsi kötelességnek és nemzet érdekében álló cselekedetnek tanusították hivatalos állami támogatások. A nemzetnek a multakért járó régi-régi tartozása jött alkotni, amikor az egyesek áldozatkésztsége mintha pihenésre lett volna kényszerítve. Mikor nagy összeroppanások után a nemzeti léleknek egysége az élet és fennmaradás kérdése lett, hidaknak kellett összekapcsolnia az ugyanazon célokot más-más uton munkálókat és meg kellett segíteni a *régi házat*, hogy Krisztus fundamentuma meg ne csufoltassék.

Mert régi ház ez a főiskola! Az ezerosztendős hazának 400 éves intézménye: akár elsőszülöttség jogán, akár kulturális szolgálatai révén tisztességtételt érdemel. Hány nemzedéket, hány családot, hány egyént kapcsolnak örökre ide szent kötelékek s hány ezren kaptak szellemi táplálékukat

az Alma Matertől: arra feleljen a történelem. Az a történelem, melyet idáig megiratni sem ért rá. Grandiózus életnyilvánulásaiban élte a magyarság történetét, de arra nem jutott ideje, hogy megírja. Ezért vannak aztán viták a számok felett, hogy vajjon melyik a születés? melyik a nagykorúsítás? Idáig nem került elő egyidejű írott forrás, mely ezt vagy azt az évet tudná megjelölni. A későbbi feljegyzések eltérők és 1524—1550 közötti évek legtöbbszörének van vitatója. De a köztudat, a közfelfogás, a főiskolával élő hagyomány régen 1531-ben jelölte meg a triviális iskola születését és 1549-ben konfirmálását, amikor schola magna, alma mater, collegium, egyszóval: főiskola lett, ahol papok, tanítók nyerték képeztetésüket; ahol a szerzett kultúra képessé tette a tanulókat a magyar közélet vitelére. Amikor pedig időszakonként a bölcsészeti és jogi oktatás kiváló tudósok vezetése mellett felvirágozott, egyetemről, universitásról kezdettek terveket szőni a felgyult szívek.

Bizonyos, hogy *Perényi Péter*, a mohácsi csatából élve hazakerült földesur volt az alapító. Hogy Perényinek az új hit elfogadása s annak iskolával való biztosítása tekintetében segítségére voltak a pataki, addig ferencrendi szerzet, kiváló és örökérdemű vezetői: *Kopácsy* és *Sztáray*, az is kétségtelen. Amilyen érdemnek tartjuk mi, éppen olyan árulásnak és bűnnek tartották ezt az új hit ellenei: ime miért kellett életében szenvedni, halála után gyaláztatni!? Hogy Perényi nem lehetett a történelemnek az a rikító színekkel ecsetelt szomorú alakja, aminőnek felmutatták, arra csupán a *nagyszombati országgyűlés* végzését említem meg, amelyben *az egész nemzet kezesül ajánlotta fel magát érte Ferdinándnak. A nemzet szíve sohasem fogadott be érdemteleneket. Akik a nemzet szívében élnek, soha halált nem látnak.*

A főiskola támogatásában méltó utóda volt fia: *Perényi Gábor*, aki az 1548-ban elhunyt édesapjának örökségét 1567-ig birtokolta. Alig 35 éves korában halt meg, utód nélkül és így a Perényi család ez ágon vele kihalt. *II. Miksa* császár Pataknak, mint kinestári jószágnak birtokosa, 1569-ben kiadott levelével a Perényieknek a sárospataki főiskola javára tett adományait a tanulók kérésére nemcsak megerősítette, hanem a várból járó jótétemények pontos és hiány nélküli kiszolgáltatását is elrendelte; és a „tanuló ifjuság iránt érzett

kegyelmes és szeretetteljes jóindulatának“ bizonyosságául igen jelentős támogatásban is részesítette.

A következő nagy pártfogó *Ruszkai Dodó Ferenc* földesur volt, az egri hősnek: Dobó Istvánnak fia, aki előzőleg családi jogon is just formált Patakhoz, a kincstártól pedig pénzen is megvette. A tatároktól lerombolt iskola épületeket megjavíttatta, az iskola telkét kibővítette, regaléval ajándékozta meg s végrendeletével (1602) az addigi jövedelmek élvezetében biztosította.

A Dobó-ági rokonság utján lett Sárospatak urává *Lorántfy Mihály*, Lorántfy Lászlónak és Horthy Annának fia. Tőle örökölték leányai: *Zsuzsánna* és *Mária*. Lorántfy Zsuzsánnát 1616-ban nőül vette az akkor 23 éves Felsővadászi I. Rákóczi György, az 1608-ban elhunyt Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem fia, az 1630. évtől maga is Erdély fejedelme.

Ez a korszak a főiskola fénykora. Bethlen Gábor gyulafehérvári főiskolájának képe lebegett az ifju fejedelem szemei előtt. Elhalmozta jótéteményeivel; 3, majd 4 mester is végezte a tanítást, akik tőle kapták javadalmukat; az épületeket kiegészítette, rendbeszedte és gondozta. 1621-ben részint a régi, részint a wittenbergi (1586) törvények alapján új iskolai törvényeket adott ki, melyek az iskola egész életére kiterjedtek. Ebben pl. a tanuló meghatározása a következő: „*A tanuló istenileg arra rendelt személy, hogy az Istenről szóló tudományt, a szép művészeteket s az egyházban és államban használandó nyelveket megtanulja.*“ Ez időben a főiskolát „*Rákóczi-Kollégium*“ néven emlegették. Comenius „*Rákóczi Atheneum*“-nak mondja beköszöntő beszédében és a többi iskolák példányképéül óhajtja karba állítani.

A fejedelemnek 1648-ban bekövetkezett halála után özvegye: *Lorántfy Zsuzsánna* Sárospatakra költözött és életét a főiskolának szentelte. Az iskola jobb karba állítására és abban tanulmányi igazgatónak nagy áldozattal elhozatta *Comenius Amos Jánost*, aki a hasonló célú angol és svéd ajánlat félretételével, 1650-ben Sárospatakra jött és itt végezte tisztét 1654 júniusáig. *Tarczali Pál* akkori zempléni esperes szavai szerint: „Az schola tiz esztendőknék forgása alatt szép tsendességben lévén, szépen nevedék, hasznos szép épületek lőnek, typographia erigaltaték . . . illendő szép auditoriumok állíttatának fel, melyekben mind nagyok, aprók

ditséretesen épültenek.“ Költségén külső akadémiákra sok ifjút küldött ki. Az iskola 12 szőlőjét, melyek közül többet részint maga, részint fejedelmi férje ajándékozott, minden adótól, illetéktől felmentette. Végredeletében újabb nagylelkű adományokkal és biztosítékokkal gondoskodott a főiskoláról.

Az 1660 évben elébb a nemeslelkű fejedelemasszony, majd fia II. Rákóczi György erdélyi fejedelem halt meg.

A fejedelem özvegye: *Báthory Zsófia* már a következő évben visszatért a róm. kath. egyházba, a várbeli támogatókat megszüntette, a vártemplomot elvette, végül 1671-ben a kollégiómot fegyveres erővel elfoglalva, az iskolát a jezsuitáknak adta át.

Keserves hányódások és száműzetések közt töltött évtizedek következtek. A diákság két tanár vezetése mellett a főiskolának a Rákóczi Zsigmond adományából származó nagyértékű könyveit és a nyomdát vitte magával s elindult a késő őszi időben Kenézlőn s Debrecenen át Erdélybe, ahol *Apafy Mihály* fejedelem a közben Nagyenyedre helyezett gyulafehérvári Bethlen-kollégium üresen álló helyiségeit engedte át nekik. 44 éven át élt ott a főiskola, mint *Sárospatak—gyulafehérvári* kollégium. Közben egy része az ifjuságnak a szénior vezetése alatt visszatért a feldult otthonba. De alig pár év múlva ez is menekülni volt kénytelen s elébb Göncön, majd Kassán húzódott meg, várva a virradásra. Néhány év multán a kassaiak egy része hazajött s Patakon próbálta igazgatni ősi fészket. Így történt aztán, hogy a száműzetés és menekülés idején egyidőben három sárospataki iskola volt: egy Gyulafehérváron, illetve 1716-ban onnan is kiutasítva az Erdélyt közben megszálló csapatoktól: *Sárospatak—Gyulafehérvár—Marosvásárhelyi kollégium*. Ez csak 2 évig volt, mert Marosvásárhelyt az addig csak kis iskola egyesült a menekülő főiskolával és így kollégiumi rangra emelkedett; a másik *Sárospatakon*, tanárok nélkül, egymást tanítva, de a jogfolytonosságot reprezentálva; végül a harmadik *Kassán*, szintén sárospataki főiskola néven.

Végre, sok-sok instantia után, régi helyén egyesülve élhette nagyobb zaklatásoktól menten a maga életét. Különösen fontos volt a főiskola életében *III. Károly király* 1714-iki rendelete, melyet az ismétlődő erőszakoskodások és foglalások elleni felebbezésre adott ki és amelyben megpa-

rancsolta, hogy a kollégium abban az állapotban hagyassék meg, amelyben van és hogy Patak a helvét hitvallást követők számára törvényes (articularis) hely legyen. Kisebb-nagyobb zaklatások még ezentul is érték, egészen az 1791-iki XXVI. t.-c. meghozataláig. Ettől fogva újból csendes, békés fejlődést vett. A hálás utókortól *nagy* jelzővel emlegetett br. *Vay József* főgondnok idejében a tanítást megreformálták, a reál tárgyak tanítását elrendelték. Új iskolai törvényeket hoztak; rajz-iskolát állítottak fel; újból felállított az elpusztult nyomda; az utcai főépület alapját 1806-ban letették. A protestáns unio utjának egyengetésére egy ág. hitv. ev. tanárt választottak. A magyar magánjog tanítására megnyerték *Kövy Sándort*, akinek hirneve csakhamar országossá lett.

Ezt a lendületes fejlődést megszakította a 1849-ben kiadott új tanterv, melyet a szabadságharc leveretése után az autonomiára való minden tekintet nélkül adott ki az akkori államhatalom. Ezt sem ezen formahibája, sem azon nyelvi rendelkezés miatt, hogy 1860-ig fokozatosan az egész középiskola tanítási nyelve a német legyen — a sárospataki főiskola el nem fogadta. Ennek következtében elveszítette 300 éves nyilvánossági jogát. Erre a felelet kétféle volt: a tanítványok száma feltűnően megnövekedett; az autonomia melletti küzdelmében a főiskola háta megett találta az egész nemzet legjobbjait.

1860-ban tartotta 300 éves jubileumát a főiskola. 1831-ben kolera dult. 1849-ben vagy 1850-ben gondolni sem lehetett jubileumra. Ezer akadállyal küzdve, végre 1860-ban, a Lorántfy Zsuzsánna halálának 200. évfordulóján volt az ünnep. Éppen az idő és alkalom folytán *nemzeti ünnep* lett, melyen az akkori nehéz közlekedési viszonyok ellenére, az ország minden részéből özönlött a vendég s az ünnepélyt megörökítő emlékkönyv szerint mintegy 26.000 ember fordult meg Sárospatakon.

Igy történhetik aztán meg az a kivételes, de annál örvendetesebb tény, hogy lehetnek és vannak olyanok, akik mindkét százados ünnepen résztvesznek, — köztük elsősorban a mi nagy dicsekedésünk, tisztelettel és szeretettel körülvett *főgondnokunk*.

A mai ünnepi beszédnek tulajdonképpen csak arról kellett volna szólnia, ami főiskolánkkal 1860-tól történt máig.

De a logikai és rétorikai helyesség elleni vétséget mentse a törekvés, hogy legalább vázlatos áttekintést kapjon e főiskola életéről az is, akinek nem áll módjában foglalkozni azzal.

A 300-os jubileum csodálatos lendületet adott főiskolánknek. A közvetlenül előtte megnyílt *tanítóképző* nagy fejlődést vett s csak az iskola fogyatkozó anyagi ereje kényszerítette rá az előljáróságot, hogy átengedje 1869-ben az államnak. Szerencsére fenn volt tartva a jog annak lehetőségére, hogy újból visszavehesse és ez megtörtént 1929-ben, az államkormányzat bölcs megértése és nagylelkűsége mellett.

Az 1858-ban megnyílt *tápintézet* nagylelkű alapítóra talált a főiskola egykori tanítványában: vibornai *Mudrány András* szabolcsi földbirtokosban, aki nagyértékű birtokot, rétet, szőlőt, erdőt hagyott végrendeletében e célra. Ez örökségből épült 1907-ben ez a tápintézet, melyben 500 tanuló étkezhetik egyszerre.

Ekkor nyílt meg a *Pálóczi Horváth Mária és Simon* alapítvány, mely a Szolnok megyei 1420 kat. hold *istvánházi*, azóta az alapítók után nevezve: *pálóczi Horváth-pusztából* áll. Ennek többféle nemes rendeltetés mellett az is célja volt, hogy a család leszármazottjainak tanulását lehetővé tegye; és hogy 20 szegény tanuló részére ingyenes tápintézeti étkezést biztosítson.

Az 1849-től a viszonyok kényszerítő hatalma folytán szünetelő *jogi oktatás* 1861-ben újból megkezdődött. Két gimn. tanár, minden felsőbbégi hozzájárulás kérése nélkül, — amit az állami hatalomtól úgysem remélhettek, az egyháztól kérni és nyerni a főiskolára nézve veszélyes lehetett volna, — egyszerűen jogi studiumokat kezdett előadni a jelentkezett ifjúságnak. És fokozatosan kifejlődött a *jogakadémia*, amely idők folyamán az államhatalom minden követelményét teljesítette. Jogi oktatásunk kitünő képesítésű tanárok vezetése mellett elsőrendű kellett hogy legyen, amit különösen mutat az, hogy jogakadémiánk egykori hallgatói közül igen sokan eljutottak és vannak ma is a birói pálya legmagasabb méltóságaiiban; de más tekintetben is világos okfejtés, tiszta jogi tudás, abszolút becsületesség és megbízhatóság jellemezte a pataki jogászokat. Fájdalom, a főiskolának ez intézeti ága 1923-tól ezidőszerint megszűntnek tekinthető. Az északkeleti országrészek elszakítása egyfelől; a

jogi oktatás terén az a korrekt pataki követelés, hogy az előadásokra járás kötelező; végül a 4 egyetem felállítása után a jogakadémiai tanárok fizetéskiegészítő államsegélyének megvonása: arra kényszerítették a felsőbbséget, hogy jogakadémiáját szüneteltesse.

Lelkészképzésünk, az idők és viszonyok követelményei szerint, ez időszakban is, mindig színvonalon volt. A kor áramlata elől a külfölddel mindig élénk kapcsolatban álló pataki teológia sem zárkózott el s az u. n. teológiai liberalizmus hazánkban éppen Sárospatakon fejlődött ki legélénkebben, Ha a későbbi kor hajlandó is szigorú bírálatot mondani erről az időről, kétségtelen, hogy tudományos vonatkozásban kiváló eredményeket ért el és az elmélyülő hitélet előkészítésére alkalmassá tette a lelkeket. A bibliai kriticismus, egyoldalúságában is, kiváló tudósokat termelt s a Biblia nyelvének megújulásában maradandó érdemeket szerzett. Magyar közéletünk művelődéstörténetében mindig számottevő lesz az a lelkészképzés, mely sokoldalú bölcsészeti, nyelvészeti és irodalmi előkészítés után még a jogélet ismeretével is gazdagítva engedte ki magasztos hivatásának gyakorlására a maga Timótheusait. Lehet, sőt bizonyítás nélkül is érthető, hogy az aránylag rövidebb ideig tartó, szoros értelemben vett *szakképzés* ezzel veszített elmélyülésében; de az is bizonyos, hogy a magyar falvak lelkipásztorait a sokoldalúság kiválóan alkalmassá tette arra, hogy igazi vezére, atyja lehessen a mindent papjától váró számtalan változatu életet élő falvaknak. Ha ma nemzeti életünk szempontjából rendületlen bizalommal építhetünk falvaink magyarságára, ebben az oroszlánrész e falvak lelkének palástos óreit illeti. Különbözők lehetnek koronként a szellemi áramlatok és teológiai irányzatok: de a nemzethűség mindig együtt volt az Isten zsámolyánál alázatoskodó hittel. Ebben a sárospataki főiskola és teológiája 400 éves multjában sohasem volt hűtelen fel séges hagyományaihoz.

Azok a nemes törekvések, melyek főiskolánkban egyetem, műegyetemet, bölcsészeti fakultást stb. szerettek volna látni s amelyeknek folyományaképpen egyidőben több bölcsészeti tanszék nyert felállítást és betöltést, — az intézeti ágak differenciálódása, szabatosabb körülírása, a tanügyi intézmények uniformizálódása s nem utolsó sorban az anyagi erők elégtelensége folytán elsorvadtak, megsemmisültek.

A *gimnázium* már 1851-től önállóságra juttatva, nagy és bölcs előrelátással teljesítette hivatását. Ezt fényesen bizonyítja az, hogy az államhatalom által hozott 1883-iki középiskolai törvények igen sok tekintetben azokat vették példának és emelték egyetemes törvényekké, amiket elsősorban éppen a sárospataki gimnáziumban a gyakorlatban bevált tapasztalatok javasoltak. Sárospatakon már 1861-től voltak olyan írásbeli és szóbeli vizsgálatok, amelyeket az egykori anyakönyvek *érettségi vizsgálatoknak* neveznek. Ebben tehát 23 évvel előztük meg az állami középiskolai törvényt. Mégpedig sokkal szigorúbb, több tárgyra kiterjedő volt az itteni érettségi, annyira, hogy főiskolánk feliratban tiltakozott az 1883-as törvény érettségi javaslata ellen, mint ami „leszállítja annak színvonalát.“

Sárospatakon már 1875-től megkövetelték a gimn. tanároktól az állami tanári-képesítés megszerzését, amire az 1883-iki törvény más iskolánál még éveket volt kénytelen engedni.

Nemcsak hazánkban, hanem több külső országban is *első* volt a pataki iskola, mely megfáradott tanárainak 1856-tól nyugdíjat biztosított. Ez nemcsak a kiérdemesült munkásokkal szemben volt humanus jótétemény, hanem méginkább az iskolával és annak tanulóival szemben; mert minél nagyobb az időbeli eltérés tanár és tanuló között, annál tátongóbb az úr és áthidalhatatlanabb a távolság.

Legújabb reformja gimnáziumunknak, amely a pap- és tudósképzés előiskolájául továbbra is meghagyja ugyan a klasszikus gimnáziumot, de emellett olyan gimnáziumi ágazatot is nyitott, amelynek kettős tengelye a második modern nyelv és a sport, olyan fejlődés lehetőségeit rejti magában, mely következményeiben ma még alig látható. Az *angol gimnáziumi ágazat* a protestáns világhatalmakkal való belső kapcsolódás lehetőségét munkálja. Két fókusz: az *egyén* boldogulásának fokozott biztosítása a mai élet követelményei alapján; és egész életének beleszövődése annak a *nemzeti érdeknek szolgálatába*, amely érdek ma mindennél elébbvaló és fontosabb. A megélhetés egyre súlyosodó problémája mellett olyan nyelvi készség biztosítása, mely egy világnyelv birtokában megnyitja előtte a földteke emberlakta részének egyharmadát, nem lehet közömbös sem a családra, sem az egyénre. Ha pedig ez a nyelvi készség és tárgyi felkészültség egyúttal

a nemzeti célok szolgálatába állott, aminek záloga a főiskola 400-as multja, — akkor lehetetlenség nem mély hálával lenni az iránt, aki az államhatalom minden feltételét adta magas elgondolásának megvalósítására.

Pedagógiai szempontból sem közömbös, hogy az eddigi, egyoldalú tanügyi befolyás, érdemeinek elismerése mellett is, felváltást nyerjen olyan *gyakorlatibb szellem* érvényesülésével, amely talán közelebb is áll a magyar lelkeséghez. Nemzeti és református kultúra hagyományain tovább fejlődő főiskolánkat bizonyára megvédi hatalmas multja, hogy szolgálai másolója legyen új orientálódásának. De olyan kezdés, mely kell, hogy új vérkeringést vigyen abstrakciókkal természetellenesen átítatódott iskolai életünkbe és ezzel fokozatosan társadalmunk gondolkodás-világába.

Azt pedig csak megemlítem, hogy egyházi szervezetünk alap-principiuma: az egyházi és világi papság egyenrangú képezése, mily mértékben lesz nyertes azzal, hogy az új gimn. angol típus kiegészítését tevő *angol internátus* lehetőséget nyújt arra, hogy a legföltettebb gyermek is szolid, egyszerű, testi- szellemi- és erkölcsi egészséget garantáló feltételek mellett olyan vallásos légkörben növekedjék, amely az egyénnek kiegyensúlyozott életet nyújt, az egyháznak pedig egyre tökéletesebb képzésű papjaink mellé hitben és tudásban egyenrangú munkatársakat és vezéreket.

Anélkül, hogy túlzásba óhajtanám ragadni a reform jelentőségét illetőleg az igen tisztelt ünneplő közönséget, nem tudom elhallgatni azt a reményemet, hogy ez az újítás teljes kiépítés után és az eredeti elgondolások szellemében hajtva véghez, főiskolánk életének pedagógiai újításai közül a leg-hatalmasabbakkal áll egysorban s hosszú évtizedekre magának termékeny és gazdag fejlődési anyagot, a többi iskolának szerencsés példát adott.

Mélyen tisztelt ünneplő közönség! Jól tudom, szörnyen hiányos e vázlat. Szinte vakmerőség szólni egy iskola 400 éves jubileumán anélkül, hogy meg ne emlékezzünk kiemelkedő tanítványairól, hiresebb mestereiről. De olyan hosszú a sor, olyan rengeteg az érdem, hogy megnyugodtam a gondolatban: ezeket teljesebb és kevésbé bántó felsorolásban adják főiskolánkról most megjelenő könyveink. Még alapí-

tóink közül is csak néhányat említettem meg, pedig talán az volna a legtöbbit mondó ünnepi beszéd, ha felolvastam volna szép sorban nagylelkű iskola-alapítóink, áldozatos alapítványtevőink fényes névsorát. Ebben benne van Magyarország történetéből minden jelentős protestáns család neve. A legtávolabbi dunántúli családok és erdélyi familiák nagy-szerű találkozókat adtak alapítványi könyvünkben Felsőmagyarország előkelőségeinek.

És ma sincs lezárva a sor. A legszomorúbb időben is lángolnak a hálás szívek, lobognak a kegyeletes elhatározások s a mi aranykönyvünkben leomolnak a trianoni határok és az óperenciás tengerek távolságai elenyésznek. És ha megragadó, hogy az egykor módosabb fiuk mellett itt tanuló „inas“-gyermek félszázadon át élesztgeti szíve oltárán az ősi iskola iránti háláját, hogy halála után dollárok ezreivel jöjjön segítségére a tőkétől megfosztott főiskolai közpénztárnak, — egyenesen megrázó és könnyekig megindító, hogy az idegen imperium alatt zsoltáréneklő özvegy kuporgatja szokoljait, hogy elküldhesse annak az iskolának, melyben egykor ősei tanultak; vagy hogy az Amerikában szemét lehunyni készülő tisztos nőnek csak egy imája van még: sirja felett olyan pap beszéljen, aki pataki diák volt...

Zord időket élünk. Légkörünk fojtogató. Az inség fenyegető réme zörget ajtóinkon. Ünnepeink levetette a hivalkodó pompát, kizárta a külső fényt. Nem tartunk ősi módon áldomást, közönséges étkezéssé egyszerűsödik lakománk.

De egyre mélyül ünneplésünk lelkesége. Mikor hálaadásunk szava felcsuklik Isten trónja előtt és újabb századokra ígérjük oda testünket-lelkünket, azok a hálás szívek és kegyeletes elhatározások csodálatosan földöntúli fényességet árasztanak főiskolánk körül s mennyei gloriola ragyogja körül az ősi falakat, megszépül és ragyogóvá lesz minden és lángbetük hirdetik messzi-messzi körben:

az az ország, mely ilyen fiakat s leányokat termel,

az az iskola, mely ilyen fiakat s leányokat nevel;

az a nemzet, mely trianon igája alatt is ilyen fiakat és leányokat mutat fel, — nem szenvedhet soká, nem lehet mulandóságnak alávetve,

soha!!

Az ünnepi beszéd után *Dókus Ernő* egyh.-ker. főgondnok felhívja az ünnepi óda szerzőjét, *Szabó László* franklini (U.S.A.) ref. lelkészt pályadíjnyertes költeménye előadására.

Az ős iskola.

Borus hazám fénylő hatalma,
Eszmények szent földje: *Patak!*
Lángoló lelkek kincses anyja,
Téged boldognak mondalak;
Minden fiadnak szent ez ünnep,
Királynőül szivére ültet.

Ily trónuson nem ült még Muzsa,
Mert hozzád hasonló ma sincs,
Hajlong előtted, mint a buza,
Ki nemzetednek drága kincs,
Hogy áldását ma visszahintse,
Reád: *Kálvin* szellem-gerince!

Perényik és *Pálóczik* lelke
Kéklő magasságban dalol,
Rákóczy, áldott szivre lelve,
Lorántfy előtt meghajol,
Sugárzó lényük zengve lebben,
Nagy századokra hirlő tettben.

Hitnek, erkölcsnek, ismeretnek
Nagymultu mécse itt lobog,
Szomjú lelkek nagy utra kelnek,
Vonzzák a Krisztus-boldogok;
Comeniust, *Kövyt* ha hallják,
Isszák a jog varázs hatalmát.

Dalos lelkét ősi iskolánknak
Vissza költők lantja veri,
Bessenyei s *Tompa* Mihálynak
Kélnek szellem-testvérei;
Csokonai, *Erdélyi* zendül
Az örök lét ivén keresztül.

Innen buzog balzsam patakja
 A Szentírásnak magyarul,
 Az „*Istenes — Vén — Ember*“ ajka
 Igét, hű nyelvet itt tanul;
 Kutjából a szent Örömhírnek
 Gyógyirt, erőt, hitet merítnek.

Kazinczy nyelve innen csordul,
 Mint hegytetőn a tiszta ér;
 Szép lesz virágtól, zsenge lombtul,
 Zokogva mig tengerbe ér;
 Ma csengve-bongva sir az ének
 Mélység, magasság Istenének.

Kossuth lelke itt gazdagul meg,
 Ez égbe nyult Mondó-hegyen,
 Kigyul, mint az arany napu regg,
 Hogy világ-csodává legyen;
Patak emlőin lőn az álma
 Népmilliók szabadság vágya.

Szemerének jogszellemét itt
 Magának jegyzi el a hon,
 Kit, mig lelkében félreértik,
 A költészet sas-szárnya von;
 Mikor honát véresre verték,
Patak hite ringatta lelkét.

Innen zokog világra *Tompa*,
 Mikor vérzik az árva test,
 A gólya szárnya messze hordja,
 Mit képekben szívünkre fest,
 Hajója mig megáll a révben,
 Egy nemzet haldokol szívében.

Itten lobog a hármás fáklya:
Hít, Haza és Emberiség!
 Hóst és embert formál a lángja,
 Kikben *király* a lelkiség;
 Ez iskolát ha megszeretted:
 Isten-mosoly virul ki benned.

Ha szívünk trónját e Királynő
Csak egyszer is elvesztené,
Pokolba hullna e határkő,
S hazánk lelke halna belé,
Nem lenne itt hajnalhasadta,
Meg ős fajunk szive hasadna.

Nem zengne dal, hit, élet, álom,
Gyászdalt zokogna a remény,
Szabad szellem helyett a járom
Bus terhe lenne vad-kemény; —
E nemzetet ha fény emelte,
Mindig *Patak* volt büszke lelke.

Nyelvünk feddő próféta-báját
Radácsi ormán éri el,
Magasztos, szent, költői szárnyát
Himzi az Úr igéivel;
Mig annyi korcs a hitre támad,
Ő népünknek uj Bibliát ad.

Hagyományok s ős tiszta vágyak
Csillaga itt tudós, tanár,
E birtokban mig hiven állnak:
Életté válik a halál!
S mig szent kövén diákok járnak,
Nem féltem én *magyar* hazámat.

Virulj, lobogj eszményi bajnok:
Négyszázados magyar Gigász,
Zendüljenek lapályok, halmok,
Ha uj harcra hősen kiállsz:
Benned Isten célját kitermi,
Ki birna téged földre verni?

Ki kebleden nemzet-erővé
Sarjad fel, sirig nem feled,
Édes anyjának vall örökké
S megkoszorúzza szent fejed...
Lélek formáló dajka-bőség!
Istené itt minden dicsőség!

Az ünnepi óda elhangzása után, *Dókus Ernó* főgondnok a következőleg szól:

Főméltóságú Kormányzó Úr!

Mély hódolattal, meleg köszönettel, szivünkben soha meg nem szünő hálával fogadtuk Főméltóságod magas elhatározását, amellyel kérésünket teljesíteni és ünnepélyünket magas megjelenésével kitüntetni kegyeskedett. — Ez a magas megjelenés, fejedelmi jutalom, Főiskolánk 400 esztendő munkájáért, küzdelmeiért, szenvedéseiért, és talán elfogultság nélkül állapíthatom meg, hogy elért sikereiért, eredményeiért, de egyszersmind biztatásul is szolgál, hogy továbbra is ezen az uton haladjunk, Isten dicsőségére, magyar hazánk, református egyházunk és embertársaink javára, boldogítására. Ismételten hálásan köszönöm Főméltóságod magas megjelenését.

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Fogadja a magas kormány Nagyméltóságú képviselője, valamint a magyarországi református egyház legfelsőbb közigazgatási szerve, az egyetemes Konvent s a három testvér Egyházkerület küldöttei élén megjelent Főtiszteletű Püspök ur ó Excellentiája, az elszakított területen élő testvéreink üdvözlését tolmácsoló Főtiszteletű Püspök ur Óméltósága, a többi vallásfelekezetek, törvényhatóságok, testületek, a messze idegenből megjelent hittestvérek küldöttei, valamint a közel és távolból megjelentek sok százai és ezrei, forró hálánkat és köszönetünket, akik eljöttek, hogy megjelenésükkel tanubizonyságot tegyenek azon nagyeredményű működésről, melyet ez a Főiskola, fennállásának 400 esztendeje alatt kifejtett, elismerve azokat a nagy szolgálatokat, amelyeket nemcsak kicsinnyé lett hazánk és református egyházunk, hanem az egész világ, a tudomány a művelődés javára, előbbrevitelére, teljesített.

Fogadják saját személyökben és adják át küldöiknek, hálás köszönetünket megtisztelő megjelenésükért és azon kötelező ígéretünket, hogy a sárospataki főiskola a jövőben is meg fogja őrizni azt a tradicionális szellemet, amely ez ideig is egyedülállónak tette, meg fog maradni a jövőben is a szegények iskolája és minden jónak, szépnek, nemesnek, hazaszeretetnek, hitnek, vallásnak, erkölcsnek veteményes kertje, ápolója, őrizője, terjesztője. Ezen kötelező nyilatkozat után a sárospataki főiskola 400 éves fennállásának ünnepélyét berekesztem és tisztelettel kérem azokat, akik Főiskolánkat üdvözölni kívánják, hogy köszöntő beszédeiket elmondani kegyeskedjenek.

Üdvözetek :

1. Dr. *Petri Pál* v. és közokt. államtitkár, a m. kir. *kormány* nevében :

*Főméltóságú Kormányzó Ur !
Mélyen tisztelt Ünneplő Közönség !*

A m. kir. kormány üdvözetét hozom a sárospataki főiskola 400 éves fennállásának ünnepére. A kollégium 400 éves multja a nagy magyar akarások, hatalmas erőfeszítések, ősi magyar viszálykodások, de egyszersmind az örök magyar életerő megnyilvánulásait mutatta. Ez az intézet több volt, mint egy iskola, ez nemcsak a Bodroglköznek Athénje, amint régen mondták, hanem az egész magyaországi szellemi életnek állandó fókusa volt. Nem találhatnánk iskolát, amelynek a magyar intelligencia, gondolkodásának kialakulására nagyobb befolyása lett volna, mint a patakinak. Ez az intézet ugyanis nemcsak azokra hatott, akik ott tanultak, hanem egy sereg más iskolához is ő küldött tanárokat, tanítókat. Miskolc, Rimaszombat, Kassa, Máramarossziget, Zombor, Kőrös, Kecskemét, Komárom, Pápa mind több kevesebb ideig a pataki Alma Matertől kapták szellemi irányításukat. A sárospataki főiskola üldöztetésének izzó kohójában fejlődött ki az az acélos magyar lélek, amely megtanult lelkesedni a lelkiismereti szabadságért, védeni a szabad véleménynyilvánítás jogát és lelkében hűen őrizte a magyar nemzeti öncéluság fanatikus imádatát.

Ha erről a főiskoláról megemlékezünk, sohasem szabad elfelejtenünk, hogy ez az intézmény nemcsak néhány tanárnak, vagy egy kegyes alapítónak volt a műve, hanem ennek fejlődésében, jó és balsorsában résztvett a *támogatók* egész sora, a kiváló *tanároknak* hatalmas serege és ragaszkodó *tanítványoknak* egész légiója.

Most, amikor jubileumot ülünk, elsősorban meg kell emlékeznünk a bőkezű és lelkes alapítókról. Ezek sorában első Perényi Péter, ki az intézetet 400 éve létesítette, de nem feledkezhetünk meg Perényi Gáborról sem, aki azt felsőbb tanintézeté emelte és anyagi ellátását is állandóan biztosította. Azután idézzük lelki szemeink elé azoknak a *fejedelmi alakoknak* sorát, kiknek neve aranybetűkkel van a kollégium történetébe bevésve. I. Rákóczi Györgyöt, aki nemcsak bőkezűen adományozott, hanem az intézet szervezetét is megalkotta. Gondoljunk Lorántfy Zsuzsánnára, I. Rákóczi György feleségére, ki a hálátlan ifjúságot, mint mondta, mint édesanya magzatait gondozta, mint a dajka az ő kicsinyeit, úgy igyekezett nevelni Istennek és szegény hazánk szolgálatjára. Emlékezzünk meg II. Rákóczi Györgyről és Zsigmondról is, akik egyszersmind az intézetnek tanítványai is voltak. Azután Báthory Zsófia alatt eljöttek a nehéz idők és akkor a fejedelmi egyéniségek feladatait átvették a magyar társadalom előkelőségei, kik bebizonyították, hogy a pataki iskola nemcsak tanítók és lelkészek otthona volt, hanem az egész magyar nemesség szeretett intézménye. Csak Bocskay Istvánt, Zemplén-vármegye főispánját, Vay Józsefet említem, aki a protestánsok uniojának volt előharcosa, aki tanszéket alapított, nyomdát létesített, alapítványt tett és a jelen szép épületnek alapkövét is letette. És azután felsorolhatnám a többi Vayt, Szemeréket, Lónyayakat, Fáyakat, Szepessyeket, Kazinczyakat és a többi magyar nemesi családok egész sorát, melyek mind tanubizonytságot tettek áldozatkészségükkel, erkölcsi támogatásukkal, a sárospataki főiskola iránti ragaszkodásukról.

Az alapítók és támogatók fényes névsorához méltóan sorakoznak a kollégium vezetőinek és *tanárainak* gyönyörű alakjai. Nem tudnám mindet felsorolni, ki a külön megemlést megérdemli, de néhányat mégis kiragadok azok közül, kiknek nevei, azt hiszem, mindnyájunk emlékezetében élnek.

Az intézet alapításakor ott volt *Kopácsi István*, volt ferences barát, a reformátor, a főiskola első rektora és megszervezője. Azután kiemelkedik a tudósok sorából Tolnay János makacs, kemény, de tudós alakja, a presbiteri igazgatás előharcosa és a gyakorlati theológia bevezetője Patakon. Hirnévre mindnyájukat tulszárnyalja a pedagógiai irodalom egyik legnagyobb kiválósága, a morva eredetű, de végül világpolgárrá vált nagy *Koméniusz Ámosz*, aki a pataki iskolát átszervezte, itt a meddő latinsággal szemben, az orvos- és jogtudomány és a bölcsészet tanításának fontosságát hangsúlyozta és a három nagy pedagógiai elvnek, a humanizmusnak, a realizmusnak és a keresztyénségnek egymáshoz való helyes viszonyát megállapította és világosan kifejezésre juttatta. De ne felejtjük el *Csécsi Istvánt* sem, az intézetnek lelkes vezetőjét, száműzetése alatt bölcs vezérét, a diplomata professzort, akinek előrelátása tartotta vissza Kassán a császári katonák védőszárnyai alatt az intézetet. Az ő ügyes taktikájának volt köszönhető, hogy az intézetet a császári hatalom még a protestáns kollégiumok bezárásának korszakában is jóindulattal megtűrte ősi helyén. A XIX. században is megvannak az iskola nagy alakjai, a nagy történelembuvár és irodalomtörténész *Szombathy* a magyar jogtudomány terén új korszakot alkotott híres *Kövy*, a korábban hazánknak egyik legnagyobb protestáns theológusa *Somossy*, *Erdélyi János* a magyar népies irodalom egyik apja és a nagy tudósoknak egész sorozata.

De nem teljes a megemlékezésem, ha a pártfogók és alapítók, rektorok és tanárok mellett a *tanítványokról* nem szólanék. A pataki iskola életében a diákoknak nagyobb szerepe volt, mint talán bármelyik másik protestáns iskolában. Az ifjuság sehol annyira részt nem vett az intézet igazgatásában, mint Patakon, hosszú időn keresztül még a tanárokat is az ifjuság fizette széniorjuk közvetítésével. Az ifjuság kiválóbbjai maguk is köztanítók, primáriusok és kollaborátorok voltak s az oktatásban tekintélyes részt vettek. Az ifjuság erős, öntudatos fellépése néha a tanárokkal, néha a pártfogókkal és felsőséggel is ellentétbe hozta őket, néha talán az egész intézetet veszélybe döntötte, de annyi bizonyos, hogy az intézetet szerették, ehez ragaszkodtak, annak élő tagjai voltak. Persze ebben az iskolában nemcsak 10—20 év közötti ifjak laktak, hanem addig éltek a diákok kötelékében, míg

máshol végleg el nem helyezkedtek. Így 30—40 éves növendékei is voltak e kollégiumnak, a tanulók innét mentek külföldre, ide jöttek vissza és az volt a pataki kollégium egyik legszebb jellemvonása, hogy aki egyszer az intézet falai közé bekerült, lett légyen az a legszegényebb is, annak életfenn tartása, tudományos munkássága biztosítva volt mindaddig, amíg életsorsa őt állandóan máshová nem sodorta. Ezért volt olyan szoros viszony tanuló és Alma Mater között, ez az oka annak, hogy míg azok, akik egyet-mást, pl. az intézetnek sokszor kevésbé gyakorlati irányát a tanítványok közül élesen kritizálták, mint Besseney György Holmi-jában, vagy Kazinczy Ferenc leveleiben, azok is egész életükben érezték, hogy a pataki kollégium tanítványai. Szemere Bertalan, Kossuth, Tompa, Erdélyi és a nagy tanítványok egész seregének lelkében a sárospataki szellem mindig fel-felcsillant, tetteikben, írásaikban, gondolkodásmódjukban elő-előtűnt.

Ezelőtt 71 évvel a pataki főiskolát a híres, elkésve tartott 300 éves jubiláris ünnepségek alkalmával másodiknak nagyapám Török Pál ref. püspök üdvözölte. Akkor ő azt mondta, hogy e nap emlékét a legjobban és legbiztosabban úgy lehet megörökíteni, hogyha olyant létesítünk, ami az egyház és iskola jólétét századokon át fenntartja, gyarapítja, hitünk és buzgóságunk zálogául szolgál és ez alapon ezen ünnepélynek az emlékére egy egyházi és egy iskolai pénztár alapítását javasolta.

Én most az ő példáján elmélkedve, nem teszek újabb alkotások létrehozására javaslatot, de rámutatok az épen most létesült két nagy kezdeményezésre. Egyik az ősi pataki gimnázium új angol kollégiuma, amelynek növendékei hivatva lesznek Magyarország és az angolul beszélő népek közötti kapcsolatot ápolni, Magyarországot a nyugati eszmevilágba minél intenzívebben belekapcsolni és így a pataki kollégium ősi tradícióinak is megfelelően, a külföldi szellemi áramlataiból erőt merítve, fogja ez az intézet Egyházunknak és Hazánkunk boldogulását vallásos, hazafias, nyugati műveltségű, gyakorlati érzékű intelligencia képzésével elősegíteni. A másik intézet az államtól átvett tanítóképezde, melyre most a tömegműveltség korában különösen fontos szerep vár. Adja Isten, hogy ez a jubileum legyen az új intézménynek és az egész nagy ősi iskola felvirágzásának kezdőpontja.

Tisztelettel köszöntöm a tiszáninneri ref. egyházkerületet, e kollégium hűséges támaszát. Szeretettel üdvözlöm a kollégium lelkes gondnokait és kívánom, hogy kipróbált erélyüket, lankadhatatlan buzgóságukat az eddigi fényes eredmények után még további sikerek kísérjék. Köszöntöm a kollégium többi vezetőit, igazgatóit és tanárait és kérem a Mindenhatót, hogy méltó utódai lehessenek nagy elődeiknek. Szeretettel fordulok az ifjúsághoz és kérem, hogy a multak hagyományait tisztelve irányítsák tekintetüket előre a szebb magyar jövő felé és legyenek buzgó, munkás és hű magyar előharcosai egy szebb és boldogabb Magyarországnak.

Végül kérem a Mindenhatót, áldja meg, tartsa meg ezt a szép intézményt és engedje meg, hogy az Alma Mater régi fájának új bajtásai is kivirágozzanak, gyümölcsözzenek Hazánk javára és a magyar művelődés dicsőségére.

2. Dr. *Baltazár Dezső* ref. püspök, konventi elnök, a Ref. Egy. Konvent és a három testvér-egyházkerület nevében:

Főtiszteletű és Nagyméltóságú Egyházkerületi Díszközgyűlés!

A Magyarországi Református Egyház Egyetemes Konventjének és a három vendég egyházkerületnek s ezek összes egyházi és iskolai intézményeinek nevében szólok, hozván az örvendező üdvözlés aranyát, tömjénét és mirháját. A díszközgyűlés áhitatos hangulatába az egész egyetemes egyház hálaadását beleolvasztom s emelem Istenhez, akinek hatalma tartotta és kegyelme oltalmazta 400 esztendő viharaiiban a hitnek és tudománynak, a szabadságnak és hazaszeretetnek eme templomát, amely kincseit féltve és mentve tűzoszlop és felhő ikerjegyeivel szentsátorként vándorutakra is indult, hogy újra megtérvén. még erősebbé építse falait az evangélium és a magyar nemzet igazságainak fundamentomán.

A sárospataki főiskola hivatása mindazoknak az erőknek összegyűjtése, megtartása és gyarapítása volt, amelyeket az Isten lélek és igazság szerinti imadásának, a világosság közös kincské tételének, az emberi egyenlőség istenfiúságának kegyelmi ajándékaiban az Úr Jézus evangéliuma buzog ki minden hívők idvességére s amelyeket nyelvben, hagyományokban, állami függetlenségben, alkotmányos szabadságban, érületben és lélekben a nemzeti eszme magyar érdemmé pecsételt, magyar dicsőséggé emelt.

Az idegen zsarnokság és sötét erőszak oldaláról az elnyomattatás, az üldöztetés nagyon is természetes sorsa volt tehát ennek a kettős bűnű, t. i. magyar s egyszersmind kálvinista főiskolának, de természetes sorsa az is, hogy kiröppenési fészke lett lelki sasoknak, akik a nemzeti dicsőség szárnyaival szántották fényes barázdáikat a magyar történelem egészen úgyis mint tudósok, úgyis mint költők, úgyis mint államférfiak, úgyis mint hősök, úgyis mint vértanúk.

Az egyetemes egyház, a vendég egyházkerületek, az egyházi és iskolai intézmények nevében lelki babérkoszorút tesztek az ünneplő főiskola homlokára. A koszorú levelei sűrűn tele vannak írva számolhatatlan és felbecsülhetetlen érdemekkel. A koszorú egyik szalagján elismerésünk, a másikon áldáskívánásunk aranybetűi tündökölnék. Érdemekben élt eddig, éljen érdemekben ezután is a sárospataki főiskola.

3. *Péter Mihály* ref. püspök a szlovenszko tiszáninneni ref. egyházkerület nevében:

Főtiszteletű és Méltóságos Egyházkerületi Közgyűlés!

Azt hiszem, hogy ha a sárospataki főiskolának ezen a 400 esztendős ünnepén a hálának és a kegyeletnek virágai-ból, amelyek a sziveinkben nőttek, koszorukat fűznénk össze és felraknánk a főiskola homlokzatára, még talán e hatalmas boltozatok is megremegnének alattok. Mégis engedtessek meg nekem, hogy mint a szlovenszko tiszáninneni egyházkerület püspöke, egyházkerületem egész közönsége nevében ebbe a koszorú erdőbe egy pár szerény virágot én is bele tegyek. Ott szakítottam Gömör, Abauj-Torna, Zemplén és Ung dombjain, lankásain. S mikor kimondottam, hogy honnan való a koszorú, ugyebár éppúgy megdobbán a szived, épúgy valami édes melegség járja át a kebledet, mint a mienket, Te magyarországi tiszáninneni egyházkerület s te édes anyánk után a második anyánk, nevelő anyánk, áldott Alma Máterünk, sárospataki főiskola.

Mennyi tenger nép van itt ma jelen és ezt mind egy szent érzés, az isteni gondviselés iránti hála, a sárospataki ref. főiskola iránti szeretet, ragaszkodás, 400 év alatti munkájának megbecsülése, tisztelete hozta össze. A szivekben rejtőző érzések, mint a hegyek belsejéből a patakok, kitörtek és Sárospatakon folyammá egyesültek. És e nagy folyamnak a

hullámain, amely ez elárvult ország, az utód államok, a művelt világ résztvevőiből dagadt ilyen naggyá, elringatódzik a lelkünk. Ebben az önző, rideg, sivár, igazi eszmények nélkül élő világban, milyen jó itt nekünk együtt lenni. A magasra, majd mélyre zuhanó hullámok hátán, ahogy eltudunk merülni a multak mélységeibe, olyan magasra bontakozik ki előttünk reménységünk horizontja a jövőt illetőleg. Amelyik egyház így meg tud hódolni ősei nagy cselekedetei előtt, amelyik nemzet, ha fiainak egyrésze más hiten van is, ilyen egy értelemmel és egy akarattal tud összegyülni, hogy értékelje egy főiskolának azt a munkáját, melyet a Krisztus ügyéért és a nemzet szolgálatában, a magyar oltárok lángjának élesztésében, a magyar tradíciók ápolásában, a nemzeti nyelv, az irodalom, a tudomány, a közművelődés, a vallási és nemzeti szabadság fenntartásában végzett, arra nem illik a költő szava: „Multadban nincs öröm, jövődben nincs remény.“ Egy érzés, egy gondolat kapcsol itt ma össze mindnyájunkat, sőt kell, hogy velünk együtt összekösse azokat is, akik nincsenek itt, de lélekben velünk vannak, mert a krisztusi ügy, ha eszközeiben és útjaiban más-más módon munkáljuk is és a közművelődés, a tudomány, a szabadság, ha más-más nyelven hirdetjük is, közös ügye az egész keresztyénségnek és az összes emberiségnek. Mondom, mindannyiónkat egy érzés kapcsol össze e szent napon, az Isten iránti hála s a sárospataki főiskola iránti tisztelet és becsülés.

De azért engedtessek meg nekem, ha kijelentem, hogy mindazok között, akik itt jelen vagyunk, senkit sem hozott ide bensőbb hála, melegebb szeretet és az édes bús emlékek fellege senkit sem kísért idáig igazabban, mint minket, a szlovenszkói tiszáninneri egyházkerület küldöttségét, hogy forró fiúi szeretetünk és hódolatunk koszorúját ennek a mi nevelő anyánknak, az Alma Máternek fenkölt, dicső homlokára oda helyezzük, egyrészt azért mert közöttünk alig van olyan, aki ne itt Sárospatakon, ne ebben az ősi főiskolában nyerte volna neveltetését, más részről pedig azért, mert mi a magyarországi tiszáninneri egyházkerülettel és a felügyelete alatt álló sárospataki főiskolával egészen 1919-ig, a nagy földindulásig, szoros szervezeti kapcsolatban is voltunk. Ez az, amit az itt megjelentek közül senki sem mondhat el, csak mi. Ugy vagyunk mi, mint a fiú, mikor kilépni kényszerül az ősi házból

és jár messze utakon, idegenben, mialatt ruháját tövissek tépik, szívét fájdalmak hasogatják, de egyszer csak megérzi, megtudja, hogy az elhagyni kényszerült édes anya arca felvidult és siet az ősi portára, hogv arcát mégegyszer megsimogassa, hogy hálája jeléül szerette homlokára mégegyszer csókot hintsen, hogy a magyarországi tiszáninneri egyházkerülettel, amelytől, ha külsőleg el is szakított, de vele semmi földi hatalmasság által fel nem bontható lelki egységben együtt van, még egyszer egyesüljön. Így vagyunk mi most, nem mondhatja ezt el senki, csak egyedül mi, szlovenszkói tiszáninneriek. Mit mondjak azért nektek, magyarországi tiszáninneri testvéreink, mit Neked, Alma Máterünk, édes nevelő anyánk, mit nektek az édes bús emlékek e szinte elbirhatatlan súlya alatt? Ugy tegyék-e, mint a Petőfi versében írva van: csak csüngjek ajkadon szóltanul, mint gyümölcs a fán. Mit szóljak, mikor minden szó kevés. Mégis mondok valamit. Ugy voltunk és úgy vagyunk, mint hajdan Éneás, mikor az égő Trójából mentette az Isteneit. Itt a sárospataki főiskola oltára előtt teszek bizonyítást arról, hogy a sárospataki főiskolából elhoztuk és magunkkal hordjuk a mi Istenünket. Fogadást teszek itt, hogy amit tanultunk a főiskola falai között, az Istenünkhöz, a nemzetünkhöz, evangéliomi szent vallásunkhoz való törhetetlen ragaszkodást, tradíciókhoz, magyar nyelvünkhöz, szent eszményeinkhez, a vallási és nemzeti szabadságunkhoz való mélységes hűséget ott is ápoljuk s ápolni fogjuk és ezektől minket sem élet, sem halál, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem hatalmasságok, sem közel, sem távol lévők, el nem szakíthatnak. Itt állok, mást nem mondhattam, Isten minket úgy segítjen! Ámen.

4. *Dr. Balogh Jenő* nyug. miniszter, egyházkerületi főgondnok, a Felsőház tagja: a M. Országgyűlés Felsőháza és a M. Tudományos Akadémia nevében:

Nagyméltóságu Főgondnok Úr!
Főtiszteletű és Nagyméltóságu Közgyűlés!

A *Magyar Országgyűlés Felsőháza* és a *Magyar Tudományos Akadémia*, amelynek megtisztelő megbízásából jelentem meg, hálásan emlékezik azokra a nagy szolgálatokra, amelyeket a Sárospataki Főiskola négy évszázad alatt tett

azáltal is, hogy olyan férfiakat nevelt, akik átmenve a közélet terére, a magyar törvényhozás két házának termeiben, valamint a magyar tudomány, illetőleg irodalom művelése terén halhatatlan érdemeket szereztek.

A Főiskola fennmaradása nemzetünk élniakarásának megkapó bizonyítéka s egyúttal a Gondviselésnek olyan kegyes izenete, amely tanítja, hogy a magyarság még óriási katasztrófák után is reménységgel küzdhet a kishitőség ellen és szent hittel bizakodhatik az újabb felvirágzásban.

Azért fohászokodom, hogy ez ősi Főiskola termeiből késő évszázadokon át is az egymást követő nemzedékek során olyan ifjak kerüljenek ki, akik a Mindenható Istennek kegyes segítségével mindig a hitnek és a tudásnak szent fegyvereivel munkálják majd hazánk haladását és sikerüljön is előmozdítaniok honfitársaik javát és a széles néprétegeknek gazdasági és egyúttal művelődési emelkedését.

5. A Honvédelmi Miniszter Úr Ónagyméltósága képviseletében megjelent *Pokorny Hermann* m. kir. altábornagy a miskolci 7. honvéd vegyesdandár parancsnokának üdvözlő beszéde a sárospataki ref. főiskola 400 éves ünnepélyén:

Boldog vagyok, hogy a Honvédelmi Miniszter ur Ónagyméltósága képviseletében a jubiláló sárospataki főiskolának a m. kir. honvédség üdvözleteit és szerencsekívánatait tolmácsolhatom.

Mi katonák megilletődéssel és bámulattal hajtjuk meg az elismerés zászlaját ez intézet előtt, amely Magyarország mozgalmas történelmének a Mohácsi véstől Trianonig tartó 400 éves pusztító vérzivatarában helyt tudott állani.

Amidőn a pártviszályok és vallásháborúk dulasai, a hatalmi- és szabadságharcok fergetegei végigsöpörtek a vérázta országon és dühös hullámai csapkodták és ostromolták ezen intézet falait, a sárospataki főiskola nem elégedett meg a hullámtörő szerepével, hanem mindenütt, ahol a nemzet eszméiért harcolni kellett, ott láttuk küzdeni az első csatasorban az intézet nemes tradícióiban nevelt harcosait, úgy a szellem, mint a katona fegyverével!

Trianon Sárospatakot a csonka ország egyik végvárává tette! De áll még ennek a várnak legerősebb bástyája: a

Főiskola! Sárospataki diákok! Ti valóban a végek őrei vagytok, honvédek az első csatában, harcosai a nemzet eszméinek: — *jelenleg* a szellem fegyvereivel! De bármilyen fegyvert forgattok is kezeitekben, váljék az a *hon* védelem becsületes, önzetlen, de kiméletlen fegyverévé és legyen Isten áldása rajta!

6. *General Presbyterian Alliance* üdvözlése.

Edinburgh 28th July, 1931.

The Alliance of Reformed Churches throughout the World holding the Presbyterian System declares by these presents that in view of the Celebration of the Four Hundredth Anniversary of the Reformed College of Sárospatak in 1931 it has appointed the Reverend *John Calder*, Member of the British Empire, to be its representative and to bear its congratulations, benediction and all good wishes to the College on that happy occasion.

Remembering well the noble contributions of the Reformed Church of Hungary and of this ancient College to sacred learning and the record of piety and good work that has made the whole world of Evangelical Churches a debtor for high inspiration, the General Presbyterian Alliance — representing 116 Churches of the Reformed order throughout the world — rejoices in its associations with the scholars and the Churches of Hungary and at this time of proud commemoration invokes the continued blessing of God upon the College of Sárospatak as a guide in wisdom and in grace.

W. H. Hamilton

General Secretary.

Magyarul: (*Szabó Gyula* tanár fordítása.)

A Református Egyházak Presbiteri Világszövetsége.

Edinburgh, 1931. július hó 28.

A Református Egyházak Presbiteri Világszövetsége ezenel kinyilatkoztatja, hogy a sárospataki református főiskola fennállásának 400 éves évfordulója alkalmából tartandó ünnepekre a maga részéről *Calder János* urat, a Brit Birodalmi Rend tagját delegálja, és megbízatást ad neki arra, hogy a főiskolának ez örömnépén a Világszövetség üdvözlését, köszöntését és áldáskívánását tolmácsolja.

Jól ismervén azokat a kiváló szolgálatokat, amelyeket a magyar református egyház és annak ősi főiskolája tettek az igaz ismeretek terjesztése és a keresztyén életideálok ápolása körül, s amely szolgálatukkal az egész világ evangéliumi keresztyénségét hálás lekötelezettjükké tették, a református egyházak (összesen : 116) presbiteri világszövetsége gondolatban együtt örül e drága alkalomból az ünneplőkkel és kéri a Mindenható Istent, hogy gazdag áldását terjessze ki továbbra is a főiskola életére, hogy legyen az ezután is példaadó és fáklyahordozó a szent és igaz ismeretek terjesztésében.

Hamilton H. W. s. k.
főtitkár.

7. *Church of Scotland General Assembly* üdvözlete.

Edinburgh, 5th August 1931.

To the Senate of the College at Sárospatak, Hungary.
Sirs,

These letters certify that the Rev. J. Macdonald Webster, D. D., and the Rev. John Calder, M. B. E., are Ministers in good standing in the Church of Scotland.

Dr. Macdonald Webster has devoted his life to the cause of the Kingdom of God in Central Europe, and has been for many years Secretary of the Colonial, Continental and Jewish Committees in our Church.

The Rev. John Calder, after a faithful ministry in Scotland, has recently been appointed to our Jewish Mission in Budapest, where he has begun his work with great promise.

Dr. Macdonald Webster and Mr Calder are instructed to convey the greetings of the General Assembly, on the occasion of the Quater-Centenary Celebrations of the College at Sárospatak.

In name of the General Assembly of
the Church of Scotland,

James Harvey D. D.
cl. Eccl. Scot.

A Skót Református Egyház Egyetemes Konventje.

Edinburg, 1931. aug. 5.

A sárospataki főiskola igazgatóságának, Magyarország.
Mélyen tisztelt Uraim!

Alulírott hivatalosan bizonyítom, hogy nt. Dr. Webster Macdonald J. ur és nt. Calder János ur, a Brit Birodalmi Rend

tagja, a skót református egyházban előkelő szerepet vivő lelkipásztorok.

Dr. Webster, — Isten országa ügyének, különösen Közép-Európában, lelkes és buzgó munkása, — egyházunk koloniali, kontinensi és zsidó bizottságainak már hosszú idő óta titkára.

Nt. Calder János úr pedig, több évi rendes lelkészi minőségben végzett buzgó munkássága után, nem régiben neveztetett ki a budapesti zsidó misszióhoz, ahol a működéséhez fűzött reménységünket már eddig is a legteljesebb mértékben igazolta.

Dr. Webster és Calder urak ezennel megbizatnak, hogy a sárospataki református főiskolának 400 éves évfordulója alkalmából tartandó ünnepén az Egyetemes Konvent üdvözlését tolmácsolják.

A skót református egyház egyetemes konventje nevében

Dr. Harvey Jakab s. k.

főjegyző.

8. Rev. John Calder, M. B. E. üdvözlete :

Your Serene Highness,

Your Excellencies,

Right Reverend Principal and Professors,

I have the honour to bring Commissions from

1. The Church of Scotland
2. New-College, Edinburgh
3. Theological Faculty of the University of Edinburgh
4. General Presbyterian Alliance, representing 30 millions of people throughout the world, holding the Presbyterian system and I am commanded to convey to you their most cordial greetings on the auspicious occasion of the 400th anniversary of the famous College of Sárospatak.

Your zeal for the spread of sound learning is equal only to the firm adherence you have ever shown to the Reformed Faith. It is our earnest prayer that the Blessing of Almighty God may ever rest on your College, its leaders, its staff and its students. It is to me personally a very high honour to be commissioned to bring these greetings to Sárospatak for I had the very great pleasure of spending the summer season among you here and I learned to love this Church and this College and the Hungarian people first during my stay in

Sárospatak. It was here also I had my first lessons in the beautiful Hungarian language and in this Church the great beauty and solemnity of the Reformed Hungarian Service first made their appeal to me.

The Hungarian Reformed Church has no truer friend than the Church of Scotland and Hungary has no kinder sympathiser than Scotland, and there is no Nation that understands the position of Hungary better than my own Nation whose history for a thousand years so closely resembles the history of your own brave and chivalrous Nation.

I pray that the richest blessing of God may ever rest on your Church and your College and may God grant speedily : The Resurrection of Hungary.

Magyarul : *(Szabó Gyula tanár fordítása).*

Főméltóságú Kormányzó Ur! Nagyméltóságú és méltóságos Uraim! Nagytiszteletű Közigazgató Ur! Nt. és tekintetes Tanári Kar!

A skót református egyház, az edinburghi New College, az edinburghi egyetem theol. fakultása és a 30 millió reformátust számláló presbiteri világszövetség megbizásából és nevében vagyok itt, hogy a híres sárospataki főiskolának, 400 éves évfordulója alkalmából rendezett ünnepén, legmelegebb üdvözetüket tolmácsoljam. Kérjük a jóságos Istent, hogy árássa ki gazdag áldását továbbra is erre a főiskolára, annak előljáróira, tanáira és tanulóira. A református hithez való törhetetlen ragaszkodása és az a páratlan buzgalom, amelyet eddig mutatott a szent és igaz tudományok művelésében, legyen továbbra is erénye és büszkesége ennek az ősi intézetnek!

Számomra különösen nagy kitüntetés az, hogy itt lehetek és üdvözölhetem a jubiláló főiskolát. Mert nem most vagyok először Sárospatakon. Abban a kiváltságban részesültem, hogy mindjárt Magyarországra jövetelem után itt tölthettem első nyaramat. Az itt töltött idő drága emlékként él szívemben. Megszerettem itt nemcsak ezt a főiskolát és egyházat, hanem itt szerettem meg először magát a magyar népet is. Itt kaptam az első leckéimet a szép magyar nyelvből és itt: ebben a templomban ragadta meg lelkemet először a magyar református istentiszteletnek komoly szépsége és felemelő áhitata.

A magyar református egyháznak nincs igazabb barátja, mint a skót református egyház és Magyarországnak nincs őszintébb jóakarója, mint Skócia. Nincs nemzet, amely jobban átérzi és megérti Magyarország helyzetét, mint éppen az én nemzetem, amelynek ezeréves történelme oly sokban hasonlít az Önök vitéz és lovagias nemzetének történelméhez.

Az Isten kegyelme és gazdag áldása kísérje továbbra is a magyar ref. egyház és e főiskola életét, és adja a Mindenható, hogy minél előbb valóra váljék mindnyájunk óhaja: Magyarország feltámadása!

9. W. *Beveridge* D. D. üdvözlete:

I bring to the Reformed College of Sárospatak the congratulations of the Scottish Mission in Budapest. The Scottish Mission, as everyone knows, has represented for the past ninety years the reformed and presbyterian Church of Scotland in Hungary, and while it is to the Mission a source of thankfulness to God, that we have been able to carry on our work all those years, we feel under a far deeper sense of thankfulness to God, that the Reformed College of Sárospatak has been able to carry on its work for four hundred years. We warmly congratulate the reformed Church of Hungary, that it has had working for it since 1531 such an institution as this, and we pray from our hearts that this precious heritage from the past may long flourish in Hungary and prove itself in coming years, as it has done in the past, a fountain and wellspring of good. Floreat Alma Mater.

We of the Scottish Mission naturally feel deeply interested in the newer developments in your College today, particularly that an English school should be attached to this famous cultural institution. We have ourselves in the Scottish Mission endeavoured in the past ninety years to bring into closer touch and contact, not merely the culture of the Hungarian and British peoples but the spirit of the Churches of Christ which we represent. It is therefore a source of much interest to us that now in one of your own Colleges there should be a department in close touch with British culture and British ideals. May I add one personal remark? I come myself from an Alma Mater of Scotland which is just a few years older than your College in Sárospatak. I value my own

Alma Mater of Aberdeen, and it is for myself a peculiar pleasure that the spirit of my old University is to join up with the Sárospatak Lelke in two members of the staff who have also had their training there.

On this day of memory and of hope I bring to the Reformed College of Sárospatak the most sincere congratulations of the Scottish Mission.

Magyarul: *(Szabó Gyula tanár fordítása).*

A budapesti skót misszió őszinte üdvözlését hozom a sárospataki ref. főiskolának. A skót misszió, amint mindenki tudja, már 90 éve képviseli a skót ref. egyházat Magyarországon, és amíg Isten előtti mély hálával állunk meg, amikor misszióknak erre a 90 éves multjára gondolunk, úgy érezzük, hogy még nagyobb a hálánk Ő iránta akkor, amidőn a sárospataki főiskola 400 éves dicső multját idézzük fel emlékezetünkben. Szívünk minden melegével üdvözljük a magyar református egyházat, hogy egy ilyen fényesmultu főiskolát mondhat magáénak, és kérjük a mindenható Istent, hogy tartsa meg a multnak ezt a drága örökségét továbbra is, és hogy legyen ez a jövőben is az, ami volt a multban: forrása és kutfeje minden szépnek, jónak és igaznak! — „Floreat Alma Mater!”

Mi, a skót misszió, különös érdeklődéssel tekintünk ma a külső intézményében is meggazdagodott sárospataki főiskolára, elsősorban pedig annak angol intézetére. A skót misszió az elmúlt 90 év alatt több oldalról igyekezett érintkezést és kapcsolatokat teremteni a magyar és brit nemzet fiai között. És pedig nemcsak kulturális vonatkozásokban, de valláserkölcsei, egyházi szempontból is. Számára azért nagy érdeklődés forrása az, hogy most itt a sárospataki főiskolában egy olyan intézet indult életnek, amely éppen a brit kultúra és brit ideálok ápolását tűzte ki egyik főfeladatául.

Szabad legyen végül még egy személyes megjegyzést is tennem. Az én Alma Materem, az aberdeeni egyetem, csak egy pár évvel régibb, mint a sárospataki főiskola. S most nekem, Alma Materem szerető fiának, nem kis örömet ad az a tudat, hogy itt az én régi egyetememnek a lelke ölelkezik Sárospatak lelkével a tanári karnak két tagjában is, akik szintén hallgatói voltak az aberdeeni egyetemnek.

Az emlékezésnek és boldog reménykedésnek ezen a napján a skót misszió legőszintébb üdvözlését tolmácsolom ismételten a sárospataki ref. főiskolának.

10. *Message du Professeur H. Clavier* représentant la Faculté de théologie protestante de Montpellier et le Comité protestant des Amitiés françaises

à l'Académie Réformée de Sárospatak, à l'occasion des fêtes du quatrième Centenaire de sa fondation.

J'ai l'honneur de représenter aujourd'hui parmi vous la Faculté de théologie de Montpellier et, du même coup, l'Eglise des Huguenots de France.

La Faculté de Montpellier, héritière de celle de Montauban, qui fêtait en 1901 son tricentenaire, adresse à la Faculté de Sárospatak un salut fraternel et des félicitations cordiales à l'occasion du quatrième centenaire de sa fondation.

Elle se réjouit des liens de plus en plus nombreux qui l'unissent aux Facultés hongroises.

N'est ce pas l'un de ses anciens Doyens, toujours jeune et vaillant malgré ses 87 ans, M. Emile Doumergue, qui, au lendemain des fêtes de la Réformation, à Genève, où vous fûtes si brillamment représentés, entreprit parmi vous ce voyage qui lui permit de faire connaître aux Réformés de France les Calvinistes de Hongrie ?

Le premier des étudiants magyars que vous nous avez envoyés, le petit-fils de votre grand historien et patriote, est actuellement le professeur Emeric Révész dont je suis heureux d'avoir été le condisciple et l'ami. Depuis, une véritable tradition s'est formée, que la Guerre a interrompue, mais non pas brisée. En 1924, mes collègues, les professeurs Bruston et Perrier, refaisaient le voyage qu'avait fait en 1909 le doyen Doumergue, et ils en ont gardé le même inoubliable souvenir. Je suis heureux de pouvoir entrer maintenant moi-même comme un chaînon dans cette chaîne.

Le message des Huguenots de France qui vous a été apporté déjà par mes prédécesseurs, je me réjouis de le faire entendre à nouveau : Nos deux Eglises, toutes deux issues du même grand courant venu de France avec Calvin, sont préparées par une histoire séculaire à se comprendre et à

s'aimer. Elles ont puisé aux mêmes sources les mêmes viriles leçons. Elles savent que Dieu règne et qu' Il triomphera. Leur long passé de souffrance et de gloire leur en a donné maintes fois la démonstration.

Aujourd'hui, après avoir été proclamé détruit, anéanti par le Grand Roi persécuteur, le protestantisme est devenu l'un de piliers de la démocratie française, et la statue de Coligny se dresse là où, en 1572, la Saint Barthélemy faisait rage.

Calvinistes magyars, votre histoire vous a souvent appris les mêmes grandes leçons, et dans les plus sombres époques, donné les mêmes espoirs. Et dans l'obscurité présente, où tatonnent les peuples, nous avons confiance, puisque nous avons ces devises communes à tous les fils de la Réforme Calviniste :

Post tenebras lux.

Lux lucet in tenebris.

C'est pour cette lumière divine que cette Ecole a travaillé et lutté pendant quatre siècles.

Le nombre de ceux qu'elle a ainsi conduits aux plus hautes destinées, où il faut le plus donner et se donner, dans l'Eglise et dans la Patrie, est vraiment admirable. Elle vous a transmis et vous transmet encore, à travers les âges, le même grand idéal. Vous y serez fidèles, aujourd'hui, comme vos Pères l'ont été autrefois.

Vous avez appris, à la même rude école, la vérité de cette devise de l'un de vos plus nobles héros :

Non est currentis aut volentis, sed miserentis Dei.

Pour les pages glorieuses que vous avez écrites dans les annales du Calvinisme, vous trouverez toujours, parmi les Réformés du pays de Calvin, de chaudes et actives sympathies,

Magyarul : (Dr. Rácz Lajos ny. főisk. tanár fordításában).

Üdvözlő beszéd. Elmondotta H. Clavier theol. tanár, a montpellier-i prot. theol. fakultásnak és a francia barátságok prot. bizottságának képviselője.

A montpellier-i prot. fakultás s egyszersmind a francia hugenotta egyház képviselőjében van szerencsém a mai napon önök közt megjelenni.

A montpellier-i fakultás, mint örököse annak a montaubani fakultásnak, mely 1901-ben ünnepelte fennállásának 300 éves fordulóját, testvéri üdvözetét és szívbeli szerencsekívánatait küldi a sárospataki fakultásnak alapítása 400 éves fordulója alkalmából, s örömét fejezi ki afölött, hogy egyre jobban szaporodnak a kötelékek, melyek őt a magyarországi fakultásokkal egybekapcsolják.

Nem az ő egyik régi dékánja, a 87-ik éve ellenére még mindig fiatalos és erőteljes Doumergue Emil volt-e az, aki a genfi reformációi ünnepélyek után, amelyeken önök oly fényes képvisellel vettek részt, vállalkozott önök közt arra az utazásra, mely lehetővé tette számára, hogy a francia reformátusokkal a magyar kálvinistákat megismertesse?

A legelső magyar diák, kit önök hozzánk küldöttek, az önök nagy történetirójának és hazafijának az unokája: Révész Imre, ma egyetemi tanár, volt, kit én örömmel nevezhetek egykori tanulótársamnak és barátomnak. Azóta valószínűs hagyomány alakult ki, amelyet a háboru csak félbeszakított, de nem tört meg. 1924-ben az én kartársaim: Bruston és Perrier tanár urak újra megtették azt az utazást, melyet 1909-ben Doumergue dékán tett és arról ugyanoly felejthetetlen emlékekkel tértek haza. Szerencsésnek érzem magam, hogy mint egy láncszem ebben a láncolatban, most én léphetek az ő nyomdokukba.

A francia hugenották üzenetét, melyet már elődeim is elhoztak önökhöz, örömmel juttatom újra kifejezésre. A mi két Egyházunk, melyek mindketten annak a nagy lelki megmozdulásnak szülöttei, mely Franciaországból Kálvinnal indult meg, százados történetük által arra vannak rendelve, hogy egymást megértsék és szeressék. Ők ugyanazokból a forrásokból ugyanazon férfias tanításokat merítették. Ők tudják, hogy Isten uralkodik és ő diadalmaskodni fog. Szenvedésekkel és dicsőséggel telehintett hosszú multjuk számtalan ízben bizonyágát szolgáltatta ennek.

Ma, miután az üldöző Nagy Király kihirdette Egyházunk lerombolását, megsemmisítését, a protestántizmus egyikévé lett a francia demokrácia pilléreinek, és a Coligny szobra ott emelkedik, ahol 1572-ben a Szent Bertalan-éj dühöngött.

Kálvinista magyarok! A ti történetetek sokszor tanított titeket hasonló nagy leckékre és a legszomorubb korszakok-

ban ugyanily reménységeket nyújtott nektek. És a mai sötétségben, melyben a népek tapogatóznak, él bennünk a bizalom, mivel nekünk, a kálvinista reformáció fiainak, közösek ezek a jelszavaink:

*Post tenebras lux,
Lux lucet in tenebris.*

Ezért az isteni világosságért dolgozott és küzdött 400 éven át ez az iskola.

Azoknak a száma, akiket az Egyházban és a Hazában a legmagasabb rendeltetésekre elvezetett, ahol a legtöbbet kell adni és magunkat kell adni, valóban csodálatraméltó. Iskolátok, a századokon keresztül, átszármasztatta ti nektek és ma is átszármasztatja ugyanazt a nagy ideált. Ti hivek lesztok ehhez ma, mint ahogy őseitek hivek voltok ahhoz hajdanán.

Ti ugyanabban a zordon iskolában tanultatok meg egyik legnemesebb hősötök eme jelszavának igazságát:

Non est currentis aut volentis, sed miserentis Dei.

Azokért a dicsőséges lapokért, melyeket ti a kálvinizmus évkönyveibe irtatok, ti a Kálvin hazájának reformátusai közt mindig meleg és tettekész szimpátiákat fogtok találni!

11. *Dr. Kolozsváry Bálint* egy. nyilv. r. tanár; a kir. magyar Pázmány Péter tud. egyetem jog- és államtud. karának e. i. Dékánja üdvözlöte:

A kir. magyar Pázmány Péter tudom. egyetem Rektora és Tanácsa nevében — a küzdelmes, de ragyogó multon csüngő mélységes tisztelettel köszöntöm a négyszáz éves jubileumát ünneplő sárospataki főiskolát.

Ez a főiskola az a sok évszázados, kemény bástya, melynek oltalma alatt nemzedékek végnélküli sora váltogatta egymást és szántotta-vetette a magyar nemzeti kultúra számára azt a nehéz, rögös talajt, melyet, ha kellett, drága véráldozatokkal tudott termő-televénnyé tenni.

A jövő számára a reménységek virágos fája; — a nemzet le nem törhető őseréjének egyik gazdagon buzogó, nemes forrása; — messze lobogó fárosz, mely fénycsóvját nemcsak a hullámok közt előretörő hajó befutott útjára sugároztatja vissza; — de előreveti azok felé a távlatok felé is, melyek fényzőnében szentséges cél gyanánt hazánk fel-támadásának bizonyossága áll.

A ma megkezdett ötödik évszázad küszöbén kísérje az ősi főiskolát a Gondviselés minden áldása! Vivat, crescat et floreat!

12. Dr. *Buza László* szegedi egy. nyilv. r. tanár üdvözlöte:

A *M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem* Rektora és Tanácsa nevében tisztelettel üdvözlöm a jubiláló sárospataki főiskolát.

A Ferenc József-Tudományegyetem Erdély egyeteme, azé az Erdélyé, mely századokon át a szabadság klasszikus földje volt s mely az üldöztetés idején keblére ölelte a bujdosó sárospataki főiskolát is. Ma Erdély egyeteme lett bujdosó: kénytelen volt minden vagyonától kifosztva elhagyni régi székhelyét, hogy meg tudja menteni a csonka haza számára a maga lelkét.

Ezzel a testvéri lélekkel köszöntöm a 400 éves sárospataki kollégiumot. A sárospataki főiskolát a mohácsi katasztrófa után a magyar élni-akarás teremtette meg s most a trianoni katasztrófa után ugyanaz a nagyszabású és messzetelektelítő kulturpolitika juttatta renaissance-hoz, mely a mi menekült egyetemünknek is otthont teremtett azokban az új épületekben, melyek ma már dacosan emelkednek ott, ahol a magyar Tisza kénytelen idegenné tett területre lépni át.

A sárospataki főiskola 400 éven át csodálatos eredményekkel végezte minden magyar főiskola közös feladatát: új értelmi és erkölcsi erőket állítani be a magyar nemzeti ügy szolgálatába. Ez a feladat ma is a régi, csak a viszonyok változása folytán még fokozottabb szükség van ezekre az erőkre s különösen nagy szükség van azokra az erkölcsi tulajdonságokra, melyek a sárospataki főiskola ősi puritán szellemének legbecsesebb tulajdonságai.

Én, aki büszkén vallom magamat e főiskola tanítványának s aki szerencsés voltam éveken át ennek tanára is lenni, mélyen megindult lélekkel köszöntöm mai főiskolám nevében az Alma Matert s kívánok neki multjához méltó jövőt.

13. Dr. *Mitrovics Gyula* a nevelés tudomány ny. r. tanára üdvözlöte:

Az igazi kultura a multban gyökerezik, amellet okos életösztonnel alkalmazkodik új feladataihoz; az igazi kultura.

nemzeti kultúra, de amellet egyetemes szempontoknak hódol. Az igazi kultúra reális értékeket termel és mégis égi magasságok felé emeli tekintetét. Mindezeknek élő megtestesítője a Comeniusok, a népdalgyűjtő és amellet hégeliánus Erdélyi Jánosok és Szeremley Gáborok, a Perényiek, Rákócziak, Vayak és Kossuthok négyszázéves kollégiuma, amelyet ma felavatott intézményei új évszázadokkal jegyeztek, — és cimerének szárnyas angyala a Krisztus lábai elé hívja harsonájával a jövő nemzedéket.

Az ifju testvér debreceni Tisza István-tudományegyetem — amely szintén egy négyszázéves református kollégiumnak, a debreceni Alma Maternek az áldott öléből indult útjára —, mély tisztelettel és meleg hozsánnával üdvözli a négyszáz éves és ime mégis ifju, mert örökifju, sárospataki főiskolát. Mindenkorra maradjon vele az Isten áldása!

14. A Magyar Nemzeti Múzeum nevében és megbízásából *dr. Madarassy László* nemzeti muzeumi igazgatóőr:

Azokban az időkben, amikor a magyar gyűjteményügynek még csak egy-két halvány mécsese pislogott a széles hazában, a sárospataki főiskolának már hatalmas könyvtára és több irányu muzeuma is volt. Abban, hogy az ország fővárosában, de vidéki városaink nagy részében is közgyűjtemények alakultak, a pataki példának kétségtelenül része van. Mikor tehát a Magyar Nemzeti Múzeum is az ünneplők sorába áll, hogy a főiskolát, mint a magyar értelmiség négyszáz esztendőös nevelőintézetét üdvözölje, üdvözli a főiskolát úgy is, mint a magyar gyűjteményügy egyik előharcosát. Engedje a mi Istenünk, hogy a főiskola sok szép és nemes hivatását továbbra is dicsőségesen s eredményesen betölthesse!

15. *Harsányi Zsoltnak, a Petőfi-Társaság* küldöttének üdvözlete a sárospataki főiskola 400 éves jubileumán:

A sárospataki főiskolát köszönteni annyi, mint a szellem magyarságát és szabadságát köszönteni.

Petőfi Sándor emlékének hódolni annyi, mint a szellem szabadságának és magyarságának hódolni.

A Petőfi-Társaság képviselőtében a nemzet szent iker-gondolatának, a szabadságnak és magyarságnak hajtom meg

a lángelme zászlaját, mikor a négyszáz éves ősi főiskolát szívem meghatott mélyéből köszöntöm s további évszázadaira Isten áldását kérem Isten házában.

16. *Dr. Pap Károly* egy. tanár, a Csokonai kör elnöke a *Debreceni Középfiskolai tanárképző* és *Csokonai kör* nevében:

Két debreceni intézet, a Tisza István Tudományegyetem Középfiskolai Tanárképzője és a Debreceni Csokonai kör küldi általam legmelegebb üdvözetét és jókívánásait, mert érezzük mi is mindnyájan, hogy ez a fényes jubileum nemcsak a pataki főiskolának, nem is a magyar kálvinizmusnak, hanem az egész hazai közművelődésnek ünnepe egyszersmind. Méltó azokhoz a nagy centennáriumokhoz, amelyeken a reform kor hőseit idézgettük, ajkukon hirdetve a haladó nemzeti szellem tanuságait és hogy minden kulturának legsajátosabb eleme a faji élet levegőjében sarjad. De vajjon nem ilyen gondolatokat ébreszt-e bennünk e 400 esztendő Alma Maternek a multja, a tőle képviselt szellemerkölcsi erők serege?, amely szintén rokon eszmékért küzdött, magyar kultúrát alapított, fejlesztett és virágoztatott, amely a hazafiság gondolatát munkás lelkesedéssé, a hitet benső élménnyé avatta és mindkettőt a nemzeti szellem, nyelv, művelődés és haladás kultuszával együtt a magyar élet magasabb régióiba tudta emelni. Valóban, Mélyen tisztelt Közönség, valahányszor ezek között a falak között megállok, mindig mélyen meghatják lelkemet e hely csodálatos történeti levegője, a fejedelmi védők és alapítók, a lánglelkű tanárok és tanítványok élő sugalma, mint amelyeknek családi hagyományaim révén magam is boldog részese vagyok . . .

De legyen szabad e pillanatban csupán a hálás tanító szavát hallatnom, forró köszönetet mondva azokért a gazdag kincsekért, amelyekkel Patak a nevelés és oktatásügy szinte minden ágát gyarapította, azokért a nagyhorderejű tudományos eszmékért, tantervekért és tankönyvekért, amelyeknek áldásait hazai közoktatásügyünk szakadatlanul élvezte. Mert mély meggyőződés, hogyha e Főiskola hősi munkáját a magyar művelődés történetéből kiszakítanók, alig kifejezhető értékekkel lennénk szegényebbek s nemzeti pszichénk arca, iránya és tartalma egészen más alakot ölt!

De üdvözlöm e nagyságos intézetet a mi egykori közös diákunk kultuszára alakult társaság: a „Debreceni Csokonai Kör“ nevében is. Hiszen annyi benső szellemi kapcsolat mellett bizonyára az Ő drága emléke is összefűz bennünket. Szegény, boldogtalan vándormadár! akinek lángeszénél csak földi nyomorusága, csalódásainál csak eszményi felemelkedése volt nagyobb; aki amellettt hitt rendületlenül, hitt a maga költői hivatásában, hitt nemzete halhatatlanságában akkor, amikor ez önmagában is kételkedve már-már a jövődjének is háttal fordult. Tudjuk, hogy milyen zaklatott szível sietett ide mitőlünk, keresve a gyógyulást — „a Magyar Pindus“, e „Hegyaljai Helikon“ kebelén; és amikor újra utnak indul, egész kis költői iskolát hagy maga után a coetusok boltívei alatt. És ez a meleg hódolat nem is maradt hozzá hűtelen egész napjainkig. Akkor verseit gyűjtögeti, utánozza és énekel, most, jó század múltán pedig megint e Kollégium tanárai nyújtják műveinek legteljesebb gyűjteményét az irodalomnak. Úgy tetszik M. T. Közönség, hogy ma „mindent lerázva ami földi“, az Ő sugalmas árnyéka is közöttünk lebeg s boldogan veri százúrú lantját az Alma Mater dicső ünnepén . . .

E nagy szellemektől és emlékektől ihletetten köszöntöm még egyszer e jubiláris főiskolát s kívánok újabb, százados útjára minden áldást, teljes virulást az ismét naggyá, egységessé vált Magyarország gondolatában.

17. *Emőd* *László* ny. törvényszéki tanácselnök, a Kazinczy-Kör elnöke, a *Zemplénnvármegyei Kazinczy-Kör* nevében:

A Zemplénnvármegyei Kazinczy-Kör üdvözlét hoztam ide s megyénk e kulturális egyesülete nevében megilletődött tisztelettel és meleg szeretettel üdvözlöm az ősi főiskolát, amely ime Isten különös kegyelméből fennállásának 400 éves ünnepi fordulóját üli.

E négyszázéves tisztes mult kisebb keretben magának a nemzetnek a történelme. Mert ez az iskola jóban-rosszban mindenkor összeforrott a magyarsággal. Amidőn növendékeit ismeretekre tanította, amidőn gondolkozásukat fegyelmezte, amidőn tudásvágyukat felkeltötte s haladásra sarkalta, nem-

csak a szorosán vett tanító cél volt szemei előtt, hanem az is, hogy a hazát erősítse ilyen módon, hogy ennek adjon okos, értelmes s egyszersmind erkölcsösen és hazafiasan gondolkozó, hívő, áldozatos lelkű hazafiakat.

Hosszú sorát lehetne idézni azoknak a nagy embereinknek, akiknek a lelke ennek az iskolának falai közt kapta az első ösztönzést, akik itt tanulták meg: hogyan kell Istent, hazájukat és az emberi nagy közösséget igazán szeretni. Említhetnék tudósokat, akiknek a szelleme innen röppent ki idegen kulturák dúsabb virágzású tájai fölé, hogy a gyűjtött mézzel megint csak hazatérjen s megajándékozza vele a hazai életet.

És aztán említhetnék, — de ezeket már bajos volna csak valamennyire is számba venni, — közkatonákat, nem kevésbé hű fiait az anyaiskolának, akik szerényebb viszonyaik között is hívek maradtak diákkoruk eszményeihez s tömegeikkel nem kisebb szolgálatokat tettek ennek a jó édesanyának, mint valamikor a nagy fejedelmi és főrangú pártfogók, mert testükkel védték meg ezt, mert ők teremtették meg valójában a nemzet legszélesebb rétegeiben azt a közvéleményt, a pataki főiskolának mindmáig leghatalmasabb fenntartó oszlopát, hogy ennek az iskolának a fennállása, ennek az iskolának a felvirágoztatása nagy, országos, nemzeti szükségesség.

Minden tisztesség, minden dicsőség adassék a jó Édesanyának, akinek szerető lénye, mint valami kiapadhatatlan ihletforrás, máig is állandóan táplálja fiait.

18. *Göde Lajos* nagykőrösi lelkész a Nagykőrösi *Arany János-Társaság*, Gimnázium és Tanítóképző Intézet nevében:

Mélyen Tisztelt Ünneplő Közönség!

A nagykőrösi református Arany János-Társaságnak, Arany János Gimnáziumnak, és Tanítóképző Intézetnek nevében ünnepi érzéssel köszöntöm a négyszázéves Alma Matert.

Ezek az intézmények lélekben közelállanak a jubiláló Főiskolához, éppen annál a nagy névnel fogva, amely homlokukat díszíti. Arany János megénekelte a magyar multnak dicsőségét és gyászát. A sárospataki református főiskola átélte mind a kettőt. Mig a Rákóczyak kezében erősen állotta

jogar, addig az ősi schola úgy ragyogott a fejedelmi kegy napsugarában, mint Budaszállás palotái, mikor Gyöngyvér testvéri csókra várja Ildikót. Mikor a napot eltakarták a fellegek, útra kelt a főiskola lelke s „bujdosott az éren, bujdosott a nádon“, mint egykor Toldi, az üldözött. S mikor a kuruc tárogató végig bűgött a lankás hegyoldalakon és hirdette az új tavasz reményét, ismét visszatért az éltető lélek az üres falak közé, mint ahogy Prágából visszajött a „Rab“. Az ősz magyar bárd lelke előtt, mint pásztortűz, lobogott a ragyogó és könnyező mult, a Bodrog-parti schola sirva és remélve végigjárt e multon. A pataki főiskola története négyszázéves magyar történelem.

Arany János nehéz korszakot élt át. Élet-halálharcot, elnyomást, magyar temetőt, amelyből mindent várni lehetett, csak feltámadást nem. És a borongó költő mégis törhetetlen hittel várta a „jobb hazát, s benne az erény diadalát“.

Az a kor még zordabb alakban újra itt van. Élet-halálharc. Feldaraboltság. Fájdó reménytelenség. S most, mikor a szomorú magyar szemekbe mosolyt varázsol ez az ünnepélyes pillanat, az Arany János nevét viselő intézmények képviselőjében reménységgel tekintek az Alma Materre. A jövő reménységével a multnak hordozójára. Kívánom, hogy éljen soká, nagyon soká! Remélje és nevelje a boldogabb magyar jövőt: Szálljanak ki belőle, mint sásfészekből, szent rajokban büszke daliák, akik életüket teszik oltárra a magyar szabadságért! Méltóságos homloka legyen szimboluma a szabad magyar léleknek! S itt a szomorú határhoz közel hirdesse éjjel és nappal, hogy a magyar nemzetben „van élni hit, jog és erő!“

19. *Bernát István dr.* egy. tanár, felsőházi tag, a Nemzeti Bank alelnöke, a *Magyar Kálvin-Szövetség* nevében :

A rég letűnt ifjúság emlékei elevenülnek fel előttem itt, amikor a Magyar Kálvin Szövetség nevében kell méltatni a jubiláló főiskola multját és sikereit. Nem voltam oly szerencsés, hogy hallgatói közé soroztattam volna, mind a mellett tanárain révén, akik Patak növendékei voltak, átszivárgott belénk az itt ápolt szellem, a kálvinista egyenesség, a lelki nemes vonások megbecsülése, a spártai lemondás és szigorú erkölcsi felfogás, mint az élet vezérlő ideálja, a büszke Horatiusi

axioma: qui studet optatam cursu contingere metam, multa tulit, sudavit et alsit, a szűkös életmód örömei, ha tudjuk, hogy ez az igazi emelkedés útja.

A modern élet küzdelmei és törekvéseinek pusztító hatása mellett ma 60—70 év multán úgy érzem, valami még is megmaradt ezekből az értékes hatásokból. Az új edény sokáig tartja az elsőnek belé töltött nedv illatát. Az angol puritánok elve, melyet a miniszterelnöki székbe emelkedett praedicatornak, Kuypernek egyik női ivadéka vésett szivembe, „a plain living and high thinking“, egyszerű életmód, melyet fennkölt ideálok nemesbitenek meg, ma sem veszíté el értékét, sőt olyan erő, mely kivezethet bennünket a mai apokaliptikus sötétségből.

Ily módon vagyok én és azok, akik a Magyar Kálvin Szövetségben azon munkálnak, hogy a magyar kálvinizmus mint jellemformáló erő régi helyét nemzetünknel újra elfoglalja, lekötelezve a sárospataki főiskola alapítóinak, tanárainak, e tanárok tanítványainak és annak a szellemnek, mely innen kisugározva megtanítá elődeinket és a ma élők jobbait is, hogy nincs nemesebb élet annál, mely a vallásos érzések által formált és támogatott nemes eszményekért való törekvéssel telik meg.

Sárospatak főiskolája a mohácsi vésztől Trianonig a tudás művelője, terjesztője, a vallási értékek őrzője és öregbítője volt. Nélküle a magyar Felvidék népe nem volna az, a mi. Az utóbbi évtizedek fejlődésére nem volna kedvezők. A centralisatio, a nagy városok növekvő ereje, az erősödő etatismus másfelé terelik a felserdülő nemzedéket, mely nem egy tekintetben hűtlen lett a régi hagyományokhoz.

De ezek a modern áramlatok a mai eszmények kipróbáló tüzeiben mérlegre téve mintha nem bírnák kiállani a tények bírálatát. A vezető elveknek módosulni és változni kell, azaz vissza fogunk térni az erőnek és emelkedésnek régi forrásaihoz, azokhoz a hagyományokhoz és törekvésekhez, melyek Pataknak fényt, erőt és dicsőséget jelentettek. A nemzet nem áldozhatja fel könnyelműen ez értékeket. Ép ezért hiszünk mi Patak feltámadásában és jövőjében. A szép jövőnek biztosítéka a mult s az újból érvényesülni kezdődő vallásos érzés.

20. Vitéz Csécsi *Nagy Imre* altábornagy, elnök, az *Orsz. Bethlen Gábor Szövetség* nevében:

Az Orsz. Bethlen Gábor Szövetség benső örömmel és mélységes tisztelettel üdvözli mai jubileumi ünnepélye alkalmából a magyar református társadalom, — helyesebben az egész magyar nemzet büszkeségét: a sárospataki főiskolát.

Méltán nevezem ezt a dicső multu intézetet büszkeségünknek, mert hiszen a 400 év alatt, mióta áldásos működését folytatja, volt alkalma megmutatni — és meg is mutatta, miképen kell azoknak a várakozásoknak megfelelni, amelyeket a mindnyájunk előtt legszentebb fogalom: a Haza egy főiskolával szemben támaszt.

Ha visszagondolunk azokra a küzdelmekre, — a küzdelmeknek majdnem szakadatlan láncolatára, amelyeket ennek az intézetnek meg kellett vívnia hitéért és magyarságáért, amelyeket minden idegen befolyástól mentesen akart fentartani és fenn is tartott, akkor csak mélységes hálát érezhetünk azon kiváló férfiak iránt, kik e főiskolának kezdettől fogva vezetői voltak mind e mai napig, mély hálát kell éreznünk hazánk ama nagyjai iránt, akik mindig felemelték szavukat az intézet érdekében, — valahányszor arra szükség volt.

De ha visszagondolunk azoknak a kiváló tudósoknak, költőknek és hazafiaknak a hosszú sorára, akik a sárospataki főiskolában szívták magukba a tudományt és a hazaszereget, akkor le kell borulnunk a Mindenható előtt s így megköszönni az ő végtelen jószágát, hogy ezt a főiskolát adta Hazánknak.

Éppen úgy, — mint a magyar sorsnak, — ez intézetnek mintegy utravalóját képezik azok a szavak, amelyekkel Madách az „Ember tragédiáját”-t fejezi: „Küzdj és bizva bizzál.” Négy évszázadon át úgyszólván szakadatlanul küzdött s mert bizott, — a küzdelemben mindig megállotta a helyét.

Mikor tegnap este a sárospataki diákok találkozásán száznak ajakán felzendült a pünkösti ének s mikor a főiskola imatermében egy hatalmas kórusban énekelte a mult, jelen és jövő a szent zsolozsmát, úgy éreztem, hogy ott jelen volt a pataki lélek s az a tudat töltötte el egész valómat, hogy ha ez a pataki lélek az egész országon urrá lesz, akkor nekünk nincs mitől tartanunk s ha a poklok ördögei is összefognak

ellenünk, akkor is összeomlanak a trianoni határok s fel fog támadni a boldog Nagy-Magyarország.

Az Országos Bethlen Gábor Szövetség kéri az Egek urát, adja bőséges áldását a főiskola vezetőire és növendékeire, hogy a reánk következő századok hosszú során át a multhoz hasonlóan teljesíthesse magasztos hivatását Hazánk és Hitünk szent ügyének javára.

21. *Kiss Ernő* esperes az *alsózempléni ref. egyházmegye* nevében :

Nagytisztelető és Tekintetes Főiskolai Előljáróság!

Az alsózempléni református egyházmegye nevében a szeretet és tisztelet érzéseivel üdvözlöm a jubiláló Főiskolát. Mi joggal érezhetjük magunkat mindeneknél közelebbi kapcsolatban a Főiskolával, mely egyházmegyénk területén fekszik s annak tanárai és tanulói ennek lelki közösségében élnek. Valahányszor gyűléseinkre összesereglnünk, az Alma Mater fogad bennünket falai közé és ilyenkor mindig úgy érezzük, hogy a Főiskola áldott szellemének hatása alá jutottunk.

Büszkén valljuk magunkat a 400 éves sárospataki főiskola tanítványainak s hálás szívvvel teszünk róla bizonytságot, hogy amiket itt tanultunk, azokért soha szégyent nem vallottunk, sőt tisztességet szerzett nekünk, hogy a pataki iskola neveltjei vagyunk; hálás szívvvel teszünk róla bizonytságot, hogy az a hitbeli felvérteztségs s a szellemi javaknak az az ereje, melyet a Főiskolában nyertünk, képesekké tett bennünket arra, hogy a vészes idők forгатagában tántoríthatatlanul megállhattunk.

Az isteni kegyelem örködjék e Főiskola felett, hogy századokon át neveljen a Hazának hí polgárokat, az Anyaszentegyháznak áldozatos szívű tagokat.

22. *Mészáros Bálint* vil. elnök a *sárospataki róm. kath. Egyházközség* nevében :

A sárospataki róm. kath. Egyházközségs nevében, a mai ünnepen, a 400 éves főiskolát — ugyis mint annak egyik hálás tanítványa — a legmélyebb tisztelettel és meleg szeretettel üdvözlöm. Egyházunk minden olyan munkát, amely a lelkeknek Istenhez való fordítását, az emberi méltóságs öntudatra

ébresztését — és a társadalmi élet keresztény berendezését szolgálja, apostoli munkának, a munka végzőit pedig apostoli hivatás betöltőinek tekinti.

Ilyen magasztos hivatást végzett 400 éven keresztül a sárospataki Ref. Főiskola is, hiszen százával, sőt ezrével küldte szét nemcsak e hazában, hanem az egész világon szellem-óriásait és apostoli lelkületű munkásait, kik a keresztény hitnek és puritán nemzeti eszmének voltak hirdetői és harcosai szívök utolsó dobbanásáig; miért is a mult tradícióit megőrző, a jelen kultur-igényeinek megfelelő és puritán magyar szellemben való további működésére Isten áldását kérem!

23. *Forgács Gyula* ref. lelkész, *Dr. Izsó Bertalan* főgondnok, *Csontos József* és *Dr. Rácz Lajos* presbiterek a sárospataki ref. egyház nevében:

A sárospataki református anyaszentegyház Isten iránti nagy hálával, örömmel és testvéri szeretettel üdvözli a sárospataki református főiskolát fennállásának négyszáz éves jubileuma alkalmával.

Sárospataki Református Egyházunk úgy érzi, hogy azok sorában, akik e mai napon az örömnünpre összesereglettek és azok között a gyülekezetek között, amelyeknek összesége négyszáz éves Főiskolánkat magáénak vallja, — néki van legtöbb köszönni valója, neki van legtöbb oka az örvendezésre, mert ez alkalommal valóban elmondhatjuk a zsoltár-íróval: „Ez az a nap, amelyet az Úr rendelt, örvendezzünk és vigadjunk ezen.“ (Zsolt. 118:24.)

Úgy Egyházunk, mint Főiskolánk itt e helyen egyszerre született egy anyától, az Isten Lelkétől indított alapítók és reformátorok áldozatokra buzgó hitéből. Mindkettőnek bölcsőjét ugyanazok a kezek ringatták; mindkettőnek ugyanazok voltak védőangyalai, Istentől rendelt gondviselői. Együtt örültek, együtt küzdöttek és szenvedtek, együtt égtek a megpróbáltatások lángjai között, de el nem égtek, hanem most az öröm napján testvéri szeretetben egybeforrva együtt dicsérik és magasztalják a Mindenható Istent, aki megáldotta és megtartotta Egyházunkat és Főiskolánkat.

Ez a térben és időben és ezek felett lélekben való közelség Sárospataki Református Egyházunk számára lehetővé

tette, hogy közvetlenül részesüljön mindamaz áldásokban, amelyeknek osztogatását a Kegyelmes Isten a Sárospataki Főiskolára bizta. A mi gyülekezetünk volt az, amelynek tagjai közül a legtöbben tanultak Főiskolánkon. A mi gyülekezetünknek volt alkalma legtöbbször hallani az igaz tudomány ifju és idősebb apostolainak bizonyágtételét Jézus Krisztus evangéliumáról. A mi templomunk volt áldott helye sok magasba törő ifju lélek szárnypróbálgatásának és a Főiskola által felnevelt és kiképzett lelkipásztor igehirdetésének. Volt-e olyan szent vállalkozás, amit nem együtt valósítottak volna meg? Együtt emelték a kőből épített templomot és együtt buzgólkodtak a lelki templom építésében.

E közös rendeltetés és lelki egység tudatában Sárospataki Református Egyházunk a negyedik század végén és az ötödik küszöbén azzal a reménységgel tekint a jövőbe, hogy Egyházunk és Főiskolánk továbbra is testvérek és munkatársak lesznek az Ige és Istenország szolgálatában.

Isten különös áldásának tartjuk, hogy megcsónkított hazánk gyászos határához közel e nehéz időkbén, amikor világnézetek, gazdasági és társadalmi rendszerek omlanak össze, a református keresztyén hit, a bibliai és kálvini világnézet ingathatatlan bástyáinak építésében Sárospataki Református Egyházunk olyan erős és Istentől értékes talentumokkal megáldott testvér segítségére támaszkodhatik, mint a négyszáz éves Főiskola.

Egyházunk presbitereinek és minden hű tagjának érzelmeit tolmácsolván, kérjük a Kegyelmes Istent, hogy őrizze meg Főiskolánk mindamaz értékeit, amelyeket négyszáz éven keresztül az Ő segítségével összegyűjtött, — most pedig, új századok küszöbén áldja meg gazdag kegyelméből minden áldásával, hogy nevelhesse gyermekeink és ifjaink lelkét az istenfélelem útján, nevelvén őket szeretett Egyházunk és Hazánk hűséges, önfeláldozó tagjaivá és polgáraivá, hogy legyen a Sárospataki Református Főiskola mindenkor toborzó és gyakorló helye Krisztus jövendő katonáinak, akik felkészítve a hit és tudomány minden fegyverével vívják győzelmesen a harcot „ez élet sötétségének világbirói ellen, a gonoszág lelkei ellen, melyek a magasságban vannak.“ (Efezus 6:12.)

Egyedül Istené a dicsőség!

24. Tolcsvai *Bónis Aladár* alispán, *Borsod, Gömör és Kishont, Csonka-Abauj és Torna vármegyék Törvényhatósága* nevében:

Napjainkban, amikor az egész világ a gazdasági válság fojtogató rémével küzdök, vajmi ritkán történik meg, hogy a gonddal terhelt emberi lélek szomorúságát az öröm érzése váltsa fel.

Ámde a mai napon félre kell, hogy tegyünk minden gondot és szomorúságot — mert a Magyar Dicsőség örömnepét üljük, amelyben részt vesz minden igaz magyar, — fiatal, öreg, szegény, gazdag, kunyhók és paloták lakói s úgy érzem, hogy az egész Magyar Nemzet is.

A sárospataki ref. főiskola 400 éves fennállását ünnepli, amelynek 400 éves története egybe forrt a Magyar Nemzet történetével.

S ha a 400 év alatt megtett uton visszatekintünk, kell, hogy mindnyájunkat az öröm és megelégedés érzete töltsön el, mert bár nehéz volt az út, fáradalmakkal és erőfeszítésekkel teli, de a sárospataki Ref. Főiskola mindig becsülettel abszolválta a vállalt súlyos feladatot, mit eszményképül tűzött maga elé.

Gyászban, vészben született, hogy hitet és reményt nyújtson a ketségbeesés korszakában, átélte a Magyar történetnek sok dicsőséggel, de sok gyász és fájdalommal megrázóan felséges életét, — s ma 400 év múltán itt áll a sok sebből vérző csonka Hazában, hogy hirdesse a Hitet, az erőt adó újraszületés felséges gondolatát s ebben a gondolatban nevelje az ifjúságot a Magyar Nemzet jövő reménységét.

Egy országot naggyá és erőssé csakis fiainak vallásossága, Istenben vetett hite és önzetlen, mélyéges hazaszeretete tehet.

Ezt hirdette a sárospataki ref. főiskola 400 éven át a multban, ezt hirdeti ma is s fokozott erővel tartja kezében a nemzeti gondolat és hazaszeretet zászlaját, — mely zászlón folt soha nem esett.

E zászlóval élünk és halunk mi is és ha ezer éves dicső multunk szörnyü tragikumá óta virágtalan sir is ma minden igaz magyarnak a szíve, — erős a hitünk, hogy e zászló alatt győzni fogunk.

Ezzel az érzéssel lelkemben az igaz tisztelet és nagyra-becsülés meleg hangján köszöntöm a szomszéd Borsod, Gömör és Kishont, Csonka Abauj és Torna egyelőre egyesített vármegyék Törvényhatósága nevében a jubiláló Főiskolát és további hazafias működésére a magyarok nagy Istenének áldását kérem.

25. *Virányi Sándor* alispán, *Szabolcs-vármegye* Törvényhatósága nevében:

Midőn Szabolcsvármegye Törvényhatósága megbízásából és nevében lelkem egész melegével, szeretetével köszöntöm e jubiláló főiskolát, kívánom, hogy lebegjen továbbra is felette az Ur védő szárnya, hogy el ne ronthassa azt tűzvész, villámlás vagy földrengés, hogy kártétel nélkül vonuljanak át felette a viharos események, legyen ennek szent a belső és külső szeglet köve, hogy tudomány és megértés lakozzék falai között. Legyen ez egy csendes kikötő, hol a test és lélek megpihenjen az élet küzdelmeitől. Legyen ez egy igazi tűzhely, ahol a tanárok és tanítványok szíve, lelke felmelegedjék kölcsönös szeretetben s új erőt és lelkesedést merítsenek a további küzdelemre. Áldja meg a Mindenható az érzelmeket és gondolatokat, melyek a főiskola kebelében fogamzanak, a beszédeket, melyek itt elhangzanak, a cselekedeteket, melyek itt végbemennek, hogy azok mind tiszták, nemesek s a magyar nemzet cájját szolgálók legyenek. Áldja meg az intézetet a dicső multhoz hasonló jövővel, hivatását nemesen átérző tanárkarral, hogy az ifjú nemzedéket a honfiúi erényekben gazdagítsa, becsületes munkára szoktassa, tiszta erkölcsű, hitben, vallásos érzésekben gazdag, akarattal biró, önzetlen és jellem-szilárd embereket adjon szegény Hazánkknak.

26. *Bernáth Aladár* alispán, *Zemplén-vármegye* Törvényhatósága nevében:

A törvényhatóság szervezete csak úgy tölti be igazi feladatát, ha valóban egyéni életet él, vágyai, törekvései, ideáljai vannak s ezek kifejezésre jutnak a közélet minden megnyilvánulásánál, amely a vármegye lakosságát, vagy területét érinti.

E felfogás szerint a sárospataki főiskola alapítása 400 éves évfordulójának napja, nemcsak magának az ősi főisko-

lának, hanem a törvényhatóságnak is ünnepe, mert Sárospatak és annak minden intézménye a vármegye organikus elválaszthatatlan része és mert ez a vármegye adta mindég azon élő emberi anyag zömét, amely az intézet működéséhez szükséges volt.

A közigazgatás egyik törvényes kötelességét képezi a szellemi élet irányítása, hatósági felügyelete és a szellemi élet intézményeinek támogatása. E törvényszerű kötelességből kifolyóan is teljes lelki erejét kell minden hatóságnak nyújtani ahhoz, hogy a nagymultú intézet a jövőben is virágozzék, mert a nemzet minden igazságos érzésű polgárának látni és elösmerni kell azt a nagy nemzeti értéket, amellyel a főiskola 400 éves dicsőséges multjában hazafias ifjak nevelésével és a tudomány terjesztésével és ápolásával kitermelt.

Zemplén vármegye közönsége nevében igaz tisztelettel, nagyrabecsüléssel és szeretettel üdvözlöm a sárospataki főiskolát alapítása 400 éves évfordulója alkalmával és kérem a mennyei Gondviselést, hogy a főiskolát vármegyénk díszére és a Magyarhaza javára mind az időknek végéig tartsa fenn és gyarapítsa.

Sajnos hivatalosan csak csonka Zemplénvármegye nevében üdvözölhetem az ősi Alma Mátert, de tudom, hogy a vármegyének a trianoni határok által elszakított része is ma ide figyel, lélekben itt van s velünk együtt örül, velünk együtt ünnepel, mert az évszázados kapcsolatokat erőszakkal ideig-óráig meglehet ugyan szüntetni, de azt, amit a természet egygyé tett, egymástól elszakítani nem lehet soha, de soha. Hiszem, itt lesz megint az idő, amikor a felső zempléni ifjak ismét a Rákócziak és Perényiek iskolájában fogják a hazafias szellemet megismerni és magukba szívni.

Isten! Magyarok Istene add, hogy úgy legyen!

27. B. *Papp István* theol. tanár a *Budapesti Ref. Theol. Akadémia* nevében:

Főtiszteletű és Nagyméltóságú Elnökség!

A legifjabb testvér, a budapesti református Theológia Akadémia sem hiányozhatik azoknak sorából, akik a jubiláló Alma Maternek üdvözlésére a hálás és kegyeletes emlékezés e nagy ünnepén ide sereglettek.

Nagy ünnep van, mert kimondhatatlanul nagy dolgokról van itt szó. Hiszen ha valahol, úgy itt ezen a megszentelt helyen tárulnak fel előttünk mindenünnen a dicső nagy multnak ragyogó, biztatásokkal és reménységekkel teljes emlékei.

Saxa loquuntur! A kövek is beszélnek, beszédes itt minden: beszél nagy kezdeményezésekről, áldott növekedésről; szent szolgálatról, küzdelmekről, martirságokról, pusztában való bujdosásról. Beszél itt minden hitnek, tudománynak hőseiről, csodás áldozatkészségről, „kicsinyded diákok“ áldott dajkálóiról. Itt látásokat látunk és álmokat álmodunk. Itt van körülöttünk a nagy sereg, nemcsak azoké, akik most jöttek ide, hanem azoké is, akik már elmentek, mindazoké, akik itt osztogatták, vagy vették Isten legdrágább ajándékait, kincseket, miket rozsda és moly meg nem emészt.

De látjuk a borus jelenen át a még szebb és dicsőbb jövőt. Mert ennek az intézetnek történetében ragyog fel előttünk a nagy vigasztaló és buzdító szózat: *Post tenebras lux!* Legyen is ez az Alma Mater mint eddig volt, úgy ezután is ezreknek tápláló anyja, legyen világosság, legyen az Urtól megáldott hegyen építettett örök szent város, időtlen időkig Isten dicsőségére!

28. *Dr. Bruckner Győző* dékán, a M. Tud. Akad. tagja a Tiszai Ág. H. Ev. egyházkerület *Miskolci Jogakadémiája* nevében:

Az Eperjesről Miskolcra menekült ősi jogakadémia testvéri köszöntését tolmácsolom, a négy évszázados fennállását ünneplő sárospataki Kollégiumnak.

Élénk szellemi kapcsolatok fűzték össze a multban e két protestáns kulturintézményt. Nem egy tudós professzor cserélt katedrát idők folyamán Sárospatak és Eperjes közt, friss színeket hozva, egyéni értékeivel gazdagítva a főiskola belső életét. Hasonló volt a szerep is, melyet Patak és Eperjes századok folyamán maguknak kiküzdöttek: amaz az Alföld, emez a Felvidék studium generale-jává lett, hatalmas országrészek szellemi gócpontjává, kulturájának részben megalkotójává, részben irányítójává. Ez is, amaz is őriz annaleseiben dicső neveket, egykori tanítványokét, kikből a magyar történelem megszentelt alakjai váltak. Hadd említsem ezek közül a legnagyobbát: Kossuth Lajos eperjesi, majd sárospataki jogász volt.

A világ új rendje, melybe beletörődni egyikük sem tud s melytől egyaránt szenvednek mindketten, új feladatok elé állította e két ősi főiskolát. Végvár lett mind a kettő, a magyar művelődés két előretolt bástyája, szent hagyományok letéteményese, melyeket nagy múlt kötelez a nagy jövő megvalósítására. Isten segítse a négyszáz éves sárospataki Kollégiumot nemes céljai elérésében s maga is virágozva, felendülve érje meg a nagy magyar haza új felvirágzását!

29. *Dr. Pongrácz József* igazgató a *pápai főiskola* nevében :

A testvér pápai főiskola szeretettel üdvözlí és köszönti a jubiláló sárospataki főiskolát. Összekötnek bennünket multunk szenvedései. Aki maga is sokat szenvedett, jobban megérti mások szenvedéseit. De még ennél is szilárdabb alap a közös hit, az evangélium, melyen állunk és amelynek hirdetéséért létezőnk. Mivel az evangélium örök érvényű, hiszem és vallom, hogy iskoláink jövendője felségesebb lesz, mint multjuk volt.

30. *Karai Sándor* kollégiumi igazgató a *debreceni Kollégium* nevében :

A debreceni háromszáznyolcvan éves Kollégium testvéri együttérzéssel együtt ünnepel a négyszázados sárospataki Főiskolával.

A Főiskola e négyszáz év alatt nagyon sokat szenvedett és nagyon sokat dolgozott. A szenvedések között tanúsított állhatatos lelkierejével a magyar nemzeti jellemnek, a nyugodtabb időkben teljesített lelkes munkájával a nemzeti művelődés ügyének elévülhetetlen dicsőséget szerzett.

Előljáróinak bölcsességéből és nagy kultuszminiszterünk jóvoltából a Főiskola most ujjászületésének napjait éli. Legyen az ujjászületésen Isten áldása, hogy hazánk és egyházunk javára éljen, gyarapodjék és virágozzék mind az időknek végéig!

31. *Nagy Endre* koll. igazg. a *Marosvásárhelyi Ref. Kollégium* nevében :

A marosvásárhelyi Ref. Kollégium Isten iránt érzett mély hálával, az ünneplő főiskola iránt táplált őszinte tisztelettel

és testvéri szeretettel üdvözli a Sárospataki Főiskolát alapításának 400 éves fordulója alkalmából.

A hálának, tiszteletnek és szeretetnek szava a Királyhágó bércein tulról hangzik és annak a negyedfélszázados, ősi magyar református kollégiumnak szívéből dobog legmelegebben, amely nemcsak testvérintézetét, de anyaiskoláját üdvözli a Sárospataki Református Főiskolában. Az isteni gondviselés csodálatos utja a XVII. század vallásos és nemzeti küzdelmeinek áldatlan viharaiból új életet fakasztott a messze távolban, hogy századok multán is magyar nyelven csendülhessen fel a hálaadó zsoltár a jóságos Isten dicsőségére.

Emlékezzünk-e ebben az ünnepélyes pillanatban 1671 október 20-ra, amikor az ostrom-ágyukkal körülvelt sárospataki anyaiskolából a fegyvertelen ifjuság két professzorának, Pósházi Jánosnak és Buzinkay Mihálynak vezetésével elviselhetetlennek látszó fájdalommal, de azzal a törhetetlen hittel vonul száműzetésbe, hogy a visszatérendők felépitik majd az új Jeruzsálemet? Idézzük-e emléünkbe 1700 július 31-ét, amikor a már Gyulafehérváron bujdosó kollégiumot az idegen uralomra támaszkodó ellenreformáció e szavakkal kísérel meg kiűzni hajlékából: „Ti 40 deákokkal akartok nekünk ellentállni, de mi nektek kétannyi katonával is, ha szükség leend, még többel fogunk ellenállani.“ Tekintsünk-e végül 1716 március 28-ra, amikor szemtanu elbeszélése szerint: „az egész juvenus kiszáll a kuriára a zászlókkal, dobokkal, a zászlókat megfordítván a lobogókkal alá, a dobok pedig fekete posztóval voltak bevonva.“ De miközben a gyulafehérvári várból kivonulnak, a páronként haladó ifjaknak és a kocsin kíséző két professzornak ajkairól felhangzik a 42-ik zsoltár reménykedő áhitata.

És az isteni gondviselésnek e súlyos megróbáltatásai közt sem szünetel az isteni kegyelem. „Lévita vagyok én, Judának városából Bethlehemből jövök és járok, kelek, ahol helyet találok“ — köszönti a gyulafehérváriakat Pósházi János, professzor, midőn 1672-ben barátságos fogadtatásra talál. És amikor út a szabadulás órája és az isteni kegyelem visszarendeli a kálvinista anyaszentegyháznak a sárospataki anyaiskolát: ugyanakkor végrehajtja megmásíthatatlan szent akaratát. Újabb próbákon kell keresztülmennie az anyaiskolának, teljesítenie kell elhívását, hogy a Királyhágó bér-

cein tul újabb századokra biztosítsa a magyar kálvinizmus dicsőségét. Több, mint három évtizedes szenvedés a próba mértéke, mignem 1716 december 2-án, két professzorával, Zilahi Sebess Andrással és Szathmári Paksi Mihállyal, 50 diákjával, a kollégium könyvtárával és jelvényeivel Gyulafehérvárról Maros-Vásárhelyre érkezett.

E fenséges ünnep, — a magyar kálvinizmus 400 éves megdicsőülése alkalmából nem kérdezzük, vajjon érezték-e dicső őseink, a XVII. gyermekei a vallásos és nemzeti küzdelmek sulyos megpróbáltatásai között a jó Isten gondoskodó kezének századokra szóló munkáját az ő népe számára. De felmerül lelkünkben az aggodalom, vajjon érzi-e, vajjon látja-e a XX. századnak előbb a világháborútól elgyötört, majd az egész világ anyagi és lelki válsága által sanyargatott nemzedéke az isteni gondviselés által a magyar kálvinizmusnak újabb századokra elrejtett értékeit?

A mi ősi kollégiumunk, mely alapításának 375-ik, a sáropataki kollégiummal való egyesülésének 213-ik esztendejébe lépett, anyaszentegyházunknak több százados szent hagyományával és lelki kincseivel megfogyatkozott anyagi javakkal teljesíti hivatását, alkalmazkodva az új hazának, Romániának, törvényeihez és rendeleteihez. Nagy feladatok, olykor megoldhatatlannak látszó problémák tornyosulnak lépten nyomon munkája elé. De minket, az Alma Maternek ez idő szerinti érdemtelen munkásait, nem gátol munkásságunkban a mulandóságnak az elgáncsolásnak előrevetett árnyéka, mert szent meggyőződésünk, hogy minden munkánk Isten örökkévaló világában annak a népnek, annak a fajnak hozza mulandó életét közelebb az örökkévalósághoz, melynek vérét ereinkben csörgedezni érezzük s amely iránt érzett szeretetünkben az Isten örökkévaló szeretetének megnyilvánulását és a magyar kálvinizmusnak újabb századokra elrejtett értékeit érezzük és szolgáljuk.

Ez az örökéletű szeretet küldött minket ide, a Sáropataki Református Főiskola 400 éves ünnepélyére, küldte el örök emlékképen az anyaiskolának kollégiumunk által őrzött kedves emlékeit. A jó Isten áldása legyen mindörökre ezen az ősi főiskolán és engedje meg, hogy egykor újabb századokra, talán évezredre visszatekintő gazdag multjában történelmi elhivatásának egyik kimagasló emléke legyen ami ősi kollégiumunknak hivatása magaslatán álló virágzása.

32. *Csorba György* igazgató, a *miskolci ref. reálgimnázium* nevében :

A sárospataki főiskolának a tizáninneneni ref. egyházkerület kebelében egyetlen középfokú fiú testvériskolája a miskolci református reálgimnázium. Mondhatnám, hogy mostohább sorsban levő, kissé fiatalabb, és jóval szegényebb testvére. Egyszerűbb a ruhája, a felszerelése, jóval csekélyebb a módja, de attól a szellemtől, amelynek kulturális, egyházi és nemzeti, négy évszázadot betöltött nagy szolgálatait most itt ünnepeljük, szintén mindig át volt hatva. Majdnem négy évszázados életében csekély három évtizeddel később kezdte működését. Végzett növendékeiből sokan folytatták itt theologiai vagy jogi tanulmányaikat. Tanárai közül többen kerültek Sárospatakra. Viszont a miskolci liceum igen sok tanára jött Sárospatakról. Az érintkezés folytonossága a szellem azonosságát létesítette és a testvéri érzéseket ébrentartotta.

Most, a ragyogó multnak jubiláris, a fényes új jövődönnek ünnepélyes határpontján az én szerény igazgatói személyemben és képviselőtemben ime megjelenik az ifjabb, szegényebb és szerényebb keretű testvérintézet, és szeretettel nyújtja az üdvözlés babérkoszorúját a nagyszerű múltú, nagyobb és erősebb testvérnek és hozza jókívánságait a pompás és magasztos célú új útakra induló főiskolának.

Ha az emberi kultúra, a református egyház és a magyar haza értékes és hatalmas szolgálatokat kapott ez intézettől a hosszú multban s úgy bizonyára ez a jövőben is, a jövődők útjain is így fog történni. Hogy ez az út, hosszú legyen, hogy ez az út éppen olyan hasznos és dicsőséges legyen, azt kívánja a miskolci ref. reálgimnázium. Itt és most igazán és méltán lehet alkalmaznunk jó kívánságú a klasszikus nyelvű szavakat: Vivat, crescat, floreat.

33. *Domby László* igazgató a *miskolci ref. leánygimnázium* nevében :

Egyházkerületünk fiatalabbik testvérintézete: a még mindössze 85 éves miskolci református leánynevelő-intézet, ma: református leánygimnázium nevében az idősebb testvért megillető mélységes tisztelettel és igaz szeretettel köszöntjük a sárospataki református főiskolát fennállásának 400 éves

ünnepeén. Az egyesekre is, az intézetekre még inkább örök igazság a régi latin mondás: a mult hatalmunknak egyik eleme. Még sokkal inkább áll ez az igazság a tanintézetekre, mert hiszen minden iskolának éppen a multja fejleszti ki sajátos szellemét, adja meg karakterét, egyéniségét, a multja fejleszti ki azokat a nemes, szent tradíciókat, amelyek irányt szabnak jövőjének. A sárospataki főiskola 400 éves multja, — telve sok szenvedéssel, egészen a hajléktalanná válásig menő üldöztetéssel, de egyuttal sok dicsőséggel is, — olyan hatalmas erő, amely biztos alapja jövődjének, amint ezt most lezáruló negyedik századának záróesztendei olyan boldog reménységeket keltő módon igazolják, Adja az isteni Gondviselés, hogy ezek a boldog reménységek mielőbb teljes mértékben édes valóságokká váljanak, hogy ez az ősi főiskola minden nehézségen győzedelmeskedve haladjon erőről-erőre, nyereségről-nyereségre, diadalról-diadalra és legyen továbbra is időtlen időkig terjesztője századokon kifejlődött nemes hagyományainak, folytatója szellemének, legyen erős vára, dicsősége és dicsekedése nemzetünknek és anyaszent-egyházunknak!

34. *Dr. Dávid Manó* igazgató-helyettes a *hódmezővásárhelyi ref. Bethlen Gábor-gimnázium* nevében:

A hódmezővásárhelyi ref. Bethlen Gábor gimnázium fenntartótestületének és tanári karának képviselőjében mély tisztelettel köszöntöm a 400 éves fennállását ünneplő sárospataki főiskolát.

Midőn megbizóímnak üdvözetét tolmácsolom, megelevenedik és elvonul az én lelki szemeim előtt ennek a főiskolának szenvedése és dicsőséges multja, mely szenvedés és dicsőség egyben a mi kálvinista egyházunknak is szenvedése és örök dicsősége.

Látom ennek a nagy multu főiskolának fáklyaként lobogó 400 éves történetét, mely nem más, mint a kálvinista magyarságnak szakadatlan küzdelme a lelkismeret, a haza és a tudomány szabadságáért. Igaz örömmel és lelkesedéssel veszünk részt az előttünk minden időben példaképpen ragyogó sárospataki főiskola 400 éves fennállásának ünneplésében és hajtjuk meg előtte a legteljesebb elismerésnek zászlaját.

Itt, a Rákócziak ezen ősi városában eszembe jut a kálvinista Rákócziak dicsősége és érdeme, kiknek lelke ápolta és erősítette a magyar kulturát. De megelevenednek a főiskola nagy nevű tanárainak alakjai is: a Pósházyak, Csécsiek és Kövy Sándorok tiszteletre méltó alakjai, kik a magyar hazának és kálvinista egyházunknak örök dicsekedései. De látom az itt oly dicsőségesen működő Comenius nemes alakját is, kinek munkája legfőbb bizonyítéka a magyar nemzeti műveltségnek, a nyugateurópai kulturával való közösségének. A sok fény mellett ott látom e főiskolának szomorú száműzetési korát is, ami acélozta a tanárokkal bujdosó tanítványok lelkét és emelte Sárospatak örök dicsőségét. Ezek olyan képei a kálvinista magyar művelődésnek, melyek a szenvedéstől sujtott haza fiaiban ma is hitet, bizodalmat és a jobb jövő iránt reményt keltenek.

Mi, akiknek iskolái nem dicsekedhetnek ilyen ragyogó multtal, büszkén nézünk e 400 éves iskolára s büszkén valljuk őt a magunkénak. Megbízóim nevében is ama óhajomnak adok kifejezést, hogy legyen a sárospataki főiskola továbbra is hű nagy multjához s jelenlegi és eljövendő vezetősége lobogtassa fenn és tisztán azt a zászlót, melynek felirata: az Istenért, a hazáért és tudományért.

35. Dr. *Kőrös Endre* főigazgató a *pápai ref. Nőnevelő Intézet* nevében:

A dunántuli református egyházkerület pápai nőnevelő intézete, mint a magyar református közművelődés, ősi fájának egyik fiatalabb hajtása, hódoló tisztelettel köszönti a 400 éves jubileumát ünneplő sárospataki főiskolát. Méltán illeti meg a hódolat azt az intézetet, mely évszázadokon át fellegvára volt a magyar kálvinizmusnak, mely nemzeti történetünk és irodalmunk annyi nagyját látta el egy életre szóló szellemi táplálékkal, mely a maga egész dicső multjával és ahhoz méltó jelenével nemzeti életünk igazi erőforrása lett. Egyetemes református egyházunk és annak minden kulturális intézménye, ámde mi azt reméljük, hogy nem csupán ezek, hanem minden olyan magyar iskola, amelyet valódi magyar szellem hat át és így felfogni képes a Rákóczyak és Kossuthok iskolájának nemzeti jelentőségét, a Kazinczyak, Tompák és

Erdélyiek iskolájának irodalomtörténeti értékét, szivből kívánja a jubiláris ünnep alkalmával, hogy a sárospataki főiskola, amely mindnyájunk számára valódi dulce decus, továbbra is évszázadokra fennmaradjon és termő ágain mindnyájunk lelkét nemesítő gyümölcsök teremjenek.

36. *Klaeskö Béla* h. igazgató, a *sárospataki r. k. polgári leányiskola* nevében :

A sárospataki róm. kath. polgári leányiskola nevében igaz örömmel, őszinte tisztelettel és hálával üdvözlöm a 400 éves pataki ref. Főiskolát.

Intézményünk a Főiskolában nemes jóttevőjét tiszteli. Jótévőnk a Főiskola az egyetemes magyar művelődésnek, s ez úton nekünk is nyújtott nagy értékeiért, közelsége által reánk gyakorolt termékenyítő, lélekindító hatásaért, de jótévőnk elsősorban azon értékes szolgálatai révén, amelyeket iskolánk közvetlen elődjének, a magánpolgári leányiskolának s vele a polgári iskola gondolatának és ügyének Sárospatakon tett. E szolgálat értékét nagyban fokozza az a körülmény, hogy a pártfogásába vett polgári iskola nem tartozott a Főiskola kebelébe s még jellege sem volt református.

Az 1906-ik évben megalakult magánjellegű polgári iskolának megnyitását a Főiskola nagylelkűsége tette lehetővé azzal, hogy átengedte részére a küldöttségi szállást s három éven át adott benne otthont a kezdet nehézségeivel küzdő intézménynek. Az iskola első tanárai is a Főiskola és Tanítóképző tanári karából kerültek ki, akik egymással vetélkedve ajánlották fel szolgálataikat a polgári iskolának, Tette pedig mindezt úgy a Főiskola, mint annak tanári kara minden díjazás nélkül, nemes idealizmusból, a kultúra ügye iránti lelkes szeretetből. A polgári iskola később elkerült a Főiskolából, az ideiglenes tanárokat állandó polgári iskolai tanári kar váltotta fel, de a Főiskola tanárai közül azután is megmaradtak néhányan a polgári iskola önzetlen munkásai. (Elekes Imre 12 évig, Kiss Elek 22 évig.) A polgári iskola éveken át ingyen használhatta a Főiskola tornacsarnokát, fizikai termét és felszerelését. Főiskolai tanár lelkes agitációja harcolta ki a magániskola községi megsegítését, főiskolai tanár által rendezett táncmultság vetette meg alapját belső felszerelésének.

E tényeket mi, akik a magánjellegű iskolának közvetlen utódjai vagyunk, hálás emlékezéssel tartjuk számon. E tények minden szóvirágnál szebben igazolják azt a lelkületet, amely a Főiskolát s annak tanárait a tanítás és közművelődés szent ügye iránt mindig is eltöltötte, beszédes dokumentumai annak az ideális odaadásnak, amellyel a Főiskola a kultúra szolgálatában áll s a legszebb példaadás mindazoknak, akikre a magyar iskolák segítése és támogatása tartozik.

Abba a hálatengerbe, mely az öreg és ifjú diákok szívéből a mai szép ünnepen az Alma Mater felé áramlik, beledobjuk a mi iskolánk szerény csokrát is, buzgón kérve Istent, hogy adjon a Főiskolának újabb termékeny századokat s halmozza el minden áldásával.

37. Vitéz *Nyitrai Károly* alelnök az *Orsz. Református Tanító-egyesület* nevében:

Midőn a sárospataki ref. főiskola fennállásának 400 éves örömteljes évfordulóját ünnepli, midőn egyesek, hatóságok és egyesületek tisztességet tenni zarándokoltak el ide, ez örömteljes ünnepélyről az ORTE sem maradhat el, a tisztességet tevők sorából az ORTE sem hiányozhat. Hálát adok az én végtelen jósaгу Teremtőmnek, hogy én köszönhetem e szép multu főiskolát, ki magam is e városban végeztem pályám folytatásához szükséges tanulmányaimat.

E város, melynek iskolái az igaz vallásosság és a rendíthetetlen hazaszeretet eszméinek a terjesztői és ápolói voltak, valami kifejezhetetlen erővel vonzza vissza falai közé a belőle eltávozott ifjút és öreget.

Nem céloim e 400 éves főiskola jelentőségét, a multban s a jelenben nemzeti és egyházi életünkre kiható megmérhetetlen fontosságu munkáját taglalni, csupán azon köztudomásu dolgot kívánom leszögezni, hogy e 400 éves főiskola kezdettől fogva a mai napig a hazaszeretet, a hit és tudomány bevehetetlen mentsvára volt. Valahányszor a magyar égre vészes felhők tornyosultak, mindannyiszor e felhőkből villámok csaptak le a főiskolára. Valahányszor a kilátástalan jövő megváltoztatására irányuló munkára, életet feláldozó készsége volt szüksége e hazának, e 400 éves főiskola tanári kara és tanuló ifjusága áldozatos szívvvel adta a munkát és

ajánlotta fel a legbecesebbet, az életet. A Rákócziak, a Kossuthok hazát szerető szelleme leng itt körülöttünk. A hitvalló gályarabok szent hagyományai, mint világítótornyok szórják fénysugaraikat az ijesztő sötétségű jövő éjszakába. E főiskola az anyagiakban szűkölködő, de a szellemi javakban bővelkedő ifjaknak mindenkor szives készséggel adta oda a maga életetadó fekete kenyerét és anyai szeretettel ölelte keblére a szegényt, az árvát s azért vésődött be a köztudatba, hogy Patak a szegények iskolája.

Az országos ref. tanítóegyesület, melynek minden tagja azon eszmékért és ideálokért dolgozik, mint e 400 éves főiskola, meghajtja a köszöntés és tiszteletadás zászlaját és őszinte szívvel kívánja, hogy áldja meg e főiskolát a magyarok Istene minden áldásával. Áldja és szentelje meg ennek minden követ és tégláját, áldja meg ennek tanári karát és tanuló ifjúságát. Legyen e főiskola továbbra is a szegények iskolája, a hitnek, a hazaszeretetnek terjesztője, legyen a tudomány világítótornya!

Sárospataki 400 éves főiskola: „Légyen Te kőfalaidban csendesség és békesség!”

38. *Csobán Endre* alelnök a *Debreceni Kollégiumi Diákszövetség* nevében:

Négyszáz évig élt — Éljen örökké!

39. *Dr. Orbán Kálmán* polgármester *Sátoraljaujhely megyei város* nevében:

A sárospataki főiskolának, a magyar nemzet innen elindult annyi kiválósága Alma Materének 400 éves jubiláris ünnepélye alkalmából vármegyénk székvárosának, a szomszédos Sátoraljaujhely város közönségének üdvözlését hozom.

Ez az üdvözlés meleg, őszinte és bensőségteljes, mert városunk társadalmának igen tekintélyes része a jubiláló főiskola patinás falai között szívta magába azt a szellemet és tudást, amely a komoly, becsületes és öntudatos munkának záloga és biztositéka.

A sárospataki főiskola a magyar nemzet kulturájának kincsháza, amely minél hosszabb multra tekint vissza, annál inkább kiapadhatatlan.

Ennek a főiskolának több évszázados kulturális szelleme nagy nemzeti érték, amelyet megőrizni és ápolni hazafias kötelesség.

Sátoraljaujhely város hazafias közönségének üdvözlését és nagyrabecsülését tolmácsolom és arra kérem a mindenható Istent, hogy azt a szellemet, amely a sárospataki főiskola termeit évszázadok óta átlengi, nemzedékről nemzedékre megtartsa.

40. *Rácz Jenő* főjegyző és *Philipp Kurt* főbíró *Sárospatak közönsége* nevében:

Sárospatak város közönsége nevében büszkeséggel, szeretettel és hálával köszöntjük a fennállásának 400 éves ünnepélyét ülő Ref. Főiskolánkat, annak fenntartóját, előljáróságát, tanári karát és ifjuságát.

Büszkeségünk vagy Főiskola! Fényed, hired beragyogja nemcsak e csonka Hazát, de átvilágít a határokon, a Kárpátok ormáig s azokon túl is a művelt világba s fényeddel elviszed városunk nevét is mindenhová s mi boldog örömmel élvezzük azt a dicsőséget, mely ősi falaidról városunkra is szertesugárzik. Te tetted Sárospatak nevét oly varázslatossá, hogy hallatára ezek szive lelkesül, ezek szive dobban, s e Hazától messze a tengeren tulig ezreknek a legkedvesebb óráik azok, mikor városunkra emlékeznek. A Te szárnyas angyalod vezetése mellett vonult be Sárospatak neve az ujkori magyar történet, a tudomány, a magyar irodalom legszébb lapjaira. Te hoztad falaink közé az istenfélelemnek, a tudománynak nagy férfiai s buzgó munkásait, a Te szellemi kincseid vonzották ide Kazinczyt, Kossuthot, s hazánknak oly sok nagy férfiát. Te neked köszönhetjük azt a tüzeslelkű ifjuságot, a mindenkori nemzedékek szemefényét, mely utcáinkat benépesíti.

Szeretünk is Főiskola, hiszen századok óta sorstársak vagyunk Veled. Egybeforrtunk a jó és rossz napokon, melyek felettünk leperegtek s Te mindig hűséges maradtál hozzánk. Hű maradtál a bujdosásban, a száműzetés napjaiban, fiaid a legkeservesebb napokon is eljöttek hozzánk, hogy reménységet, erőt adjanak nekünk.

De hálásak is vagyunk irántad Főiskola! Sárospatak, amely valaha királyok kedvence, büszke királyi város, majd

a szabadság oroslánjainak tanyája volt, — az idők kerekének fordulásával jelentéktelen kis községek szürke sorába került volna Nélküled! A vándor elmerengne a Rákócziak híres várának omladozó falainál s felidézve a dicső multat, elsőhajtáná a költővel, hogy „itt hajdan szebb élet volt!” Eltűntek a nagy Perényiek, Lorántfyak. Rákócziak, híres kőváruk, mely száz ellenséggel dacolt, már csak romemlék. De Ők egy másik várat is emeltek Patakon, a tudomány, a szellem várát, melynek alapjait ugyancsak sziklára, az evangéliumra építették s amely várat a haditechnika változása nem tehette elavulttá és kihalttá. A szellem vára él és virul s a zörgő fegyvereknél is erősebb fegyvereket kovácsolnak falai között. Ez a vár te vagy Főiskola! Te átmentetted falaid közé a régi Patak nagyjainak tüzes és önfeláldozó hazafiságát s ennek melegénél izzitod és edzed az új idők új fegyvereit. Ezekre a fegyverekre reménységgel néz a csonka haza s hogy milyen jelentős vagy, mint szellemi végvár, mutatja az az áldozatkészség, amelyre a haza bölcs Kormányzói megújításodra, megerősítésedre siettek. S mint hajdan, a virágzó vár körül az élet is felvirult, úgy várjuk mi is a Te szebb jövődtől, megújulásodtól a mi küzdelmes, sokszor nehéz életünk megújulását és jobbrafordulását. Mert nemcsak szellemi táplálékot, de valóságos kenyeret is osztogatsz sokaknak városunkban. Nem sajnáltad és nem sajnálsz azonban tőlünk szellemi értékeidet sem s professzoraidd az iskola falai közül kilépve is sokszor sietnek bölcseségükkel, utmutatásukkal a város társadalmának segítségére.

Ha külön világ is vagy, de a mi Bodrogunk partján, a mi hegyeink tövében, a mi egünk alatt és a mi levegőnkben s ezeknek az elszakíthatatlan kötelékeknek ereje forraszt minket össze.

Boldog és büszke örömmel köszöntünk mégegyszer Főiskolánk, s kívánjuk, hogy amelyért annyit dolgoztál, lássad meg mielőbb a szebb magyar jövőt s virulj újabb századokig a magyar nemzet és városunk dicsőségére.

41. *Kaczián Gyula* elnök, *Pásztor József* jegyző, a *Sárospataki Ált. Ipartestület* nevében:

A sárospataki Ref. Főiskola 400 éves jubileuma alkalmából Sárospatak iparos társadalma jókívánságát ezúton tolmácsoljuk.

Sárospatak eme négy évszázados Főiskolájára, melyet Jelkes vezérei, a tudomány és a kultúra fejlesztése terén minden időben, a nagy Rákócziak lángoló hazaszeretétől áthatott módon fejlesztettek, Isten áldását kérjük, és kívánjuk, hogy ez az Intézet dicső négy évszázados multjához mérten, minden nehéz időket átúszva; nemcsak Sárospatak, hanem az egész csonka Magyarországnak mintegy vezéresillaga legyen.

Isten áldását kérjük a Főiskola minden intézményeire, vezetőire és tanáira, hogy ezt a Főiskolát négy évszázados dicső multjához híven a magyar hazaszeretet jegyében, a tudomány, és a kultúra magasfokú fejlesztésével, még évszázadokon keresztül vezethessék.

Dókus Ernő egyh. ker. főgondnok együttes válasza a küldöttségek üdvözlétére :

Legjobban azt szeretném, ha minden egyes üdvözlésre külön válaszolhatnék s éppen azt az egyéni érzést mondhatnám el, amelyet mindenik köszöntés szíveinkben ébresztett. Ez sokkal személyesebbé és még nyereségesebbé tenné az ünnepi találkozást. De az idő sürget s marokra kell fognom — nem a virágot — hanem a kalászt, melyet symbolikus mozdulattal odateszek a nemzeti kultúra oltárára. Ez a mi buzánk, ez a mi áldozatunk: mindig új kalász, az ősi magvetések ugarán.

Köszönöm, hogy megbecsülték a köszöntők ennek az iskolának nagyszerű multját s nagyszerű hivatását. Igérem és fogadom, hogy ez az iskola, soha meg nem feledkezik arról, hogy az itt világoskodó kultúra *magyar* legyen.

Köszönöm, hogy megbecsülték azt a tiszta világosságot, melyet ez az iskola terjesztett. Szellemi divatok akárminek nevezték ezt, felvilágosodottságnak, modernségnek, reformtörekvésnek, haladásnak: ha ért valamit, az Ige világossága volt s ezután is az lesz ennek az iskolának igazi szövétneke.

Köszönöm, hogy értékelték azt a nagy szociális feladatot, amelyet Sárospatak, a szegények iskolája, századokon keresztül teljesített. Ez a református keresztyénség demokráciája, mely csak egy feltételhez köti a tudást és carriéret: a szellemi és erkölcsi képességhez. Egy áldott emlékű püspö-

künk szavai szerint: „Jaj annak az iskolának, ahonnét kizárták az Istent és a szegény embert!”

Köszönöm, hogy megemlítették azt a nemzetközi megbecsültetést, melyet ez az iskola szerzett a magyar névnek, a tudományok republikájában. Oh, sok csatát veszítettünk mi magyarok, de van egy győzelmes hadseregünk: profeszszoraink és diákjaink névtelen fehér serege. Fiatal magyar tehetségek, szólít a pataki toborzó!

Végül ez az iskola mindig tudni fogja, hogy ő a magyar református egyház veteményes kertje. Hívó reformátusokat akar nevelni, akik nem szégyenlik a Krisztus evangéliumát.

Mikor egy hódító királyt köszöntenek, kenyeret, sőt, füvet és földet ajánlanak fel neki. A pataki Alma Mater — bár királynői személy — alázatos szolgálóleány, aki maga adja ajándékait az őt köszöntőknek: a tudás kenyerét, a tiszta élet savát, új tavaszok zöldjét és a magyar ígéretek zálogát: földet, amely ismét egész leend.

Köszönöm a szives üdvözléseket!

3. Történelmi felvonulás.

Amikor a templomi főünnepély véget ért és mielőtt megkezdődtek az üdvözletek, a *Kormányzó Úr Ófőmellősága* kíséretével a templomból a főiskolába ment. A mostani teol. ak. igazgatói kettős helyiség volt berendezve arra, hogy ott kissé pihenjen.

Ezalatt a tanítóképző-intézet tágas udvarán felállott a történelmi felvonulásban résztvevők serege s ünnepélyes menetben az Eötvös-, Rákóczi-, Kazinczy-, Tompa Mihály- és Mátyás Király-utcákon végigvonulva, visszatért a tanítóképző-intézet udvarára és ott oszlott fel. Ez a menet számára ugyan elég távolság volt, de a nézők szerették volna több helyen is megszemlélni, mert hiszen a szimbolikus látványosság egyszeri rövid megnézéssel nem volt eléggé áttekinthető. Még nagyobb baj volt, hogy azok, akik az üdvözlőket óhajtották meghallgatni, elszalasztották a felvonulást s annak legfeljebb valami részecskéjét láthatták. Akik elébe akartak menni a Mátyás Király-utcán visszatérő menetnek, azokat félreértett rendelkezés folytán a rend emberei akadályozták meg. Ugy, hogy utólag az látszott legkívánatosabbnak, hogy ugyanazt

az utat a felvonuló menet kétszer tegye meg. De hát nem volt idő intézkedésekre és az idő szigorú programszerűsége kényszerítette a rendezőséget.

A felvonuló menetet az Eötvös-utcából kifordulva a Rákóczi-utca, a Hegedüs-utca torkából vette fel a filmgép s amit láthatunk a film pergetésekor, abból a felvételtől való.

A Kormányzó Úr Őfőméltósága a főiskolai tanácsterem nyitott ablakában állva nézte végig a felvonulást. Katonai kíséretének legfőbb tagjain kívül ugyanott volt több egyházi és világi előkelőség. Ezek között különös tisztelettel és örömmel fogadták a közben megérkező *dr. Ernst Sándor* vallás-és közoktatásügyi miniszter urat, aki így nagy elfoglaltsága mellett, bár csak kevés időre, de mégis személyes megjelenésével tisztelte meg a jubiláló főiskolát. Egy fénykép meg is örököltette, amint a Kormányzó Úr Őfőméltóságával a tanácsterem középső ablakában állva nézte a történelmi felvonulást.

Mint legilletékesebbet, *Novák Sándor* gimn. tanárt a történelmi felvonulás rendezőjét kértem fel, hogy ismertesse elgondolását. Az ő leírása a következő:

A Történelmi felvonulás eszméje kis magból kibontakozva nőtt meg a megvalósulásig. A Főiskola köziskolai székén már 1929-ben hangzott el indítvány „a főiskola diákéletének korszerű jelmezekben való bemutatására“. A „Pataki Diákok Országos Szövetsége“ 1929 okt. 27-iki választmányi ülése egy lépéssel tovább vitte az eszmét, amidőn kimondotta, hogy „rendeztessék egy felvonulást az egyes korok diáköltözeteiben.“ Ugyanezen egyesület 1930 okt. 26-iki választmányi ülésére Dr. Enyedy Andor miskolci lelkész, főiskolánk igazgatótanácsosa, P. D. O. Sz. miskolci fiókjának főtákará egy kész tervezetet terjesztett be, melyet Egyházkerületünk jubileum rendező bizottsága is örömmel fogadott el s megvalósításával a tervezet előadóját: *Novák Sándor* gimn. tanárt bizta meg.

A tervezésben és rendezésben két főszempontot kellett figyelembe venni. A felvonulásnak méltóképen kellett kifejeznie főiskolánk tanulságos történetét — a rendelkezésre álló anyagi eszközök arányában. Több hónapon át tartó szó-és levélhadjárat, gyűlések, utaztatások, rábeszélések, kérések stb., segítségével sikerült a kérdést Főiskolánk jelentőségéhez, a 400 éves jubileum méltóságához illő módon megoldani. Ha a jelenetéről le is kellett mondani, Főiskolánk múltja és szerepe festői szépségben, allegorikus és szimbolikus képek

nagyszerűségében vonult el a Kormányzó ur és az ujjongó közönség meghatott szeme előtt.

A menet a Tanítóképző-intézet udvaráról a rendelkezések szerint úgy indult el, hogy pont déli 12 órakor a Kollégium kapuja elébe érjen. A Kormányzó Ur a főiskola tanácstermének ablakából Farkasfalvi Farkas Géza világi gondnok ur társaságában nézte végig az aranyos napfényben ragyogó, festői felvonulást.

I. csoport „Az alapítás“ csoportja. Legelől haladt komoly léptekkel két fekete diszmagyar ruhás ifju, az egyik nemzeti zászlót, a másik egy borostyán koszorús táblát emelve magasra, amelyre az alapítás éve: 1531 volt fölírva. Követte őket fölvirágozott hintóban Perényi Péter (Nagy Árpád hittanhallgató) az alapításban segédkező nagy professzorokkal: Kopácsyval, Sztáraival, a hintó bakján brokát selyem ruházatú apróddal.

Perényi hintója után két égszínkék ruhás herold lovagolt, akik után hét skarlát piros ruhába öltözött nyalka lovas kuruc következett. (Szécsi Sámuel bodroghalászi földbirtokos, volt világháborús, szépen kidekorált huszár szakaszvezető vezetése alatt.) Utána 4 szürke ló által vont pazarul feldíszített hintóban I. Rákóczy György fejedelem (Técsy Péla hittanhallgató) és buzavirág-kék brokát női diszmagyarban a fejedelemasszony, Lorántfy Zsuzsanna (Boda Béláné urnó, gimn. tanár neje.) ültek két diszmagyar ruhás udvarhölgygel. A jelmezes kocsis mellett Rákóczi-szinekebe öltözött nemes apród Rákóczi-zászlót tartott. A Rákóczi kocsija után még öt virágos hintó gördült gyönyörű diszmagyarba öltözött hölgyeket, leányokkal, mindegyik hintó bakján egy-egy Rákóczi-szinekebe öltözött apróddal.

II. csoport (A menekülő főiskola) husz lépésre követte az első csoportot. Főiskolánk történetében a fényes és gyászos lapok váltakozása szerint az alapítás dicsősége után az üldöztetések viharos korszaka. Két egyszerű szekérben ültek a menekülés korának nagy professzorai: Pósházy, Buzinkay és az akkori ifjúság széniora, háznagya. A kocsyk két oldalán egykoru tógás-jelmezekbe öltözött diákok meneteltek, mint fegyveresek, dárdások, lámpa-vivők, vigilek stb. A második kocsiban a második menekülés idősebb Csécsy János professzora ült s a különféle holmik tetején a menetelésben kifáradt, beteg kis diákok pihentek. Bezárta e csoportot 12 tógás diák könyvekkel, zsoldárokkal, a menekülés alkalmával énekelt zsoldárok dalai mellett.

A szomorú korszakot jelképező második csoport után következő III. csoport „A Főiskola jelenét“ s ebben az „Alma Mater apotheozisá“-t, a 400 éves jubileumot jelképezte az 1931 évszámmal.

Legelöl az allegórikus csoport élén zászló alatt három cserkész haladt, egy teológus, egy gimnazista és egy képzős ifju. Nyomukban 10 pár magyar ruhás leány, azután tanulók párosával, körzövel, sível, korcsolyával, evezővel, földgömbbel stb., jelképezve a Főiskolában folyó mindennemű képzést. A templomi szereplése után beállított a menetbe a Főiskolai Kórus az egyleti diszzászló alatt. Majd ötletesen stilizált, bástyaserüleg kiképzett, borostyán- és tölgylevél-füzérrel, mohával, virággal festőien díszített hatalmas társzerkén legelől összeölelkezve két fiucska: egy parasztruhás és egy nemesi ruhás fiucska állott, jelképezve, hogy a Főiskolában minden társadalmi osztály gyermeke „alma mater“-ére talál. Hátuk mögött a Főiskola kebelében (egykor) működő négy ágazat képviselői állottak: a Gimnázium képviselője római togába öltözve, mellette a Tanítóképző-intézet képviselője, kezében a Képzőintézet képét tartva. Ezek háta mögött kissé emeltebben a Theológiai Akadémia jelképezője ref. papi reverendában, paláستtal, kezében a Biblia, oldalánál a Jogakadémia képviselője egy hatalmas „Corpus Juris“-szal. E csoportok fölött magasan kiemelkedve állott a Tudomány istennője: Pallas Athenae (Novák Sándorné urnó, gimn. tanár neje) ezüst pikkelyes páncélban, arany sisakkal, zöld bársony paláستtal, kezében arany lándzsát tartva, lábainál magyar ruhás leánykák, fiucskák üldögéltek, jelképezve az Alma Mater gyermekeinek tudományszeretetét. A Tudomány istennője felett nagy, tölgykoszorus tábláról a Főiskola homlokzati képe ragyogott, két oldalán két fehérruhás, szárnyas angyalnak öltözött leány, mintha a Főiskola cimeréből szállott volna alá. A homlokzati kép hátsó oldaláról az uj Internátus homlokzata: a jövő záloga nézett reánk.

A IV. csoport előtt egy világháborús honvéd ruhába öltözött ifju egy „Mindnyájunknak el kell menni!“ feliratú borostyán-koszorus táblát vitt. Utána négy kék atillás, piros nadrágos huszár lovagolt, ezeket követte egy, az 1848-iki toborzást jelképező csoport, melynek élén két huszár kulacs-csal és boros üveggel kezében járta a verbunkost, körülöt-tük huszárcsákós és piros sapkás diákok, iparos- és földmű-veslegények felváltva dalolták a „Csapj fel öcsém“ és „Kos-suth Lajos azt üzente“ kezdetű toborzó nótákat cigányzene kísérete mellett. Bezárta a menetet egy toborzó-kocsi, amelyen huszártiszt és diszruhás leányok ültek nemzeti zászlót tartva. Jelképezte e csoport, hogy a Főiskola ifjusága a Haza minden megmozdulásából hősi lelkesedéssel vette ki és fogja kivenni mindenkor a maga részét.

A IV. csoporttal összefüggőleg következett a „Nyugosznak ók a hős fiak“ című és a Főiskolának különböző szabadságharcokban elesett hősi halottait allegorizáló V. csoport.

Gyönyörűen kimintázott borostyán- és tölgyfüzérekkel, virággal, mohával feldíszített társzekéren elől egy 48-as és egy világháborús honvéd kezét fogva állottak, hátuk megett kissé magasabban egy kuruc vitéz terjesztette följük áldó kezét. Mögöttük egy kerek asztal körül elesettek (48-as és világháborús honvédek) feküdtek és sebesültek ültek. E csoportozatra a bíborpalástos, koronás, díszmagyar ruhába öltözött Hungária (Katona Gézáné úrnő, járásbíró neje) borított gyászfátyolos, nemzetiszínű lobogót. Háta megett magasra emelkedett a főiskola hősi halottainak táblája „Pro Patria“ felírással, az elesett diákok neveivel, a neveken keresztül a Nagy-Magyarország térképébe belerajzolt Csonka-Magyarországgal. A hátsó oldalon csupán Nagy-Magyarország térképe látszott „Ilyen volt, — Ilyen lesz!“ felírással, jelképezve, hogy a világ összes csataterein szétszórt sirok hantjai vissza fogják hozni az isteni igazság ellenére elszakított hantokat.

Bezárta a történelmi felvonulást árvalányhajás legényeknek és leventéknek 24 tagból álló lovas csapata.

A történelmi felvonulásban 192-en vettek részt. Utirány volt: Eötvös—Rákóczi—Tompá—Mátyás király—Eötvös utcák.

4. A főiskolai új építkezések avató-ünnepélye.

Az összes építkezések avató-ünnepélye az *Angol-internátus* épületénél, az előtte levő szabad téren volt, ahol leginkább elfért a résztvevő, több ezer főnyi sokaság és amely mint intézmény és mint épület a maga egészében új alkotás.

A Kormányzó Ur Ófőméltósága és kísérete a főiskolából kiindulva, az iskolakert főútján ment végig, egy-egy tekintettel megnézve az előbbi napon leleplezett szobrokat; majd a Lorántfy-szobortól az új uton ment az internátus felé. Meglepően szép látvány tárult a nézők előtt: az egyszerű, izléses, impozáns épület, ember-erdőtől környezve. Az ablakok tele üde gyermekfejekkel; a film-gép idegesen várta működésének megkezdését. A fényképezők fel-fel villanó fények hol itt, hol ott lobbant.

A szőnyegekkel és virágokkal feldíszített lépcsők felett foglalt helyet a Kormányzó. Lenn a földön jobb felől a polgári, balfelől a katonai előkelőségek állottak; ezek kiegészítésül a testőrök festői öltözetben.

A II. emelettel 1929. év őszén kiegészített gimn. szárny, az utcai főépülettel együtt.

Az elnémult közönség élén, Szabó Ernő főisk. ének- és zenetanár vezénylete mellett Kovács Dezső—Dr. Gulyás József következő avató-dalát énekelte a gimnáziumi vegyeskar:

Avató dal.

Dr. Gulyás József.

A sárospataki ref. főiskola 400 éves jubileumára zenéjét vegyeskarra szerzette: Kovács Dezső.

Induló ütem

f Öltöl fel ma let-künk rimas-p-ló ru-ká-dat, Rebbent meg é-gi,

könnyű pil-le - vár-nyad! Szívmag magos-ba, hirdesd a vi-lág-nak,

Új kára nyilt a magyar kultu-rá-nak, Új ká-ra nyilt a

magyar kultu-rá-nak. Zengje ma aja-kúnt é-rom - é - ne - ket,

Zeng - jen aj - kunk vig e - ne - ket

Gyujtsuk a bér-ce-ken öröm tü-zet *mf. Hajlékul*

Gyujt - sunk bér - ce - ken tü - ze - ket Haj -

ad-juks e-meg-i-pült *mp. ö-rök-i-*

lé - kul

dök-re a kul-tu-rá-nak *p. ö-rök-i-* dök-re,

Rit. *Gyorsan*

itt a kul-tu-rá-nak, a kü-ltu-rá-nak *f. Zeng-jen*

Ritardando

da-lunk, száll-jon da-lunk, száll-jon da-lunk

* A tenor szövege ebben az ütemben: Hajlékul

** A szoprán „d” helyett „h”.

Lassan, áhitattal

Solo

mp Hallgass meg és ten-i-mén-kat, Or-jad-a
 f Hallgass meg és tea-szítöl jöt-i-mén-kat Or-jad-a

vész-töl-e a-erát cé-li-ká-vat meg lé-gyen so-ká-ig
 vész-töl a-szont o-é-éi-ká-vat Lé-gyen so-

If-jü kel-tek ó-re, a-bonyne, í-lök gondos no-ve
 ké-ig lélhét ö-re

*

lö-jé-le-gyem, a benne - é-lőt gondos ne-ve lö-jé

Hallgass meg Jé-ton hallgass meg

Hallgass meg Jé-ton, hallgass meg Jé-ton

hallgass meg szívből jöt-i - már - kat -

Hallg meg i-mánk, i-mán - kat

* A basszus „esz“ helyett „c“.

A nagy hatással előadott énekszám után Farkasfalvi *Farkas Géza* főiskolai világi gondnok lépett a dobogóra s messze csengő hangon mondotta a következő avató-beszédet:

Főméltóságú Kormányzó Ur!

Mély hódolattal kérem, méltóztassék megadni az engedélyt a sárospataki főiskola új intézményeinek és épületeinek felavatására.

(Az engedély elnyerése után):

Főméltóságú Kormányzó Ur! Tisztelt Ünneplő Közönség! Nemes tanuló ifjuság! Ámós próféta könyve szerint mondá az Úr Izráelnek: „Azon a napon felemelem a Dávid sátorát és kijavítom repedéseit és felemelem omladékait és megépítem azt, mint volt hajdanán!”

Nagy lelki szükségünk volt ezen próféciára, kiknek szívünk ehhez az ősi kulturvárhoz, a sárospataki főiskolához van forrva. Éreztük ugyanis azt, hogy fennállásának 400 éves évfordulóját méltóan aligha ünnepelhetjük meg azért, mert nincs meg a lehetősége annak, hogy főiskolánk történelmi hivatását a dicsőséges multhoz méltóan a jövőben is betölthesse.

Pedig főiskolánk történelmi hivatásának jelentősége nem csökkent, sőt sokkal fontosabbá vált. Hiszen ennek a főiskolának itt, a trianoni határ közelében világító toronyként kell fényleni és irányt mutatni, reményt nyújtani. Ennek a főiskolának kell nevelnie a legintenzivebb tudás és műveltség megadásával azokat a férfiakat, kik hivatva lesznek a protestáns népeknél, főképen az angolszász és germán nemzeteknél hazánk elesett igazságáért a meggyőzés fegyverével küzdeni.

Helyzetünk szinte reménytelennek látszott. A nagy alapítványok, amelyek nagyrészen papirosban feküdtek, elértéktelenedtek. A földbirtok jövedelmezősége rohamosan csökkent, hiveink áldozatképessége kimerült, mert a gazdasági helyzet mostohasága kifosztotta őket.

De ahol legnagyobb a veszély: ott van legközelebb az Isten!

Megvilágította hatalmaslátókörű kultuszminiszterünk Klebelsberg Kunó gróf elméjében azt a szükségességet, hogy azt a nagy nemzeti értéket, azt a tradíciókban rejlő őserőt,

amit a mi történelmi levegőtől telített főiskolánk képvisel, nem hagyhatja elpusztulni, sőt annak nagyarányú fejlődését is biztosítani kell a magyar feltámadás szolgálatában.

Ezen meglátás után tettet tett követett. Megnyerte tervei keresztülviteléhez a leghatalmasabb, a leglelkesebb, a legmelegebb szívű patrónust, a magyar nemzet istenáldotta vezérét, Magyarország Kormányzóját, vitéz Horthy Miklós őfőméltóságát.

Következtek a nagy alkotások. A kollégium gimnáziumi szárnyát II emeletesre építettük át, úgy a gimnáziumot, mint a tornacsarnokot a modern kor követelményeinek megfelelően szereltük fel. A teológiai internátust a főépületben hagyományos puritán kálvinista egyszerűséggel ugyan, de a nevelés minden kellékeivel felszerelve, berendeztük. Tanítóképzőintézetünk 60 év múltán ismét visszatért egyházunk kebelébe és régi vágyunk teljesült ezzel, hogy tanítóinkat magunk nevelhessük, a legszigorubb valláserkölcsi alapon.

A gimnáziumi internátusokat illetőleg hangsúlyoznom kell, hogy nem társadalmi osztályokat elválasztó internátusokat, hanem a gimnázium bifurkációjának megfelelően, egy angol és egy klasszikus irányú nevelő otthont kívántunk berendezni. Semmi esetre sem jelenti azonban ezen angol internátus életrehívása azt, hogy Sárospatak továbbra is legelső sorban a szegények iskolája ne maradjon. Sőt, ezen évszázadok által megszentelt és évszázadok alatt nagyszerűen bevált elv érvényesülését minden eszközzel biztosítanunk kell.

Hogy az új humánirányú internátus még nem épült fel — és ennek felépüléséig a régi, szerényebb keretek között működő internátusunkban helyezzük el a klasszikus ágazat növendékeit — annak egyedüli oka a válságosra fordult gazdasági helyzet.

A felsorolt alkotások által a Sárospataki Főiskola 400 éves fennállásának ünnepén bizakodva nézhet a jövőbe, abba a jövőbe, mely kell, hogy méltó legyen ahhoz a dicsőséges multhoz, mely mult minden mozzanatában össze van forrva a magyar nemzet történelmének legutóbbi 400 esztendejével, annak minden szenvedésével és diadalmas küzdelmeivel.

Ez a főiskola nem egy felekezeté, nemcsak a reformátusoké, hanem kulturális közkinccse az egész magyar nemzetnek, Megőrzője, hűségese védője az ősi tradícióknak és

előharcosa a haladásnak. Erős vára a soha meg nem alkvó hazaszeretetnek és valláserkölcnek.

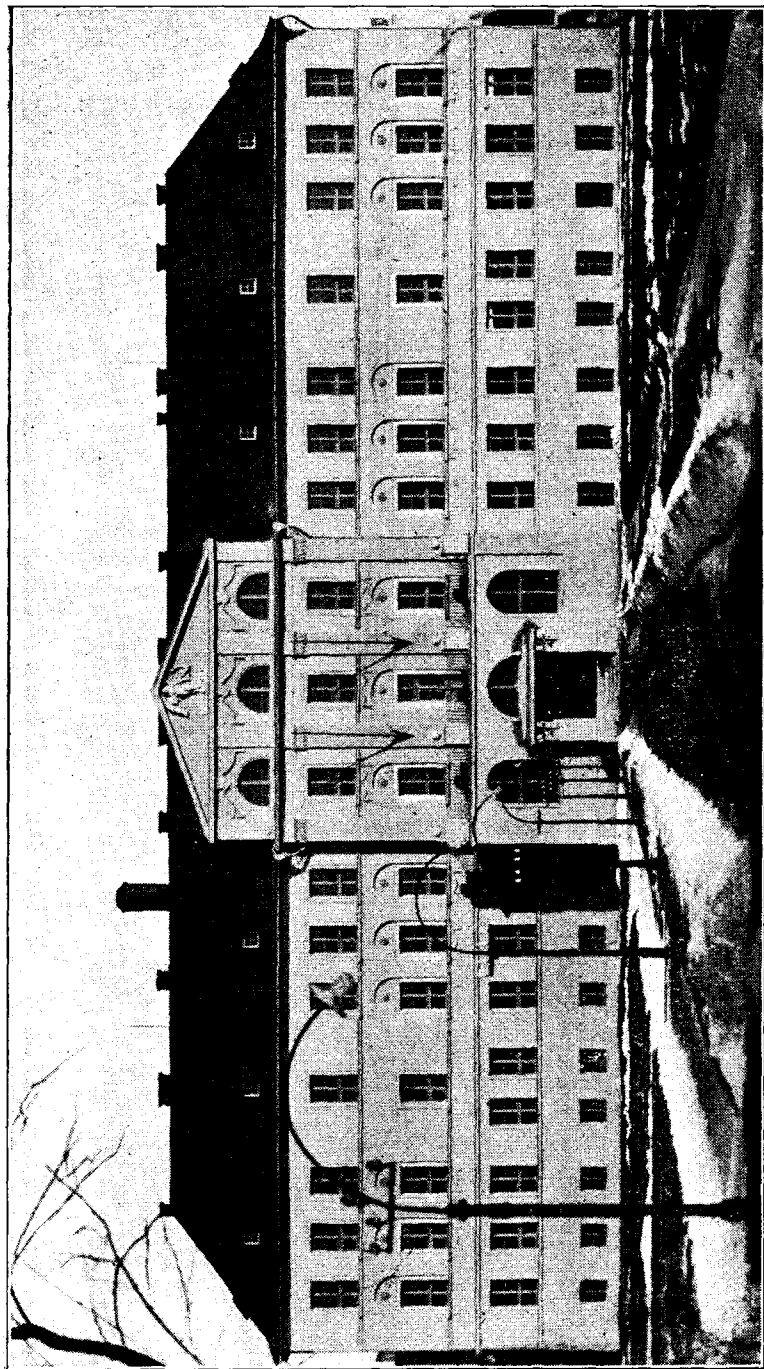
Ebben a főiskolában lehetővé vált immár, hogy ódon és modern falai között a nemzeti tradíció párosulva a legintenzívebb nyugati tudással, együtt szolgálják a magyar feltámadás szent ügyét.

A Főméltóságú Kormányzó Ur engedelmével élve, az új intézmények és épületek ezennel felavatom és azokat a Mindenható Isten kegyelmébe ajánlom, mert amint Pál apostol mondja: „Ő benne teremtett minden, ami van a mennyekben és a földön, láthatók és láthatatlanok.“

A közönség nagy gyönyörűséggel hallgatta a pompás, hévvel előadott beszédet s azt több helyen tetszés nyilvánításával is megszakítva, a végén lelkesen ünnepelte a főiskola életében új korszakot jelentő gondnokot, akinek olyan döntő jelentősége volt a felavatásra váró építkezésekben.

Utána Dr. *Trócsányi József* ak. tanár, a főiskolai gazdasági választmány elnöke lépett a dobogóra. Mindenki tudta róla, hogy az építkezések anyagi szálai az ő kezében futottak össze. Legilletékesebb volt arra, hogy ismertesse az építkezések történetét, a következő beszéddel:

A most felavatott hármás építkezést hosszú vajudás előzte meg. Már a világháború előtt felmerült a terv, hogy a gimnáziumi tanuló ifjúság egyik legfontosabb modern nevelési eszközét, az internátust mielőbb meg kell valósítani. A tervnek a tanári karból Elekes Imre jelenlegi gimn. igazgató és a tragikus véget ért Maller Sándor gimn. tanár, az előljáróság részéről különösen néhai Dókus Gyula világi gondnok voltak a szószólói. A főiskola az érdeklődő eszmének megvalósítására 1912-ben megvásárolta a főiskolai kert északi oldalán fekvő 5 kat. hold területű telket, amelyen most állunk 56.004 arany koronáért. Majd megindult a lelkes gyűjtés úgy az egyházkerületben, mint az egész országban s a háború alatt erre a célra 451.786 korona gyűlt össze. A háború szerencsétlen kimenetelét követő valutáris katasztrófa s a korona devalvációja az egész építési tőkét megsemmisítették s az ország akkori elesett állapotában jó időre reménytelennek látszott az internátus megvalósításának lehetősége. 1923-ban

Az „Angol-internátus“ épülete (1930—1931), az angol-gimnázium növendékeinek nevelő-intézete. Tervezte Schutek János műépítész (Bpest); építette Arva Pál műépítész (Miskolc). Megnyílt 1931 szeptemberben.

a jogakadémia megszüntetésével kapcsolatban ennek a veszteségnek kárpótlásául merült fel az a gondolat, hogy a főiskolai jelleget ért csorbulást a főiskola megmaradt ágazatának, a gimnáziumnak és theológiának belső megerősítésével, különösen az ifjúság intenzív nevelését célzó internátusok felállításával kell pótolni. Ennek a célkitűzésnek a főiskola egy-egyében a háborúnak és devalvációnak áldozatul esett tőkéi hiányában nem bírván megfelelni, az államhoz fordult segítségért s előjáróinak lankadatlan közbenjárására 1927/28-ban sikerült az első hathatós segítséget kapni az államtól, amely az állami költségvetésbe 35 évre évi 30.000 P-t vett fel a gymn. internátus megvalósítására. 1928 június 13-án gróf Klebelsberg Kunó akkori vallás- és közoktatásügyi miniszter meglátogatván a főiskolát, felséges invencióval ismerte fel közvetlen közelről azt a rendkívül nagy történeti értéket, amely a sárospataki ref. főiskola multjában rejlik s az ő fel-lángolása, bölcs elgondolása, a tanári karnak és előljároságnak a Miniszter ural folytatott többszöri tárgyalása alapján született meg az eltervelés, hogy ezen a telken kell megteremteni a gymn. internátusi pavillon-rendszert, amelynek uralkodó főépülete az a pompás épület, amely előtt állunk, de ezt megelőzőleg ki kell bővíteni s modernizálni kell a gimnázium épületét s a kollégium nagy épületében pedig meg kell teremteni, ki kell formálni a theol. internátust. E hármas terv megvalósításához Klebelsberg kultuszminiszter ur újabb 35 évi 5.000 P. évi annuitást állított be az 1928/29. évi állami költségvetésbe a theol. internátus építés támogatására, majd ismét 35 évi 40.000 P. évi annuitást főiskolai internátusok létesítésére az 1929/30. évi állami költségvetésbe, 240.000 P. tőkesegélyt az 1930/31. költségvetési évre, végül 120.000 P. tőkesegélyt az 1931/32. költségvetési évre. Maga a főiskola az építkezésekhez erejéhez képest szintén hozzájárult, amennyiben nemcsak az 56.004 ar. korona értékű telket bocsátotta az erre a célra különböző forrásokból gyűjtött 22.037 P-t s az egyházkerület különböző forrásokból 5 év alatt előteremteni ígérte a még hiányzó 63.000 P-t. Ezenkívül a főiskola ingatlanai egy részének elzálogosításával és a 35 évi állami annuitások egy részének lekötésével 87.800 dolláros törlesztéses kölcsönt vett fel. Mindezen erőforrások birtokában 1929. július havában megindult s ugyanazon év október haván be-

fejezést nyert a gimn. I. emeletes épületszárnyra a II. emelet ráépítése s az egész épületnek modernizálása, vízvezetéknek és központi fűtésnek a bevezetése, fizikai és kémiai előadóterem modern felszerelése. A rákövetkező évben, 1930-ban az öreg kollégium átalakítására került a sor s ennek északi szárnyában elkészült a theol. internátus és igazgatói lakás, de modernizáltatott maga az egész kollégium épülete is, amelyben csak az ódon tölgyfalépcsők s a II. emeleti folyó egy részén meghagyott egyszerű burkolati kövek hirdetik azt a komor egyszerűséget, amely a főiskolai épületeket századokon át jellemezte.

1930 június havában indult meg az építkezési program legnagyobb szabású részének, az internátusi pavillon-rendszer főépületének, az angol internátusnak a megépítése, amely elsősorban az angol ágazatú gimnáziumi oktatás és nevelés céljait szolgálva hivatott egyuttal arra is, hogy úgy, amiként régen, a pataki iskola az összes magyarországi helvét hitvallásúak iskolája volt, úgy lehetőleg most is az egész ország területéről ide vonzza minél több tehetősebb ref. szülő gyermekét. Ez az internátus hivatva van arra is, hogy szigorú, de atyai jellegű fegyelem, a kálvinista vallásos nevelés, a testedző sport felkarolása révén kiváló férfiakat neveljen az egyház és a haza javára. Ez az internátus hivatva van tovább arra, hogy az angol nyelvnek minél tökéletesebb begyakorlásával módot nyújtson az innen kikerülő ifjúságnak az angolszász kultúrával való minél intenzívebb kapcsolat felvételére s annak hazánk javára való kiépítésére. Ez az internátus ezeken felül megvalósítója akar lenni a sport-szellem, általában a modern testnevelés erőteljesebb felkarolásának. Magában az épületben torna- és vívóterem, az épület közelében épülő tennispályák és sportpálya képezik a külső biztosítását annak, hogy tiszta, pormentes, jó levegőjű környezetben testileg is edzett s ha kell, harcra kész ifjúságot neveljünk drága hazánk védelmére.

Az épületben berendezendő műhelyek, faipari és fémipari szakoktatással módot akarnak nyújtani arra, hogy az ifjúság minden kényszer nélkül önszántából, hajlama szerint gyakorolhassa magát a kézügyességben, gyönyörködhessek a saját keze műve alkotásában s e révén is minél többoldalú kiképzéssel s tudással felfegyverkezve léphessen ki az élet küzdő terére.

Ezt az angol internátust, mihelyt a gazdasági és pénzügyi helyzet javulása engedi, követni kell az eltervelés szerint még négy, a most megépült épület körül U alakban elhelyezett pavillonnak, amelyek a szerényebb anyagi helyzetben levő szülők gyermekeinek van hivatva ugyanazt a nevelési lehetőséget biztosítani, mint a most megépült angol internátus. Hogy legelőször nem éppen ezek számára épült fel egy vagy két pavillon, annak magyarázatául szolgál egyrészt, hogy a szegényebb tanuló ifjúság a mai viszonyok közt is el tud helyezkedni részint magánházaknál, részint a Zsindely-féle házban levő kis-internátusban, másrészt pedig, hogy azon ref. családoknak gyermekeit, amelyekből kerültek ki hajdan egyházunk patrónusai s kerülnek ki ma is kormányosai, csakis egy ilyen, a higiénia és modern nevelés követelményeit kielégítő internátus megteremtésével van alapos reményünk ismét szorosabban a pataki főiskolához csatolni s itt belőlük buzgó ref. egyháztagokat, acéloskarú férfiakat s kemény kálvinista jellemeket nevelni, ami nemcsak speciális pataki, hanem egyetemes ref. egyházi érdek.

Ez az internátus minden felesleges luxus nélkül, de a tisztaság, a rend s közegészség követelményeinek szem előtt tartásával Schulek János budapesti építészmérnök tervei szerint készült, míg az építési vállalkozó úgy ennél, mint a másik két építkezésnél Árva Pál miskolci építész volt. Az 1931 július havában kitört pénzügyi válság hátráltatta az angol internátus építési programm teljes befejezését, mert az állam megnehezült helyzetében az 1931/31. évi költségvetésre megszavazott 120.000 P-t a mai napig csak részben tudta rendelkezésre bocsátani. Ezért nem történhetett meg az öreg kollégium belső udvarának a rendezése, ez új internátusnak kerítéssel való ellátása, a tennispályák és sportpálya elkészítése s a belső berendezésnek is vannak fogyatékságai.

Mindezek a — reméljük — csak átmeneti fogyatékságok nem érinthetik a nagyszabású építkezéseknek az értékét s ezért a legmélyebb hálával kell gondolni mindazokra, akiknek részük volt mindezek megalkotásában. A magyarok istenének áldását kérjük arra a kiválasztott férfiúra, akinek a fővédnöksége alatt mindezen építkezések ünnepélyes felavatása megtörténhetett; a magyar államra, mely egyházunkkal karöltve lehetővé tette kulturális végvárunknak a kiépí-

tését; mindazokra, akik lelkük minden tüzével s akarásával leküzdötték az építkezés elé tornyosuló nehézségeket; mindazokra, akik testük veritékével ásták a fundamentumokat, emelték a falakat, betetőzték az épületet s munkás kezeikkel alkották meg e századokra szánt építkezéseket. Adjon az Isten ref. egyházunknak, főiskolánknak olyan vezetőket, tanárokat és nevelőket, akik a régi nagy hagyományokat ápolva a külső kerethez méltó belső tartalommal töltsék be intézményeinket, épületeinket, hogy legyenek ezek a tudomány-nak, a kálvinista szellemnek és a tántoríthatatlan magyarságnak megdönthetetlen végvárai, amelyeken a pokol kapui sem vehetnek diadalmat.

Az elhangzott beszédet nagy tetszés-zaj s éljenzés fogadta.

A *Kormányzó Úr* Őfőméltósága a beszéd után az épületbe lépett, ahol *Elekes* Imre internátusi igazgatótól kalauzolván, megtekintette az egész épületet és több ízben magas tetszésének adott kifejezést. Utána az igazgatói hivatal helyiségébe vonult vissza, amíg a tömeg a térről eloszlik és amíg jelzik, hogy az ünnepi ebéden kell megjelenni. Ezt a félórányi időt is kihallgatásokra fordította és lekötelező érdeklődése a főiskola életnyilvánulásának minden körére kiterjedt. Különösen meleg érdeklődéssel hallgatta az *angol-gimnáziumi* ágazattal, mint nagyjelentőségű középiskolai újítással kapcsolatos tájékoztatást s fogadni volt szives Alec. Stuart *Gillan* angol tanárt is, aki az angol gyakorló órák vezetésére nyert alkalmazást az angol-gimnáziummal kapcsolatos angol-internátusban.

Örök időkre feledhetetlen emléke marad internátusunknak, hogy mindjárt megnyitásakor olyan megtiszteltetésben részesült, hogy sok más közéleti előkelőség között szálló vendégéül tisztelhetette *Petri Pál* dr. és *Szily Kálmán* dr. államtitkárokat, *Balogh Jenő* akad. főtitkárt, *Kozma Andor* író. Ugyancsak ezt választotta szállásul más meghívásokkal szemben Gróf *Klebelsberg Kunó* volt közoktatásügyi miniszter. És mindennek betetőzéséül az egész internátus megtekintése után félórányi időt töltött igazgatói helyiségében Magyarország Kormányzója, vitéz nagybányai *Horthy Miklós*.

6. Ünnepi ebéd.

(2 órakor.)

Amikor megérkezett a hiradás, hogy az ebéden résztvevők már együtt vannak a Tápintézetben, a *Kormányzó Ur* Ófőméltósága hivatalos és helyi kíséretével a főiskola kertjén keresztül, gyalog ment a Mudrány-terembe. A keleti részen keresztben levő főasztal közepén foglalt helyet a *Kormányzó Dókus Ernő* főgondnok és gróf *Teleki József* v. b. t. t., dunamelléki főgondnok között. Azután a többi Méltóság, a Kabinet-irodától megállapított rendben. Fájdalom, sok olyan előkelőség nem volt oda helyezhető, hely hiányában, akiknek szintén ott lett volna helyük. Ezek az észak-déli irányban futó többi asztalnak a főasztalhoz legközelebbi helyén nyertek elhelyezést. A főiskola részéről püspökhelyettes, főgondnok, lelkészi és világi gondnok, és a közigazgató ültek a *Kormányzó* asztalánál.

Halk társalgás kezdődött a 350 főnyi vendégtől zsongó teremben. Sem zene, sem főiskolai Kórus nem nyert engedélyt a mulattatásra. A felszolgáló uri-leányok diszes magyar ruháikban nesztelenül jártak-keltek és mosolygó arcuk nyomán hangosan dobogtak a szívek. Egy előkelő testőrtiszt szíve dobogását szavakba is öntötte: sokfelé járt az országban, de ilyen bor, ilyen szép leányok és ilyen melegség a fogadtatásban még sehol sem volt. És felsőséges szakértelemmel fejtegette a magyar szépség vonalrendszerét, a meleg fogadtatás ismérveit és a tokaji asszu naturáját. Öröm volt hallgatni a kedves vendéget.

Már a „becsinált aprólék leves“. „hideg izelítő kocsonyákkal“ és „sertés és borju javak“ körzetek és salátákkal (a miskolci Böczögő étlap stílusával szólva) terítékre kerültek s a „főiskola gyöngye“ tarkázta a szamorodnis és aszszus palackokat, amikor a *Kormányzó* közvetlen szomszédságában felállott a piros arcú, fehérhaju ősz főgondnok, *Dókus Ernő* cs. és kir. kamarás, felsőházi tag, zsinati-konventi világi elnök, az I. osztályu érdemkereszt tulajdonosa és messze csengő, erőteljes hangon a következő ünnepi pohárköszöntőt mondotta:

Nagy dolog az, amikor egy öntudatos és törvénytisztelő nép, egyező akarattal maga közül egyet paizsra emel és fővé teszi önmaga felett. Az első magyar emberben, az ország Kormányzójában, az állam törvényes fejében, minden magyar ember a nemzeti eszmét magát egy élő személyben kiabrázoltan tiszteli s előtte hódol.

Ennél csak az a nagyobb dolog, mikor egy nép szívébe fogad valakit. Valakit, akinek mindenki adósa, aki leköti képzeletét, felgyújtja lelkesedését, akiben a nemzeti erényeket hősi méretekben megtestesülve látja. Mit bánja akkor a nép, mit mondott szíve hőseről az országgyűlés? Diffamálta-e vagy hallgatott róla? Mit törődik a közjogi felfogással, mikor ő szeret és követ valakit? E hely nagy emlékei két olyan nevet is kiáltanak, akit a magyar szív az érzés örök jogán tett egy korszak lelkében elsővé.

Milyen öröm nekünk, mikor a magyar közjog és a magyar érzelem Főméltóságod személyében találkozik és együtt emelik a nemzet fölé! Azt jelenti ez, hogy a magyar kedély, a magyar képzelet, a magyar szív Főméltóságodban, az állam ezidei fejében felismeri és szívébe zárja a magyar hőst; a magyar katonának, a magyar polgárnak és a magyar embernek hű és igaz típusát. Hódolatunkat áthévíti a szeretet, áldomásunk ősi formaságból az élet forró, férfias vatlomása lesz, amint Tokaj nektárjával telt poharunkat egészségére ürítjük a régi szóval: Fény nevére! áldás életére!

Éljen a Főméltóságú Kormányzó Úr!

Elképzelhetetlen forró ünnepléssel és szünni nem tudó lelkesedéssel fogadta az egész ünnepi közönség a rövid, formájában és tartalmában egyaránt remek, magyaros köszöntőt, mely minden igaz magyarnak szívéből csorduló érzelmekkel éltette „a magyar hőst“, „a magyar katonának, a magyar polgárnak és a magyar embernek hű és igaz típusát.“ Nem is volt több köszöntő, de nem is lehetett volna, mert ezután nem következhetett semmi, ami fokozhatta volna az ünnepi hangulatot.

Annál hangosabbak voltak a többi étkező helyiségek, ahol alig fért el az emelkedett hangulat. Az emlékek árja gátját szakította, a boldog viszontlátás nem ismert korláto-

kat, a felséges alkalomtól gazdagon buzogtak szivek és ajkak, órákra legalább feledve minden baj, csapás, nyomoruság, megszállás és átkozott sors: az ősi pataki kuruc szenvedélyek túlaradó lelkesedése vitte volna már e népet a Duna jegére, hogy szive szerinti urat uraljon, és feltörje millió magyarok börtönének zárját . . .

De már közeleg a kitűzött idő, a fogatok a parancsot lesik, a kíséret jelt vár. Abszolút pontossággal pattan fel helyéről a Kormányzó, egy-két perc multán a Máv. pályaudvaron folyik a bucsuzás. A Turán új utasokat is vett fel: gróf *Klebelsberg* volt és dr. *Ernszt* jelenlegi közoktatásügyi minisztert. A főiskola fogadó küldöttsége feszesen üdvözlö a távozókat és kimondhatatlan hálás szívvel eltelve néznek a távolba vesző vonat után, mely közibénk hozta . . .

7. A táncmulatság.

A különböző irányba futó, megerősített vonatok sok-sok vendéget repítettek vissza otthonukba. De azért tele volt utca, iskola, iskolakert, magános házak, vendéglők az itt maradt vendégekkel. Várták a programra tűzött *torna-ünnepélyt*. Fájdalom, az ifjuság türelmetlen bosszuságára bár, mégis el kellett hagyni. Annyira lehült a levegő, hogy a tanulók egészségének kockáztatása nélkül lehetetlen volt a megtartása. Szülők és tanárok egyező óhajára elmaradt, amire pedig hetek óta oly ambícióval készültek.

Este mindenki a Mudrány-terem felé igyekezett. Már régen több jegy kelt el, mint amennyi ott táncolhat. Valóban, mozogni is alig lehetett. A zenét elnyomta a sokaság zúgása; talpalatnyi tér alig volt, hogy mozogni lehessen. Boldog volt, aki együtt ülhetett keresett körével s meghitt beszélgetéssel tölthette idejét. Éjfél után azonban mégis csak apadt a közönség s amint közeledett a rózsaujú hajnal, olyan arányban nőtt a hely, emelkedett a hangulat, szaporodott a tánc.

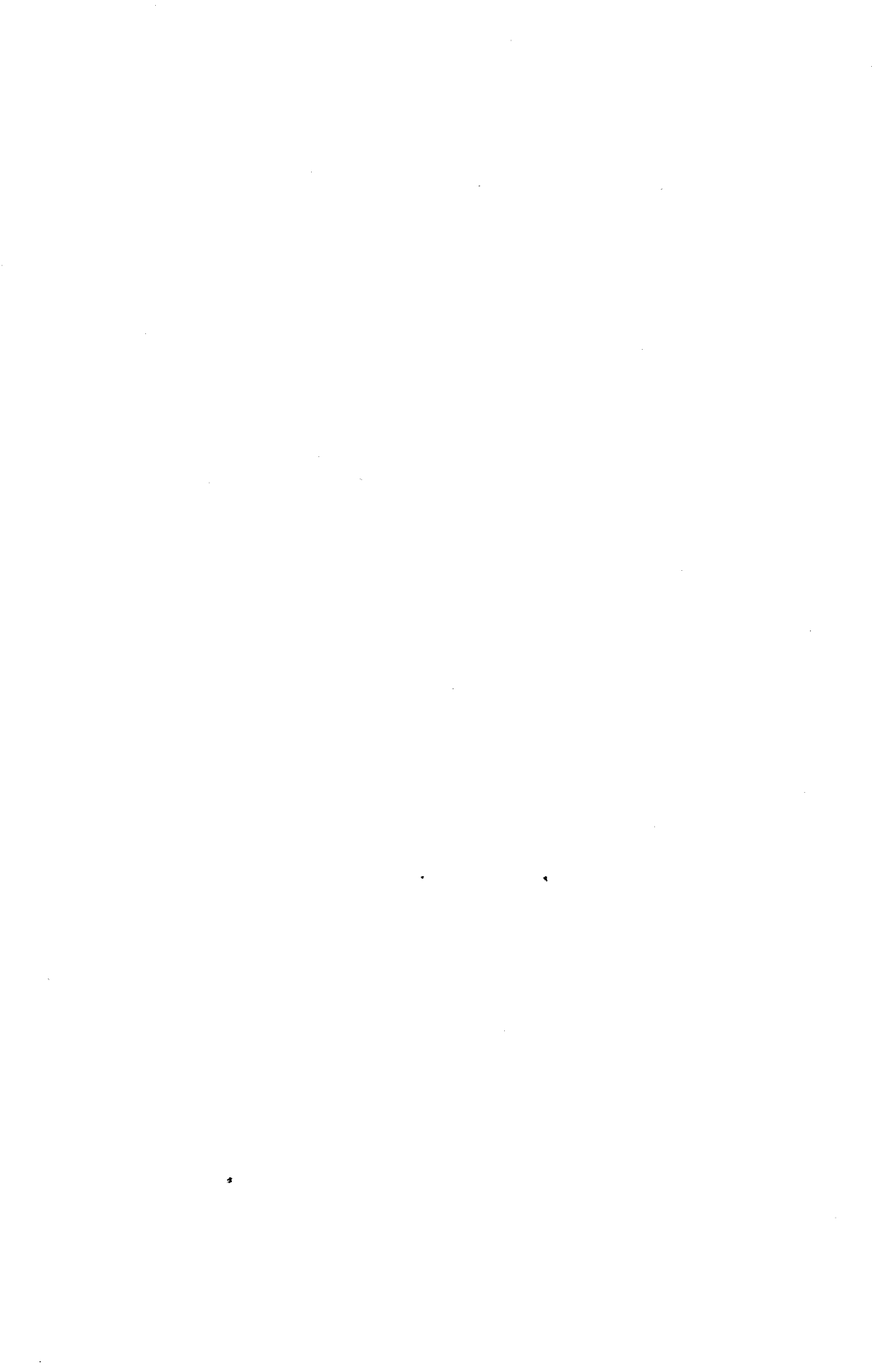
A reggeli vonatokhoz nagy tömegek mentek egyenesen a bálteremből, boldog órák szép emlékeivel ittasan. Így folytak össze órák és napok évszázadok nagy találkozásán.

8. Széphalmi kirándulás. Kegyeleles ünnep Kazinczy sírjánál.

(Okt. 2.)

A M. Tud. Akadémia *Kazinczy Ferenc* halálának 100-ik évfordulóját a naptól ugyan hetekkel eltolódva, Széphalmon kívánta ünnepélyével emlékezetessé tenni. Korán reggel a Bodroghközi Gazdasági Vasut különvonatán vonult ki a gimnázium és a tanítóképző intézet ifjúsága, legtöbb tanára és a vendégek közül is igen sokan. Széphalmon a kiérkezéskor már künn voltak az összes sátoraljaujhelyi iskolák növendékei, a városi közönség vezetői. Az ünnepély a Kazinczy-mauzoleum előtti téren kezdődött, ahol külön deszkasátor alatt foglaltak helyet az előkelőségek. Itt a M. Tud. Akadémia részéről *Balogh Jenő* főtitkár méltatta *Kazinczy Ferenc* jelentőségét. Majd a sír körül folytatódott az ünnepély, ahol testületek hosszú sora tette le a hálás kegyelet koszoruját. A főiskola nevében a közigazgató koszoruzta meg a nekünk oly szent sirt. A *Kazinczy-család* képviselői is jelen voltak élükön *Kazinczy Gábor* ny. kuriai bíróval, a P. D. Orsz. Szövetség elnökével.

A nagyszabású, lelkeinkben kitörülhetetlen nyomokat hagyó kegyeleles ünnepély végével befejeződött a sárospataki ref. főiskola 400 éves jubileumának ünnepe is, hogy utána kezdetét vegye az új feladatokat kiszabó századnak felelősséggel teljes munkája. A kegyelem Istenének áldó hatalma adjon erőt és segédelmet, hogy e munka: jó munka legyen, Isten nevében legyen, szentelt hagyományokra haladjon, eredményekben gazdag legyen, a hozzáfűzött várakozásokat teljesítse, egyazon forró szeretettel átölelt édes hazánk, drága anyaszentegyházunk és szeretett Almamaterünk javára, előmenetelére örök dicsőségére. — Ámen.

IV.

FÜGGELÉK.

1. Üdvözlő iratok.

A jubiláló főiskolát igen sokan tisztelték meg üdvözlő iratokkal, úgy a hazai, mint a külföldi testületek, iskolák, stb. köréből. Ezek közül különösen néhány (Genf, Bazel) olyan művészi kivitelű, hogy külső kiállításával is szép emléke marad az ünnepélynek. De mindegyik egy-egy bizonyoságtétel és vallomás volt arról, hogy főiskolánkat ismerik, elismerik és méltányolják azt a vallásos és kulturális missziót, amit négy évszázadon át oly magasztos hivatottsággal végzett.

Ezeknek az üdvözlő iratoknak nyelve sok esetben latin, de ez is az idők jele, a legtöbb anyanyelvén szól. Főiskolánk nevében szintén vagy latin, vagy az illető nyelvén történt a köszönetmondás. Az üdvözlő iratot küldők névsora betűrendben a következő:

- A skót egyház Aberdeeni Kollégiuma.
- Az Aboi svéd egyetem Theol. Fakultása, (Finnország).
- Az Angolországi Presbyterianus Egyház.
- A Bázeli Egyetem Theol. Fakultása.
- A Bécsi Collégium Hungaricum.
- A Bécsi Evangélikus Főegyházi Tanács.
- A. Bécsi Egyetem Theol. fakultása.
- A Berlieni Egyetem Theol. fakultása.
- A Berni Egyetem Evangélikus Theol. fakultása.
- A Borsodi Ref. Egyházmegeye (Nádházy Bertalan egyh. m. főjegyző aláírásával).
- A Cambridgei Egyetem Theol. fakultása.
- A Cseh-testvérek Evangéliumi Egyháza.
- A Daytoni (Amerika) Theol. Főiskola.
- A Dunamelléki Ref. Egyházkerület (püspöki jelentés és jkv. határozat, dr. Kováts J. István aláírásával).

Az Egyházakat Segélyező Akció Európai Központi Irodája
(Genf).

Az Erlangeni Theol. fakultás.

A Genfi Theol. fakultás.

A Greifswaldi Egyetem Theol. fakultása.

A Groningeni Theol. fakultás.

A Gusztáv Adolf Egylet.

A Halle-Wittenbergi Egyetem Theol. fakultása.

A Heidelbergi Egyetem Theol. fakultása.

A Herrnhuti Testvérszövetség Theol. Szemináriuma.

A Hollandiai Ref. Egyház.

A Humboldt-alapítvány Igazgatója.

Az Innsbrucki Egyetem.

A Jénai Egyetem Theol. fakultása.

A Holland szigorú egyház *Kampeni* Theol. Főiskolája.

A Kieli Theol. fakultás.

A Kolozsvári Theol. fakultás.

A Kopenhágai Egyetem Theol. fakultása.

A Königsbergi Egyetem Theol. fakultása.

A Königsbergi Egyetem Rektora.

A Lipcsei Egyetem Theol. fakultása.

A Litván Egyetem Theol. fakultása.

A Londoni Egyetem Theol. fakultása.

A Magyarországi Ág. H. Ev. Egyetemes Egyház (báró Rad-
vánszky Albert főfelügyelő aláírásával).

A Manchesteri Egyetem Theol. fakultása.

A Marburgi Egyetem Theol. fakultása.

A Németországi Ref. Szövetség.

A Párisi Egyetem Theol. fakultása.

A Pozsonyi Theol. fakultása.

A Prágai Theol. Szeminárium.

A Princetoni (Amerika) Theol. Szeminárium.

A Strassburgi Egyetem Protestáns Theol. fakultása.

A Szlovenszói Evangélikus Egyház.

A Tartui (Dorpat) Egyetem Theol. fakultása.

A Tolnai Ref. Egyházmegye (Szakács Imre esperes aláírá-
sával).

Az Utrechti Theol. fakultás (Stipendium Bernárdinum).

A Varsói Egyetem Theol. fakultása.

Dr. James MacDonald Webster.

2. A sárospataki ref. theológiai akadémia tiszteletbeli tanárai:

A jubileum alkalmából a theológiai akadémia a következő külföldi theológiai professzoroknak és egyházi vezető férfiaknak ajánlotta fel a tiszteletbeli tanári címet, amit azok készséggel és örömmel el is fogadtak:

- Barth Károly*, egyetemi professzor, Bonn, Németország.
Lang Augustus, egyetemi professzor, Halle, Németország.
Hoekstra Tjeen, egyetemi professzor, Kampen, Hollandia.
Noordzij Ariel, egyetemi professzor, Utrecht, Hollandia.
Grosheide Frigyes Vilmos, egyetemi professzor, Amsterdam, Hollandia.
Webster J. MacDonald, a Skót Egyház főtitkára, Edinburgh, Anglia.
Bruston Edwárd, theol. dékán, Montpellier, Franciaország.
Choisy Jenő, egyetemi professzor, Genf, Svájc.
Bartlett G. György, theol. dékán, Philadelphia, Pa. U. S. A.
Leich Frigyes Vilmos, theol. professzor, Dayton, O., U. S. A.

3. A sárospataki ref. főiskola és tanítóképző-intézet előljáráóságának, tanárainak, tisztviselőinek és alkalmazottjainak névsora a jubileum idején:

- Lelkészi főgondnok: Dr. *Révész Kálmán*, ref. püspök, felsőházi tag, Miskolc. (Mehalt 1931. december 4-én.)
 Világi főgondnok: esabacsüdi *Dókus Ernő*, cs. és kir. kamarás, az első osztályu polgári érdemkereszt tulajdonosa, a felsőház tagja, zsinati és konventi világi elnök stb., Sátoraljauhely.
 Lelkészi gondnok: *Janka Károly*, lelkész, egy. ker. főjegyző, püspökhelyettes, kormányfőtanácsos, v. orsz. gyűl. képviselő, a főiskola igazgató-tanács lelkészi elnöke stb. Cigánd.
 Világi gondnok: Farkasfalvi *Farkas Géza*, földbirtokos, cs. és kir. kamarás, orsz. gyűl. képviselő, ny. huszáralezredes, egyh. megyei gondnok, a főisk. ig. tanács világi elnöke, stb. Rásony. (Abauj m.)

Az igazgató-tanács tagjai: Cziáky Endre abauji esperes, püspökhelyettes, kormányfőtanácsos, lelkész, Abaujszántó; *Enyedy Andor* teol. tud. doktora, lelkész, Miskolc; *Pósa Péter* egyh. ker. tanácsbíró, lelkész, Cserépfalu; *Farkas István* alsóborsodi esperes, kormányfőtanácsos, lelkész, Miskolc (e könyv megjelenésekor a tiszáninneri ref. egyházkerület felszentelt püspöke, főiskolánk lelkészi főgondnoka); *Juhász László* gömöri esperes, lelkész, Putnok; *Kiss Ernő* zempléni esperes, lelkész, Sátoraljaujhely; *Meczner Béla* földbirtokos, felsőházi tag, egyh. megyei gondnok, Sátoraljaujhely; *Szent Imrey Gyula* földbirtokos, egyh. k. tanácsbíró Gíbárt; bernáthfalvi *Bernáth Aladár* zempléni alispán, egyh. ker. tanácsbíró, Sátoraljaujhely; *Téglássy Andor* földbirtokos, egyh. megyei tanácsbíró, Korlát; Dr. barabási *Kun József* cs. és kir. kamarás, egyetemi tanár, Debrecen; *Elekes Imre* gimn. és közigazgató; dr. *Vasady Béla* teol. ak. igazgató; dr. *Marton János* akad., *Szilágyi Benő* gimn. képviselők; dr. *Trócsányi József* gazd. vál. elnök; *Harsányi Gyula* ny. kir. ítélőtáblai bíró, a Sárospataki Takarékpénztár vezérigazgatója, gazd. vál. képviselő.

A főiskolai gazdasági választmány tagjai: dr. Trócsányi József ak. tanár, elnök; *Csontos József* ny. gimnáziumi igazgató, *Harsányi Gyula* (l. fentebb), *Somody József* c. főszolgabíró, *Elekes Imre*, dr. *Marton János*, *Tárczy Árpád* tanárok; *Dávid Zoltán* nyomdafelügyelő, tanár; *Boda Béla* tápintézeti felügyelő, tanár; *Szücs István* számvevő; *Szalay Róbert* pénztáros. — *Valády Béla* gazd. intéző.

A teológiai akadémia tanárai:

Dr. *Marton János* r. tanár, egyh. ker. aljegyző, főisk. és egyházker. levéltárnok
 Dr. *Mátyás Ernő* r. tanár
Szabó Zoltán h. tanár, h. főisk. lelkész
 Dr. *Trócsányi József* r. tanár, a főisk. gazdasági vál. elnöke
Ujszászy Kálmán h. tanár
 Dr. *Vasady Béla* r. tanár, theol. akad. igazgató
 Dr. *Zsíros József* rk. tanár

Nyugalmazott tanárok:

Dr. Szabó Sándor ny. jogtanár
 Dr. Gerőcz Kálmán ny. jogtanár
 Dr. Meczner Béla ny. jogtanár
 Nagy Béla ny. theol. tanár
 Dr. Rácz Lajos ny. theol. tanár

A gimnázium tanárai:

Bálint József h. tanár, a rajzsztár óre
Benkő Béla r. tanár, a fizikai sztár óre
Boda Béla r. tanár, a Tápintézet felügyelő-tanára
Bódy Dénes r. tanár, az I. Rákóczi György Egyesület tanárelnöke
Dávid Zoltán r. tanár, a Főisk. Nyomda felügyelője
Elekes Imre gimnáziumi és közigazgató
Erdélyi László h. tanár, a Kis internátus felügyelője
 Dr. *Gulyás József* r. tanár, főiskolai főkönyvtáros
Halász Dénes r. tanár, az Erdélyi Önképzőkör tanárelnöke
Hallgató Sándor r. tanár, a természetrajzi-sztár óre
 Dr. *Jakob Károly* r. tanár, az ifj. német könyvtár és főisk. Régiségtár óre
Novák Sándor r. tanár, a Philologiai és Szépészeti Gyűjtemény óre
Márkosfalvi Orbán István h. tanár, a földrajzi és történelmi sztár óre
Szabó Ernő r. ének és zene-tanár, a zenesztár óre
Szabó Gyula h. tanár, angol internátusi felügyelő
Szabó József h. testnevelő tanár, angot internátusi felügyelő
Szabó Károly r. testnevelő tanár, a Rákóczi Sportkör tanárelnöke, a tornasztár óre
Szilágyi Benő r. tanár
Tárczy Árpád r. tanár, gimn. széki jegyző, az éremgyűjt. óre
Urbán Barnabás r. tanár, közisk. széki jegyző, a fizikai-sztár egyik óre
Alec. Stuart Gillan angol tanár az angol internátusban

Nyugalmazott gimn. tanárok:

Maklári Pap Miklós (1902.)
Csontos József (1927.)
Kiss Elek (1928.)

Hitoktatók:

Götz Bálint róm. kath. hitoktató, *Fenczik Sándor* gör. kath. hitoktató, *Dr. Domján Elek* ág. h. ev. főesperes, *Fischer Fülöp* főrabbi.

Főisk. orvos: *Dr. kókai Kun Zoltán* egészségügyi főtanácsos, 1873-tól főisk. orvos.

Főisk. szénior és alkönyvtáros: *Martin Miklós* s. lelkész.

Főiskolai alkalmazottak: *Mészáros Lajos* háznagy; *Koroknay Károly* szőlőfelügyelő, Szegi; *Tóth József* szőlőfelügyelő, Sárospatak.

Bajorosok: *Csehi Dániel*, *Halász János*, *Keresztesi István*, *Keresztesi József*, *Princz Ferenc*, *Szabó István*, *Tóth András*.

A tanítóképző-intézet tanárai:

Ecsedy Lajos r. tanár, a rajz és kézimunka szertár és könyvtár őre

Egey Antal h. tanár, a természetrajzi szertár őre

Engelbert Rezső óraadó tanár, Zemplén vm. Gazdasági Egyesületi titkár

Klacsó Béla óraadó tanár, polg. isk. h. igazgató

Kovács Dezső tan. képző-int. igazgató

Lázár Károly r. tanár, a fizikai és pedagógiai szertár őre

Révay Ödön r. tanár, a történelmi szertár őre

Szathmáry Ferenc gyak. isk. tanító, gyak. isk. szertár őre

Tóth Mihály gyak. isk. tanító

Varga Gábor h. tanár, a földrajzi szertár őre

Zilahy Ferenc h. tanár, köztartásvezető

Nyugdíjazott tanár:

Hódossy Béla ny. tanképző-int. igazgató.

4. Hallgatók és növendékek névsora:**a) A teol. akadémián:***IV. évesek:*

Berta István	Molnár István	Szilva Sándor
Egressy Lajos	Molnár Pál	Szomolnok János
Jeney József	Nagy Árpád	Técsy Béla
Letrich Teréz	Pósa Dezső	Tóth Ferenc
Medgyasszay Pál	Simon József	Tóth Lajos

III évesek :

Ablonczy József
Bakos Zoltán
Balogh Lajos
Bertha Barna
Bertók Erzsébet
Csiszár Attila
Fejérváry Zoltán
Fodor Lajos
Héthy Lajos
Kalmár Lajos
Kazay József
Kenyeresy Károly
Kiss László
Majoros István
Nagy András
Orbán József
Osváth Ernő
Papp István
Stéphan László
Szobonya Sándor

II. évesek :

Csűrös István
Fejér Ferenc
Fidler István
Hegedüs Imre
Horkay István

Jeney Gábor
Józsa István
Karsay Sándor
Kádár Zoltán
Kájel Béla
Kolláth Károly
Kovács Béla
Kovács Ferenc
Kovács István
Laky Dezső
Lovas Gyula
Lőrinczy Etelka
Menyhért Endre
Nagy Lajos
Németh József
Palumby Gyula
Pecsenye Andor
Pusztay Sándor
Radácsy György
Sebestyén Sándor
Szabó Dezső
Tóth László
Vágó István
Veres Imre

I. évesek :

Bartus András
Basky István

Batta Sarolta
Bíró Sándor
Bodon Aladár
Böd István
Cserhalmy István
Deák Ilona
Egyed József
Ébner László
Fehér Zoltán
Fintor Béla
Fűrjész István
Gergely Sándor
Haranghy László
Iglay Ferenc
Kalmár András
Kapás Rezső
Kecskés József
Kertész Gyula
Kiss Péter
Koncz Sándor
Kovács István
Magó Ferenc
Mester Béla
Nagy Imre
Novotny Gyula
Szücs István
Tóth Lajos
Tóth Pál

b) A gimnáziumban :*VIII. osztály :*

Almássy Bertalan
Berencsi Andor
Bodnár Sándor
vitéz Egri József
Fehér Benjamin
Fodor Sándor
Gombos László
Görgey Kálmán
Gyulai J. János
Horváth Gyula
Hódi Albert
Kárász István
Keller János
Keresztyén István
Köbödöcz József
Mánik Sándor

Nagy Imre
Miskolczy József
K. Nagy István
Németh Tibor
Orosz György
Pávay István
Péter János
Princz Tamás
Rothbart Tibor
Sebő Antal
Stern István
Szánthó Béla
Tompa Dezső
Tóth Bálint
Tóth Gyula
Varga József
Vincze László
Vitek György

Magántanulók :

Fischer Gyula
Friedman Imre
Lénárt Juliánna
Murin Lenke
Somody Erzsébet
Anna
Trócsányi Lilla

VII. osztály :

Abaházy Árpád
Ablonczy Dániel
Ablonczy György
Balog Dezső
Balogh József
Berczik Béla
Binder Hugó

Unghváry László
Várnay János
Vicsay Endre

Magántanuló:

Salac Judit

IV. osztály:

Baranyi András
Békés Géza
Bodnár István
Czimbalmos András
Csőri István
Deák Imre
Deák Sándor
Erdélyi Albert
Fejér András
Fekete Pál
Füzy Pál
Glósz Tibor
Győr Zoltán
Gyulai László
Heinrich György
Hettmanek István
Horváth Béla
Igaz Bertalan
Jancsó Sándor
Joó Károly
Kántor Zoltán
Kirner Károly
Kiss István
Kovács Dezső
Kovács Gyula
Kovács Imre
Kovács István
Molnár Béla
Naán József
Nagy Innocent
Némedy Zoltán
Padrah Sándor
Sebeő József
Sebő Simon
Sólyom Sándor
Sütő István
Szabó Zoltán
Szentkirályi Ferenc
Szentpétery Andor
Szepsy Endre

Toók Árpád
Tóth Bertalan
Tóth József
Tóth Zoltán
br. Vay Frigyes
Verebélyi Barnabás
Zeley László

Magántanulók:

Fedák Margit
Halász Klára
Marton Edit
Halmy Erzsébet

III. b. osztály:

Baksi Zoltán
Berencsi László
Bervanger László
Bodnár Demeter
Daróczi Zoltán
Erdős Károly
Fekete József
Gorecki Béla
Karakó Dániel
Kende Miklós
Lavotta Géza
Makó Dezső
Márton Károly
Medgyasszay Viktor
Németh László
Osváth Lajos
Polák Géza
Simon Ernő
Sólyom Kálmán
Somogyi Sándor
Szabó Ferenc
Szakolczay Miklós
Tarnai László
Tomcsányi András
Tóth István
Zsigray János

Magántanulók:

Ablonczy Mária
Ciráky Magda
Igaz Ilona

III/a. osztály:

Balázs István
Barczy Gyula
Barkóczy György
Barla Árpád
Bencsik Zoltán
Benkő Lajos
Debreceni István
Gombás Imre
Gyulai Ferenc
Hajdú András
Herskovics Sándor
Imry Ferenc
Jancsó Zoltán
Király Kálmán
Kiss Béla
Kocsis Géza
Kocsis János
Molnár Lajos
Nagy Ernő
Nagy Lajos
Novotnák László
Papp Antal
Petró Bálint
Radványi László
Rác Jenő
Soltész Géza
Szaszák József
Terebessy Béla
Terebessy Károly
Unghváry Dénes

Magántanulók:

Dancziger Béla
Dávid Lili
Harsányi Anna
Havas Ágnes
Szűts Gabriella

II/b. osztály:

Balázs Ernő
Batta Dezső
Berzeviczy István
Békés Viktor
Bóna László
Csontos András
Deák Márton

Demjanovich Iván	Horkay József	Kassay Lajos
Halász András	Hubay Barna	Kállay Gyula
Hazay István	Janka András	Keresztúry Ferenc
Hudák János	Kaposi János	Kerékgyártó Károly
Juhász Béla	Kazup István	Kovács László
Kahán Tivadar	Kiss Bertalan	Közegi Zoltán
Kertész Sándor	Kovácsy Gábor	Kúti Lajos
Kerekes Miklós	Körösi Gyula	Lénárt Ferenc
Kocsis Tibor	Magosányi Sándor	Major Miklós
Kozma Károly	Megyesi Bertalan	Mayer Béla
Körösy Barnabás	Nagy Ferenc	Nagy György
Krupla Bertalan	Nagy Tibor	Nagy József
Marton József	Nyéki Boldizsár	Paszternák László
Molnár Tibor	Orosz Tamás	Pathó Zsigmond
Naár József	Pallaghy Ferenc	Román János
Nemes István	Pásztor Andor	Sinkó József
Németh Zoltán	Pósa Péter	Somossy László
P. Osváth Zoltán	Schönwald Imre	Szabó Endre
Páll Bálint	Szabó Sándor	Szabó István
Pócs Géza	Székely István	Takács Béla
Szakszon Árpád	Truskovszky Béla	Takács Ferenc
Székely Andor	Técsi László	Tárnok Zoltán
Szobonya Károly	Tóth István	Tóth Bertalan
Tóth Lajos	Váróczi István	Vitányi István

<i>Magántanulók :</i>	<i>Magántanulók :</i>
Illyés József	Novák Ilona
Galuska Imre	Puskás Sára
Szépe Antal	Ureczky Klára
Kiss Ferenc	Jármy László
Bujdosó Sándor	Jármy Zoltán
Mauks József	Poresin Márton
Trócsányi Béla	Sarkadi István Béla

Magántanulók :

Kertész Sándor
Sárkány Béla
Gönczy József

II/a. osztály :

Barsi Ernő
Bartha János
Bodnár Zoltán
Boros Imre
Demeter Gyula
Fejti István
Fráter József
Gulyás Pál
H. Kiss Géza

I/b. osztály

Csulya László
Darab Lajos
Debreczeni László
Deme Bálint
Diószeghy Lajos
Dolnák Gyula
Fekete Barna
Gyana Ferenc
Győr Imre
Horváth Árpád
Hragyil Károly
Illésy Sándor
Jónás András
Karajz Kálmán

Magántanulók :

Novák Ilona
Puskás Sára
Ureczky Klára
Jármy László
Jármy Zoltán
Poresin Márton
Sarkadi István Béla
Boros Vince
Pataki Sándor
Nagy Károly
Lukács Béla
Bíró Zoltán

I/a. osztály :

Bazsó Zoltán
Berzeviczy Imre
Bíró József
Daróczy Ferenc
Dévay Zoltán
Fegyverneky Lajos
Fejér Zoltán
Galambos Pál

Győrffy Gyula	Miskolczi Kálmán	Tatár Zoltán
Zoltán	Molnár János	Gálóssy László
Harsági Géza	Nagy Sándor József	tivadari Tóth Gábor
Huszthy Géza, Péter	Papp Árpád	
Igaz Zoltán	Pogány Kálmán	<i>Magántanulók :</i>
Kajdy Ferenc	Riek Béla	
Kántor Miklós, Ernő	Simon József Károly	Fischer Anna
Király István	herceg Sulkovszky	Harsányi Ilona
Kiss András, Elemér	Viktor	Iczkovits Ágnes
Kiss Miklós	Szabó Ferenc Gyula	Kiss Magdolna
Kiss József	Szabó József	Mátyás Judit
Kovács Imre	Szentpétery István	Mátyás Sarolta
Kovács Tibor	dukai Széll Ferenc	Novák Éva
Kőrössi József	Szücs Menyhért	Schwarcz Éva
Lengyel Ferenc	Endre	Tudja Katalin

c) A tanítóképző-intézetben :

<i>V. osztály :</i>	Szloboda András	Vágó Bertalan
Barozsa Elemér	Tábi Márton	Zádory Bertalan
Bátkai József	Tóth László	
Békés László	Tóth Pál	<i>III. osztály :</i>
Burján Pál	Wagner István	Angyal Béla
Csanády József	<i>IV. osztály :</i>	Ádám József
Csoma Károly	Bálint Ferenc	Batári Kálmán
Dapsy Vilmos	Benyhe Sándor	Bella Andor
Dóbisz István	Békés Imre	Berczik László
Drexler Tibor	Bodnár István	Béres János
Fekete Gyula	Boros István	Borsai Béla
Hamvay János	Boross Ferenc	Dobos Zoltán
Hankó László	Bugyi Béla	Erdei Imre
Hollóka László	Cserés Miklós	Galatóczky Bertalan
Juhász József	Dobó András	Gulyás János
Kotán György	Grega László	Kovács Elemér
Kovács Imre	Hettmanek László	Lukács Mihály
Kovács József	Horpácsy Nándor	Magyar János
Kovács Mihály	Kiss Balázs	Magyari Béla
Ligay József	Kiss István	Máthé György
Márk László	Kocsis István	Molnár János
Oláh László	Mezei Sándor	Mosonyi István
Ponghó Pál	Mihalik István	Nagy Lajos
Ragályi László	Morvay Béla	Sáling József
Rácz Zsigmond	Németh Géza	Sándor Ferenc
Szathmáry István	Rácz József	Sipos Jenő
Szathmári Lajos	Szorschág Rezső	Soós László
Szeleczky János	Tóth András	Sütő Imre
Szili László		Szabó Béla

Szaniszló Gyula
Tehlár Nándor
Tóth István
F. Tóth Lajos
Vas László

II. osztály:

Balogh István
Bájer Béla
Bárány István
Bihary András
Danyi Márton
Dely Mihály
Démúth Kálmán
Dombai Sándor
Éles Kálmán
Fancsik András
Fóris Dezső
Gyöngyössy Gáspár
Halász István
Horváth Sándor
Illés Ferenc
Jankovszky Lajos
Kaizler Sándor
Kájel István

Kovács István
László Rudolf
Lázár Gyula
Lukács László
Molnár István
Nagy László
Oravecz Lajos
Papp Béla
Pálur Miklós
Sándor Károly
Szabó Vencel
Szegedi István
Vitek Károly

I. osztály:

Anga Károly
Bakó György
Bazsó Lajos
Bartalis István
Becsei Imre
Boros Lajos
Farkas Jenő
Fejérváry József
Fodor József
Gálos Imre

Gömöri László
Gyenge Endre
Horváth Lajos
Jónás Dániel
Kállay István
Károly Gyula
Kiss Imre
Kiss Vilmos
Koncsek Lajos
Kóta Lajos
Krupla István
Molnár Gábor
Nemes Lajos
Papp István
Paragh Gábor
Pintér Sándor
Sáfrány Imre
Sárközi János
Sebő Béla
Schmidt József
Sotkó János
Szilágyi Árpád
Takács Árpád
Vanta István
Zemlényi Béla
Zsiros László

5. Jubileumon résztvevők névsora.

Bár mindent elkövettünk, hogy e névsor minél teljesebb legyen, sajnálattal kell beismernünk, hogy magunk is éreztük fogyatékoságát és hiányát. Lapokban is felkértük, hogy tudassák, kik vettek részt; szállást, kedv. vasuti igazolványt kérők névjegyzékét, vendégekönveket stb. mind felhasznál-tuk. Igen sok egyénnel végignéztünk, hogy pótolhassák. Ha mégis súlyosabb hiányok is fognak mutatkozni, csak az legyen mentségünkre, hogy vágyunk, akaratunk és legjobb törekvésünk ellenére, minden szándékosság nélkül történtek a hibák:

Ablonczy Endre joghallgató Tiszakarád
Ady Lajos dr. tan. ker. főig. Debrecen
Adler Aranka Sárospatak
Adler Gizella „
Adler Magda „
Ákos István Vizsoly
Alacs Dániel ref. tanító Barabás

Ablonczy László ref. tanító Bodroghalász
 Albert Sándorné Korlát
 Almássy Bertalan ref. lelkész Felsőnyárad
 Almássy Ilonka ”
 Almássy Pál Erdőbénye
 Andrassy Ferenc ref. s. lelkész Ricse
 Antal Géza ref. püspök Pápa
 Antal János bankigazgató Putnok
 vt. Asbóth Aladár gyárigazg. Sárospatak
 vt. Asbóth Aladárné
 Arday Béla ref. tanító Vajdácaska ”
 Arday Barna és neje Spath
 Árva Pál műépítész Miskolc
 Asztalos Béláné okl. zenetanárnő Saujhely
 Dr. Asztalos Ferenc orvos Erdőbénye
 Asztalos Gyula gyógyszerész Olaszliszka
 Dr. Asztalos Kálmán orvos Erdőbénye
 Asztalos Zoltán mérnök ”
 Andorkó Irénke Saujhely
 Azbey Imre festőművész Bpest

BacsKay Károly ref. lelk. Ricse
 Bagócsy Lajos ref. lelk. Alsódobsza
 Baja Mihály ref. lelk. Debrecen
 Bakó András ref. tanító Ibrány
 Bakó István ref. lelk. Tuzsér
 Bakó János Tuzsér
 Bakó Péter
 Bakó Péter ref. ” lelk. Szamosujlak
 Bakos János ref. lelk. Ramocsaháza
 Özv. Baksy Istvánné Sárospatak
 Baksy István
 Balázs János ref. lelkész Lasztomér
 Balázs Jánosné ”
 özv. Balázs Ignáczné Sárospatak
 Balázs Dalma ”
 Bálint Bertalan tb. főszolgabíró Ricse
 Bálint Ferenc hangszerész Sárospatak
 Bálint József gimn. tanár Sárospatak
 Dr. Balogh Jenő v. b. t. t. ny. igazságügyminiszter a Tud.
 Akad. főtitkára Budapest
 Balogh Béla ny. máv. tisztv. Sárospatak
 Balogh Béláné ”
 Balogh H. Klárka ”
 Balogh Jenőné ”
 Balogh Sándor ref. lelkész Minaj
 Balogh Sándorné ”
 Balsay Bertalan ny. állomás főnök Sárospatak

Bernáth Aladár alispán Saujhely
 Bernáth Béla főszolgabíró Saujhely
 Bernáth István felsőházi tag, a Magy. Kálvin Szövetség el-
 nöke Budapest
 Bernáth Zoltán egyh. megyei gondnok Vaján
 Bernáth István ref. lelkész Viss
 Bernáth Istvánné Viss
 Berzeviczy Andor körjegyző Prügý
 Berzeviczy István Vaján
 Berzeviczy László joghallgató Debrecen
 Berzi Gyula gazdálkodó Balajt
 vitéz dr. Bessenyei Lajos ref. gimn. igazgató, az Orsz. Tanár
 Egylet elnöke Debrecen
 Besztercey Ilonka Gönc
 Bertók Irénke Munkács
 Gróf Bethlen Mária Torda
 Beveridge Vilmos skót lelkész Budapest
 Berecz József Sajókeresztur
 zalkodi Bajusz József árvaszéki elnök Saujhely
 Bajusz Zoltán ref. tanító Ond
 Bajusz Gábor irnok Ond
 Biky Ferenc ref. esperes Nagyszöllös
 Dr. Binét Menyhért ügyvéd Spatak
 Dr. Biró József ügyvéd és neje Nyiregyháza
 Biró Lajos ny. járásbíró Tállya
 Biró Lajos gondnok Vámosujfalu
 özv. Biró Sándorné Miskolc
 Dr. Blázy Tibor fogorvos és neje Sárospatak
 Boda Béla gimn. tanár Sárospatak
 Boda Béláné
 Bodnár István író Szekszárd
 Bodnár József róm. kath. plébános Spatak
 Bodnár László kisvasuti tisztviselő és neje Spatak
 Bodnár László ref. lelkész Dédes
 Bodnár Lászlóné
 Bodnár Mihály kereskedő Vámosujfalu
 Bodnár Zoltán főjegyző Sajóvelezd
 Bóbis Jolán ovónő Spatak
 Bóna Lajos pü. főtanácsos Budapest
 Bódy Dénes gimn. tanár Sárospatak
 Bódy Dénesné
 Bódy Endre joghallgató
 Bódy Endre festőművész
 Bócér Erzsike Gönc
 Boortus Julianna Gönc
 vitéz Bókay Antal testnev. főtanácsos Saujhely
 Bokor Tamás áll. tanító Vámosujfalu
 Bokor János ref. s. lelk.

Bokor Vilma Vámosujfalu
 Bénó Lajos egyh. közs. gondnok Vámosujfalu
 tolesvai Bónis Aladár alispán Miskolc
 vitéz Borbély Maczky Emil főispán Miskolc
 Dr. Borbély Sándor főszolgabíró Kisvárdá
 Borger Anna Spatak
 Boros Adolf BKGV. üzletvezető-igazgató Spatak
 Boros Adolfné Sárospatak
 Boros Orla
 Borsos József kir. ügyészségi elnök Szolnok
 Borsos Károly egyh. ker. középisk. felügyelő Debrecen
 Dr. Bruckner Győző jogakad. dékán Miskolc
 Bocsor Géza ref. tanító Tiszakarád
 Botos Ferenc s. lelkész Szikszó
 Brzorád Kornél földbirtokos Sárospatak
 Dr. Brzorád Vilma orvos Budapest
 Buday István min. s. titkár Budapest
 Dr. Buday Károly gimn. tanár Ujpest
 Buday Pál tanító Sárospatak
 Buday Sándor járásbíró Saujhely
 Butykay István ref. lelkész Legyesbénye
 Butykay Istvánné
 Dr. Buza László egyetemi tanár, dékán Szeged
 Dr. Buza Lászlóné Szeged
 Dr. Bukoveczky Nándor jár. bir. díjnok Spatak
 Dr. Bukoveczky Nándorné Spatak
 Bukoveczky József mérnök „

Calder János skót lelkész Budapest
 Clavier Henrik theol. tanár Montpellier
 Cziáky Endre ref. esperes, püspökhelyettes, Abaujszántó
 Cziáky Endréné Abaujszántó
 P. Czinke István ny. ref. püspök Budapest
 P. Czinke Istvánné Budapest
 Czinyéry Barnabás gimn. tanár Budapest
 Cziráky Károly közs. jegyző Sárospatak
 Cziráky Károlyné Sárospatak
 Czövek Géza közs. jegyző Dombrád
 Czövek Zoltán ref. lelkész Komoró
 Czövek Zoltánné
 Csabay István ref. lelkész Kiskinizs
 id. Csajka Endre korm. főtan., nagybirtokos Sárospatak
 id. Csajka Endréné Sárospatak
 vitéz Csajka Endre földbirtokos Sárospatak
 vitéz Csajka Endréné Sárospatak
 Csajka György földbirtokos Sárospatak
 Csajka Sándor „ „

Csályi Pál ref. lelkész Szepsi
 Csályi Pálné „
 Csányi György földműves Felzörgemec
 Császár József ref. s. lelkész Miskolc
 Cseh József ref. hitoktató Miskolc
 vitéz Csécsi Nagy Imre ny. altábornagy Budapest
 Cséke Lajos ref. tanító Porcsalma
 Csiki József ref. lelkész Rudabánya
 Csobán Endre főlevéltáros Debrecen
 Csontos József ny. gimn. igazgató Spatak
 Csontos Józsefné Spatak
 Dr. Csontos József ügyvéd Edelény
 Dr. Csontos Józsefné Edelény
 Csontos Géza mérnök Budapest
 Csontos Ernő dr. ügyvédjelölt Sárospatak
 Csorba György gimn. igazgató Miskolc
 Csorba Zoltán gimn. tanár „
 Csordás János presbiter Vajdácská „
 Csulya László ref. tanító Vilmány
 Csulya Lászlóné „
 Csikesz Sándor egyetemi tanár Bpest
 Csürös István gimn. tanár „
 Csuka Ilona Gönc

Dancs Lajos Nagyrozvágy
 Danyi József ny. ref. lelk. Erdőbénye
 Danyi Márton tan. jelölt
 Darányi Lajos ref. hitoktató Sárospatak
 Daróczy Pál j. bir. iroda ig. „
 Daróczy Pálné „
 Darvas Béla cs. és kir. kamarás Ónga
 Dr. Dávid Manó h. gimn. igazgató Hódmezővásárhely
 Dávid Zoltán gimn. tanár Sárospatak
 Dávid Zoltánné „
 Dávid Ilona „
 Dávid Mária „
 Dr. Darányi Kálmán államtitkár Bpest
 Dax Augusztá pold. isk. tanárnő Spatak
 Debreczeni Jenő gyárigazgató Debrecen
 Debreczeni Áron kereskedelmi isk. igazgató Saujhely
 Gr. Dégenfeld Pál egyh. ker. főgondnok Téglás
 Dely Endre ny. jegyző Sárospatak
 Dely Endréné „
 Dr. Dely Endre ügyvéd Szikszó
 Deim György postamester és neje Spatak
 Dévay Kálmánné Hejce
 Deutsch Hermann kereskedő Sárospatak
 Deutsch Hermanné „

Fendrich Hugó kir. j. b. alelnök Bpest
 Ferenc Lajos ref. s. lelkész Poroszló
 Ferenczy Dániel ref. lelkész Tiszatarján
 Ferenczy Dánielné „
 Ferenczy Ilonka „
 Felméry Albert ref. lelkész Aszaló „
 Felméry Albertné „
 Fésüs László gazdálkodó Hernádnémeti
 Dr. Finkey Ferenc kuriai tanácselnök Bpest
 Dr. Finkey Ferencné „
 Filincky Erzsébet Gönc
 Dr. Fisch Ignác ügyvéd Sárospatak
 Fischer Fülöp főrabbi „
 Fischer Lajos könyvkereskedő Sárospatak
 Fischer Lajosné Sárospatak
 Fischer Sámuel szeszkereskedő Sárospatak
 Fischer Ilona „
 Fischer Edit „
 Fodor Gábor mérnök Budapest
 Fodor Géza ref. lelkész Jószaafő
 Fodor György ny. ref. lelkész Miskolc
 Fodor Ilona Jószaafő
 Forgács Gyula ref. lelkész Sárospatak
 Forgács Gyuláné „
 Dr. Fónyi Zoltánné
 Főző László ref. lelkész Vajdácaska
 Dr. Frick József gimn. tanár Debrecen
 Friedmann Jenő vaskereskedő Sárospatak
 Fülöp Sándor ref. s. lelk. Rudabánya
 Fürjész Béla ref. lelk. és neje Trenton (U. S. A.)
 Füzy Ilona Gönc
 Füzy Julia „

Dr. Gaál Endre orsz. gyűl. képvis. Budapest
 Gaál Ferenc ref. lelk. Poroszló
 Gaál Irma tanítónő Sárospatak
 Gaál István ref. s. lelk. Kassa
 Gacsályi József ref. lelkész Barabás
 Galuska Imre gazdálkodó Sajókesznyéten
 Gaál László ref. hitoktató Saujhely
 Gaál Lászlóné „
 özv. Gajevszky Dezsőné Sárospatak
 Galgóczy Gyula városi tanácsos Miskolc
 Galgóczy Gyuláné „
 Dr. Gálos Rudolf ügyvéd és neje Sárospatak
 Gagyi Károly ny. el. isk. igazgató Olaszliszka
 Gecse Endre ref. lelkész Gállocs

Gyulai János tanító Sárospatak
Gyulai Jánosné

”

vt. Hadnagy Domokos tábornok Bpest
Dr. Hagymássy Andor körorvos Nagylónya
Dr. Hagymássy Andorné ”
Hagymássy Ferenc ref. lelkész Pap ”
ifj. Hagymássy Ferenc ”
Hagymássy Ferencné ”
Hagymássy Jolánka ”
Hagymássy József presbiter Spathak
Haeffler István M.T.I. tudósítója Bpest
Hajdu István Máv, felügyelő Debrecen
Halász Dénes gimn. tanár Sárospatak
Halász Dénesné ”
Halász Ernó Nagykőrös ”
Halász Károly ref. s. lelkész Saujhely
Dr. gr. Haller István árv. sz. ülnök Miskolc
Dr. gr. Haller József földbirtokos ”
Hallgató János ref. lelkész Felsőméra ”
Hallgató Jánosné ”
Hallgató Sándor gimn. tanár Sárospatak
Hallgató Sándorné ”
Hallgató János gazdálkodó Felsőfügöd ”
Hallgató Sándor ” ”
Halmi Miklós ref. lelkész Bodrogolaszi ”
Halmi Miklósné ”
Hamar István ref. theol. tanár Budapest
Dr. Harsághy Nándor orvos Budapest
Harsányi Gyula ny. táblabíró Tak. Pénzt. vezérig. Sárospatak
Harsányi Gyuláné ”
özv. Harsányi Istvánné Sárospatak
Dr. Harsányi István tanárjelölt Sárospatak
Harsányi László ref. s. lelkész ”
Harsányi György joghallg. ”
Harsághy Olga Budapest
Harsányi Zsolt író, a Petőfi és Kisfaludy Társ. tagja, Bpest
Hatvani Károly rend. fog. Hódmezővásárhely
Dr. Hauri József Máv, felügyelő Budapest
Hazay Béla végrehajtó Sárospatak
Hazay Béláné ”
Hazay Micike ”
Hegedüs László ref. lelkész Hernádkak
Dr. Hegyaljai Kiss Géza ref. lelkész Belsőbócs ”
Dr. Hegyaljai Kiss Gézáné ”
Heimlich Sándorné Spathak ”
Héjjas Endre meteor. int. alig. Budapest
Helmeczy Antal ref. lelkész Bodzásujlak

Herczeg Béla gazdálkodó Mezőzombor
 Herczeg Miklósné
 Hersényi László tábornok és neje Spatak
 Hézsér Lajos ref. lelkész Gelénes
 Hodinka Ica Sárospatak
 Hodossy Béla ny. tan. képz. int. ig. Sárospatak
 Hodossy Béláné
 Hodossy Ernő ny. kuriai bíró Sárvár
 Hodossy Ernóné
 Hodossy Lajos ref. lelkész Kercza
 Hodossy Éva
 Hodossy Rózsi
 Horkay Lajos ref. lelkész Kisráska
 Horkay Lajosné
 Horkay Barna ref. hitoktató Sárospatak
 Dr. Horkay László ref. s. lelk.
 Horkay János jegyző Vámosujfalu
 Dr. Hegyi Lajos ügyvéd Putnok
 Hanvay László ny. ezr. földbirtokos Hanva
 Dr. Horovitz Gyula ügyvéd Spatak
 Dr. Horovitz Gyuláné
 Horváth Bertalan ref. lelk. Tiszaszederkény
 Horváth Imre kisgazda Vizsoly
 Horváth Géza szobrászművész Budapest
 L. Horváth István kisgazda Felsőregmec
 Horváth István ref. lelk. Szerencs
 Horváth János kisgazda Felsőregmec
 Horváth János ref. lelk. Tokaj
 özv. Horváth Józsefné Sárospatak
 Horváth Pál kisgazda Felsőregmec
 Dr. Horváth Zoltán ügyvéd Miskolc
 Dr. Horváth Zoltánné
 Dr. gr. Hoyos Viktor főszolgabíró Spatak
 Dr. gr. Hoyos Viktorné
 Hrabovszky Géza ny. p. ü. titkár Eger
 Hrabovszky Gézánné
 Hubay Kálmán ny. főjegyző Tarcal
 Hubay Kálmánné
 Hubay Mihály ref. lelkész Szilvásvár
 Hubay Mihályné
 Hubay Győző főszolgabíró
 Hunyor János kisgazda Vizsoly
 Hunyor Jánosné
 Hunyor Bálint
 Hunyor Bálintné
 Hunyor István
 Hurka László ref. tanító Nagygéres
 Huszthy Géza bányatanácsos Miskolc

Jókai Iliás Lajos földbirt., egyh. m. gondnok Hathalom
 Jáger Emma Gönc
 Jánossy Pál Sárospatak
 Jánossy Pálné „
 Jánossy Boriska „
 Juhász László ref. esperes Putnok
 Juhász Dezső jegyző Spathak
 Juhász János földműves Felsőregmec
 Juhász István „ „
 ifj. Juhász István „ „
 vt. Jusztai Emil alezredes Miskolc
 Jáger Lajos Saujhely—Gyártelep
 Jáger Lajosné „

Kaczián Gyula ipartestületi elnök Sárospatak
 Kalotaszeghy András ref. tanító Bodrogsára
 Karai Sándor ref. koll. igazgató Debrecen
 Karászy Dezső ref. h. lelkész Tiszaladány
 Kastély Miklós ny. ref. tanító Erdőbénye
 Kastély Miklós „ „
 Kastély Erzsébet tanítónő „ „
 Kató István ref. lelkész Kismarja
 Kató Istvánné „ „
 Katona Endre Máv. főmérnök Mátyásföld
 Katona Géza kir. járásbíró Sárospatak
 Katona Gézáné „ „
 Dr. Katona György földbirtokos „ „
 Dr. Katona Györgyné „ „
 Kazinczy Gábor ny. kuriai bíró, P.D.O.Sz. elnöke Debrecen
 Kazinczy Gáborné Debrecen
 Kazinczy Gábor főv. műszaki tanácsos Budapest
 Kazinczy Gáborné sz. br. Fleissner Mária „ „
 Kádár István ny. főjegyző Szepsi
 Kádár Istvánné „ „
 Kádár Ilonka „ „
 Kádár Irma „ „
 Kádár János ref. lelkész Vizsoly
 Kádár Jánosné „ „
 Kádár József ref. lelkész Telkibánya
 Kádár Klára Vizsoly
 Kájel Mihály ref. lelkész Zápszony
 Kájel Mihályné „ „
 Kállay Gyula ref. tanító Cserépfalu
 özv. Kantha Sándorné Sárospatak
 Kántor Ferenc ref. lelkész Szentistvánbaksa
 Kántor Ferenc ny. ig. tanító Ricse
 Kántor Lajos ref. tanító Dunakisvarsány
 Kánya Gyula ref. lelkész Botpalád

Kánya Magda Botpalád
 Kánya István kir. telekkönyvvezető Sárospatak
 Kánya Istvánné Spatak
 Kánya Ilona „
 Kánya Magda „
 Kánya Sárka „
 Kása Ferdinánd ref. lelkész Csongor
 Kenyeressy Károly ref. lelkész Gelej
 Kenyeressy Károlyné „
 Kenyeressyi Rózsa „
 Kerekes Barna ref. tanító Felsőkelecsény
 Kerekes Dezső jegyző Spatak
 Kerekes Miklós j. biró Jászapáti
 Keresztessy Gyula Nagygéres
 Keresztury ny. jegyző Debrecen
 Keresztury József ref. lelkész Maklár
 Keresztury József ref. esperes Nagygéres
 Keresztury Piroska „
 Keresztury László ref. lelkész Nagykövesd
 Keresztessy László ref. lelkész Nyirmada
 Keresztury Sándor ref. lelkész Balsa
 Keresztury Sándorné „
 Keresztyén István ref. lelkész Füzérradvány
 Keresztyén Istvánné „
 Keresztyén Jolánka „
 Dr. Kérészy Sándor ügyvéd Spatak „
 Dr. Kérészy Sándorné „
 Kérészy Béla M. Á. V. mérnök Bpest „
 Kérészy István ref. lelkész Tiszanána
 Kádár István Gönc
 Kurián Emma „
 Kulcsár Mária „
 Kálnay Anna Saujhely
 Kéry Feren áll. el. isk. igazgató Spatak
 Kéry Ferencné Spatak
 Dr. Kérészy Zoltán egyetemi tanár Pécs
 Kézy György ref. tanító Dombrád
 Kézy György Spatak
 Kézy Jolánka „
 Király István ref. lelkész Ópályi
 Király István ref. lelkész Ragály
 Király Istvánné „
 Dr. Király Kálmán ügyvéd Törnallja
 Kirillovits Jánosné Hejőcsaba
 Kiséry Béla ref. s. lelkész Tizzaszederkény
 Kisfaludy László főisk. nyomdavezető Spatak
 Kisfaludy Lászlóné Spatak
 Kiss Ernő ref. esperes Saujhely

Dr. Kiss István kir. járásbíró Budapest
 Kiss István ref. s. lelkész Felsődobsza
 Kiss József ref. lelkész Hejce
 Dr. Kiss József állatorvos Mezőcsát
 Kiss Lajos ref. lelkész Garbócbogdány
 Kiss Lajos ref. lelkész Tornynosnémeti
 Dr. Kiss László vm. árvaszéki elnök Gyula
 Kiss Pál ref. lelkész Prügy
 Kiss Pálné
 Dr. Kiss Sándor ügyvéd "Spatak
 Dr. Kiss Sándorné " "
 Kiss Zsófia " "
 Kiss Zsigmond ref. esperes Abony
 Kiss Zsigmondné Abony
 Kiss Pál ref. lelkész Pusztafalu
 vitéz Kiss Pál Spatak
 Kató István ref. lelkész Kismarja
 Klacsó Béla polg. isk. igazgató Spatak
 Klacsó Béláné Spatak
 Dr. gróf Klebelsberg Kunó ny. vallás és közokt. miniszter
 Budapest
 Kocsis János ref. s. lelkész Karcsa
 Kocsis József ref. lelkész Sonkád
 Kocsis Sándor ref. lelkész Hernádszurdok
 Kócza Géza testnev. szakfelügyelő Budapest
 Dr. Kohn József ügyvédjelölt Miskolc
 Dr. Kókai Kun Béla orvos Spatak
 Dr. Kókai Kun Béláné " "
 Dr. Kókai Kun Zoltán e. ii. főtanácsos, főisk. orvos, Spatak
 Dr. Kókai Kun Zoltánné Spatak
 Kókai Kun Dániel Spatak
 Kolonnay János MTI tudósító Spatak
 Kolonnay Jánosné " "
 Dr. Kolozsváry Bálint egyetemi tanár Budapest
 Kolozs Richárd Spatak
 Kolozs Richárdné " "
 Kolumbán György ref. s. lelkész Perces
 Komáromi János író, Petőfi és Kisfaludy Társ. tagja, Bpest
 Komjáthy Aladár ref. missziói lelkész Ozd
 Komjáthy Erzsébet Vizsoly
 Koncz József Diósgyőr
 Dr. Kondor Miksa orvos Spatak
 Koncz József Spatak
 Koncz Sándor
 Kónya Gyuláné Magyarvalkó
 Dr. Kontz Endre min. tanácsos Budapest
 özv. Korláth Árpádné Spatak
 Korláth Klárika " "

özv. Korláth Györgyné Sárospatak
 Dr. Korláth Endre szenátor Ungvár
 Korláth Gyula ref. lelkész Fornos
 Korláth Károlyné Berzék
 Kormány Árpád Mezőzombor
 Kormány Árpádné ”
 Kornya Sándor gimn. tanár Debrecen
 Korocz László ref. lelkész Tiszabercel
 Kóródy Lajos ref. lelkész Fulókércs
 Koós Miklós testőrségi alezredes Bpest
 Kósa Sándor gyógyszerész Spatak
 Kósa Sándorné ”
 Kósa Matild polg. isk. tanárnő Spatak
 Kósa Szabó Pál ref. lelkész Mád
 Kovács Bertalan ref. lelkész Simonyi
 Kovács Bertalan ref. lelkész Vily
 Kovács Béla ref. lelk. Szalonna
 Kovács Béláné ”
 Kovács Évike ”
 Kovács Dezső tan. képz. int. igazgató Sárospatak
 Kovács Dezsóné ”
 Kovács Leona ”
 Kovács Irénke ”
 özv. Kovács Gyuláné Budapest
 Dr. Kovács István vm. főjegyző Mátészalka
 Kovács István ref. lelkész Onga
 Kovács Miklós ref. lelkész Nagymihály
 Dr. Kovács Kálmán ügyvéd Miskolc
 Kovács Lajos ref. lelkész Tiszaeszlár
 Kovács László ref. lelkész Makkoshotyka
 dr. Kovács J. István ny. államtitkár theol. tanár Budapest
 Kovács György ny. csend. tiszthelyettes Sárospatak
 Kovács Györgyné ”
 Kovács Erzsike ”
 Kovács Miklós közs. főjegyző Apc
 Kovács Miklósné Apc
 Kovács Zoltán ref. s. lelkész Szinpetri
 Dr. Kovácsy Ferenc kir. j. bíró Budapest
 Kozlik István telekkönyvvezető Nyiregyháza
 Kozma Andor író, a M. Tud. Ak. tagja, Bpest
 Kőmives Sándor ref. lelkész Vaján
 Dr. Körös Endre tan. képz. int. c. főigazgató Pápa
 Dr. Köröskényi Tamás törv. sz. tanácselnök Saujhely
 Körössy Józsefné Hernádszurdok
 Kőszeghy Gábor ref. lelkész Tornagörgő
 Kőszörü Károly a Magyar Ellenzéki Szöv. főtitkára Ungvár
 Kőszörü Károlyné Ungvár
 Kövér Árpád ref. lelkész Tornaallja

dr. Kövér Péter állomásfőnök Mezőnyékládháza
 Dr. Kövér Péterné „
 Kövér Ilonka „
 id. Kövy István ny. jegyző Szárazberencs „
 Kriston Antal ref. lelkész Gemzse
 Kriston Elek ref. lelkész Szakoly
 Kriston Elekné „
 Kukoró Ferenc ref. lelkész Nagykinizs „
 dr. barabási Kun József cs. és kir. kamarás, egyetemi tanár
 Hejőcsaba
 dr. Kun Sándor gimn. tanár Debrecen
 dr. Kun Sándorné „
 dr. Kun Viktor birtokos Sárospatak „
 Kun Zoltán ref. lelkész Gesztely
 Kun Zoltán s. jegyző Óskü
 Kussbach Károly bankcégvezető Sárospatak
 Kussbach Károlyné „
 Kónya József Kovácsvágás „
 Körösy György Ujcsanálós
 Kutas Imre ref. s. lelkész Alacska

Lacsnyi Andor jegyző Vajdácska
 Lacsnyi Andorné „
 br. Láng Boldizsár orsz. gyűl. képvis., ny. altábornagy Bpest
 özv. dr. László Kálmáné Sárospatak
 László Aranka Spatak
 László Ferenc ny. főszámvevő Saujhely
 Lászlóffy László ny. utbiztos Saujhely
 Lázár Károly tan. képző intézeti tanár Spatak
 Lázár Károlyné Spatak
 Dr. Lefkovic Ernő ügyvéd Miskolc
 Dr. Lefkovic Ernőné „
 Lendel Gizella Diósgyőr
 Lendel Margit „
 Lengyel András ref. lelkész Bárca „
 Lengyel Katalin Bárca
 Lengyel József ref. lelkész Abaujszina
 Lengyel Irén Abaujszina
 Dr. Lengyel István ref. lelkész Szikszó
 Dr. Lengyel Istvánné „
 Dr. Lengyel László ügyvéd Királyhelmece „
 Lenkey Gyula ref. lelkész Bánhorvát
 Lenkey Gyuláné „
 Lenkey Edith gimn. tan. „
 Leskó István gazdaköri elnök Spatak
 Leskó János kisgazda „
 Lipták István ref. lelkész Alsószuha

Lovas János presbiter Vajdácska
 Lovas József
 Lőkös Sándor ref. lelkész Sajóecseg
 Lőkös Sándorné
 Lukács Béla országgy. képviselő Miskolc
 Sz. Lukács Pál fővárosi számtanácsos Budafok
 Sz. Lukács Pálné Budafok
 Dr. Lehoczky Sándor ny. tvszéki elnök Saujhely

Dr. Madarassy László muzeumi igazgató ör Budapest
 Dr. Maday Gyuláné Vizsoly
 Dr. Magda Sándor ref. lelkész Csicsér
 Dr. Magda Sándorné
 Magda Sárka
 Magyar Miklós jegyző Taktaszada
 Makay Kálmán ref. lelkész Alsóvadász
 ifj. Makay Kálmán joghallgató
 Makk Istvánné Spatak
 Makk Jolán védőnő Spatak
 Maklár Dezső főszolgabíró Miskolc
 Maklár Károly egyh. ker. főjegyző Kunhegyes
 Maklár Pap Miklós ny. gimn. tanár Spatak
 Makó Dezső ref. lelkész Erdőbénye
 özv. Maller Sándorné Spatak
 Maller Irénke
 Mándy Lajos jogszigorló Vásárosnamény
 Marikovszky Béláné Nagylónya
 Martin Miklós szenior, s. lelkész Spatak
 Marton János theol. tanár
 Marton Jánosné
 ifj. Marton János joghallgató
 Márton Sándor liceumi igazgató Kecskemét
 Dr. Máthé Zoltán ügyvéd Szerencs
 Mátray Zoltán gyáros Budapest
 Máthé Miklós ref. lelkész Perbenyik
 Máthé Irénke Perbenyik
 Matolesy Magdolna Rimaszombat
 Matusz Béla ref. tanító Legyesbénye
 Matusz Béláné
 Matusz Mihály ny. ref. tanító Taktaszada
 Dr. Mátyás Ernő theol. tanár Spatak
 Dr. Mátyás Ernőné
 Mattyasovszky Kálmán vm. főjegyző Saujhely
 Mauks György ny. jegyző Spatak
 Mauks Györgyné
 Mauks Mária
 Mauks Ilona
 ifj. Mauks György jogszigorló Spatak

Mauritz Árpád ref. lelkész Bükkaranyos
 Mauritz Árpádné
 Meczner Béla felsőházi tag, ehm." gondnok Saujhely
 Meczner Tibor földbirtokos Saujhely
 Dr. Meczner Béla ny. jogakad. tanár Spatak
 özv. Meczner Józsefné földbirtokos Makkoshotyka
 Medgyaszay András ref. lelkész Hernádszentandrás
 Medgyaszay Andrásné
 Dr. Mertens Alfréd ügyvéd Nagymihály "
 Dr. Meskó Dezső ref. lelkész Nagyida
 Mislei István Spatak
 Molnár István "
 Mester István Máv. felügyelő Debrecen
 Mészáros Bálint pü. tanácsos adóhiv. főnök Spatak
 Mészáros Bálintné "
 Mészáros Annuska "
 Mészáros Erzsike tanítónő "
 Dr. Mészáros Gyula járásbirósági díjnok "
 Mészáros Ödön áll. polg. fiuisk. igazg. Saujhely "
 Mészáros Lajos főiskolai háznagy Spatak
 Mészáros Lajosné Spatak
 Mészáros Irén "
 Dr. Mezey Sándor gimn. igazg. Mezőtúr
 Mezőssy Gusztáv földbirtokos Gégény
 Mikecz István ny. alispán, országgy. képvis. Kemece
 vitéz Mikó Bertalan főszolgabíró Gáva
 Miskey István kir. járásbirósági elnök Spatak
 Miskolczi Endre ref. lelkész Bodrogszentés
 Miskolczi Endréné "
 Dr. Mitrovics Gyula egyet. tanár Debrecen
 Dr. Mitrovics Gyuláné "
 Mitrovics Ilona "
 Mízák József vm. főjegyző Saujhely "
 Mízák János földműves Felsőregmec
 Mizser Lajos ref. tanító Cserépfalu
 Molnár Béla ref. lelkész Ujlőrincfalva
 Molnár Gyula ref. lelkész Bükkzsérc
 Molnár Gyula dohánygyári alig. Saujhely
 Molnár István ref. lelkész Nyirmihálydi
 Molnár Istvánné "
 özv. Molnár Jánosné Spatak
 Molnár László ref. lelkész Alsóberecki
 Mórítz István ref. lelkész Mezőzombor
 Mórítz Istvánné "
 Dr. Moskovits Artur ügyvéd Spatak
 Dr. Moskovits Arturné "
 Dr. Moskovits Ervin orvos "
 Dr. Moskovits Ervinné "

Mózes Mihály presbiter Vajdácská
 Dr. Murin László orvos Budapest
 Dr. Murin Lászlóné „
 Murin Miklós társ. mérnök Spatak
 Murin Miklósné „
 Mánik Sándor Sajószentpéter „
 Meskó Dezső ref. lelkész Nagyida
 Merza Pál adóhivatalnok és neje Sárospatak
 Merze Böske „

Nagy Bódog alezredes Miskolc
 Nagy Béláné Spatak
 Dr. Nagy Béla ügyvédjelölt Nyiregyháza
 Nagy Barna s. lelkész Sárospatak
 Nagy Bertalan ref. s. lelkész Tiszaluc
 Nagy Ernő v. országgyűl. képviselő Spatak
 Nagy Ernóné „
 Nagy Endre ref. kollégiumi igazgató Marosvásárhely
 Nagy Elek mérnök Nyiregyháza
 Nagy Elek ref. s. lelkész Vatta
 Nagy József ref. hitoktató Miskolc
 Nagy Gusztáv közs. jegyző Spatak
 Nagy Gusztávné tanítónő „
 Nagy János kisvasuti tisztviselő és neje Spatak
 Nagy József ref. lelkész Palád
 Nagy Józsefné „
 Nagy Margit Sonkád „
 Nagy Sándor ref. gimn. tanár Debrecen
 Nagy Sándor ref. hitoktató Diósgyőr-Vasgyár
 Dr. Nagy Sándor ref. gimn. tanár Debrecen
 Nagy Sándor Béla ref. lelkész Vámosujfalu
 Nagy Sándor Béláné „
 Nagy Zoltán ref. s. lelkész Kiskőrös „
 Nádházy Bertalan ref. lelkész Diósgyőr
 Nemcsik Endre ref. lelkész Zemplénagárd
 Nemcsik Endréné „
 Nemcsik Piroska „
 Nemes Árpád gyógyszerész Miskolc
 Nemes Bertalan kir. közjegyző Miskolc
 Nemes György közs. tisztv. Tiszabercel
 Nyéki Imre ref. tanító Majtis
 Némedy Gyula banktisztv. Spatak
 Némedy Gyuláné „ „
 Némedy Gyula orvostanhallg. „ „
 Némedy Böske „ „
 Németh Gábor ref. gimn. tanár Bpest
 Németh Imre közs. főjegyző Mucsony
 Dr. Németh József ny. min. tanácsos Bpest

Németh László gyógyszerész Alsóábrány
 Dr. Neuhauser Frigyes kegy. rendi reálgimn. ig. Saujhely
 Nagy Gáborné Saujhely
 Nyika Béla gk. lelkész Vajdácska
 Nyika Béláné
 vt. Nyitray Károly ref. ig. tanító ORTE titkára Hernádnémeti
 vt. Nyitray Károlyné Hernádnémeti
 Novák Sándor gimn. tanár Spatak
 Novák Sándorné
 Dr. Novák József ügyvéd
 Dr. Novák Józsefné
 Dr. Nyomárkay Ödön ref. főgondnok Saujhely
 Nyomárkay Sándor ref. lelk. Nyárad
 Novákné Bukoveczky Ica Spatak

Oláh István dr. ny. tv. széki elnök Saujhely
 Oláh Istvánné Saujhely
 Oláh István ref. lelk. Perkupa
 Oláh Istvánné
 Oláh József géplakatos Spatak
 Oláh Józsefné
 Dr. Okruczky Árpád Máv. felügyelő Bpest
 Onczay Annus Mezőzombor
 Orbán György joghallg. Tatabánya
 Orbán István gimn. tanár Spatak
 Orbán József asztalosmester Szilvásvárad
 Dr. Orbán Kálmán polgármester Saujhely
 Orosz Ernő ref. lelkész Hirip
 Orosz Ilona
 Dr. Osváth Béla főbányabiztos Záhony
 Osváth Endréné Bodrogsadány
 Osváth Baba
 Osváth Zoltán ref. lelk. Rakaczaszend
 Dr. Óváry Pál orvos Torna
 Osváth Gyula jogtanár Pozsony

vt. Pados András őrnagy Bpest
 Padrah Sándor könyvkereskedő Spatak
 Padrah Sándorné
 Padrah Ilike
 Paksy Ferenc főjegyző Ramocsaháza
 Paksy Ferencné
 Palumby Béla ref. tanító Spatak
 Palumby Béláné ref. tanítónő
 Dr. Panka Károly könyvtárigazgató Bpest
 Dr. Papp Ferenc tan. képz. int. ig. Debrecen
 Papp Géza ref. s. lelk. Munkács
 bilkei Papp István ref. theol. tanár Bpest

Papp István ref. lelkész Legenye
 Papp Istvánné Legenye
 Papp Sándor urad. számtartó Nyiradony
 Dr. Papp Károly egyet. tanár Debrecen
 Pataki Sándor ref. lelk. Kenézlő
 Pataky Sándorné "
 Pataky Katalin "
 Pásztor János Spatak
 Pataky Mihály gk. tanító Vajdácska
 Pataky Mihályné "
 Pataky Jenő gk. tanító "
 Pálóczy Horváth István felsőházi tag, nagybirtokos Örkény
 Dr. Pauciczky István főszolgabíró és neje Spatak
 dr. Pataky Tibor min. tanácsos Bpest
 Pavletits Béla ny. kuriai bíró Debrecen
 Pavletits Béla kereskedő Spatak
 Pavletits Béláné Spatak
 Pavletits Ödön földbirtokos Spatak
 Pavletits Ödönné Spatak
 Pánczél Lajos az „Újság“ szerkesztője Bpest
 Pálur József ref. tanító Vajdácska
 Pálur Jolánka "
 Pálur Lenke "
 Pálur Miklós ref. tanító Korlát
 Pálur Miklósné "
 Pándy Bertalan ref. s. lelkész
 Pásztor Zoltán p. ü. s. titkár Bpest
 Pásztor Zoltánné "
 özv. Pásztor Sámuelné Kistráska
 Pásztor István ref. lelkész Rásony
 Pásztor István ref. tanító Beret
 Pekáry Gyula főjegyző Gálszécs
 Pekáry Gyuláné "
 Pelcz Janka Bpest
 br. Perényi Zsigmond v. b. t. t., T.E.Sz. elnök Bpest
 Petreczky Jenő tanfelügyelő Saujhely
 Péter Mihály ref. püspök Rimaszombat
 Péter Pál gimn. tanár Miskolc
 Philipp Kurt ny. ezredes Spatak
 Philipp Kurtné "
 dr. Piskóthy Ferenc ny. törv. tanácselnök Bpest
 Pócs Béla Hejcze
 Pocsay József ref. tanító Fulókerész
 Pókay Antal ny. alezredes Saujhely
 dr. Pongrácz József ref. theol. tanár Pápa
 dr. Porcs István a Magyar Kálvin Szöv. igazgatója Bpest
 Porcs Kálmán gimn. tanár Miskolc
 Porcs Klára "

dr. Schmidt Gyula honvéd orvos Rákosliget
 dr. Schmidt Gyuláné Rákosliget
 özv. Schmidt Gyuláné Spatak
 Schulek János műépítész Bpest
 lovag Sching Károly mérnök Budapest
 Séra János ref. lelkész Hardicsa
 Dr. Seress István ügyvéd Putnok
 Seress József gyógyszerész Putnok
 Siető Pál ny. ref. kántortanító Gacsály
 Simon Andor ny. ref. lelkész Saujhely
 Simon Ernő ref. lelkész Szöllősdárdó
 Simon Ernóné
 Simon József ügyvezető-igazgató Szerencs
 Sipos József Vámosujfalu
 Simon Pál ref. tanító Halmaj
 Simon Pálné
 Simon Sándor ny. körjegyző Miskolc
 Sipos István ref. s. lelkész Mezőkeresztes
 Sipos Lajos ref. lelkész Magyaramecske
 Dr. Siska István ügyvéd Spatak
 Dr. Siska Istvánné
 Simon Béla ref. s. lelkész Gelej
 Soltész Géza földbirtokos Ungdaróc
 Soltész Gézánné
 Somody József főszolgabíró Spatak
 Somody Józsefné
 Somody Éva
 vitéz dr. Somody János kir. ügyészségi alelnök Budapest
 Somogyi József ref. lelkész Dombrád
 Somogyi Józsefné
 özv. Somossy Józsefné Spatak
 Somossy Sarolta védőnő
 Dr. Somossy József ügyvédjelölt Spatak
 Dr. Soós Béla gimn. tanár Debrecen
 Dr. Sóreghy János a Déry-muzeum igazgatója Debrecen
 vitéz Somkuthy József testőrezredes Budapest
 özv. Schultz Aurélné birtokos Vajdácaska
 Schultz Zoltán Vajdácaska
 özv. dr. Sörössy Gyuláné Spatak
 dr. Sörössy Andor járásbíróági díjnok Spatak
 Sörössy Ilona Spatak
 Staub Ferencné
 Dr. Stépán Sándor kir. ügyész Saujhely
 Steinfeld Béla ny. vm. árvászéki elnök Szekszárd
 herceg Sulkovszky Viktorné nagybirtokos Gyönk
 Sulyok Dezső m. kir. főtitest Kisvárdá
 Sulyok János ref. tanító Büdszentmihály
 Dr. Suttka István ügyvéd Nagykapos

Sümegei Lajos Mezőzombor
 Sümegei Lajosné ”
 Sütő Kálmán ref. lelkész Tiszaluc
 Süttő József ref. lelkész Izsnyéte
 Soltész Kálmán ref. s lelkész Sajóbáony

Szabó Andor ref. lelkész Taktakenéz
 Szabó András ref. koll. igazgató Székelyudvarhely
 Szabó Béla nyug. ig. tanító Nagyszőlős
 Szabó Béla gondnok Viss
 Szabó Béláné ”
 Szabó Béla egyetemi hallg. Budapest
 Szabó Ernő főisk. zenetanár Spatak
 Szabó Ernőné ”
 Szabó Ferenc rajztanár Miskolc ”
 ifj. Szabó Ferenc birtokos Viss
 ifj. Szabó Ferencné ”
 Szabó Gyula gimn. tanár Spatak
 Dr. Szabó Gyula orvos. ”
 Dr. Szabó Gyuláné ”
 Szabó Gyula ny. tanító Ujfehértó
 Szabó István ref. s. lelkész Miskolc
 Szabó Irénke egyet. hallgató Budapest
 Szabó Ilonka Bpest
 Szabó József ref. gimn. tanár Spatak
 S. Szabó József tanker. főigazgató Cegléd
 Szabó Károly gimn. tanár Spatak
 Szabó Károly ref. lelkész Nagybégány
 Szabó Lajos ref. lelkész Parasznya
 Szabó László ref. lelkész Franklin U.S.A.
 Szabó László gazdálkodó Viss
 Szabó Ilona Gönc
 Szabó Mariska birtokos Viss
 Szabó Sándor ref. lelkész Beszterce
 dr. Szabó Sándor ügyvéd Szerencs
 Szabó Sándor ny. tanító Zsujta
 Szabó Zoltán orsz. gyűl. képviselő Budapest
 Szabó Zoltán theol. tanár Spatak
 Szalay Róbert főisk. pénzt. Saujhely
 Szalay Gyula ig. tanító Büdszentmihály
 dr. Szalay József ker. főkapitány a Dugonics Társaság el-
 nöke Szeged
 Szalóczy István körjegyző Szőlősardó
 Szalóczy Pál ref. lelkész Mezőcsát
 id. Szathmáry Ferenc ig. tanító Sárospatak
 id. Szathmáry Ferencné ”
 Szathmáry Ferenc gyakorló isk. tanító Spatak
 Szathmáry Ferencné Spatak

Szathmáry Király Pál földbirtokos Boldva
 Szántay István állomásfőnök Salgótarján
 Szántay Istvánné
 Szánthó Ferenc okl. mérnök Budapest
 Szánthó Ferencné
 dr. Szász Miklós ügyvéd Sárospatak
 dr. Szász Miklósné
 Szemere Bálint földbirtokos Vinna
 Szemere Bálintné
 dr. Szentgyörgyi Zoltán árvaszéki elnök Saujhely
 Szentimrey Pál alispán Szikszó
 Szentimrey Pál földbirtokos Felsővadász
 Szentmártony Dániel ref. lelkész Borsod
 dr. Szentpétery Kun Béla egyetemi tanár Debrecen
 Szaniszló János ref. lelkész Martonfalva
 Szaniszló Jánosné
 Szala István Saujhely
 Szala Istvánné
 Székely Erzsébet Gönc
 dr. Szepessy Kálmán orvos Miskolc
 Szepessy István pékmester Sárospatak
 Szepessy István cukrász
 Szepessy Istvánné
 Szepessy Mária
 Szepesi Juliska Gönc
 Szentpétery Piroska iparművésznő Öros
 dr. Szepessy Károly vm. tisztí főügyész Mátészalka
 Szepsy József ref. lelkész Kék
 Szécsy Géza körjegyző Tiszalök
 Szécsy Gézáné
 Széll József főispán Saujhely
 Széll Józsefné
 dr. Székely József ügyvéd Putnok
 Székely József ny. főerdőtanácsos Ungvár
 Szép Andor vm. tisztviselő Saujhely
 Szigethy Ferenc ref. lelkész Sajószentpéter
 Szigethy Ferencné
 dr. Szilassy Béla konventi elnök Lósonc
 Szilágyiné Farkas Vilma Vajdácaska
 Szilágyi Benő gimn. tanár Sárospatak
 Szilágyi Benőné
 dr. Szily Kálmán államtitkár Budapest
 dr. Szilva Endre Felsőfügöd
 Szilva István ref. lelkész Felsőfügöd
 Szilva László forg. adófőnök Abaujszántó
 Szilva Margit Felsőfügöd
 vt. Szinay Béla altábornagy Budapest
 Szivós Géza ny. Máv. titkár Spatak

Szilva István Báj
 Szivássy Jenő Hernádbúd
 Szilágyi Berta Gönc
 Szinnyey Boriska Sárospatak
 Szinnyey Viktória
 Szepsy Endre Késmárk
 Szepesy Zoltán ref. lelkész
 Szepsy Erzsébet
 Szmetanas Aranka Saujhely
 Szombathy László ref. lelkész Mezőkövesd
 dr. Szöllőssy Béla p. ü. s. titkár Miskolc
 Szóke Sámuel ny. ig. tanító Gyöngyös
 Sztanyó Andrásné Mezőzombor
 Sztanyó Erzsébet
 Szüts Ernő gyógyszerész Bpest
 Szüts Ferenc p. ü. s. titkár Miskolc
 Szüts István ref. esperes Tizsasalamon
 Szüts István főisk. számvevő Spatak
 Szüts Istvánné
 Szüts Menyhért vállalkozó Siófok
 Szük Ödön postaigazgató Debrecen

Takáts Bálint okl. gazda Spatak
 Takáts Bálintné
 dukai Takács Béla orsz. gyűl. képviselő Bpest
 Takács Ilona Vizsoly
 Takács István Vizsoly
 Takács Jánosné
 Takács Mihály ref. lelkész Alsóábrány
 Takács Ödön szobrász Bpest
 Takács Zoltán postatszt Saujhely
 Tamáska János ref. lelkész Selyeb
 Tamáska Jánosné
 Tatár Balázs tanker. főig. Sarkad
 Tatár Lajos bankaligazgató Sárospatak
 Tatár Lajosné
 Tárczy Árpád gimn. tanár
 Tárczy Árpádné
 Tárczy Dániel ref. lelkész Gödényháza
 Tárczy Erzsike Spatak
 özv. Tárczy Sándorné Spatak
 Tárczy Sándor Spatak
 gr. Teleky József v. b. t. t., egyházker. főgondnok Bpest
 Terebes János áll. leány lic. tanár Békéscsaba
 Téglássy Andor földbirtokos, ig. tanácsos Korlát
 Thomas Antal építész-mérnök Bpest
 dr. Thóbiás Gyula földbirtokos Alsófügöd
 Tóbiás János földműves Felsőregmec

Tókos Károly ref. lelkész Aggtelek
 Toldy Miklós főjegyző Tállya
 Tomcsányi Vilmos mérnök Bpest
 dr. Tomcsányi Vilmos Pál ny. miniszter, orsz. gyül. képv.
 Vásárosnamény
 dr. Tomcsányi Vilmos Pálné Vásárosnamény
 Tomori Pál ref. lelkész Paszab
 Tomory Dezső ref. lelkész Szabolcs
 Tornalljay Zoltán egyh. ker. főgondnok Tornallja
 dr. Tóth Alajos ügyvéd Saujhely
 dr. Tóth Béla Pál ref. lelkész Szigetszentmiklós
 Tóth Elek rendőrtanácsos Saujhely
 Dr. Tóth Erzsébet tanárnő Spatak
 B. Tóth István ig. tanító Szerencs
 B. Tóth Istvánné "
 Tóth Jenő ref. lelkész Olcsva
 Tóth Jenő ref. lelkész Felsőregmec
 Tóth Jenőné Felsőregmec
 Tóth István Sárospatak
 Tóth János "
 Tótbegyí János "
 Tóth János földműves Boldogkőújfalu
 Tóth János ref. lelkész Sajóvelezd
 Tóth József tanító Göncruszka
 Tóth Józsefné "
 Tóth Kálmán ref. lelkész Komjáti
 Tóth Kálmán ref. lelkész Tiszakarád
 Tóth Kálmánné "
 özv. Tóth Lajosné Sárospatak "
 dr. Tóth László joggyakornok Spatak
 Tóth Péter Boldogkőújfalu
 Tóth Sándor ref. lelkész Hejőbába
 Tóth Sándorné Hejőbába
 Tolnay Gyula ref. lelkész
 Tóth György Spatak
 Tóth Györgyné "
 Tarpay Zsuzsa tanítónő Miskolc
 Török József p. ü. tisztviselő "
 özv. Török Józsefné "
 dr. Trócsányi Dezső theol. tanár Pápa
 Dr. Trócsányi József theol. tanár Spatak
 Dr. Trócsányi Józsefné Spatak
 Trócsányi Pál kántor-tanító Tiszanána
 Tudja Géza százados Saujhely
 Tudja Gézáné "
 Tudja Mihály ny. ref. lelkész Felsőregmec
 Tudja Mihályné Felsőregmec
 Tussay János ref. lelkész Bánfalva

Töltéssy Zoltán KIE. titkár Bpest
Tömösközy Józsefné Spathak

Ujj János ny. ref. lelkész Felsőkázmár
Ujj Lajos ref. lelkész
Ujlaky Lajos ref. lelkész Ujkenéz
Ujszászy Kálmán theol. h. tanár Spathak
Ujváry Dezső ny. min. tanácsos "
Ujváry Dezsőné "
Unghváry Lászlóné Cegléd
Urbán Barnabás gimn. tanár Spathak

Vaday Ferenc dr. gimn. igazgató Kisujszállás
Valády Béla intéző Györgyarló
Valády Béláné
Valády Mátyás ref. lelkész Zsurk
Valter József gazdaköri elnök Spathak
Valter Józsefné Spathak
Valter Pál ny. postaigazgató Sopron
Valter Ferencné Spathak
Vargha Gábor tan. képz. tanár Spathak
Vargha Imre ref. lelk. Sajóiván
F. Varga Lajos ref. esperes Nagyrábé
dr. Vasady Béla theol. igazgató Sárospatak
dr. Varga Kálmán orvos Girincs
dr. Varga Kálmánné "
Varga István Sárospatak
Varga Károly
Vass Ádám ny. ig. tanító Sárospatak
Vass Lajos ny. főintéző "
Vass Lajosné "
Vass Mihály ref. esperes Gégény
Vass János ref. lelkész Órszabolcs
Vass Amália Gönc
Ványai Dániel Szerencs
gr. Vay Arthur egyh. m. tanácsbíró Felsővadász
br. Vay László főispán Zsáka
br. Vay Miklós orsz. gyűl. képvis. Tiszalök
Vay Miklós főjegyző Ond
Várszély Bála bányatulajdonos Sárospatak
Várszély Béláné "
Várszély Ödön bányatulajdonos "
Várszély Ödönné "
Várady Sándor táblai tanácselnök Debrecen
Várady Sándorné Debrecen
Vásárhelyi Nagy Sándor Bodroghalom
dr. Vekerdy Béla gimn. tanár Debrecen
Verebélyi Barnabás ref. lelkész Olaszliszka

Veress Károly ref. lelkész Nyirtura
 Veress Károlyné „
 Veréb Ilona Vizsoly
 Veréb Jánosné Vizsoly
 dr. Veszprémy Zoltán polgármester Hajduhadház
 ifj. Veszprémy Zoltán „
 Világi Ilonka Sárospatak
 hg. Windischgraetz Vince Sárospatak
 vt. Vitányi Dezső őrnagy Miskolc
 vt. Vitányi Dezsőné „
 Vitek Ferenc Sárospatak
 Vitek Annus „
 Virág József ref. esperes Kisazar
 Viték Bertalan ref. lelkész Bodroghalom
 Vörös Sándor gimn. igazgató Kunszentmiklós
 br. Waldbott Frigyes nagybirtokos Saujhely
 Vértessy Sándor v. b. t. t. kabinet irodai főnök Budapest

özv. Zombory Andorné Sárospatak
 Zámbo Aurél lapszerkesztő Budapest
 Zámbo Aurélné „
 Zeley László ref. lelkész Szakácsi
 Zeley Lászlóné „
 Zeley Sarolta „
 Zittrin Irma Sárospatak
 Zittrin Olga „
 Zsigray János „
 Zsigray Jánosné „
 dr. Zsiros József ref. theol. tanár Sárospatak
 dr. Zsiros Józsefné „
 Zsóry Lajos orsz. gyűl. képviselő Budapest
 ifj. Zsóry Lajos Budapest
 Zilahy Ferenc tan. képz. int. tanár Sárospatak.

TARTALOMJEGYZÉK.

I. Előkészületek.

1. Dalszöveg	8
2. Ünnepi dal	8
3. Szindarab	8
4. A főiskola története	9
5. A főiskola népszerű története	9
6. Alkalmi költemény	10
7. A főiskola címere	11
8. Tanügyi kiállítás	13
9. Történelmi felvonulás	14
10. A P. D. O. Szövetsége. A Kazinczy-szobrok	15
11. Gróf Klebelsberg Közokt. Miniszter és a Sárospataki Főiskola	16
12. A sárospataki nők jubiláris díszszózlója	23
13. Sárospataki tanárnék úrasztali terítői	24
14. Segélykérvények	26
15. A Kormányzó Ur Ófömlétsága meghívása	27
16. Védnökök felkérése	27
17. Meghívók	28
18. Kedvezményes vasuti-jegy	32
19. Elszállásolás	33
20. Templomi ülőhelyek	34
21. Ünnepi ebéd	35
22. A P. D. O. Szövetségének diszközgyűlése és nagy találkozója	37
23. Sárospatak nagyközség részvétele	39
24. A táncstély	40
25. Az ifjuság szerepe a jubileumon	41
26. Technikai felkészülődés	42
27. Aranykönyv. Adományok	44
28. A marosvásárhelyi kollégium ajándékai	49
29. Vendégkönyv	53
30. Alkalmi könyvek. Ifjúsági iratterjesztés	54
31. Jubiláris érmék	56
32. Jubiláris bélyegek	57
33. Erdélyi népművészeti kiállítás	57
34. Kitüntetések	57
35. Testületek jegyzőkönyvei. Ujságok, folyóiratok megemlékezése a főiskola jubileumáról	58

II. Ünnepeley szept. 30-án.

1. Zászlóavatás	65
<i>Szabó Zoltán</i> imája	65
<i>Novák Sándor</i> : Zászlóavató beszéde	69
<i>Martin Miklós</i> szenior fogadalom-tétele	74
2. Tanügyi kiállítás megnyitása	75
<i>Kovács D.—Várady A.</i> : Magyar ünnepi dal	75
<i>Elekes Imre</i> üdvözlő beszéde gr. Klebelsberg Kunó v. miniszterhez	78
<i>Szilágyi Benő</i> : A Tanügyi kiállítás leírása	79
3. Szobrok leleplezése: <i>Kazinczy Ferenc</i> szobránál Dr. <i>Balogh Jenő</i> ak. főtitkár buzdító beszéde	85
<i>Kazinczy Lajos</i> szobránál: Dr. <i>Gulyás József</i> beszéde	86
<i>Pokorny Hermann</i> altábornagy <i>Gömbös Gyula</i> honv. miniszter képviselőjében koszorút tesz és beszédet mond	88
<i>Lorántfy Zsuzsanna</i> szobránál: Dr. <i>Vasady Béla</i> beszéde	90
Szobrok megkoszoruzása	93
4. A <i>Klebelsberg-archép</i> leleplezése	94
<i>F. Farkas Géza</i> világi gondnok beszéde	94
Gróf <i>Klebelsberg Kunó</i> beszéde	96
5. A P. D. O. Szövetségének diszközgyűlése és nagy találkozója	100
<i>P. Czinke István</i> ny. püspök imája.	101
<i>Kazinczy Gábor</i> elnök megnyitó beszéde	102
Dr. <i>Finkey Ferenc</i> ünnepi beszéde	104
<i>Lőrinczy György</i> : A pataki diákok négyszázszentendős jubileumára	124
Dr. <i>Panka Károly</i> üdvözlő beszéde	130
6. <i>Harsányi Zsolt</i> : <i>Patak lelke</i>	131
7. Szerenád. <i>Martin Miklós</i> szenior üdvözlő beszéde	153

III. A főünnepeley, okt. 1-én.

1. Egyházkerületi diszközgyűlés	157
<i>Cziáky E.</i> püspökhelyettes imája	158
<i>Dókus Ernő</i> főgondnok megnyitó szavai	160
<i>Dókus Ernő</i> főgondnok ünnepi beszéde	161
Egyházker. közgyűlés határozata	168
2. A <i>Kormányzó Úr</i> Ófóméltósága érkezése	170
3. <i>Templomi ünnepeley</i> . <i>Janka Károly</i> püspökhelyettes imája	172
egyházi beszéde	174
záró-imája	177
<i>Szabados B.—Szigethy F.</i> : Ünnepi dal	180
<i>Dókus Ernő</i> főgondnok üdvözlő beszéde	186

<i>Elekes Imre</i> ünnepi beszéde	187
<i>Szabó László</i> alkalmi költeménye	198
<i>Dókus Ernő</i> főgondnok záró-köszönő beszéde	201
<i>Üdvözetek</i>	202
<i>Dókus Ernő</i> főgondnok együttes válasza	247
4. <i>Történelmi felvonulás</i>	248
<i>Novák Sándor</i> : A történelmi felvonulás ismertetése	249
5. <i>A főiskolai új építkezések avató-ünnepélye</i>	252
<i>Kovács D.—Gulyás J.</i> : Avató dal	254
<i>Farkasfalvi Farkas Géza</i> vil. gond. avató beszéde	258
<i>Dr. Trócsányi József</i> : Az építkezések története	260
6. <i>Ünnepi ebéd</i>	266
<i>Dókus Ernő</i> főgondnok ünnepi pohárköszöntője	267
7. <i>A táncmulatság</i>	268
8. <i>Széphalmi kirándulás. Kegyeletes ünnep Kazinczy sírjánál</i>	269

IV. Függelék.

1. <i>Üdvözlő iratok</i>	273
2. <i>Tiszteletbeli akad. tanárok</i>	275
3. <i>Elöljárók, tanárok, tisztviselők és alkalmazottak névsora</i>	275
4. <i>Hallgatók és növendékek névsora</i>	284
5. <i>Jubileumon résztvevők névsora</i>	284
6. <i>Tartalomjegyzék</i>	317

Képek.

1. <i>Küldöttségi szállás</i>	1
2. <i>Főépület</i>	1
3. <i>Jubileumi urasztali-terítő</i>	25
4. <i>Egy lap a legrégebbi anyakönyvből</i>	51
5. <i>A Marosvásárhelyről visszahozott zászló két oldala</i>	66
6. <i>Jubileumi dísz-zászló két oldala</i>	67
7. <i>Kazinczy Ferenc szobra</i>	85
8. <i>Kazinczy Lajos szobra</i>	87
9. <i>Lorántfy Zsuzsánna szobra</i>	89
10. <i>Gimnáziumi szárny, az új II. emelettel</i>	253
11. <i>Az angol-internátus épülete</i>	261

Kották.

1. <i>Várady—Kovács D.</i> : Magyar ünnepi dal.	75
2. <i>Szigethy—Szabados</i> : Ünneplő dal.	180
3. <i>Gulyás—Kovács</i> : Avató dal.	254

